

ISSN 2663-9114

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ВІСНИК

Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Випуск 13 (169)

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Чернігів
2021

**ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ «ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

Голова редакційної колегії		Chairman of the editorial board	
Носко М. О.	д-р пед. наук, проф., акад. НАПН України	Nosko M. O.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine (<i>Ukraine</i>)
Вільчковський Е. С.	д-р пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України (<i>Польща</i>)	Vilchkovskiy E. S.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresp. Member of the NAPS of Ukraine (<i>Poland</i>)
Гаркуша С. В.	д-р пед. наук, проф.	Harkusha S. V.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Горошко Ю. В.	д-р пед. наук, проф.	Horoshko Yu. V.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Грищенко С. В.	д-р пед. наук, проф.	Hryshchenko S. V.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Густавсон Н.	д-р філос. наук, проф. (<i>Фінляндія</i>)	Gustavson N.	Doctor of Philosophical Sciences, Professor (<i>Finland</i>)
Давиденко А. А.	д-р пед. наук, проф.	Davydenko A. A.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Дорошенко Т. В.	д-р пед. наук, проф.	Doroshenko T. V.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Жила С. О.	д-р пед. наук, проф.	Zhyly S. O.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Завацька Л. М.	канд. пед. наук, проф.	Zavatska L. M.	PhD in Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Костюченко А. О.	канд. пед. наук	Kostiuchenko A. O.	PhD in Pedagogical Sciences (<i>Ukraine</i>)
Кузьменко Н. М.	д-р пед. наук, доцент	Kuzmenko N. M.	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (<i>Ukraine</i>)
Лазаренко М. Г.	канд. пед. наук, доцент	Lasarenko M. G.	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor (<i>Ukraine</i>)
Лонг С.	PhD з пед. наук (<i>Ірландія</i>)	Long S.	PhD in Pedagogical Sciences (<i>Ireland</i>)
Матвійчук Л. А.	канд. пед. наук, доцент	Matviichuk L. A.	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor (<i>Ukraine</i>)
Міненко А. О.	д-р пед. наук, проф.	Minenok A. O.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Носовець Н. М.	канд. пед. наук, доцент	Nosovets N. M.	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor (<i>Ukraine</i>)
Пліско В. І.	д-р пед. наук, проф.	Plisko V. I.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Проніков О. К.	д-р пед. наук, проф.	Pronikov O. K.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Савченко В. Ф.	канд. пед. наук, проф.	Savchenko V. F.	PhD in Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Стрілець С. І.	д-р пед. наук, проф.	Strilets S. I.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Терентьєва Н. О.	д-р пед. наук, проф.	Tetentieva N. O.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Тимошко Г. М.	д-р пед. наук, проф.	Tymoshko H. M.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Торубара О. М.	д-р пед. наук, проф.	Torubara O. M.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Третяк О. С.	д-р пед. наук, проф.	Tretiak O. S.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)
Трояновська М. М.	канд. пед. наук, доцент	Troianovska M. M.	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor (<i>Ukraine</i>)
Янченко Т. В.	д-р пед. наук, проф.	Yanchenko T. V.	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (<i>Ukraine</i>)

Відповідальний за випуск доктор педагогічних наук, професор Терентьєва Н. О.

Заснований 30 листопада 1998 р.

(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.)

Адреса редакційної колегії:

14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел. (04622) 3-20-09

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (Протокол № 8 від 28 квітня 2021 року)

Збірник наукових праць

«Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка»
(Серія: Педагогічні науки) включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б».
Наказ МОН України № 409 від 17 березня 2020 р.

© Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2021
© Автори, 2021

УДК 378.311:316.4.066

Гуралюк А. Г.

ORCID: 0000-0002-7497-5746

ResearcherID: AAG-5328-2020

Scopus ID: 57222146343

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору ІКТ і наукометрії
відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського
(Київ, Україна), E-mail: ag.guraliuk@gmail.com

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті розглядаються різні аспекти цифровізації вищої освіти, як організаційно-педагогічної умови посилення якості освіти. Стверджується, що науково-технічний розвиток не тільки не вирішив проблеми системи освіти, зумовлені традиційними проблемами змісту, сенсу, а й створив нові, викликані змінами суспільних відносин. В першу чергу, це криза інтелектуальної культури, зумовлена руйнацією гуманістичних традицій, зміною характеру соціальних комунікацій, відривом учнів від соціальної реальності.

Проте, переваги які дає зважене впровадження цифровізації в педагогічний процес зумовлюють її стрімке розповсюдження та забезпечують всезростаючий вплив на весь освітній процес. Сьогодні цифровізація є одним із факторів (умов), що забезпечують вирішення багатоаспектної задачі: підвищення якості освітнього процесу в системі освіти.

Мета роботи. Уточнити значення цифровізації, проаналізувати її місце і роль в системі освіти ЗВО як організаційно-педагогічної умови підвищення якості освіти.

Методологія дослідження. Аналіз, узагальнення та синтез різних аспектів поняття «цифровізація освіти», Систематизація, аналогія та конкретизація теоретичних відомостей щодо впливу цифровізації освіти на навчальний процес ЗВО.

Наукова новизна. Уточнено вплив цифровізації як організаційно-педагогічної умови на освітній процес ЗВО.

Висновки. Цифровізація є складовою частиною більш загального процесу – цифрової трансформації, яка виходить на перші ролі, як в освіті, так і в життєдіяльності соціуму і стає провідною організаційно-педагогічною умовою у всіх ланках системи освіти, проте впровадження в життя будь-яких нових технологій, зокрема цифрових – є тривалим процесом і несе в собі масу невідомих ще викликів та небезпек для людства.

Ключові слова: цифровізація освіти, цифрова трансформація, організаційно педагогічні умови підвищення якості освіти, інформаційні освітні технології.

Постановка проблеми. Глобальною світовою тенденцією є цифрова трансформація всіх сфер людської діяльності. Останні декілька років вона оголошена одним із провідних напрямів розвитку України. Важливою складовою цифрових перетворень у соціумі є так звана цифровізація освіти. Потрібно відмітити, що цей процес є не простим і далеко не однозначним. Існує ряд досить відмінних між собою трактувань терміну «цифровізація». Спільним між цими трактуваннями є розуміння, що цифровізація є деяким процесом, пов'язаним із електронною автоматизацією, тобто впровадженням високотехнологічних пристроїв, що використовують цифрове представлення інформації.

Як показала практика останніх десятиліть, науково-технічний розвиток не тільки не вирішив проблеми системи освіти, зумовлені традиційними проблемами змісту, сенсу, а й створив нові, викликані змінами суспільних відносин. В першу чергу, це криза інтелектуальної культури, зумовлена руйнацією гуманістичних традицій, зміною характеру соціальних комунікацій, відривом учнів від соціальної реальності. Очевидно, що традиційна система освіти потребує значних змін. Поступово такі зміни відбувається декілька останніх десятиліть.

Нова ступінь в розвитку засобів інформаційно-комунікаційних технологій перетворює освітній процес і так чи інакше впливає на його результативність, включаючи її особистісну, метапредметну і предметну складові. Дати об'єктивну оцінку заходів цього впливу досить проблематично, оскільки контент і інструментарій сучасної інформаційно-освітнього середовища хоча й, безумовно, значні, але не єдині фактори впливу на якість освіти [1]. З одного боку, цифровізація сприяє підвищенню відкритості, гнучкості освіти, зростання залученості студентів в процес навчання, розвитку мережевої моделі взаємодії вузів. З іншого боку, вона призводить до створення нової освітньої ситуації, включення в систему обрання нових факторів, що змінює конфігурацію відносин між основними її учасниками [2].

Назріла необхідність переходу до практико-орієнтованого типу безперервної освіти з опорою на фундаментальний зміст наук і на невичерпні можливості людини як суб'єкта загального і професійного розвитку, в тому числі за допомогою використання величезних можливостей цифрових засобів навчання [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням цифровізації в останні роки приділяється все більша увага як в зарубіжних, так і у вітчизняних публікаціях. Останнє десятиліття поняття «цифрові перетворення», «цифрова трансформація», «цифровізація», «цифрова компетентність» потіснили в наукових дослідженнях такі дефініції як «інформатизація», «впровадження ІКТ», «інформаційно-комунікаційна компетентність» тощо. У 2013 році вперше опубліковано Європейську рамку цифрової компетентності для громадян (DigComp). У 2016 та 2017 роках відбулося концептуальне оновлення рамки цифрової компетентності громадян DigComp. Було опубліковано два документи DigComp 2.0 та DigComp 2.1, які містять опис п'яти вимірів цифрової компетентності, оновлену термінологію, концептуальну модель та наведені приклади її впровадження на європейському, національному та регіональному рівнях [4]. Рамка цифрової компетентності є інструментом для підвищення рівня компетентності громадян в галузі цифрових технологій. На основі вищезазначених документів у 2017 році європейською спільнотою розроблено основу для визначення цифрової компетентності педагогів DigCompEdu [5; 6].

Важливими щодо розвитку цифрових відносин стали ініціатива «Цифровий порядок денний для Європи» («Digital agenda for Europe»); європейська стратегія економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання» («Europe2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth»). Ці документи лягли в основу проекту «Цифровий порядок денний України 2020» («Digital Agenda for Ukraine 2020»), що був презентований Кабінетом Міністрів України і визначає основні пріоритетні позиції розбудови інформаційного суспільства у нашій державі на засадах інтеграції у світові процеси «цифровізації» [7].

Питання пов'язані теоретичними дослідженнями в галузі цифрових перетворень на сьогодні вирішені далеко не в повному обсязі. Не зважаючи на суттєву кількість досліджень – різним аспектам питання цифрових перетворень в освіті присвятили свої наукові доробки В. Биков [8], Л. Гаврілова, О. Головка, С. Карплюк [7], А. Марей, П. Самуельсон, Д. Тапскотт, Я. Топольник, П. Хобзей, О. Хомерікі та багато інших науковців – вища освіта як система, що впроваджує цифрові технології, стикається із значними організаційними складнощами в цьому процесі.

Мета. Уточнити значення цифровізації, проаналізувати її місце і роль в системі освіти ЗВО як організаційно-педагогічної умови підвищення якості освіти.

Основні результати дослідження. Визначимо термінологічний апарат, яким ми будемо оперувати в даному дослідженні. З точки зору радіотехніки та інформатики «цифровізація» (або оцифрування) означає перетворення інформації з аналогової форми подання в дискретну. Тобто «Цифрова» – це характеристика інформації, але не області її використання. У зв'язку з цим терміни «цифровізація економіки», «цифровізація освіти» або «цифровізація будь-якого виду діяльності» слід розуміти як подання і використання в цій діяльності інформації у формі, зручній для зберігання і обробки за допомогою комп'ютерної техніки та пересилання за допомогою комп'ютерних мереж. Однак, якщо обмежитися тільки значеними особливостями, змістовно термін «цифровізація» виявляється тотожним «інформатизації» [1].

Таким чином, вживання дефініції «цифровізація освіти» набуває сенсу, тільки у випадку його більш широкого розуміння. Фактично, сьогодні під цифровізацією освіти розуміємо впровадження цифрових сервісів та технологій у педагогічний процес.

Говорячи про вищу освіту, можна відзначити, що впровадження цифрових технологій і інструментів змінює як саму освітню ситуацію, так і ролі основних учасників освітнього процесу, а також правила взаємодії між ними, з чого можна зробити висновок, що інститут вищої освіти трансформується. Однак поки важко сказати, які соціальні наслідки такої трансформації, оскільки немає спеціальних досліджень, сфокусованих на вивченні процесу трансформації інституту вищої освіти під впливом цифровізації [2]. Таким чином, введемо другий важливий термін – цифрова трансформація освіти (вищої освіти).

В. Южакова та А. Єфремов стверджують, що «Цифрова трансформація галузі освіти – це якісна зміна як самого освітнього процесу, так і освітньої діяльності на основі освоєння проривних інформаційних (цифрових) технологій» [9]. В цілому погоджуючись, відзначимо тільки, що саме лише освоєння цифрових технологій не здатно привести до якісної перебудови навчального процесу, як не привела до такої перебудови інформатизація (через що, власне, й виникла потреба у цифровій трансформації). Модернізація має привести до трансформаційних змін у всій системі підготовки, починаючи від мети, завершуючи результатом – для вищої освіти це фундаментальна наукова, професійна та практична підготовка конкурентоспроможного фахівця.

Таким чином, приходимо до того, що цифровізація, як і цифрова трансформація є обов'язковими елементами навчального процесу, проте їх впровадження «сприяє спрощенню освітнього процесу, роблячи його більш гнучким, пристосованим до реалій сучасного дня, що забезпечує формування конкурентоспроможних професіоналів» [7]. Фактично, ми прийшли до того, що цифровізація, як і цифрова трансформація, належить до організаційно-педагогічних умов.

Дійсно, організаційно-педагогічні умови розглядаються науковцями як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечує успішне вирішення поставлених завдань [10], обставини взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що є результатом цілеспрямованого планованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів) для досягнення мети педагогічної діяльності [11], сукупність можливостей змісту, форм, методів цілісного освітнього процесу, спрямованих на досягнення цілей педагогічної діяльності [12].

Організаційно-педагогічні умови доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних інформаційних комплексів (відповідних передумов, обставинці, вимогам), які доцільно створювати суб'єкту – керівнику на управлінському рівні для забезпечення управління педагогами і їх професійною діяльністю, а також тими, хто навчається і їх діяльністю по досягненню певних педагогічних цілей, на відміну від організаційних умов, що створюються суб'єктом – керівником на інституціональному рівні і забезпечують управління педагогічної організацією в цілому, і педагогічних умов, що створюються суб'єктом – педагогом на технічному рівні і забезпечують управління діяльністю учнів по досягненню певних педагогічних цілей [13].

Розкриємо більш детально, чому цифровізація сьогодні набула масового характеру, чому потрібно з обережністю відноситись до її запровадження та який вплив вона здійснює на початковий процес та його результати.

Цифровізація, як об'єктивна реальність, виникла не на пустому місці. В її основі лежить успадкована методична основа «класичного» навчального процесу, з одного боку, а з іншого, розвиток науково технічного прогресу, що зумовив доступність інформації в різноманітних її формах [14]. Застосування «цифрових» технологій в освіті – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Ці технології дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань.

Головною причиною масової популярності цифровізації серед педагогів є інтерактивність, яка забезпечується швидкістю передачі інформації в обидва кінці. У навчальному процесі інтерактивність – ключове поняття. Інтерактивність в дистанційному навчальному процесі необхідна під час роботи з окремою програмою, електронним підручником, базою даних та в процесі спілкування конкретних його учасників. Інтерактивність під час роботи з будь-яким електронним засобом навчання, будь-якою інформацією відкриває перед нами можливість розв'язання таких дидактичних завдань як:

- диференціація навчання;
- активізація діяльності здобувачів освіти;
- автоматизація оцінювання навчальних досягнень;
- просте використання інформаційних ресурсів, завдяки Інтернет;
- можливості самостійної роботи із текстом;
- самостійна діяльність щодо ліквідації прогалин у знаннях, поглиблення раніше набутих знань, формування й удосконалення необхідних умінь і навичок;
- ілюстрування базових теоретичних знань за допомогою мультимедійних засобів;
- формування культури розумової праці на основі здійснення доступу до необхідних довідкових матеріалів, словників, тезаурусів, енциклопедій тощо [8].

Цифровізація системи освіти орієнтована на якісну її перебудову. Вона повинна навчитися ефективно впроваджувати в освітній процес нові інструменти та інформаційні ресурси, «оцифрувати» освітній процес на основі таких базових технологій цифровізації як мобільні комунікації і інтернет.

В освітній практиці використовуються інтерактивні Web 2.0-інструменти, які створюються на інтернет-ресурсах, таких як Wikia, «Вавілон», Wikidot і ін., з використанням різних сервісів (наприклад, Learning Apps). Вважається, що ці інструменти здатні активізувати інтерес студентів до навчання,

підвищити їх залученість в навчальний процес, а також поліпшити якість підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Впровадження веб-інструментів породжує нові вимоги як до викладачів, так і до студентів. Вони повинні навчитися працювати з Web 2.0-інструментами, повинні оволодіти цифровими компетенціями. Однак, як показує досвід застосування цифрових інструментів і технологій у ВНЗ різних країн, далеко не всі студенти і викладача готові до таких змін [2].

Необхідно пам'ятати, що швидкість насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними нерівномірна. В різних освітніх закладах її темпи не однакові, вони залежать і від техніко-технологічних ресурсів і від психологічної готовності учасників освітнього процесу до сприйняття нового способу суспільного життя.

У чому небезпека бездумної цифровізації? Чому ряд науковців, психологів, соціологів закликає до дуже обережного ставлення до цього процесу? Справа у тому, що використання цифрових технологій для людини не є природнім. Людина являє собою інтегральну єдність духу (основних соціальних і особистісних цінностей і принципів), душі (всіх психічних процесів) і тіла, яке реалізує цілі і виконує програми, що задаються попередніми двома «інстанціями». Психіка, в свою чергу, є єдністю біологічного і соціального, свідомості і несвідомого, інтелектуального і емоційного, раціонального і ірраціонального. Цифрове навчання бере з цього дуже слабо пізнаного неймовірного багатства тільки його інтелектуальну складову, яка опосередковано впливає і на деякі інші складові цієї єдності [3].

Розглядаючи цифрову трансформації освіти, О. Кіндратець наводить низку проблем нею викликаних [15]. Серед них виокремимо такі:

- неврахування зростання навантаження викладача в умовах цифровізації освіти, що зумовлює порушення принципу соціальної справедливості стосовно викладачів українських вишів;

- цифрова трансформація освіти позначаються на освіті, як соціальному інституті. У здобувачів виникають вагомні негаразди із соціалізацією та соціальний контролем. Крім того, «індивідуалізація» освіти негативно позначається на емоційній сфері, на здатності до емпатії;

- складність поєднання соціо-гуманітарних дисциплін із цифровими технологіями. Розуміючи значення гуманітарної освіти у США, наприклад, на гуманітарні дисципліни виділяється в середньому 21%–26% обсягу навчального часу, Європейською комісією прийнята програма «Горизонт 2020», покликана посилити роль гуманітарної складової. В Україні ж відбувається постійне зменшення навчальних годин на ці дисципліни, як наслідок – загальне падіння грамотності, культури тощо;

- зі зростанням використання електронних освітніх ресурсів та дистанційного навчання знижується рівень професійної підготовки. Причину цього науковці та педагоги бачать в слабкому нагляді та недостатньому оцінюванні викладачами результатів освітньої діяльності [15].

Переваги цифрової трансформації освіти очевидні. Зокрема, це забезпечення сприятливих умов для:

- розвитку умінь навчатися самостійно, виокремлювати найбільш цінний матеріал для саморозвитку;

- формування мобільності особистості, умінь швидко адаптуватися до умов, що змінюються непередбачувано і стрімко;

- посилення мотивації до самоосвіти та саморозвитку;

- охоплення різноманітної аудиторії (контент стає персоналізованим), забезпечення співпраці та інтегративності;

- побудови індивідуальної освітньої траєкторії;

- навчання у найбільш зручних умовах – комфортному темпі, але з оптимальним використанням часу, виокремленого для виконання певних завдань [16].

Проте вона не є панацеєю від усіх проблеми системи освіти, пов'язаних із невірністю традиційних питань щодо змісту і сенсу освіти, вимагає вдумливого впровадження і здатна створювати нові проблеми, викликані змінами суспільних відносин. Таким чином, цифровізація, як організаційно-педагогічна умова здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на освітній процес.

Висновки. Дослідження показало, що цифровізація освіти є складним комплексом заходів, що здійснює вплив на весь освітній процес і є одним із факторів (умов), що забезпечують вирішення багатоаспектної задачі: підвищення якості освітнього процесу. Проте, не продумане впровадження цифровізації може призводити до негативних результатів.

Цифровізація є складовою частиною більш загального процесу – цифрової трансформації, яка виходить на перші ролі, як в освіті, так і в життєдіяльності соціуму і стає провідною організаційно-педагогічною умовою у всіх ланках системи освіти.

Необхідно враховувати, що впровадження в життя будь-яких нових технологій, зокрема цифрових, процес, безумовно, тривалий і несе в собі масу невідомих ще викликів та небезпек для людства.

References

1. Стариченко Б. Е. Цифровізація образования: иллюзии и ожидания. *Педагогическое образование в России*. 2020. № 3. С. 49-58.
Starichenko B. Ye. (2020). Tsifrovizatsiya obrazovaniya: illyuzii i ozhidaniya [Digitalization of education: illusions and expectations]. *Pedagogicheskoye obrazovaniye v Rossii – Pedagogical education in Russia*, 3, 49-58.

2. Минина В. Н. Цифровизация высшего образования и ее социальные результаты. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Социология*. 2020. Т. 13. Вып. 1. С. 84–101. URL : <https://doi.org/10.21638/spbu12.2020.106>
Minina V. N. (2020). Tsifrovizatsiya vysshego obrazovaniya i yeye sotsial'nyye rezultaty [Digitalization of higher education and its social results]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Sotsiologiya – Bulletin of St. Petersburg University. Sociology*, 13, 1, 84–101. Retrieved from <https://doi.org/10.21638/spbu12.2020.106>
3. Вербицкий А. А. Цифровое обучение: проблемы, риски и перспективы. Электронный научно-публицистический журнал «Homo Cyberus». 2019. № 1 (6). URL : http://journal.homocyberus.ru/Verbitskiy_AA_1_2019
Verbitskiy A. A. (2019). Tsifrovoye obucheniye: problemy, riski i perspektivy [Digital training: problems, risks and prospects]. *Elektronnyy nauchno-publitsisticheskiy zhurnal «Homo Cyberus» – Electronic Scientific and Plastic Journal «Homo Cyberus»*, 1 (6). Retrieved from http://journal.homocyberus.ru/Verbitskiy_AA_1_2019
4. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model / Riina Vuorikari, Yves Punie, Stephanie Carretero, Lieve Van den Brande. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 44 p.
5. Carretero Stephanie, Vuorikari Riina, Punie Yves DigComp 2.1 The Digital Competence Framework for Citizens. With eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 48 p.
6. Redecker Christine European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu / ed.: Yves Punie. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 95 p.
7. Карплюк С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку: Матеріали методологічного семінару НАПН України (4 квітня 2019 р.). Київ, 2019. С. 188–197.
Karplyuk S. O. (2019). Osoblyvosti tsyfrovizatsiyi osvith'oho protsesu u vyshchiiy shkoli. Informatsiyno-tysfrovyy osvithniy prostir Ukrayiny: transformatsiyni protsesy i perspektyvy rozvytku: Materialy metodolohichnoho seminaru NAPN Ukrayiny (4 kvitnya 2019) [Features of the digitalization of the educational process in a high school. Information and Digital Educational Space of Ukraine: Transformational Processes and Prospects for Development: Proceeding of the Methodological Seminar of NAP of Ukraine (April 4, 2019)]. Kyiv, Ukraine.
8. Bykov V. Yu., Leshchenko M. P. Digital Humanistic Pedagogy: Relevant Problems of Scientific Research in the Field of Using ICT in Education. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 53, № 3. PP. 1–17.
9. Южаков В. Н., Ефремов А. А. Правовые и организационные барьеры для цифровизации образования в Российской Федерации. *Российское право. Образование, практика, наука*. 2018. № 6. С. 18–24.
Yuzhakov V. N., Yefremov A. A. (2018). Pravovye i organizatsionnye baryery dlya tsifrovizatsii obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii [Legal and organizational barriers to the digitalization of education in the Russian Federation]. *Rossiyskoye pravo. Obrazovaniye, praktika, nauka – Russian law. Education, practice, science*, 6, 18–24.
10. Козырева Е. И. Школа педагога-исследователя как условие развития педагогической культуры. *Методология и методика естественных наук*. 1999. Вып. 4. С. 24.
Kozyreva Ye.I. (1999). Shkola pedagoga-issledovatelya kak usloviye razvitiya pedagogicheskoy kul'tury [School of the teacher of the researcher as a condition for the development of pedagogical culture]. *Metodologiya i metodika yestestvennykh nauk – Methodology and Methodology of Natural Sciences*, 4, 24.
11. Павлов С. Н. Организационно-педагогические условия формирования общественного мнения органами местного самоуправления: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Магнитогорск, 1999. 23 с.
Pavlov S.N. (1999). Organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya obshchestvennogo mneniya organami mestnogo samoupravleniya [Organizational and pedagogical conditions for the formation of public opinion by local governments]. *Abstracts of Candidate thesis*. Magnitogorsk, Russia.
12. Беликов В. А. Философия образования личности: деятельностный аспект: монография. М. : Владос, 2004. 357 с.
Belikov V. A. (2004). Filosofiya obrazovaniya lichnosti: deyatelnostnyy aspekt: monografiya [Philosophy of Personality Education: Activity Aspect: Monograph]. Moscow, Russia : Vlados.
13. Галкина О. В. Роль и место понятия «организационно-педагогические условия» в терминологическом аппарате педагогической науки : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Самара, 2009. 19 с.
Galkina O. V. Rol' i mesto ponyatiya «organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya» v terminologicheskom apparate pedagogicheskoy nauki [The role and place of the concept of «organizational and pedagogical conditions» in the terminological apparatus of pedagogical science]. *Abstracts of Candidate thesis*. Samara, Russia.

14. Кешелава А. В., Буданов В. Г., Румянцев В. Ю. и др. Введение в «Цифровую» экономику. ВНИИ Геосистем, 2017. 28 с.
Keshelava, A. V., Budanov V. G., Rumyantsev V. YU. etc. (2017). Vvedeniye v «Tsifrovuyu» ekonomiku [Introduction to the «digital» economy]. Moscow, Russia : VNI Geosistem.
15. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства», 2019. С. 59–60.
Kindratets, O. (2019). Problemy tsyfrovoi transformatsii osvity: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Osvita yak chynnyk formuvannya kreatyvnykh kompetentnostei v umovakh tsyfrovoho suspilstva» [Problems of digital transformation of education: Proceeding of the International Scientific and Practical Conference «Education as a factor in the formation of creative competencies in a digital society»].
16. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91–94.
Kucherak I.V. (2020). Tsyfrovizatsiia ta yii vplyv na osvitniy prostir u konteksti formuvannya kliuchovykh kompetentnostey [Digitalization and its influence on educational space in the context of the formation of key competencies]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 22, 2, 91–94.

Guraliuk A.

ORCID: 0000-0002-7497-5746
ResearcherID: AAG-5328-2020
Scopus ID: 57222146343

*Candidate of pedagogical sciences (Ph.D.), senior researcher;
Head of ICT and Scientometrics Sector of the State Scientific and Pedagogical Library
of Ukraine named after V. A. Sukhomlinsky
(Kyiv, Ukraine), E-mail: ag.guraliuk@gmail.com*

DIGITALIZATION AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM

The article considers various aspects of digitalization of higher education as an organizational and pedagogical condition for improving the quality of education. It is argued that scientific and technological development has not only failed to solve the problems of the education system due to traditional problems of content, meaning, but also created new ones caused by changes in social relations. First of all, it is a crisis of intellectual culture, caused by the destruction of humanistic traditions, changing the nature of social communications, the separation of students from social reality.

However, the advantages provided by the balanced introduction of digitalization in the pedagogical process determine its rapid spread and provide a growing impact on the entire educational process. Today, digitalization is one of the factors (conditions) that provide a solution to a multifaceted problem: improving the quality of the educational process in the education system.

The aim: *To clarify the importance of digitalization, to analyze its place and role in the system of education of the Free Economic Zone as an organizational and pedagogical condition for improving the quality of education.*

Research methodology. *Analysis, generalization and synthesis of various aspects of the concept of «digitalization of education», Systematization, analogy and specification of theoretical information on the impact of digitalization of education on the educational process of free education.*

Scientific novelty. *The influence of digitalization as an organizational and pedagogical condition on the educational process of university is specified.*

Conclusions. *Digitization is part of a more general process – digital transformation, which comes to the fore, both in education and in society and becomes a leading organizational and pedagogical condition in all parts of the education system, but the introduction of any new technologies, including digital – is a long process and carries a lot of unknown challenges and dangers to humanity.*

Key words: *digitalization of education, digital transformation, organizational and pedagogical conditions for improving the quality of education, informational educational technologies.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Н. О. Терентьєва**

НАУКОВА ТА ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ: ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

Культурна дипломатія – важлива частина публічної дипломатії, іміджевої сфери зовнішньої політики держави, що має на меті посилення її позитивного сприйняття у світі засобами культури та мистецтва. Це внесок, який спільно роблять державні та громадські культурні інституції, митці, культурні діячі та експерти у привабливість, безпеку та добробут країни, порозуміння та довіру до її громадян у світі. Не зважаючи на відносно недавнє утвердження самого терміну, культурна дипломатія вкоренилася у зовнішньополітичну практику досить давно. Представники різних соціальних груп і прошарків – дослідники, вчені, митці та комерсанти, ще на початках формування міжнародних відносин діяли як неформальні чи культурні дипломати. Важливими складниками культурної дипломатії є освіта і наука країни. Стан освітньо-наукової галузі, вплив учених і педагогів у розвитку позитивного іміджу держави важко переоцінити. Саме завдяки зв'язкам у окреслених сферах, досягненням науково-технічного, соціального, культурного й гуманітарного поступу будь-яке суспільство може популяризувати свої цінності у всьому світі.

Мета статті – дослідити надбання розвинених країн у просуванні культурної, а зокрема наукової й освітньої дипломатії, а також оцінити стан даної сфери в Україні. Адже в умовах кризи, культурна дипломатія України набуває стратегічного значення: держава бореться проти російської агресії, і попри невичерпність культурного розмаїття та привабливості, ми опинились у фокусі міжнародної уваги через політичні та економічні проблеми. Гібридна агресія Росії, війна на Сході України, економічна криза, брак фінансування культурного сектора й відсутність скоординованої державної політики з просування української культури за кордоном створюють неабиякі виклики для культурних менеджерів. Важливість розвитку культурної дипломатії полягає в тому, що суспільство відіграє провідну роль разом із органами влади, які розвивають міждержавну співпрацю, створюють мережі комунікації між представниками різних культурних, освітніх, мистецьких напрямів різних країн. Культурна дипломатія перш за все сприяє формуванню громадської думки щодо певної держави, закладає фундамент для подальшої співпраці, сприяє позитивному ставленню до інших народів та допомагає долати негативні стереотипи. Аудиторія громадської дипломатії є дуже широкою, вона охоплює різні верстви суспільства. Основними суб'єктами української культурної дипломатії є інститути державної влади, неурядові організації, громадські активісти, українські митці, журналісти, науковці, студенти, політики.

Методологія. У процесі написання статті, були використані принципи синтезу та аналізу для збору та співставлення інформації щодо стану культурної дипломатії у різних країнах світу, метод порівняння – для визначення спільних та відмінних рис проведення освітньо-наукової дипломатії у світі, аналітичний та дидактичний методи – для виокремлення позитивного досвіду культурної дипломатії в інших країнах, вартості імплементації в українських реаліях.

Наукова новизна роботи полягає у спробі сконцентрувати доступну інформацію про науково-освітній рівень культурної дипломатії та узагальнити можливості політики «м'якої» сили в науковому просторі для популяризації державних надбань на міжнародній арені. Культурна дипломатія в Україні є лише на початку процесу інституалізації та пошуку ефективних моделей співпраці між різними державними та громадськими інститутами, бізнесом та креативними індустріями. Водночас культурна політика у країнах ЄС, хоча й виведена у пріоритети, наразі зазнає модернізації, пошуку нової спільної стратегії, яка б відповідала сучасним глобальним політичним викликам. Україна має бути чутливою до цих трансформацій та активно брати у них участь, пропонувати власні

позитивні практики та концепти. Інтелектуальна роль експертних середовищ у цьому процесі стратегування є фундаментальною.

Висновки. Таким чином, розвиток культурної дипломатії, а відтак і наукової, передусім, залежить від того, як будується культурна політика держави. Вона має стимулювати розвиток культурної й освітньої сфери, сприяючи створенню якісного і конкурентоспроможного продукту.

Складовою культурної політики має бути промоція культури і науки держави, яка, з одного боку, просуватиме культурний продукт на нові ринки, а з іншого – стимулюватиме його високу якість. Очевидно, що питання якості культурного контенту залежить від його цільової аудиторії. Тому серед пріоритетних напрямів розвитку та інституалізації культурної дипломатії – системне впровадження моніторингових і аналітичних досліджень щодо сприйняття України у світі та попиту на український культурний продукт у окремих країнах. Це ґрунтовна робота, яка передбачає відстеження культурних подій української сторони за кордоном для подальшого аналізу і прогнозування.

Збільшення кількості культурних проєктів, програм, днів української культури за кордоном, друкованих і електронних видань, телепередач виправдають себе як засіб підвищення інтересу закордонної громадськості до української культури. Посилення ролі прямих зв'язків між установами культури та закладами освіти також має позитивно впливати на вибудовування освітньої й наукової ланок культурної дипломатії. Повною мірою не оціненим елементом є активна участь в культурних обмінах бізнес сектору. Його представники розвивають багатопланові контакти із зарубіжними партнерами, включаючи реалізацію масштабних проєктів. Однак у даний період Україна значно програс на тлі активних дій зарубіжних партнерів. Провідні світові держави розглядають даний аспект в якості одного із рушійних стратегічних напрямків зовнішньої політики.

Складовою частиною нової міжнародної культурної політики України мають стати державні, бізнес та неурядові організації і навчальні заклади, окремі митці і діячі, поки що розрізнені. Однак, вони мають об'єднати свої зусилля та налагодити взаємодію. Дієва стратегія в галузі культури стане орієнтиром для ефективної реалізації завдань, що ставить перед нами сьогодення. Зовнішня культурна політика з урахуванням ролі культури дасть змогу надати додаткову динаміку двостороннім відносинам із зарубіжними країнами на даному напрямку та ліквідувати неузгодженість на національному рівні, збільшити туристичну привабливість держави та активізувати реалізацію Україною своїх інтересів на міжнародному рівні.

Ключові слова: культурна дипломатія, наукова дипломатія, освітня дипломатія.

Постановка проблеми. Місце та роль тої чи тої держави в сучасній системі міжнародних відносин залежить не лише від її економічних чи військових ресурсів, а й від духовного потенціалу, культурної спадщини, освітніх традицій, що можуть бути значним каталізатором у досягненні зовнішньополітичних цілей. Саме тому, міжкультурний діалог є вагомим складовим розв'язком відносин між державами. Культурна дипломатія держави, у першу чергу, повинна ретранслювати культурні запити суспільства, слідувати за сучасними світовими тенденціями, сприяти культурному розвитку та генерувати нові ідеї. Досвід демонструє, що міжкультурна комунікація є потужним засобом лобювання національних інтересів, а залучення до неї освіти й науки значним чином сприяє досягненню поставлених цілей.

Культурна дипломатія – це складова концепції так званої «м'якої сили», що на відміну від «жорсткої сили», має здатність «переконувати через культуру, цінності та ідеї» [8]. Це переконання знайшло відображення у розробника теорії «м'якої сили», відомого американського політолога Джозефа Ная. Сьогодні спостерігаємо, як культура – основний «інгредієнт» «м'якої сили», набуває все більшого значення та впливу у формуванні як міжнародних і міждержавних, так і внутрішніх суспільних процесів. Культурна дипломатія завжди відігравала важливу роль у відносинах великих європейських країн із зовнішнім світом тому, що «економічна та військова потужність може забезпечити їй провідні позиції на міжнародній арені, але цього недостатньо, щоб завоювати серце та погляди світової спільноти» [9].

Основні результати дослідження. Значна роль у міжкультурному діалозі належить узгодженості дій державного, приватного й суспільного секторів. Про тісні взаємозв'язки між ними свідчить, перш за все, наявність у структурах зовнішньополітичних відомств більшості держав спеціальних підрозділів, які займаються питаннями культурних зв'язків. Наприклад, складовою дипломатичних установ є такі недержавні структури: Британська Рада, Французький, Польський, Шведський, Гете інститути, Чеський культурний центр тощо. Діяльність цих інститутів тісно пов'язана з культурною дипломатією. Вагомо, що вони розглядають культурні зв'язки не як доповнення до економічних і політичних, а як визначальний чинник зовнішньополітичних інтересів своєї держави. Так, США витрачають на зовнішню культурну політику мільярди доларів, Німеччина – сотні мільйонів євро, а Велика Британія – сотні мільйонів фунтів стерлінгів.

Лідером культурної дипломатії є США. Важливим інструментом культурної дипломатії США є програми культурних та академічних обмінів, гранти, спрямовані, передусім, на поширення американських цінностей, культури та науки [10].

Успіх британської моделі культурної дипломатії пов'язаний з престижністю британської освіти, важливою роллю Великобританії у світовій історії та культурі. У цій країні культурну дипломатію здійснюють кілька державних і недержавних структур, серед яких – Міністерство іноземних справ і співдружності націй, Міністерство міжнародного розвитку, Рада національної безпеки, Міністерство культури, Британська рада. Британську раду засновано за ініціативи Міністерства іноземних справ у 1934 р. (British Council) [6]. Ця інституція є ефективним засобом поширення інформації про країни й позитивного сприйняття зовнішньої політики цієї держави та її системи освіти, просування мови, налагодження міжкультурного діалогу.

Наприкінці 1970-х років німецький уряд проголосив культуру важливою складовою зовнішньополітичної стратегії держави, яка «має допомагати політичній інтеграції Європи в її культурному вимірі», а німецьку культурну дипломатію – складовою євроінтеграційної політики держави. Важливим напрямом діяльності стало розширення культурної присутності у країнах «третього світу» [3].

Важлива складова зовнішньої культурної політики Німеччини, яку реалізує Інститут Гете, – встановлення політичних та економічних зв'язків із державами Азії та Африки через політику міжкультурного співробітництва з діаспорою у Німеччині та розширення зарубіжної культурної присутності у країнах, вихідці з яких становлять найбільший відсоток іммігрантів цієї країни.

Серед інших важливих установ, що опікуються культурною дипломатією в ФРН, виділяють Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD), Alexander von Humboldt-Stiftung (AvH), Inter Nationes (IN) та Institut for Auslandsbeziehungen (IfA), які відповідають за міжнародні програми наукових досліджень, обмін студентами, міжкультурний діалог з іншими країнами, міжнародний культурний та інформаційний обмін, тобто за сфери, які відіграють важливу роль у зовнішній культурній діяльності Німеччини.

Серед ключових завдань сучасної культурної дипломатії більшість дослідників виділяють:

- формування іміджу держави;
- розвиток зовнішньої політики;
- реформування внутрішньої культурної політики держави, її модернізацію та актуалізацію [2].

Ці завдання відображають і основну мету політики культурної дипломатії в сучасній Україні. Важливим є забезпечення системної роботи українських культурних ініціатив за кордоном, формування позитивного образу України та її громадян, налагодження та формування нових міжнародних культурних комунікацій.

В Україні на державному рівні культурну дипломатію здійснює Міністерство культури і туризму, Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти і науки, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, неурядові громадські організації і приватні особи. У 2015 р. започатковано Перший форум культурної дипломатії України, що його ініціювало Міністерство закордонних справ України. Також при МЗС України створено Управління публічної дипломатії, до складу якого увійшли три відділи – культурної дипломатії, іміджевих проєктів та зв'язків із медіа. Головний акцент сьогодні робиться на промоції українського кіно, проведенні фотовиставок, зустрічей із українськими письменниками, науковцями тощо. Пріоритетними напрямками української культурної дипломатії визначено країни ЄС, США та Канаду [1].

Важливу роль у розвитку української культурної дипломатії відіграють представники української діаспори, зокрема, створені ними науково-освітні, академічні, молодіжні, релігійні, культурні організації. Українці за кордоном культурно, інформаційно, політично впливають та сприяють формуванню позитивного іміджу української держави. У багатьох державах з ініціативи української діаспори створені українські центри, які сприяють розвитку міждержавної співпраці наприклад, Український національно-культурний центр (м. Прага), Український інституту в Швеції.

Важливою необхідністю залишається прийняття Державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонним українством. Особливе значення має розвиток внутрішнього вектора культурної дипломатії («domestic public diplomacy»), який спрямований на формування внутрішньополітичного діалогу засобами культури. Особливо це актуально в сучасних умовах конфлікту на Сході України. Практика показує, що спільні культурні ініціативи сприяють подоланню конфліктів, залученню до співпраці митців, діячів культури та інтелектуалів із різних регіонів України. З початку війни на Сході України українські митці, освітяни, громадські діячі організували багато культурницьких заходів у громадах, які зазнали впливу збройного конфлікту. Культурна дипломатія сприяє співпраці, трансформації окремих акцій культурної дипломатії у системну роботу у громадах, залучення до цих ініціатив широкої аудиторії, розвитку публічних, громадських просторів, які можуть стати майданчиками як для мистецьких ініціатив, так і для діалогу у суспільстві. Культурна інтеграція та співпраця між регіонами України є важливим напрямом сучасної політики держави [4].

Однак сьогодні відсутня послідовна позиція держави щодо впровадження політики культурної дипломатії, їй бракує інструментарію, стратегії та інституційних засад. Водночас можна констатувати,

що запит на політику культурної дипломатії вже сформовано, як і горизонталь для її впровадження. Тому найближчим часом важливо об'єднати всі ініціативи в єдиному координаційному центрі для напрацювання документів, які комплексно відображатимуть засади політики культурної дипломатії України.

Міністерство закордонних справ вперше в історії України розробило і затвердило Стратегію публічної дипломатії на 2021–2025 рр. Стратегія публічної дипломатії [5] окреслює мету, завдання, ключові напрями діяльності у відповідній сфері на середньостроковий період, забезпечуючи синергію дипломатичної та культурної політики, розроблена в контексті Концепції зовнішньої політики України та відображає її основні положення.

Окрім чітких та вимірюваних цілей і завдань, документ визначає сім основних напрямів публічної дипломатії: економічний; експертний; культурний; науково-освітній; цифровий; спортивний; кулінарний [5].

Примітно, що у Стратегії МЗС України на 2021–2021 рр. з'явився термін «науково-освітня дипломатія», означений як напрям публічної дипломатії, що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами завдяки науково-освітньому обміну; вирішувати глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних.

Освіта й наука є важливими факторами культурної дипломатії. Наука – це середовище, вільне від впливу політичних ідеологій, де можна обмінюватися ідеями, незважаючи на культурні, національні та релігійні відмінності. Наукові цінності – раціональність, об'єктивність та універсальність – однакові у всьому світі. Політики і вчені все частіше сходяться на думці, що саме ці цінності можуть сприяти поліпшенню відносин між країнами і встановленню довіри. Одночасно наука – це ресурс «м'якої сили».

Поняття «наукова дипломатія» з'явилося порівняно нещодавно і зараз виокремлюється як самостійний напрям зовнішньої політики держави. Вплив окремо взятої країни на міжнародній арені багато в чому визначається саме досягненнями науково-технічного прогресу, можливого тільки в умовах міжнародної співпраці та вільного потоку ідей. Тому важливо, щоб наукові та дипломатичні наміри були прозорими для уникнення маніпулювання наукою в політичних цілях і неприпустимою політизацією науки.

Мета наукової дипломатії полягає у сприянні поглибленню міжнародної співпраці в галузі науки і освіти. У нерозривному зв'язку з науковою розглядається освітня дипломатія, адже для більшості сучасних університетів, які є основними суб'єктами освітньої дипломатії, успішне функціонування можливе лише у нерозривному поєднанні наукової, освітньої та комерційної діяльності.

Освітня дипломатія передбачає визначення нового змісту відносин та місії організаційної культури в закладі освіти, зорієнтована на сучасні потреби педагогів, учнів, батьків, держави і суспільства, міжнародну мобільність студентів, викладачів, співробітників університетів, зростання інтересу закладів освіти до залучення іноземних студентів, оптимальне поєднання всіх потреб в єдине культурно-освітнє ціле, яке є живим організмом із гуманістичними принципами та толерантними правилами.

Існує декілька визначень поняття «освітня дипломатія». Найбільш вдалим, на нашу думку, є твердження, що освітня дипломатія – це засіб формування іміджу закладу освіти та можливість показати Україну світу за допомогою інтелектуального потенціалу та професіоналізму [3].

Виокремлюють такі функції освітньої та наукової дипломатії:

- пропаганда цінностей через їхнє вивчення та дослідження;
- інформаційна функція, що покликана інформувати і навчати;
- розвиток взаємовідносин, що вдало виконується в університетах, де навчаються представники різних країн;
- просування позитивного сприйняття культури та національної ідентичності через освіту;
- гарантування національної безпеки, що є доповненням до політичної функції публічної дипломатії.

Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері науково-освітньої дипломатії є:

- просування освітнього потенціалу України;
- сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні;
- просування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів;
- популяризація науково-технічних досягнень України;
- підтримка міжнародної співпраці в галузі освіти та науки;
- сприяння проведенню спільних міжнародних досліджень, наукових та освітніх обмінів, програм мобільності вчених і студентів.

У нашій державі наявна розгалужена мережа закладів вищої освіти, які мають досить серйозні міжнародні зв'язки та великий потенціал для впливу на зарубіжні аудиторії – через іноземних студентів, політиків, дипломатів, науковців, освітян зарубіжних країн тощо. Міжнародна університетська співпраця є безперечно найбільш ефективною формою науково-освітньої дипломатії. Українські заклади вищої освіти відіграють суттєву роль у міждержавних відносинах, особливо це підкреслює та посилює факт

присутності національних меншин у регіонах розміщення навчальних закладів, вивчення мови, історії, культури, контакти закладів вищої освіти із установами, організаціями країн походження національних меншин тощо.

Міністерство освіти і науки України ставить завдання українським вишам щодо залучення додаткового фінансування на розвиток науки, матеріально-технічної бази, участь у міжнародних програмах мобільності студентів й викладачів через програми, фінансовані ЄС, іншими фондами та міжнародними організаціями.

Існують певні канали наукової й освітньої дипломатії, до яких включаємо:

– цифрові: вебсайти, соціальні мережі, YouTube-канали, особисті блоги, влоги, платформи eLearning;

– медійні: локальні та міжнародні, всеукраїнські, регіональні ЗМІ – ТБ, радіо, онлайн, друковані.

– івенти: заходи, події.

Інструментарій такої дипломатії достатньо різноманітний:

– наукові дослідження;

– участь у міжнародних конференціях, семінарах;

– наукові зустрічі, організовані однією із сторін;

– обмін викладачами для читання лекцій і консультацій;

– розробка спільних курсів;

– публікація результатів наукових робіт у періодичних виданнях;

– обмін науковою літературою;

– організація спільних культурних заходів;

– подання спільних проєктів на здобуття зовнішніх грантів;

– обмін викладачами/студентами/науковими співробітниками;

– навчання за програмами подвійного диплома;

– семестрове навчання [7].

Висновки. Ураховуючи те, що науковий і освітній потенціал для розвитку культурної дипломатії розкритий в Україні не повністю, варто зосередитися на вирішенні низки питань:

1) Формування власної моделі міжнародної діяльності, що охоплює співпрацю з міністерствами освіти, дипломатичними й консульськими установами, органами місцевого самоврядування, меріями міст, закладами освіти, фондами, державними та громадськими організаціями зарубіжних країн.

2) Створення у структурі кожного університету відповідного відділу з реалізації стратегії міжнародної діяльності університету. Його робота має бути зорієнтована на розвиток, розширення та зміцнення міжнародних зв'язків та авторитету університету у світовому освітньому та науковому співтоваристві. А саме:

– налагодження міжнародних зв'язків з іноземними партнерами (університетами), організаціями, асоціаціями, науковими установами через укладення двосторонніх або багатосторонніх угод про співпрацю;

– організація, координація та контроль міжнародних програм та академічної мобільності університету;

– організаційний та документаційний супровід закордонних стажувань, міжнародних програм обміну, «подвійного диплома» тощо;

– інформування про міжнародні наукові та освітні грантові програми, проєкти, фонди, стипендії;

– організація візитів і прийомів іноземних фахівців та делегацій;

– ведення звітності результатів міжнародної діяльності університету.

3) Розширення академічної мобільності університету, його інтеграція у світовий та європейський освітньо-науковий простір шляхом залучення студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, науковців у міжнародних проєктах, програмах і наукових дослідженнях.

Загалом академічна мобільність передбачає залучення учасників освітнього процесу університету до освітнього процесу іншого закладу вищої освіти (наукової установи) в Україні або поза її межами, проведення наукових досліджень із можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін.

Право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співпрацю в галузі освіти та науки, міжнародних програм і проєктів, договорів між українськими чи закордонними закладами вищої освіти (науковими установами), їх основними структурними підрозділами, а також може бути реалізоване учасником освітнього процесу з власної ініціативи, на основі індивідуальних запрошень та інших механізмів.

За місцем реалізації права на академічну мобільність вона поділяється на внутрішню та міжнародну. Міжнародна академічна мобільність – участь представників освітнього процесу університету у навчальній, науково-педагогічній чи науковій діяльності закордонного закладу вищої освіти, наукової установи, організації упродовж певного періоду. Оптимальним терміном вважається семестр або один академічний рік. Програми академічної мобільності повинні відповідати напрямам освітньої діяльності університету.

4) Організація освітнього процесу в університеті має відбуватися відповідно до сучасних стандартів якості освіти, що, зокрема, ініціюють розвиток міжнародної співпраці університетів та процесу інтернаціоналізації вищої освіти. Так, за сприяння Британської Ради в Україні понад 20 українських закладів вищої освіти отримали гранти на ознайомчі візити та партнерську співпрацю з британськими університетами в різних сферах.

5) Заохочення до наукових досліджень, через формування в університетах наукових шкіл, наукових підрозділів, штатних наукових працівників, науково активного студентства, адже наука в університетах є важливим сегментом науки в державі. Університетська наука має три важливі напрями для застосування:

- використання останніх досягнень науки у формуванні адекватного змісту освіти (нові підручники, навчальні посібники, спеціальності та освітньо-професійні програми);
- підготовка наукових кадрів через діяльність аспірантури та докторантури;
- джерело отримання нових знань, база новітніх інноваційних освітніх технологій.

6) Системність та скоординованість зусиль у напрямі розвитку освітньої та наукової дипломатії університету задля поліпшення якості вищої освіти; підвищення ефективності наукових досліджень; збагачення індивідуального досвіду учасників освітнього процесу шляхом знайомства з іншими моделями створення та поширення знань; підвищення конкурентоздатності як випускників, так і університету в цілому на українському та міжнародному ринках освітніх послуг і праці; формування позитивного іміджу серед українських і закордонних закладів вищої освіти. **Перспективними** вбачаємо конкретизацію напрямів реалізації дипломатії.

References

1. Атаманенко А. Роль закордонних українців в українській публічній та культурній дипломатії: історичний і сучасний аспекти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2019. Вип. 29. С. 54–65.
Atamanenko, A. (2019). Rol zakordonnykh ukrainsiv v ukrainskii publichni ta kulturnii dyplomatii: istorychnyi i suchasnyi aspekt [The role of foreign Ukrainians in the Ukrainian public and culture diplomacy: historical and modern aspects]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Istorychni nauky» – Bulletin of National university «Ostroh Academy». Series «Historical Sciences»*, 29, 54–65.
2. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. Дніпро : СПД «Охотнік», 2020. 56 с.
Vysotskyu, O. (2020). Publichna dyplomatii: konspekt lektsiy [Public diplomacy: lecture notes]. Part 1. Dnipro, Ukraine : SPD «Okhotnik».
3. Освітня і наукова дипломатія в глобальному вимірі: Матеріали Весняної академічної школи Буковель, 2021. URL : <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Duplomatia.pdf>
Osvitnia i naukova dyplomatiiia v hlobalnomu vymiri: Materialy Vesnyanoi akademichnoi shkoly Bukovel 2021 [Educational and scientific diplomacy in global dimention: Materials of the spring academic school Bukovel 2021]. Retrieved from <http://www.uaace.org/wp-content/uploads/2021/04/Duplomatia.pdf>
4. Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. К. : НІСД, 2016. 92 с. (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 5).
Rozumna, O. P., and Chernenko, T. V. (Ed.). (2016). Polityka kulturnoi dyplomatii: stratehichni priorytety dlia Ukrainy: zbirnyk naukovo-ekspertnykh materialiv [Policy of cultural diplomacy: strategic priorities for Ukraine: collection of scientific materials: edited by]. Kyiv, Ukraine: NISD.
5. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. URL : <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегія/public-diplomacy-strategy.pdf>
Stratehiia publichnoi dyplomatii Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy na 2021-2025 roky [Strategy of public diplomacy by the Ministry of foreign affairs of Ukraine for 2021-2025]. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегія/public-diplomacy-strategy.pdf>
6. British Council. URL: <https://learnenglish.britishcouncil.org>
7. Leonard M., Stead C., Smewing C. (2002) Public diplomacy. London: The Foreign Policy Centre. P. 22-137.
8. Nye, Joseph S. Jr. (2004) Soft Power: The Means to Success in World Politics, Public Affairs.
9. Nye, Joseph S. Jr. (2011) The Future of Power, Public Affairs
10. U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication / Strategic Communication and Public Diplomacy Policy Coordinating Committee (PCC) Released June 2007. 4–34 p.

Makhynia N.

ORCID: 0000-0001-8641-6602

Doctor of Pedagogical sciences, Associated Professor,
 Dean of the humanitarian technologies department,
 Cherkasy State Technological University
 (Cherkasy, Ukraine), E-mail: natalymakhynia@gmail.com

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL DIPLOMACY: INFLUENCING POSITIVE IMAGE OF THE STATE

Cultural diplomacy is a very important part of public diplomacy, image sphere of the country foreign policy aimed to strengthen its positive view in the world by means of culture and arts. It's the common contribution of governmental and non-governmental institutions, artists, and experts to the security and well-being of the country, understanding and trust towards its citizens in the world. Being a new term, cultural diplomacy came into foreign practice long time ago. Since the very old days, representatives of numerous social groups – scientists, researchers, artists, businessmen – have been acting as informal or cultural diplomats.

Science and education are important parts of cultural diplomacy. The influence of educators and investigators on the development of positive image for the state abroad is priceless. Owing to the connections in the field, technological progress, cultural, social, humanitarian development, any society can promote its values worldwide.

***The aim of the article** is to study the practice of developed countries in promoting cultural, namely scientific and educational, diplomacy; to evaluate the state of the sphere in Ukraine. Domestic cultural diplomacy is of strategic importance now, when the country is struggling against Russian aggression and economic crisis. In spite of limitless cultural diversity, we are in focus of international attention due to political and economic problems. Absence of coordinated state policy in promoting Ukrainian culture abroad is a serious challenge for our cultural managements. Society, state institutions play an important role in international cooperation, creating the net of communication between different cultural, artistic, educational areas. It helps to create public opinion about a state, gives rise to further cooperation, overcomes negative stereotypes.*

The subjects of Ukrainian cultural diplomacy are governmental institutions, non-governmental organizations, public activists, artists, journalists, scientists, students, politicians.

***Methodology.** The principles of synthesis and analyses were used in the process of writing the article in order to collect and compare the information on the state of cultural diplomacy in different countries; method of analogy – to find common and different features in scientific and educational diplomacy in the world; analytical and didactical methods – to distinguish positive experience in cultural diplomacy abroad to implement it in Ukrainian reality.*

***Scientific novelty** of the work is in trying to concentrate on the available information of the state in scientific and educational diplomacy and to generalize all the possible tools for the soft power in educational sector for popularizing country's heritage among other cultures. Cultural diplomacy is the new term for Ukrainian policy and in search for effective cooperating models between formal institutions and informal organizations, businesses and creative agencies. Meanwhile, cultural policy in European Union is in priority, but looking for the new common strategy to confront global political challenges. Ukraine should be sensitive to those transformations and actively participate in them, offering its own positive practices and concepts.*

***Conclusions.** Therefore, development of cultural diplomacy, namely in science and education, first of all depends on the cultural policy of the country. It should encourage the competitive product of high quality. For that reason, the priority ought to be given to the system implementation of monitoring and analytical research in this field to support Ukraine abroad and promote Ukrainian cultural and educational product in other countries.*

This conscientious work implies monitoring Ukrainian events worldwide to further analyses and forecasting. Larger amount of cultural projects, mass media, TV programs can rise the foreign interest towards Ukraine.

So far, our country falls behind progressive traditions of cultural diplomacy. That's why, our main goal is to make it the priority in foreign policy.

Key words: cultural diplomacy, scientific diplomacy, educational diplomacy.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор К. М. Гнезділова

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: olexandrpronikov@gmail.com

МЕНЕДЖМЕНТ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

В статті проаналізовано актуальні проблеми менеджменту у закладах вищої освіти (ЗВО), його взаємозв'язок та вплив на якість знань студентів.

Мета роботи – схарактеризувати та проаналізувати взаємозв'язок та взаємовплив якості менеджменту та якості знань здобувачів освіти у закладах вищої освіти.

Методологія дослідження. У статті використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел на філософському та загальнонауковому рівнях пізнання. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу нормативно-правової бази, педагогічних досліджень з розвитку менеджменту у закладах вищої освіти. Методологія дослідження дозволила виокремити, визначити й обґрунтувати вплив менеджменту на якість знань здобувачів освіти у закладах вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що виокремлено й обґрунтовано вплив менеджменту на якість знань здобувачів освіти у закладах вищої освіти. Стратегія вищої школи у сучасних умовах передбачає врахування концепцій стійкого розвитку, безупинного утворення, глобалізації знань, безперервності процесу реформ, визначає планування, організацію діяльності та зміст освіти в довгостроковій перспективі.

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок**, що міждисциплінарний підхід дає можливість збагатити педагогічну теорію і методи дослідження досягненнями інших наук; якість менеджменту у закладах вищої освіти впливає на якість підготовки здобувачів освіти; якість знань студентів, як об'єкт досліджень у педагогічному менеджменті, сприяє впровадженню систем якості, організації й керуванню освітнім процесом.

З'ясовано, що відповідно до законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), менеджмент закладів вищої освіти, керівники його структурних підрозділів та викладачі, кожен на своєму рівні, мають створити систему організації діяльності, здійснювати управління на засадах демократизму та гуманізму. Важливо менеджмент у закладах вищої освіти направляти на педагогічний процес з використанням сучасних інформаційних технологій, що дозволить забезпечити: особистісний ріст і соціальну мобільність не тільки здобувачів освіти, але і викладачів; культурний ріст особистості, через яку поширюються ідеї патріотизму, етичних норм і суспільних цінностей; розвиток наукової діяльності у закладах вищої освіти; якісну підготовку здобувачів освіти. Аналіз нормативно-правових документів, педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що традиційні, класичні для закладів вищої освіти підходи, які формувалися століттями, вимагають перегляду.

Ключові слова: заклади вищої освіти; здобувачі освіти; менеджмент; якість знань, якість освіти.

Постановка проблеми. Становлення української державності, інтеграція до європейського та світового співтовариств, відмова від тоталітарних методів управління державою й побудова громадянського суспільства зумовлюють відповідні зміни в системі вищої освіти та пошук інноваційних підходів до професійної підготовки здобувачів освіти.

Закони України «Про вищу освіту» (2014) і «Про освіту» (2017) передбачають суттєві зміни в організації та управлінні закладів освіти. Зазначеними державними документами визначено пріоритети їх освітньої політики, напрями подальшого наукового пошуку щодо забезпечення належної якості підготовки здобувачів освіти. Але однією з обов'язкових умов є вирішення кадрових проблем, професійна організація роботи закладів освіти [4; 5].

Особистий багаторічний досвід керівної управлінської роботи і, зокрема у ЗВО доводить, що в сучасних умовах існують серйозні проблеми з управлінськими кадрами. Обіймати керівну посаду у ЗВО сьогодні багато бажаючих, але далеко не кожний з них здатний професійно, якісно виконувати менеджерські функції на певній ланці діяльності. У більшості університетів, нажал, відсутня система підготовки з власних науково-педагогічних працівників майбутніх управлінців навчальним закладом.

Тому, осучаснення менеджменту ЗВО відіграватиме важливе значення і впливатиме на якість знань здобувачів освіти. Зміни, що відбуваються у ЗВО в сучасних умовах, й зумовлюють актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе місце посідають проблеми управління у сфері освіти, зокрема наукові основи менеджменту ЗВО та його структурних підрозділів. Велике коло різноманітних питань управління й розвитку закладів вищої освіти висвітлено в працях вітчизняних дослідників: В. П. Андрущенко, М. Б. Євтуха, Л. І. Калініної, Л. М. Карамушко, В. І. Лугового, В. М. Мадзігона, В. І. Маслова, В. В. Олійника, В. М. Оржеховської, Т. М. Сорочан, Н. О. Терентьєвої, М. Д. Ярмаченка.

Як окремих напрям проблему управлінської культури керівників організацій розглядають Б. А. Гасвський, В. М. Іванов, М. І. Кабушкін, О. І. Мармаза, В. І. Новоселов, Л. Е. Орбан-Лембрик, Ю. І. Палеха, В. І. Патрушев, Н. Рождественська, О. М. Яркова.

Мета і завдання: Схарактеризувати та проаналізувати взаємозв'язок та взаємовплив менеджменту ЗВО та якості знань здобувачів освіти, обґрунтувати використання в сучасних умовах продуктивних ідей та накопиченого досвіду.

Основні результати дослідження. Ефективність роботи ЗВО залежить від рішення багатьох задач, значимість і рівень складності яких різні. Сукупність прийняття рішень, організація їх виконання, культура спілкування менеджменту, складають систему, що забезпечує розвиток і динаміку ЗВО. Якість рішень, оптимальність будь-яких видів витрат, результативність забезпечуються обліком усіх складових, котрі, у свою чергу, дозволяють дати об'єктивну оцінку діяльності закладу освіти, його професорсько-викладацького складу, рівня наукової роботи, якості підготовки здобувачів освіти. Створення системи організації роботи ЗВО дисциплінує і одночасно вимагає від здобувачів освіти адекватного відношення до навчального процесу та, як свідчить досвід, сприяє підвищенню якості їх знань. Зазначені елементи складають комплекс методів менеджменту і забезпечують досягнення ефективності діяльності ЗВО.

Стати діловою людиною, або зробити кар'єру бажають багато хто, але досягають свого – одиниці. Це зовсім не означає, що вони мають видатний розум та якості. Просто вони змогли краще за інших скористатися своїми здібностями, познати сферу діяльності, правильно організувати свій час та життя. Тому менеджмент, який в сучасних умовах є однією зі складових успішного бізнесу, в системі ЗВО повинен забезпечувати якісні освітні послуги, що забезпечить конкурентоспроможність його випускників на ринку праці.

Відповідно до нормативно-правової бази України менеджмент ЗВО та керівники його структурних підрозділів мають здійснювати управління на засадах демократизму, гуманізму та системності [4].

Відомо, що поняття «менеджмент» має декілька визначень та трактувань, зокрема:

- процес постановки і досягнення цілей за допомогою мобілізації праці людей, їх інтелекту, мотивів поведінки, а також за допомогою фінансових і технічних ресурсів;
- управління бізнесом через філігранну роботу з людьми; спеціальний вид управлінської діяльності, заснований на роботі з людьми;
- уміння добиватися поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей;
- управлінська функція, вид діяльності з керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях; галузь людського знання, що допомагає здійснити цю функцію [2, 156].

Спільність представленого далеко не повного переліку визначень «менеджмент», зводиться до наступного: управлінська діяльність, орієнтація на кінцеву мету, людиноцентристський підхід до управління. Стосовно ЗВО, це педагогічний менеджмент, що враховує особливості його діяльності. Використання й адаптація менеджменту полегшуються тим, що багато його цілей вже давно розроблено і реалізуються у вітчизняній практиці управління. Адаптація можлива тільки з урахуванням особливостей та традицій навчального закладу, одночасному вивченні, узагальненні накопиченого власного досвіду управління, його трансформації і насиченні новим змістом.

Педагогічний менеджмент, як система та ланка соціального управління, повинен узяти все позитивне, що накопичено в управлінні і розвинути стосовно освітніх установ, базуючись на наукових основах філософії, соціології, педагогіки, економіки, кібернетики. Педагогічний менеджмент ще тільки починає боронити свої позиції в педагогічній науці і практиці діяльності освітніх установ [3, 448].

Педагогічний менеджмент також передбачає поєднання зусиль та забезпечення досягнення цілей з орієнтацією на прикінцевий результат за допомогою ефективного використання творчого потенціалу менеджменту ЗВО, всього професорсько-викладацького складу та здобувачів освіти.

Також визначаємо, що менеджмент у ЗВО має свої особливості: предметом праці менеджера освітнього процесу є діяльність суб'єкта управління; продуктом праці є інформація про

освітній процес; зняттям праці є слово, мова; результатом праці менеджера є рівень грамотності, вихованості та розвитку об'єкта менеджменту – здобувачів освіти.

Менеджмент ЗВО – це комплекс принципів, методів, організаційних форм та технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності. Його основними функціями є: прийняття розумного рішення; організація виконання прийнятих рішень, створення належних умов для ефективної роботи освітнього закладу, кожного учасника освітнього процесу, забезпечення мотивів та стимулів їх діяльності; контроль виконання рішень. Зазначене дозволяє встановити суперечність: між наявним рівнем менеджменту та вимогами, що ставляться суспільством і державою до керівників ЗВО та його структурних підрозділів.

Здійснювати якісний педагогічний менеджмент у ЗВО можливо за умови дотримання та використання різних груп методів управління: група економічних методів (економічне стимулювання); група адміністративних методів – регламентація діяльності виконавців, її нормування, робота з кадрами; група методів психолого-педагогічного впливу – забезпечення сприятливого психологічного клімату, стимулювання творчості та ініціативи, прогнозування соціальних перспектив розвитку освітнього закладу; методи суспільного впливу – розвиток демократії колективів, запровадження лояльної конкуренції, толерантності, підвищення престижу та іміджу.

Актуальною залишається проблема управління ЗВО на рівнях факультету (інституту), кафедри, академічної групи. Саме координація і система взаємодії зазначених структурних підрозділів ЗВО впливає на якість освітнього процесу, дисциплінованість та якість знань здобувачів освіти, дозволяє визначити причини підвищення якості викладання.

По-перше, ЗВО потрібно відповідати все більш зростаючому попиту на якісне та осмислене викладання. Сьогодні студенти уважно ставляться до змісту дисциплін, оскільки прагнуть, щоб освіта стала кроком до прибуткової зайнятості та сформувала компетентності, які необхідні для професійного розвитку та досягнення успіху протягом усього життя.

По-друге, ЗВО мають збалансовано проводити освітній процес та наукову роботу. Сучасні реалії та вплив процесів глобалізації показують, що велика кількість продуктивних досліджень в межах конкретного навчального закладу не є достатньою умовою підтримки репутації установи, навіть серед університетів світового рівня.

По-третє, покращення якості знань майбутніх фахівців є бажанням ЗВО продемонструвати свою можливість бути надійними постачальниками кваліфікованих кадрів та посередниками між здобувачами освіти та стейкхолдерами (роботодавцями). Ця робота починає все більше поглиблюватися, оскільки забезпечує певні фінансові переваги для ЗВО. Наприклад, стейкхолдери готові підтримувати фінансово ті заклади, які гарантовано дають глибокі, систематичні та відповідні до сучасних реалій знання майбутнім працівникам.

Також роботодавці є прихильниками дуальної освіти, в чому повинна бути зацікавленість і потреба ЗВО. Але маємо констатувати, що саме ЗВО гальмують використання дуальної системи. Організація та проведення заходів спрямованих на якісну підготовку здобувачів освіти є демонстрацією ЗВО поєднання теорії та практики в освітньому процесі. Також одним з головних факторів покращення якості навчання та знань здобувачів освіти має стати все більш зростаюча їх мобільність.

Однією з умов якісного навчання у ЗВО є отримання здобувачами освіти вміння адаптуватися до потреб життя та розуміння потреби навчання впродовж життя. Проектна методика, зокрема, пов'язує академічні проекти з повсякденними життєвими питаннями. Це дає хороші можливості для вивчення загальних та професійних компетенцій, а також створює шляхи працевлаштування для здобувачів освіти після закінчення навчання. Якість навчання також забезпечується через роботу ЗВО пов'язану з освітніми, промисловими, спортивними організаціями та підприємствами, бізнесом.

Співпраця ЗВО з потенційними роботодавцями дозволяє ЗВО підтвердити свою цінність в питанні підготовки здобувачів освіти. Така співпраця дозволяє вчасно реагувати на виклики сучасного світу та ринку праці за допомогою зміни навчальних планів, змісту та методів навчання. Це стає можливо за допомогою використання інноваційних методів навчання та різноманітних моделей викладання.

Сучасний вітчизняний ЗВО, використовуючи змішані форми навчання (денну, заочну, дистанційну, індивідуальну) і створюючи освітні хаби, при якісному менеджменті, має всі умови надавати якісну освіту, що створює високий рейтинг університету, конкуренцію та вплив на вартість навчання.

Погоджуємося з думкою М. Ф. Головатого, який стверджує, що створення у ЗВО умов для динамічної співпраці між викладачами та студентами покращує ефективність освітнього процесу. Використання інноваційних технологій дозволяє зробити цей процес більш якісним [2, 185].

Студентська спільнота сьогодні зацікавлена в якісному навчанні та співпраці з педагогами. Кожен університет має створити і використовувати власну систему взаємної підтримки та співпраці між студентами та викладачами для забезпечення освітніх потреб. Сьогодні студенти вимагають права впливати на планування навчання та зміст програм для того, щоб отримати якомога більш якісні знання. Вони зацікавлені також в соціальній інтеграції та забезпеченні ефективних методів оцінки знань. Ці вимоги змінюють роль викладачів ЗВО та вимоги щодо їх підготовки [8, 26].

Також важливими чинниками осучаснення освітнього процесу, які спонукають під керівництвом викладачів здобувачів освіти до самостійної роботи і впливають на якість їх знань, є використання навчальних комп'ютерних програм, співпраця через інтернет та створення груп в соціальних мережах для виконання проєктів. Результатом такої співпраці є отримання здобувачами освіти компетентностей та навичок швидкого вивчення навчальних дисциплін та співпраці в колективі [6].

Маємо також констатувати, що світовий та вітчизняний досвід доводять важливість розширення сфери вищої освіти, зокрема її інтернаціоналізації, створення різноманітності студентських профілів, що сприятимуть пришвидшенню змін в сфері технологій та програмного змісту [7, 8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що якість менеджменту у ЗВО впливає на якість підготовки здобувачів освіти. З'ясовано, що відповідно до законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), менеджмент ЗВО, керівники його структурних підрозділів та викладачі, кожен на своєму рівні, мають створити систему організації діяльності, здійснювати управління та освітній процес на засадах демократизму і гуманізму.

Викладачі ЗВО в умовах інтеграції та глобалізації повинні вміти створювати простір спілкування та спільної роботи із здобувачами освіти за допомогою навчальних платформ. Важливою вимогою часу є постійне переосмислення навантаження студентів та збільшення інтенсивності освітніх процесів. Проведення університетами досліджень та запровадження їх результатів у практику, вдосконалення педагогічних практик та технологій, покращують моделі оцінювання, та пропонують інноваційні форми навчання. Якісний менеджмент ЗВО створить умови направляти педагогічний процес на створення власних інноваційних навчальних платформ, що сприятиме отриманню здобувачами освіти якісних знань та підвищенню їх конкурентоздатності на ринку послуг. Досліджувана проблема потребує подальшого вивчення та аналізу.

References

1. Abali N. (2012). English language teacher's use of, competence in, and professional development needs for specific classroom activities. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Retrieved from https://ac.els-cdn.com/S1877042813000554/1-s2.0-S1877042813000554-main.pdf?_tid=f44b1021-488e-4891-85cf-47401586113e&acdnat=1524003385_60f755aafac37bd4470deef7b8ef9ebe.
2. Головатий М. Ф. Освіта України: зупинитися і оглянутися. Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти. Київ : МАУП, 2004. 243 с.
Holovaty M. F. (2004). *Osvita Ukrainy: zupynytyisia i ohlianutysia. Bolons'kyu protses: perspektyvy i rozvytok u konteksti intehratsiyi Ukrayiny v yevropeys'kyu prostir vyshchoyi osvity* [Education of Ukraine: to stop and look after. Bologna Process: Prospects and development in the context of Ukraine's integration into the European Space of Higher Education]. Kyiv, Ukraine : MAUP.
3. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти. К. : МАУП, 1999. 396 с.
Dmytrenko H.A. (1999). *Stratehichnyi menedzhment u systemi osvity* [Strategic Management in the Education System]. Kyiv, Ukraine : MAUP.
4. Закон України «Про вищу освіту» 2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014, № 37-38.
Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] (2014). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)* – Information on the Verkhovna Rada (VVR).
5. Закон України «Про освіту» 2017. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] (2017). Retrieved from zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
6. Collaborative activity. TeachingEnglish. *British Council. The BBC*. 2018. URL : <https://www.teaching-english.org.uk/article/collaborative-activity>.
7. Hénard F., Roseveare D. Fostering Quality Teaching in Higher Education: Policies and Practices. *OECD*. 2012. URL : <http://www.oecd.org/education/imhe/QT%20policies%20and%20practices.pdf>.
Hénard F., Roseveare D. (2012). *Fostering Quality Teaching in Higher Education: Policies and Practices. OECD*. Retrieved from <http://www.oecd.org/education/imhe/QT%20policies%20and%20practices.pdf>.
8. Wyse D., Jones R. *Teaching English, language and literacy*. New York, US : Routledge, 2013. 312 p.

Pronikov O.

ORCID: 0000-0001-5329-635X

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy, Psychology
and methods of physical education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: olexandrpronikov@gmail.com

MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND ITS INFLUENCE ON THE QUALITY OF STUDENTS' KNOWLEDGE

The article analyzes the key problems of management at higher educational establishments, their interconnection and influence on the knowledge of students.

***The goal of the article** is to characterize and analyze the reciprocal relationship and influence of the management quality and the knowledge of students at higher educational establishments.*

***Research methodology.** A comprehensive system analysis of scientific sources on the philosophical and general scientific levels of perception is applied in the article. The methodological basis of the research is a systematic approach to the analysis of the regulatory and legal base, to the pedagogical research in management development at the higher educational establishments. The methodology of the research allowed identifying, defining and explaining how management influences the quality of students' knowledge.*

***The scientific novelty** of the results consists in the identification and explanation how management influences the quality of students' knowledge at the higher educational establishments. In current context, the strategy of a high school requires considering the concepts of sustainable development, continuous creation, globalization of knowledge, solid reformation process; defines planning, organization of activity and content of education on a long-term horizon.*

*The research we have carried out allows making a **conclusion** that the interdisciplinary approach provides an opportunity to develop pedagogical theory and research methods of the achievements in other sciences; the quality of higher educational establishments' management affects the quality of students' preparation. The quality of students' knowledge as an object of research in pedagogical management contributes to the implementation of quality systems, organization and management of educational process.*

We have found out that according to the laws of Ukraine «About Education» (2014), «About Education» (2017), the administration of higher educational establishments, heads of its departments and professors (each one according to his level) should create the organizational system, manage it on the principals of democracy and humanity. It is important to direct the management of higher educational establishments to the pedagogical process using modern information technologies. It will provide personal growth and social mobility not only of students, but also of professors; cultural development of individual through the ideas of patriotism, ethical norms and social values; development of scientific activity at higher educational establishments; thorough preparation of students. The analysis of legal and regulatory documents, pedagogical literature allows to confirm that the traditional, typical for higher educational establishments approaches, formed for centuries, are to be reviewed.

***Key words:** higher educational establishments; students; management; the quality of knowledge; the quality of education.*

Стаття надійшла до редакції 08.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор А. О. Міненко

УДК 351.74:159.9

Радзівський Р.

ORCID: 0000-0002-0047-9336

Кандидат педагогічних наук,
Інститут управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
(Київ, Україна), E-mail: rost0279@gmail.com

Пліско В. І.

ORCID: 0000-0001-8714-985X

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: pliskov47@gmail.com

Радзівський І.

Учень, Навчально-виховний комплекс № 141 «ОПТ»
(Київ, Україна), E-mail: vanuradzievskiy@gmail.com

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ СТУДЕНТІВ І ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РЕЖИМІ «ONLINE»

Дисципліна «фізичне виховання», «фізкультура» є обов'язковою для всіх спеціальностей у вищих навчальних закладах, школах, важливим предметом для збереження та закріплення здоров'я, оптимізації психічного, фізичного стану студентів, школярів. Перехід даної дисципліни в умовах дистанційного навчання в режимі «Online» приводить заняття з фізичного виховання в теоретичну площину, до фрагментарності навантаження без належного контролю. З причин недостатньої рухової активності постає наявна проблема зниження мотивації до занять, посилення залежності (адикції), що в сучасній науці сприймається як стан гіпокінезологізму (мало рухомий спосіб життя). Пошук способів вирішення цього питання є педагогічною проблемою.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати метод оптимізації рухової активності студентів, учнів в умовах занять з фізичного виховання (фізкультури) в режимі «Online», посилення зворотного зв'язку між викладачем та тими, хто займається.

Методологія дослідження включала тестування, опитування, метод зворотного зв'язку, метод пульсометрії, методика зчитування пульсометрії за пропонуваними оціночними критеріями, методика підбору та виконання вправ.

Наукове новизна – вперше представлена демонстрація занять з фізичного виховання (фізкультури) в режимі «Online», де викладач має можливість оцінювати інтенсивність навантаження студентів, учнів за показниками пульсометрії порогових значень згідно з розробленими оціночними критеріями.

Висновки: результати дослідження дозволили закріпити нову форму проведення занять з фізичного виховання (фізкультури) в умовах дистанційного режиму навчання з об'єктивним оцінюванням інтенсивності фізичних навантажень, що значно сприяє підвищенню рухової активності студентів, учнів старшокласників та відповідає принципам здоров'язберіючого ефекту. Розроблені оціночні критерії відповідають оптимальному рівню рухової активізації студентів, спортсменів, мають довіру серед них за об'єктивністю показників серцевих скорочень в рамках порогових значень, головним чином сприяють наданню власної самооцінки щодо рівня інтенсивності фізичних навантажень.

Ключові слова: дистанційний режим, пульсометрія, студенти, учні, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Все ширше завойовують у освітній сфері методи дистанційного навчання в режимі «Online» тим самим зростає прихильність до таких занять, набуває популярність серед молоді. Дистанційне навчання використовується в різних Європейських країнах вже декілька десятиліть. В Україні дана форма навчання в широкому, масовому понятті набула в основному з причин карантинних епідеміологічних заходів, що в перспективі частково може замінити заняття «Наживо».

Питаннями дистанційного навчання в освітній сфері займалися, дослідники, вчені різних профілів: О. Бабанська, А. Клевец, Г. Махаєва, А. Сидорова, А. Фомина, А. Фещенко та інші. Крім зазначених авторів, власні технологічні послуги за цією тематикою пропонують різні компанії, в тому числі «Copyright 200/My Ourn Conference.com.»

Між тим, опитування педагогів, учнів, студентів, а також педагогічні спостереження за навчанням в дистанційному режимі вказали на існуючу проблему, яка, в першу чергу, стосується сумнівів якісного навчання. Проблема можна пов'язати з невідповідністю вчителів, викладачів та тих, хто займається, з їх неспроможностями в освоєнні нових технологій, технічними збоями, відсутністю універсальних методик. Слід погодитися, що при навчанні в дистанційному режимі можна викласти теоретичну складову занять в повному обсязі, але «знати» ще не говорить «уміти». Тому, дії вчених спрямовано на створення методик, які дозволили б опановувати знання в поєднанні з вміннями використовувати їх в лабораторних умовах з додержанням дистанційного режиму.

Проведення практичних занять з міжкафедральних та обов'язкових дисциплін таких як фізичне виховання (фізкультура) в умовах дистанційного режиму ще глибше ускладнює вирішення проблеми. Мета фізичного виховання (фізкультури) в закладах освіти – оптимізувати рівень рухової активності студентів та учнів особливо в період сплеску новітніх інформаційних технологій. Більшість з тих, хто займається, часи проводять за планшетами, комп'ютерами тощо. Проведений аналіз показав, що багато учнів, студентів звикли до них і тим наблизились до небезпечної зони нової форми залежності (Адикції) – гіпокінезіологізм, що є значною за показниками і засвідчує погіршення стану здоров'я [1]. Проводити заняття з фізичного виховання (фізкультури) фрагментарно або тільки теоретичними завданнями не відповідає функціональним завданням дисципліни. Це теж саме стосується сидіння за планшетами або комп'ютерами. Пошук нових методик з фізичного виховання, спрямованих на підвищення рухової активності студентів, школярів в умовах дистанційного режиму є вельми актуальним.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати метод оптимізації рухової активності студентів, учнів в умовах занять з фізичного виховання (фізкультури) в режимі «Online», посилення зворотнього зв'язку між викладачем та тими, хто займається.

Завдання: провести аналіз наукових розробок провідних вчених щодо впровадження різних методів проведення занять в умовах «Online» режиму, в тому числі практичних занять з фізичного виховання; визначити технологічні методи проведення практичних занять в режимі «Online»; розробити та обґрунтувати метод оцінювання інтенсивності фізичних навантажень, стану студентів, учнів, за оціночними критеріями під час виконання фізичних вправ у домашніх умовах.

Методи дослідження: аналіз публікацій провідних вчених, спеціалістів – практиків, опитування, педагогічні спостереження, власний метод навчання на основі зворотного зв'язку між студентами, і викладачем з наданням оціночних критеріїв під час виконання фізичного навантаження в домашніх умовах.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання (фізкультура) в умовах дистанційного навчання в режимі «Online».

Предмет дослідження – методика оцінювання фізичних навантажень при проведенні занять з фізичного виховання (фізкультури) в режимі «Online».

Наукова новизна – вперше представлена демонстрація занять з фізичного виховання (фізкультури) і режимі «Online», де викладач має можливість оцінювати інтенсивність навантаження студентів, учнів за показниками пульсометрії, порогових значень згідно з розробленими оціночними критеріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Олександра Клевец, головний редактор Фінансової Академії Актив, надає різницю між дистанційним навчанням (розглядає як заочне навчання) та навчанням в режимі «Online» («тут і зараз») за допомогою Інтернет з'єднань, гаджетів [2]. За цією ж тематикою Н.С. Фомина пропонує порядок введення контенту в систему навчання, методів зворотнього зв'язку за допомогою технологічних засобів під час «Online» навчання у вищих навчальних закладах [3]. В. В. Осадчий доводить, що «відкрите «Online» навчання є формою зв'язку шкільної та вищої освіти, та приходиться до висновку стосовно необхідності створити єдину систему відкритого «Online» навчання для школярів старших класів» [4]. О. М. Бабанська, Г. В. Мажаєва, А. В. Фещенко акцентують увагу на умови досягнення результату навчання з використанням електронних засобів [5]. Однією з умов є розроблення методики управління якістю зворотнього зв'язку з урахуванням різних технологічних компонентів.

Інтерес складає технологія навчання від компанії «Copyright 200/My Ourn Conference.com.». Спеціалісти пропонують в освітній системі як синхронне так і асинхронне навчання. При синхронному навчанні в E-learning можливо проводити Вебінар (Тренінг). При цьому комунікація між викладачем та учнями проходить обопільно, як в невеликій кімнаті (домашні умови), так і в більш великих аудиторіях.

Основні результати дослідження. Проведення педагогічних спостережень, опитування фахівців, викладачів з фізичного виховання, вчителів фізичної культури дозволило зробити висновки щодо критичних поглядів відносно рухової активності студентів, учнів старшокласників в умовах дистанційного навчання. Існуючі методики не ураховують умови проведення занять з фізичного виховання в онлайні. За результатами тестування за період 1,5 місяця в умовах навчання «Online» (локдауну з перервами) вага учнів, студентів зросла на 15–20 %. Такий показник можна оцінювати як різкий скачок, порівняно з тим, що згідно з віком, вони схильні набирати вагу на 3–7 %. У зовнішньому вигляді відмічається блідість, погіршення зору, синьова під очима. Це є свідченням дефіциту рухової активності, існування дисбалансу між відпочинком, односторонньою статистичною психологічною позицією, психологічною напругою.

Між тим фізичне виховання за розкладом занять має місце. Викладачі, вчителі знаходяться в пошуку ефективних методів реалізації практичних занять в умовах «Online». Деякі з них переводять заняття в теоретичну площину, деякі надають завдання в виконанні вправ фрагментарно, (з метою виставлення оцінок) тим самим порушуючи послідовність підходу до виконання вправи, не усвідомлюючи загальний стан студентів (школярів). Проведення занять з фізичного виховання в обмежених умовах, коли студенти (школярів) знаходяться вдома, а викладач на своєму місці, складно реалізувати. Однак, більшість викладачів намагаються активізувати практичні заняття у вигляді поставлених завдань через контент, але з причини знижених можливостей зворотного зв'язку значного посилення рухової активності не спостерігається. Спостерігається зниження мотивації до занять. Заняття спотворюються на формальний характер. Слід відмітити, що загальний контроль за тими, хто займається не достатній, тим більше самоконтроль з їхнього боку не здійснюється.

Для часткового вирішення проблеми занять з фізичного виховання (фізкультури) в умовах дистанційного навчання в режимі «Online» пропонується метод зворотного зв'язку між тими хто займається, та викладачем. Метод побудований на основі зчитування показників пульсометрії в тих, хто займається, надає можливість здійснювати загальний контроль стану учнів, оцінювати інтенсивність фізичного навантаження, рухову активність студентів (учнів), а в цілому дозволяє самостійно здійснювати самоконтроль.

У сфері медицини багато є методик та наукових розробок щодо пульсометрії людини, школярів, їх серцевого ритму, регуляції при фізичних навантаженнях і в покої: А. І. Босенко, Р. М. Баєвський, В. А. Воловникова, Л. С. Еверт, М. В. Макарова, М. Ю. Маслова, В. В. Михайлов, М. А. Созніна, А. В. Соболев, інші. Дослідження Л. С. Еверта, А. І. Босенка та інших спрямовані на ступінь впливу вегетативної системи на ритм серця, пошуків способів регуляції ритму в залежності адаптаційних можливостей [6; 7].

Експерт лікар-кардіолог, к. м. н., доцент В. А. Воловникова висловлює згідно з результатом власних досліджень свою думку відносно людей 18+ років, пульс у яких у стані покою 60–90 ударів за 1 хв. (чоловіки), у жінок на 6–10 ударів частіше [8]. У середньому максимальна частота серцевих скорочень може вираховується за формулою – ЧСС макс. = 220 = вік. При виконанні фізичних навантажень з умовою помірного навантаження – пульс складає 50–60 % від максимальних скорочень. Фізичні навантаження з метою контролю ваги (60–70 % від максимальної); анаеробна зона (70–80 % від максимальної); анаеробне тренування (для спортсменів 80–90 % від макс. скорочень). Між тим, у нетренованих людей пульс бажано не перевищувати 30 ударів від вихідного показника.

В індивідуальному порядку для розрахунку максимальних серцевих скорочень традиційно використовують формулу ЧСС=220=вік. Однак до цього включають такі важливі показники як: ступінь тренуваності, антропометричні дані. Так під час тренування: ЧСС макс – ЧСС в покої помножене на інтенсивність (в процентах ЧСС – ЧСС в покої).

За формулою Роберса–Ландвафа – ЧСС макс = 205,8 – (0,65+ вік). Дана формула в основну для зчитування серцевих скорочень спортсменів.

Цікавими, відповідно до нашої теми дослідження є дослідження робіт Г. Б. Холодової, Т. М. Михеєва, В. Ю. Зіамбетова [9]. Метою їх дослідження є навчити студентів самоконтролю щодо власних показників інтенсивності фізичного навантаження. Запропонований ними метод є актуальним для нашого дослідження, метою якого є підвищення рухової активності студентів, учнів в зонах помірного навантаження та в розрізі 1–2 зонах в домашніх умовах навчання в режимі «Online».

Вони розділяють показники пульсометрії на 5 зон різної інтенсивності навантаження. Зона помірної інтенсивності, де пульс складає 50–59 % (пульс 120 уд.) за 1 хв., від ЧСС макс; середньої інтенсивності – 60–90 % від ЧСС макс. (пульс до 140 уд. за хв.). Подальші зони 70–79 %; 80–89 %; 90–100 % показники інтенсивності навантаження є показові для спортсменів (тренування).

Отже, згідно з рекомендаціями багатьох провідних дослідників, вчених вважається оптимальними показниками серцевих скорочень під час занять з фізичного виховання (фізкультури) з помірними навантаженнями, слід вважати у студентів 117–123 ударів за 1 хв., у учнів – старшокласників 115–120 ударів. Показники є оптимальними та свідчать про активну рухову діяльність.

Якщо урахувати час проведення занять протягом 45 хв. (90 хвилин) підтримувати навантаження в одному темпі вдома не є реальним й доцільним.

Вправи можуть бути різними за інтенсивністю, динамікою, пластичністю, швидкістю, але доступними для виконання в домашніх умовах. Показники пульсу можуть бути перемінними, тому викладачу доцільно регулювати підбір вправ, періодичність їх виконання, контролювати кожного зі студентів, учнів під час електронного зв'язку.

Яким же чином можна контролювати рухову активність студентів, учнів та підвищити якість самих занять з одночасним оцінюванням їх активності. Проведення експерименту з метою апробації метода зворотного зв'язку між викладачем та студентами (учнями) під час проведення занять з фізичного виховання (фізкультури) в умовах дистанційного навчання в режимі «Online» було здійснено за участю 20 учасників (з числа студентів, учнів) [10].

Згідно з умовами для проведення експерименту кожен з них мав пульсометр (у вигляді браслету), який закріплювався на зап'ясті руки. Перед початком практичного заняття був створений контент, в якому пропонувалися різні вправи за інтенсивністю, динамікою, пластикою: імітація плавання стилем «брас» з виконанням присідань; імітація кидків через плече, передня, задня підніжки (вправо, вліво); імітація ударів руками та ногами безперервно (пластично й на швидкості); махи ногами (почергово) по 7–10 махів, на останньому масі приставити стопу до коліна збоку, тим самим збалансувати на одній нозі (5–7 с); відтискання від полу; лежачи на спині – підняття тулуба тощо. Слід відмітити, що підбір вправ – це творчий процес, в якому викладач може підібрати вправи самостійно або за погодженням зі студентами, учнями. Головним чином вправи повинні чергуватися за пластикою виконання, швидкістю, м'язовими зусиллями.

Після електронного з'єднання в режимі «Online», викладач ознайомився з умовами для виконання вправ, переконався в готовності студентів, (учнів) до занять. На початку занять були взяті вихідні дані показників пульсу. Потім продемонстрував контент за різними підібраними вправами, надав роз'яснення. На першому етапі пропонувалися 3 вправи – на пластичність, динамічність, зусилля. Кожну виконувати не менше 20 разів у три підходи з перервою 30-40 секунд. Через 10 хв., проводився моніторинг – зчитування показників серцевих скорочень студентів, учнів. Для цього ті, хто займаються, приклали руку с пульсометром до екрану.

В подальшому надавалися інші вправи в такому ж режимі виконання. Через 10 хв. – знову фіксували показники пульсу. Таких етапів замірів (зчитування) після виконання завдань для учнів – 3 рази, для студентів – 5 разів. Слід відмітити, що увага на технічне виконання не акцентувалась. По ходу занять викладач відслідковував періодичність вправ та мотивацію до них. Останні 10 хв. відводилися для релаксації з метою відновлення пульсу до вихідних значень. Для оцінювання рухової активності були розроблені критерії оцінок для учнів та студентів (Табл. 1, 2).

Таблиця 1

Оцінки рухової активності учнів, студентів під час проведення занять з фізичної культури за даними пульсометри (учні)

Моніторинг показників пульсу						
Зчитування пульсу через кожні 10 хвилин	показники пульсу	кількість балів	показники пульсу	кількість балів	показники пульсу	кількість балів
1 зчитування	115-120	11-12	113-115	7-10	110-112	4-6
2 зчитування	115-120	11-12	113-115	7-10	110-112	4-6
3 зчитування	перемінний 115-120 113-117 перевищення ударів 125	11-12 4-6	перемінний 119-115 110-113	7-10	перемінний 110-112 до 110	4-6

Таблиця 2

Оцінки рухової активності учнів, студентів під час проведення занять з фізичної культури за даними пульсометри (студенти)

Моніторинг показників пульсу						
Зчитування пульсу через кожні 10 хвилин	показники пульсу	кількість балів	показники пульсу	кількість балів	показники пульсу	кількість балів
1 зчитування	117-123		115-120		110-114	
2 зчитування	117-123		115-120		110-114	
3 зчитування	117-123	11-12	115-120	7-10	110-114	4-6
4 зчитування	перемінний 117-123	11-12	перемінний 115-120	7-10	перемінний 110-114	4-6
5 зчитування	115-120	11-12	115-120	7-10	107-112	4-6
Перевищування пульсу	>125	4-6				

Якщо показники пульсу після 2 замірів у учнів, та 3 замірів у студентів знаходилися у межах 115–120 (учні), 117–123 (студенти) мали найвищу оцінку 11–12 балів. У тих, у кого пульс складав 110–114, 113–116 ударів – оцінка 7–10 балів, до 110 ударів – 5–6 балів відповідно. Критично оцінювалась рухова активність, якщо пульс перевищував 125 ударів за хвилину, оцінювалось у межах 4–6 балів. У випадках повторного заміру у тих самих студентів, учнів, пульс досягає більше 125 ударів, викладач переводив їх до пасивного виконання вправ.

Отже, проведено 5 таких занять. Слід відмітити, що вже на третьому етапі замірювання студенти ініціативно виходили з пропозиціями власних варіантів вправ. Характерним для студентів (в основному) є те, що в розрізі 3–4 занять вони самостійно вели контроль серцевих скорочень за показниками пульсометра. Хоча деякі з них на початку занять зволікали відносно виконання вправ, а потім перед замірами підганяли пульс за рахунок великої інтенсивності, зусиль, що призводило до перевищення показників пульсу. Оцінки були критичні (індивідуально).

Мета – налагодити інтенсивність фізичних навантажень до оптимальних значень показника пульсометрії тим підвищити значний підйом їх рухової активності. З 20 учасників на першому заняття 3–4 з них мали оцінку – 11–12 балів, на 4–5 занятті до 13–15 студентів, учнів мали вищу оцінку, 4–5 студентів мали пульс 115–117, що відповідає оцінці 7–10 балів.

Слід відмітити, що проведення дослідження відрізняються незначною статистикою, але тенденція явна, позитивна. Контролювати стан великої групи учнів, студентів занадто складно та трудомістко, тому рекомендовано виміряти пульс вибірково до 8–10 чоловік за заняття. Інших на другому занятті, з підключенням до зчитування тих у кого пульс вимірювався раніше.

Використання запропонованого методу дозволяє контролювати стан спеціальної групи студентів, учнів спортивного спрямування, де фактичні навантаження більш посилені, відповідно показники серцевих скорочень мають іншу графіку. Теж саме, коли метою є визначити функціональні здібності або стан здоров'я студентів, учнів.

Висновки. Результати дослідження дозволили закріпити нову форму проведення занять з фізичного виховання (фізкультури) в умовах дистанційного режиму навчання з об'єктивним оцінюванням інтенсивності фізичних навантажень, що значно сприяє підвищенню рухової активності студентів, учнів старшокласників та відповідає принципам здоров'язберіючого ефекту.

Згідно показників пульсометра визначені зони інтенсивного навантаження. Для виміру рухової активності студентів, учнів рекомендована зона помірною навантаження в умовах «Online». При цьому, оптимальні показники пульсометра знаходяться в рамках порогових значень для учнів – 115–120 ударів за хвилину, для студентів – 117–123 ударів за хвилину.

Метод зворотного зв'язку між викладачем та студентами, учнями надає можливість контролювати процес фізичного навантаження, корегувати дії тих, хто займається. Використання пульсометра значно стимулює студентів, учнів, спостерігається мотиваційний підйом до занять, вже на 3–4 занятті здібні самостійно контролювати показники пульсу, регулювати інтенсивність навантаження в заданому діапазоні.

Розробленні оціночні критерії відповідають оптимальному рівню рухової активізації студентів, спортсменів, мають довіру серед них за об'єктивністю показників серцевих скорочень в рамках порогових значень, головним чином сприяють до власної самооцінки щодо рівня інтенсивності фізичних навантажень. Перспективами подальших досліджень вбачаємо адаптацію існуючих та розробку нових методик забезпечення рухової активності молоді, яка навчається в Он-лайн режимі.

References

1. Пліско В., Сікура А. Гіпокінезія як різновид залежності. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. 2016. № 3 (19). С. 247-252. URL : <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/771>
Plisko, V., and Sikura, A. (2016). Hipokineziya yak riznovyd zalezhnosti [Hypokinesia as a kind of dependence]. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, 3, 19, 247-252. Retrieved from <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/771>
2. Клевец О. Финансовая Академия Актив получила аккредитацию Academy of Certified Professional Managers. URL : <https://finacademy.net/materials/article/akkreditaciya-acpm>
Klevets, O. (n.d.). Finansovaya Akademiya Aktiv poluchila akkreditatsiyu Academy of Certified Professional Managers [Financial Academy Active received accreditation from the Academy of Certified Professional Managers]. Retrieved from <https://finacademy.net/materials/article/akkreditaciya-acpm>
3. Фоміна Н. С., Вовк І. М., Дідич В. М., Данілевич В. П., Прокопчук З. М. Анкетування студентів як моніторинг якості дистанційного навчання. Тези доповідей навчально-методичної конференції. Вінниця, 2021. № 1. С. 213-215.

- Fomina, N. S., Vovk, I. M., Didych, V. M., Danilevych, V. P., and Prokopchuk, Z. M. (2021). Anketuvannia studentiv yak monitorynh yakosti dystantsiinoho navchannya. Tezy dopovidey navchal'no-metodychnoyi konferentsiyi [Questionnaire of students as monitoring of quality of distance learning. Abstracts of reports of educational and methodical conference], 1, 213-215.
4. Осадчий В. В. Сучасні тенденції використання інформаційних технологій у навчальному процесі вищої педагогічної школи. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2009. Вип. 2. С. 190-207.
Osadchyi, V. V. (2009). Suchasni tendentsii vykorystannia informatsiynykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi vyshchoi pedahohichnoi shkoly [Modern tendencies of using information technologies in the educational process of higher pedagogical school]. *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 2, 190-207.
 5. Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні, методичні, технологічні аспекти : тези доповідей I Міжнародної науково-методичної конференції. Харків : ОВС, 2003. 112 с.
Vymiryuvannia navchalnykh dosiahnen shkoliariv i studentiv: humanistychni, metodolohichni, metodychni, tekhnolohichni aspekty : tezy dopovidey I Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsiyi [Measurement of educational achievements of schoolchildren and students: humanistic, methodological, methodical, technological aspects: abstracts of reports of the I International scientific and methodical conference] (2003). Kharkiv, Ukraine.
 6. Эверт Л. С., Терешенко С. Ю., Зайцева О. И., Семенова Н. Б., Шубина М. В. Интернет-зависимость у подростков Центральной Сибири: анализ распространенности и структура потребляемого контента. *Бюллетень сибирской медицины*. 2020. № 19 (4). С. 189-197.
Evert, L. S., Tereshchenko, S. YU., Zaytseva, O. I., Semenova, N. B., and Shubina, M. V. (2020). Internet-zavisimost' u podrostkov Tsentral'noy Sibiri: analiz rasprostranennosti i struktura potrebyayemogo kontenta [Internet addiction in adolescents in Central Siberia: analysis of the prevalence and structure of consumed content]. *Byulleten' sibirskoy meditsiny – Bulletin of Siberian medicine*, 19 (4), 189-197.
 7. Босенко А. И., Клименко О. В., Орлик Н. А. Физична працездатність та динаміка частоти серцевих скорочень студенток із різним рівнем рухової активності при тестуванні навантаженням за замкнутим циклом. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 2 (36). С. 200–208.
Bosenko, A. I., Klymenko, O. V., and Orlyk, N. A. (2014). Fizychna pratsezdattnist' ta dynamika chastoty sertsevykh skorochen studentok iz riznym rivnem rukhovoyi aktyvnosti pry testuvanni navantazhennyam za zamknytym tsyklom [Physical efficiency and dynamics of heart rate of female students with different levels of motor activity in closed-loop load testing]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyini tekhnolohiyi – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2 (36), 200-208.
 8. Воловникова В. А. Профилактика и лечение сердечно-сосудистых заболеваний. Материалы научно – практической конференции (в рамках Недели здорового сердца и мозга. С–Петербург, 2000. С. 40-41.
Volovnikova, V. A. (2000). Profilaktika i lecheniye serdechno-sosudistykh zabolevaniy. Materialy nauchno – prakticheskoy konferentsii (v ramkakh Nedeli zdorovogo serdtsa i mozga [Prevention and treatment of cardiovascular diseases. // Proceedings of the scientific-practical conference (as part of the «Week of a healthy heart and brain»)]. St. Petersburg, 40-41.
 9. Холодова Г. Б., Михеева Т. М., Зиамбетов В. Ю. Самоконтроль интенсивности физической нагрузки на основе пульсометрии в процессе занятий физическими упражнениями. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2016. № 2 (190).
Kholodova, G. B., Mikheyeva, T. M., and Ziambetov, V. Yu. (2016). Samokontrol' intensivnosti fizicheskoy nagruzki na osnove pul'sometrii v protsesse zanyatiy fizicheskimi uprazhneniyami [Self-control of intensity of physical activity on the basis of pulsometry in the course of employment by physical exercises]. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Orenburg state university*, 2 (190).
 10. Пліско В. І., Рябоконт Л. В. Ефективність використання тренінгових методів навчання під час вивчення дисципліни основи здоров'я. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2016. Вип. 11. Том 1. С. 493-497.
Plisko, V. I., and Riabokon, L. V. (2016). Efektyvnist vykorystannia treninhovykh metodiv navchannia pid chas vuvchennia dystsypliny osnovy zdorovia [The effectiveness of the use of training methods in the study of the discipline of the basics of health]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky. Fizychnе vykhovannya ta sport – Bulletin of T.H. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University, Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports*, 11, 1, 493-497.

Radzievskiy R.

ORCID: 0000-0002-0047-9336

PhD in Pedagogical Science, Associate Professor,
Institute of the Department of State Guard of Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine), E-mail: rost0279@gmail.com

Plisko V.

ORCID: 0000-0001-8714-985X

Doctor of Pedagogical Science, Professor,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: pliskov47@gmail.com

Radzievskiy I.

Schoolboy, Training and Educational Complex № 141 «ERTT»
(Kyiv, Ukraine) E-mail: vanyradzievskiy@gmail.com

CRITERIA FOR ASSESSING THE INTENSITY OF PHYSICAL ACTIVITY OF STUDENTS, SCHOOLCHILDREN IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN THE «ONLINE» MODE

The discipline «Physical Training», «Physical Education» is mandatory for all specialties in higher education institutions and schools, an important subject for maintaining and consolidating health, optimizing the mental and physical condition of students and schoolchildren. The transition of this discipline in the conditions of distance learning in the «Online» mode leads to physical education classes in the theoretical area, to a fragmentary load without proper control. Due to insufficient motor activity there is a problem of reduced motivation to exercise, increased dependence (addiction), which in modern science is perceived as a state of hypokinesiology (sedentary lifestyle). Finding ways to solve this problem is a pedagogical problem.

The purpose of the study is to develop and substantiate a method of optimizing the motor activity of students and schoolchildren in the conditions of physical training (physical education) in the «Online» mode, strengthening the feedback between the teacher and those involved.

The methodology of the research included survey testing, feedback method, pulsometry method, pulsometry reading method according to the proposed evaluation criteria, methods of selection and performance of exercises.

Scientific novelty – for the first time presented demonstration of physical training classes (physical education) in «Online» mode, where the teacher has the opportunity to assess the intensity of the load of students and schoolchildren on the indicators of pulsometry thresholds according to the developed evaluation criteria.

Conclusions: the results of the research allowed to consolidate a new form of physical training classes (physical education) in distance learning with an objective assessment of the intensity of physical activity, which significantly increases motor activity of students and schoolchildren, high school students and meets the principles of health effects. The developed evaluation criteria correspond to the optimal level of motor activation of students, athletes, have confidence among them in the objectivity of heart rate within the threshold values, mainly contribute to providing self-assessment of the level of exercise intensity.

Key words: distance mode, pulsometry, students, schoolchildren, physical training.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Н. О. Терентьєва**

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

На основі аналізу наукових джерел виявлено, що сукупності знань, умінь, здібностей та різноманітних показників застосування цифрових технологій для комунікації, колаборації та професійного розвитку пов'язана з пошуком, створенням та поширенням цифрових ресурсів, керуванням та організацією використання цифрових технологій в освітньому процесі й здійсненні наукових досліджень, індивідуалізації оцінювання; удосконалює інклюзію, персоналізацію та сприяє активному залученню здобувачів освіти; характеризується креативним і відповідальним використанням цифрових технологій для обробки інформації, спілкування, виготовлення контенту, достатку та вирішення проблем.

Метою статті є дослідити та теоретично обґрунтувати напрями цифровізації закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, сутність і специфіку цифрової компетентності педагогів в умовах дистанційного навчання.

Методологія: У процесі здійснення теоретико-методичного дослідження та досягнення поставленої мети використано теоретичні методи дослідження, а саме: порівняльний аналіз наукових публікацій, психолого-педагогічної та методичної літератури, інтернет-джерел, досвіду роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої, фахової передвищої освіти України – для визначення стану та перспектив досліджуваної проблеми; структурно-логічний аналіз, систематизацію, класифікацію – для систематизування теоретичних матеріалів із проблеми дослідження, характеристики особливостей професійної підготовки викладачів у післядипломній педагогічній освіті та визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження.

Наукова новизна полягає у дослідженні напрямів цифровізації закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, теоретичному обґрунтуванні сутності і специфіки цифрової компетентності педагогів в умовах дистанційного навчання; введінні поняття «цифрова компетентність педагогів», окресленні шляхів та способів, умов її формування та розвитку в педагогів у післядипломній педагогічній освіті.

Висновки. Формування та розвиток цифрової компетентності педагогів в умовах сьогодення набувають особливої значущості та потребують активної підтримки держави, громадськості й адміністрації закладів освіти.

Ключові слова: педагог, цифрова компетентність, цифровізація закладів освіти, післядипломна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Цифровізація освіти – процес організації та здійснення освітнього процесу із застосуванням цифрових технологій шляхом використання Інтернету. За останні півтора року вона повністю змінила традиційну систему освіти та нині формує її нову якість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність формування, цифрової компетентності педагогів викликана реформуванням освіти в Україні та активним використанням дистанційного і змішаного навчання через безпрецедентні заходи безпеки. Матеріалами для проведення дослідження стали чинні документи та інформація офіційного сайту Міністерства освіти й науки України, навчальних платформ онлайн-освіти, незалежного аналітичного центру «Український інститут майбутнього», результати досліджень вчених та власних наукових пошуків.

Метою статті визначено: дослідити та теоретично обґрунтувати напрями цифровізації закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, сутність і специфіку цифрової компетентності педагогів в умовах дистанційного навчання.

Методологія. У процесі здійснення теоретико-методичного дослідження та досягнення поставленої мети було використано теоретичні методи дослідження, а саме: порівняльний аналіз наукових публікацій, психолого-педагогічної та методичної літератури, інтернет-джерел, досвіду роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої, фахової перед вищої, загальної

середньої освіти України – для визначення стану та перспектив досліджуваної проблеми; структурно-логічний аналіз, систематизацію, класифікацію – для систематизування теоретичних матеріалів із проблеми дослідження, характеристики особливостей професійної підготовки педагогів у післядипломній педагогічній освіті та визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження.

Наукова новизна полягає в дослідженні напрямів цифровізації закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, теоретичному обґрунтуванні сутності і специфіки цифрової компетентності педагогів в умовах дистанційного навчання; введенні власної дефініції поняття «цифрова компетентність педагога», окресленні шляхів та способів, умов її формування та розвитку в педагогів у післядипломній педагогічній освіті.

Основні результати дослідження. У контексті означеної праці дослідимо сучасні напрями цифровізації українських закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Розпочнемо аналіз з тлумачення поняттєво-категоріального апарату дослідження. Під цифровою освітою розуміємо цілеспрямовану пізнавальну діяльність особи задля отримання знань, формування умінь та навичок або їхнє вдосконалення протягом життя з використанням цифрових технологій, комп'ютерів, інших електронних носіїв, функціональні можливості яких дають змогу використовувати Веб-портал цифрової освіти [9].

Нещодавно Кабінетом Міністрів України оприлюднено Постанову «Питання Єдиного державного веб-порталу цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта», якою регламентовано його структуру як інформаційно-телекомунікаційної системи, складниками якої є національна освітня онлайн-платформа з цифрової грамотності, веб-платформа дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн», освітні проекти, аудіо- та відеоматеріали, текстовий контент, засоби перевірки отриманих знань після роботи користувача з освітніми матеріалами, особисті електронні кабінети користувачів, карти центрів цифрової освіти, додаткові засоби комунікації, мобільні додатки, інші підсистеми та програмні модулі. Міністерство освіти і науки протягом шести місяців повинно розробити нормативно-правові акти щодо врегулювання порядку наповнення вищезначеного веб-порталу [9].

Цифровізація закладів освіти в контексті дистанційного навчання. Цифровізація закладів загальної середньої освіти – актуальна й невідмінна вимога сьогодення в умовах пандемії та безпрецедентних заходів безпеки. Основні її напрями пов'язані з розробленням пакета цифрових послуг для учнів та вчителів (зокрема телеком-послуги); проведенням циклів тренінгів для вчителів із цифрової грамотності в межах підвищення кваліфікації; присвоєнням учасникам освітнього процесу унікального цифрового підпису для посвідчення результатів навчання (зокрема, за принципом peer-to-peer (рівний – рівному); упровадженням моделі BYOD (bring your own device, з англ. «використовуй власний пристрій»). Завдяки використанню BYOD навчання може відбуватися в будь-який час і в будь-якому місці, при цьому користувачі можуть самостійно вибрати пристрій, із яким їм зручніше працювати. За різноманіття технічних пристроїв, що використовуються учнями та вчителями, необхідно розробляти контент, сумісний з усіма типами таких пристроїв. Варто також стимулювати виробників шкільних цифрових пристроїв до розроблення сучасних PPP-форматів (державно-приватне партнерство), залучити інвестиції міжнародних або локальних компаній, створити локальні виробництва спеціалізованих планшетів, нетбуків тощо. Актуалізується потреба створення колективами закладів загальної середньої освіти власних мультимедійних цифрових контентів, трансферу й адаптації міжнародних цифрових продуктів тощо. Серед пріоритетних завдань можна визначити доступ учнів (Student Accessibility), учителів (Teacher Accessibility та адміністраторів шкіл (Administration Accessibility) до технологій; якісний Інтернет (моделі Fiber-to-the-Building та Wi-Fi), цифровий мультимедійний контент, кібербезпеку та захист даних учасників освітнього процесу.

Платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (E-SCHOOL.net.ua) є сучасним освітнім ресурсом для змішаного та дистанційного навчання учнів 5-11 класів, містить 73 курси з 18 основних предметів з відеоуроками, тестами та завданнями, укладених відповідно до державної програми. Після майже року використання академічний матеріал платформи доповнюється та вдосконалюється. За підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) проведено навчання для розробників курсів та забезпечено експертний супровід із питань інклюзивності, зокрема створено додаткові інструменти для покращення доступності уроків: перекладено на українську жестову мову та створено доріжки звукопису [3].

Дієвим засобом цифрової освіти є застосування технологій. Виготовлення нових гаджетів, таких як Google Glass або розумних годинників від Apple і Samsung, привів до появи нової категорії натільних технологій. Хоча нині подібні пристрої застосовуються переважно під час занять спортом, найближчим часом вони можуть бути вбудовані в освітній процес.

Цифровізація закладів професійно-технічної освіти. Цей складник системи освіти потребує значних зусиль для впровадження цифрових технологій. Нині (2019–2023 роки) упроваджується спільна програма ЄС, зокрема Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії, для підтримки реформи професійно-технічної освіти в Україні «EU4Skills: кращі навички для сучасної України», мета якої пов'язана з підтримкою реформ професійно-технічної освіти для забезпечення відповідності результатів навчання вимогам стейкхолдерів, ринку праці та допомоги молоді та дорослим у реалізації власного потенціалу. Основні напрями ототожнено з підвищенням ефективності реформ професійно-технічної освіти,

покращенням якості освітнього процесу та його результатів, привабливістю професії для вступників та забезпечення вимог і потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах, модернізацією інфраструктури, обладнання закладів освіти та створенням Центрів професійної досконалості як інноваційних осередків із кращими практиками, що неможливе без проведення цифровізації.

Міністерством цифрової трансформації спільно з EU4Skills було проведено репрезентативне дослідження наявної цифрової компетентності викладачів та очільників професійно-технічних закладів, яке засвідчило низький її рівень у переважній частині респондентів. Це спонукало до організації навчання щодо використання інструментів Microsoft в освітньому процесі. Тож із метою забезпечення необхідної цифровізації професійно-технічної освіти наприкінці 2020 року понад 1000 викладачів пройшли 128 онлайн-вебінарів з підвищення цифрових компетентностей. А 25 навчально-методичних центрів професійної освіти, зокрема 2700 педагогів із 59 професійно-технічних закладів, пройшли навчання з розгортання Microsoft Office 365 для подальшого використання всіх інструментів ліцензійного програмного забезпечення під час здійснення освітнього процесу. Невдовзі стартують 2 онлайн-курси з покращення цифрових навичок викладачів та керівників закладів професійної освіти, котрі будуть надані у відкритий доступ та враховуватимуть потреби педагогів закладів професійної освіти [1].

Цифровізація закладів вищої освіти. Сучасна тенденція об'єднання ресурсів університетів і координації дій для досягнення загальних цілей результатом матиме надання більш доступної, дешевої і якісної освіти у світовому масштабі. Щоб залишатися успішними в глобальному освітньому просторі, колишні університети-конкуренти повинні стати партнерами, тому що тільки це дозволяє впроваджувати передові (цифрові) технології в освітній процес. Світовий досвід підтверджує успіх і затребуваність тих навчальних кейсів, які передбачають використання цифрових інструментів у традиційному освітньому процесі, а також появу нових цифрових моделей навчання. Основні напрями цифровізації вищої освіти пов'язані з використанням суб'єкт-суб'єктних взаємин та педагогіки партнерства через взаємодію, взаємонавчання, взаємодоповнення; оптимізацією процесів; зміною бізнес-моделі. Це передбачає використання цифрових інструментів та створення онлайн-платформ, зорієнтованих на забезпечення швидкого та зручного доступу до оцифрованих матеріалів, BIG DATA (масиви даних) для збору інформації про смаки та вподобання замовників освітніх послуг, виявлення закономірностей у проходженні навчальних курсів, вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій та можливого прогнозування ймовірних оцінок студентів на іспитах, дистанційної взаємодії учасників проектних груп, віддаленого доступу до обладнання лабораторій та дослідницьких центрів, консорціумів, моделювання ситуації, тестування тощо. Відкриті освітні ресурси можуть бути реалізовані в різних форматах: відеолекції, матеріали, підручники, тести, спеціальні комп'ютерні програми. При цьому під «відкритістю» розуміється не тільки безкоштовність і доступність курсу для кожного користувача інтернету, але також відсутність будь-яких обмежень у їхньому використанні.

Цифрова компетентність педагогічних та науково-педагогічних працівників. Концепція розвитку цифрових компетентностей поняття «цифрова компетентність» тлумачить як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, котра визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій [5]. Рамка цифрової компетентності 2.0 (DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens) поняття «цифрова компетентність» ототожнює з упевненим та ґрунтовним користуванням засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі (можливість працевлаштування), освіті, дозвіллі, залученні та діяльності в житті суспільства, необхідними для повсякденного соціально-економічного життя [10].

У контексті означеного дослідження деталізуємо поняття «цифрова компетентність педагога» як сукупності знань, умінь, здібностей та різноманітних показників застосування цифрових технологій для комунікації, колаборації та професійного розвитку, пов'язана з пошуком, створенням та поширенням цифрових ресурсів, керуванням та організацією використання цифрових технологій в освітньому процесі та здійсненні наукових досліджень, індивідуалізації оцінювання; удосконалює інклюзію, персоналізацію та сприяє активному залученню здобувачів освіти; характеризується креативним та відповідальним використанням цифрових технологій для обробки інформації, спілкування, виготовлення контенту, достатку та вирішення проблем [12, 356].

Цифрова компетентність є багатofункціональною, належить до трансверсальних, здатних забезпечувати «трансфер навчання» через інтеграцію знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості задля вирішення ситуацій реального життя, та орієнтує на безперервне навчання [16, 162].

Рамка цифрової компетентності (DigComp), (DigComp 2.0: Digital Competence Framework for Citizens), запроваджена Європейською комісією, складається із шести складових (рис. 1): професійна залученість (застосування педагогами цифрових технологій в освітньому процесі та для власного особистісного професійного розвитку); цифрові ресурси (використання та створення контенту, обмін цифровими ресурсами для потреб навчання); викладання та навчання (організація та управління використанням цифрових технологій в освітньому процесі); оцінювання (послугування цифровими стратегіями для підтримки алгоритмів оцінювання); розширення можливостей здобувачів освіти

(використання цифрових технологій для забезпечення індивідуалізації навчання); сприяння цифровій компетентності здобувачів освіти (креативне та відповідальне застосування цифрових технологій в процесі збору та обробки інформації, комунікації, створення контенту, добробуту та вирішення проблем).

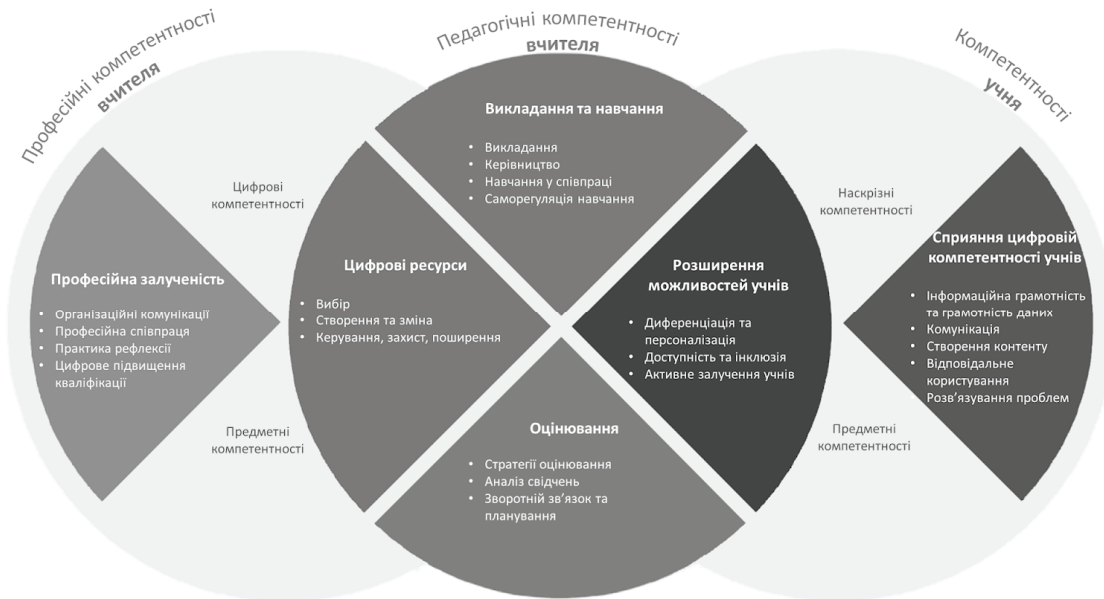

Рис. 1. Шість сфер цифрової компетентності вчителя (DigCompEdu) [15]

Аналіз праць науковців, присвячених цифровій компетентності педагогів [2; 4; 6; 8; 11; 14], дозволив виокремити такі підходи: компетентнісний (визначення мети, змісту, завдань, етапів формування цифрової компетентності; рівнів та показників її сформованості; розроблення системи контролю й рівня сформованості), діяльнісний (застосування інформаційних технологій і комп'ютера в фаховій діяльності, розвитку власної цифрової компетентності та здобувачів освіти), особистісно-орієнтований (використання засобів створення інклюзивного освітнього середовища, самовдосконалення і творчості), проблемний (проблемно зорієнтовані технології організації освітнього процесу для вирішення нетипових задач).

До принципів формування цифрової компетентності педагогів І. Гребеник відносить такі: системності (цілісний, системний характер формування складових цифрової компетентності); безперервності (безперервне вдосконалення компонентів цифрової компетентності); діяльності (власна перетворювальна діяльність); саморозвитку (потреба в реалізації набутого досвіду, у професійному саморозвитку впродовж життя) [4, 22].

Компоненти цифрової компетентності педагогів пов'язують із: інформаційною і медіаграмотністю (опрацюванням, пошуком, зберіганням інформації, розробкою матеріалів за допомогою цифрових ресурсів); комунікативним компонентом (онлайн-комунікаціями: соціальними мережами, блогами, чатами, електронною поштою тощо); технічним компонентом (застосування комп'ютера для вирішення проблемних завдань); споживацьким компонентом (виконання щоденних професійних обов'язків).

Науковцями означені такі функції цифрової компетентності педагогів: пізнавальна (поглиблення знань, умінь, навичок, способів і досвіду професійної діяльності за допомогою цифрових технологій); розвиваюча (розвиток професійної компетентності, інтелект, здібності, самостійність, ініціатива, професіоналізм); оціночна (самооцінювання, розвиток професійних здібностей, освітня та професійна індивідуальна траєкторія, безперервний саморозвиток, реалізація концепції життєвого успіху); адаптивна (приспособлення до умов і праці в нинішньому світі, здатність задовольняти соціальне замовлення, відповідати професійному стандарту) [4, 20–21].

У структурі цифрової компетентності виділяються такі підкомпетентності: інформаційна (навички опрацювання інформації), технологічна (навички роботи з технічними пристроями та програмним забезпеченням), дидактико-методична (розуміння ролі цифрових технологій в освіті та їхніх дидактичних можливостей), мотиваційна (потреби у використанні цифрових технологій у професійно-педагогічній діяльності), культура кібербезпеки (безпека суб'єктів освітнього процесу в цифровому просторі, змісту та засобів навчання).

Умовами формування цифрової компетентності педагогів І. Воротниковою визначено: цифровізацію освіти і розробленість нормативно-правових документів; критерії розвитку цифрової компетентності, санітарні норми щодо застосування цифрових технологій в навчальній діяльності); здатність післядипломної освіти задовольняти потреби щодо формування цифрової компетентності (інтеграція зусиль провайдерів формальної і неформальної освіти для підвищення кваліфікації з формування цифрової компетентності; розробленість наукових, навчально-методичних ресурсів; імплементація світових та українських проектів щодо цифровізації в освітній процес; функціонування електронних платформ і середовищ для обміну досвідом, нагромадження електронних освітніх ресурсів); розвинуту ІТ-інфраструктуру закладів освіти (наявність апаратного, програмного забезпечення, цифрових лабораторій, швидкісного Інтернету, інформаційно-освітніх середовищ); мотивацію педагога до професійного розвитку (сприяння безперервному професійному розвитку з освоєння цифрових технологій та методик їхнього застосування, формування інформаційної культури учасників освітнього процесу) [2, 104–110].

Шляхи та способи формування цифрової компетентності, визначені в Концепції розвитку цифрових компетентностей, пов'язані зі здобуттям особою цифрової освіти через послугоування інформаційними ресурсами, новими освітніми технологіями та цифровими освітніми ресурсами; завдяки забезпеченню безперервного розвитку професійних цифрових компетентностей для фахівців у системі підвищення кваліфікації різних галузей діяльності; створенню Єдиного державного веб-порталу цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта»; розробленню заходів щодо впровадження цифрових засобів доведення інформації (телебачення, соціальні мережі, трансляція в Інтернеті тощо) [5].

Для структуризації вищенаведеного теоретичного матеріалу нами укладено структурно-логічну схему цифрової компетентності педагогів (рис. 2).

Методи навчання та формування цифрової компетентності І. Гребеник пов'язує з такими видами: поза робочим місцем (лекції в онлайн або офлайн форматах; бесіди; наукові дискусії; спільна діяльність з розробки проектів; дистанційна взаємодія (навчання проводять колеги, співробітники закладів загальної та професійної освіти, лектори, вчені); на робочому місці (наставництво; інструктування; кураторство; «інформальне» навчання; демонстрація передового педагогічного досвіду; планомірне придбання досвіду і його рефлексія (навчання проводять методисти, педагоги-новатори, керівники груп); змішані методи навчання (інструктаж; спостереження в професійно-педагогічній сфері; експертне оцінювання; реалізація етапів проектної діяльності; електронні навчальні курси) [4, 22]. На думку науковців Н. Морзе, В. Вембер та М. Гладун, розвиток цифрової компетентності можливий за умови використання таких технологій та методів: інтегрованого навчання (поєднання кількох основ наук), IBL (Inquiry Based Learning, PBL (Project Based Learning), колаборативного навчання, технологій перевернутого класу, віртуальної, змішаної і доповненої реальності, 3D принтингу, технологій формування медіа грамотності та формування обчислювального (computation thinking) мислення, проблемно-орієнтованого навчання, змішаного навчання, білінгвового (дуального) навчання, пірінгвового (від англійського Peer-to-peer, P2P – рівний до рівного) рівноправного оцінювання один одного, мейкерства (створення здобувачами освіти власноруч деякого продукту (від англ. слова make – створювати, робити), сторітелінгу (англ. Storytelling за допомогою якої можна передавати різну інформацію через розказування), технологій інклюзивної освіти, microlearning – використання коротких навчальних відео, дистанційного навчання, формування критичного мислення, інноваційних педагогічних технологій (дослідницького навчання, методу проектів), BYOD (Bring Your Own Device) – технологій використання власних гаджетів в освітньому процесі, формувального оцінювання, використання е-навчальних ігрових середовищ [6, 9–10].

Висновки. Формування та розвиток цифрової компетентності педагогів в умовах цифрової трансформації освіти набувають особливої значущості та потребують активної підтримки держави, громадськості й адміністрації закладів освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок. Розроблена структурно-логічна схема цифрової компетентності педагогів акумулює досвід науковців та власний, однак, потребують розроблення технології, методи, засоби для подальшого впровадження в діяльність провайдерів (суб'єктів надання освітніх послуг у сфері формальної і неформальної освіти): закладів освіти, підприємств, установ, організацій будь-якої форми власності, що провадять освітню діяльність у сфері післядипломної освіти.

References

1. Використання ліцензійних програм, нове обладнання, навчання викладачів та методистів. URL : [https:// mon.gov.ua/ua/news/vikoristannya-licenzijnih-program-nove-obladnannya-navchannya-vikladachiv-ta-metodistiv-mon-eu4skills-ta-microsoft-ukrayina-prezentuvali-rezultati-ta-podalshij-plan-vprovadzheniya-cifrovih-tehnologij-u-profosvitu](https://mon.gov.ua/ua/news/vikoristannya-licenzijnih-program-nove-obladnannya-navchannya-vikladachiv-ta-metodistiv-mon-eu4skills-ta-microsoft-ukrayina-prezentuvali-rezultati-ta-podalshij-plan-vprovadzheniya-cifrovih-tehnologij-u-profosvitu)
Vykorystannya litsenziynykh prohram, nove obladnannya, navchannya vykladachiv ta metodystiv [Use of licensed programs, new equipment, training of teachers and methodologists]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/vikoristannya-licenzijnih-program-nove-obladnannya-navchannya-vikladachiv-ta-metodistiv-mon-eu4skills-ta-microsoft-ukrayina-prezentuvali-rezultati-ta-podalshij-plan-vprovadzheniya-cifrovih-tehnologij-u-profosvitu>

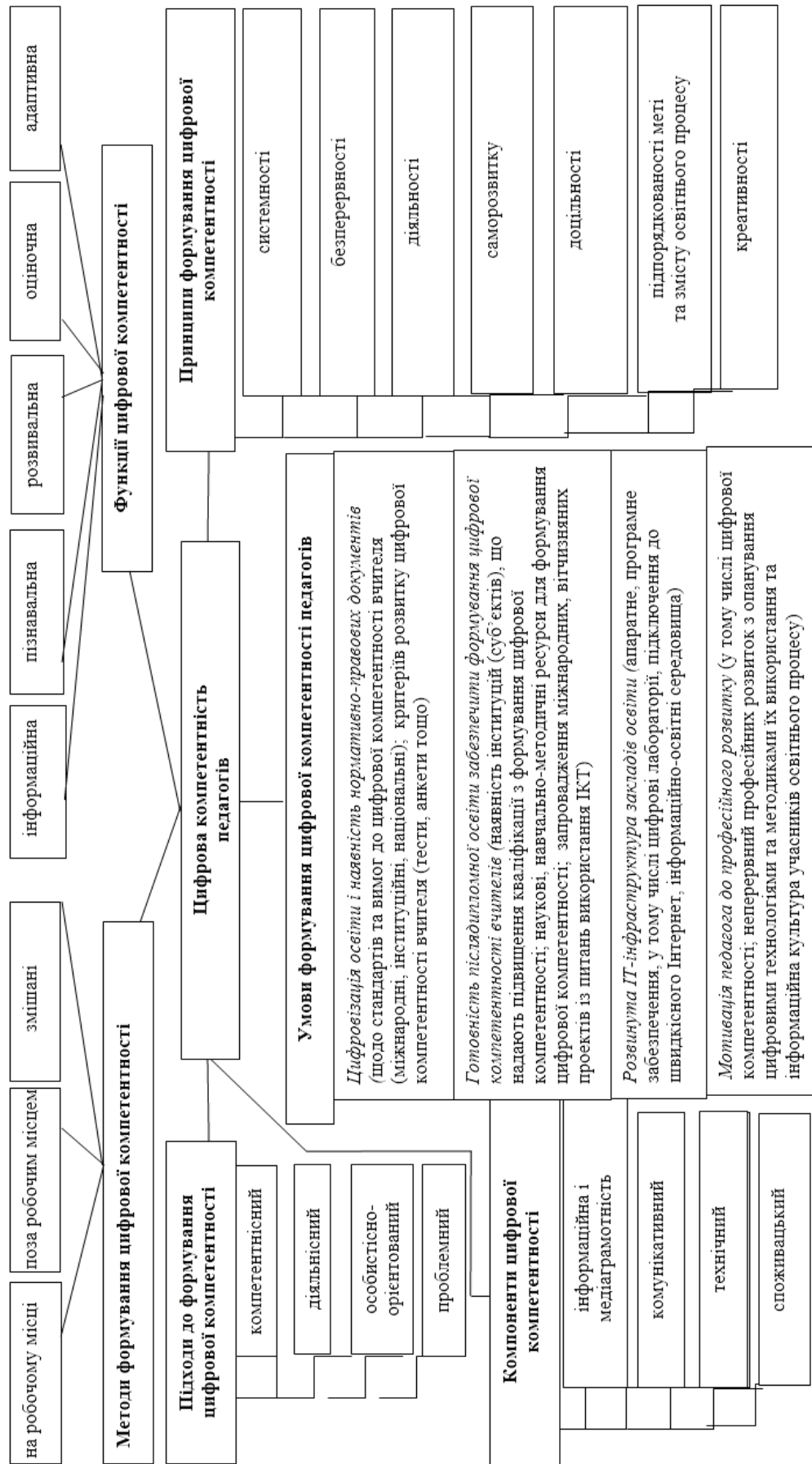

Рис. 2. Структурно-логічна схема цифрової компетентності педагогів

2. Воротникова І. П. Умови формування цифрової компетентності вчителя у післядипломній освіті. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 101–118.
Vorotnykova, I. P. (2019). Umovy formuvannya tsyfrovoi kompetentnosti vchytelia u pisljadiplomnii osviti [Conditions for formation of teachers' digital competence in postgraduate education]. *Open educational e-environment of modern University*, 6, 101-118.
3. Всеукраїнська школа онлайн. URL : <https://lms.e-school.net.ua/>
Vseukrainska shkola onlain [All-Ukrainian school online]. Retrieved from <https://lms.e-school.net.ua/>
4. Гребеник І. С. Формування цифрової компетентності керівників навчальних закладів. *Open educational e-environment of modern University*. 2019. № 6. С. 17–25.
Hrebennyk, I.S. (2019). Formuvannya tsyfrovoi kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv [Formation of digital competence of heads of educational institutions]. *Open educational e-environment of modern University*, 6, 17-25.
5. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
Konseptsiia rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti, skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy [Concept of development of digital competencies, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 3 bereznia 2021 r. № 167-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
6. Морзе Н. В., Вембер В. П., Гладун М. А. 3D картування цифрової компетентності в системі освіти України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 2. С. 28-42.
Morze, N. V., Vember, V. P., and Hladun, M. A. (2019). 3D kartuvannya tsyfrovoi kompetentnosti v systemi osvity Ukrainy [3D mapping of digital competence in the educational system of Ukraine]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 2, 28-42.
7. Освіта. Стратегія України 2030. URL : <https://www.slideshare.net/UIFuture/2030-148758034>
Osvita. Stratehiia Ukrainy 2030 [Education. Strategy of Ukraine 2030]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/UIFuture/2030-148758034>
8. Овчарук О. Цифрова компетентність учителя: міжнародні тенденції та рамки. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4. С. 52-55.
Ovcharuk, O. (2019) Tsyfrova kompetentnist uchytelia: mizhnarodni tendentsii ta ramky [Teacher's digital competence: international trends and frameworks]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thought*, 4, 52-55.
9. Положення про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта», затверджене Постановою КМУ від 10 березня 2021 р. № 184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#Text>
Polozhennia pro Yedynyi derzhavnyi veb-portal tsyfrovoi osvity «Diia. Tsyfrova osvita» [Regulations on the Unified State Web Portal of Digital Education «Action. Digital education»], zatverdzhene Postanovoiu KMU vid 10 bereznia 2021 r. № 184. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#Text>
10. Рамка цифрової компетентності DigComp 2.1 (2017). URL : <http://dystosvita.blogspot.com/2018/02/digcomp-2017.html>
Ramka tsyfrovoi kompetentnosti DigComp 2.1 [DigComp Digital Competence Framework 2.1] (2017). Retrieved from <http://dystosvita.blogspot.com/2018/02/digcomp-2017.html>
11. Толочко С. В. Вимоги цифрового суспільства до компетентності викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 12. С. 178-181.
Tolochko, S. V. (2019). Vymohy tsyfrovoho suspilstva do kompetentnosti vykladachiv u systemi pisljadiplomnoi pedahohichnoi osvity [Requirements of the digital society to the teacher competence in the system of postgraduate pedagogical education]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 12, 178-181.
12. Толочко С. В. Концепція та методика формування науково-методичної компетентності викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 376 с.
Tolochko, S. V. (2019). Kontseptsiia ta metodyka formuvannya naukovo-metodychnoi kompetentnosti vykladachiv u systemi pisljadiplomnoi pedahohichnoi osvity [The concept and methods of formation of scientific and methodological competence of teachers in the system of postgraduate pedagogical education] : monohrafiia. Kyiv, Ukraine : Vyd-vo NDU imeni M.P. Drahomanova.
13. Толочко С. В., Колесник Т. П. Упровадження наукових досягнень сучасного цифровізованого суспільства в освітній процес закладів вищої освіти. Scientific achievements of modern society : Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference (Liverpool, 2020). Liverpool, 2020. P. 1077-1084.

- Tolochko, C. V., and Kolesnyk, T. P. (2020). Uprovadzhennia naukovykh dosiahnen suchasnoho tsyfrovizovanoho suspilstva v osvithii protses zakladiv vyshchoi osvity [Introduction of scientific achievements of modern digitalized society in the educational process of higher educational establishments]. Scientific achievements of modern society: Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Liverpool, United Kingdom, 1077-1084.
14. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: зб. тез доповідей учасників всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 12 березня 2019) / за заг.ред. О.В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2019. 108 с.
Ovcharuk, O.V. (Ed.) (2019). Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia novoi ukrainskoi shkoly [Digital competence of a modern teacher in a new Ukrainian school]. Kyiv, Ukraine : Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy.
15. Цифрова компетентність вчителя DigCompEdu. URL : <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html#more>
Tsyfrova kompetentnist vchytelia DigCompEdu [Digital competence of a teacher DigCompEdu]. Retrieved from <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html#more>
16. Tolochko, S. Bordiug, N, and Knysh, I. Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Volume 6. Number 3. P. 156-165.

Tolochko S.

ORCID: 0000-0002-9262-2311

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Institute of Educational Problems of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), E-mail: svitlana-tso@ukr.net

DIGITAL COMPETENCE OF TEACHERS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AND DISTANCE LEARNING

Based on the analysis of scientific literature, it was found out that the whole of knowledge, skills, abilities and various indicators of digital technology for communication, collaboration and professional development is associated with the search, creation and dissemination of digital resources, management and organization of digital technology in education and implementation of scientific research, individualization of evaluation; improves inclusion, personalization and promotes active involvement of students; is characterized by creative and responsible use of digital technologies for information processing, communication, content production, abundance and problem solving.

The purpose of the article is to investigate and theoretically substantiate directions of digitalization of institutions of general secondary, vocational and higher education, essence and specifics of teachers' digital competence in terms of distance learning.

Methodology: In the process of theoretical and methodological research and achieving the goal, theoretical research methods were used, namely: comparative analysis of scientific publications, psychological, pedagogical and methodological literature, Internet resources, experience of pedagogical and academic staff of higher, professional pre-higher education of Ukraine – to determine the state and prospects of the problem under study; structural-logical analysis, systematization, classification – to systematize theoretical materials on the problem under study, characteristics of the peculiarities of teachers' professional training in postgraduate pedagogical education and definition of conceptual and categorical apparatus of the research.

Scientific novelty lies in the research of directions of digitalization in educational establishments of general secondary, vocational and higher education, theoretical substantiation of essence and specificity of teachers' digital competence in the conditions of distance learning; introduction of our own definition of the concept «teachers digital competence», outlining ways and means, conditions of its formation and development of teachers in postgraduate pedagogical education.

Conclusions: formation and development of teachers' digital competence in today's conditions are of particular importance and require the active support of the state, public and administration of educational institutions.

Key words: teacher, digital competence, digitalization of educational establishments, postgraduate pedagogical education.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук Н. С. Бордюг

РОЗДІЛ **2** АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 378:373.3.5.091.12.011.3-051

Горяна Л. Г.

ORCID: 0000-0003-1130-3210

Доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент,
президент Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я
(Київ, Україна), E-mail: gorjana2017@gmail.com

**КРИТЕРІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ПІДХОДИ
ДО ТЕКСТОУТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА
ДЛЯ ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»**

В статті автор розглядає важливі умови створення сучасного підручника з інтегрованого шкільного курсу «Основи здоров'я». Автор пропонує фахівцям з освіти, видавцям, викладачам педагогічних ЗВО, учителям-практикам, батькам ознайомитися з особливостями будови шкільного підручника: критеріями створення тексту підручника як важливого засобу навчання, розвитку та виховання учнів задля актуалізації знань про здоровий спосіб життя, здоров'язбереження, культуру здоров'я.

Акцентується увага, що тільки незначна кількість прикладів, які свідчать про недосконалу дидактико-методичну обробку навчального матеріалу відповідно до вікових навчальних можливостей учнів. Аспектами теорії шкільного підручника є дидактичні, психологічні, гігієнічні й книгознавчі вимоги, які ставляться до його створення; принципи та критерії добору наукових знань, а також вимоги щодо структури підручника: його понятійного апарату, ілюстративного матеріалу, апарату орієнтування та апарату організації засвоєння навчального матеріалу; лабораторного практикуму, комп'ютерної підтримки; забезпечення реалізації освітнього, розвивального та виховного потенціалу підручника.

***Мета статті** полягає в окресленні особливостей сучасного підручникотворення в Україні.*

***Методологічну основу статті** становлять: теорія пізнання (єдність змісту і форми, взаємозв'язок теорії та практики, теорія пізнання як активна перетворювальна і відображувальна категорія діяльності), концепція втілення в освіту парадигм гуманізації навчання.*

***Наукова новизна** полягає в удосконаленні теорії національного підручникотворення: доведено роль шкільного підручника в системі засобів навчання, що дало підґрунтя для звернення уваги на визначення поняття «підручник» у науково-педагогічній літературі в умовах дистанційного навчання; розроблено й обґрунтовано критеріально-ціннісну систему визначення методичного потенціалу підручника як засобу інтерактивного навчання.*

***Висновки.** Актуальність теми полягає критичному аналізі та в обґрунтуванні педагогічних проблем у сучасному підручникотворенні; у порівнянні існуючих традиційних підходів до організації освітнього процесу та визначенні шляхів посилення процесуальної*

сторони навчання Аналіз філософської, історичної, психолого-педагогічної літератури проблеми дослідження дав змогу виявити, що проблема сучасного підручникотворення викристалізувалася поступово під впливом потреб суспільства щодо входження в світовий освітній простір. Результати дослідження проблеми підручникотворення у вітчизняній та зарубіжній літературі дозволили охарактеризувати цю проблему в Україні.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, здоров'язбереження, культура здоров'я, підручник, дидактична система, дидактичні принципи, плагіат, структура підручника, стилістика, критерії тестів.

Постановка проблеми. Вже багато років актуальними є дискусії: яким бути шкільному курсу «Основи здоров'я»? Кожного року точаться обговорення навколо програм, підручників, посібників, різного роду додаткових матеріалів. Здавалося б, що є навчальний комплект для учнів і методичні видання для вчителів. Але очевидні стійки недосконалості засобів навчання саме шкільних підручників. Адже проблема полягає у тому, що в погоні за осучасненням підходів до організації навчально-пізнавальної діяльності зазначеного курсу автори програм і підручників забули про такі педагогічні поняття: дидактичні принципи, цілісна дидактична система, дванадцяти-бальна система оцінювання навчальних досягнень, навчальні можливості учнів.

Дидактичний аналіз навчально-методичного комплексу з вищезгаданого курсу висвітлює стійке дилетанство авторів загалом у вітчизняному підручникотворенні. Наприклад, у посібниках для вчителів розробки уроків видаються за методичні рекомендації, усунення значної частини методичного апарату із підручника та тому подібне, некласифіковані запитання апарату засвоєння знань; переписування матеріалів із підручників біології, невдалі звернення до учнів зокрема «що ви знаєте про секс?», а що може знати хлопчик чи дівчинка про секс у свої роки? Це тільки незначна кількість прикладів, які свідчать про недосконалу дидактико-методичну обробку навчального матеріалу відповідно до вікових навчальних можливостей учнів. Зазначене свідчить про нерозуміння важливості знань структури шкільного підручника. Також уражає недбале ставлення до видання державних підручників видавництвами: якість малюнків, стилістичне редагування, кольорове забезпечення колонтитулів, зміст форзаців, недотримання академічної чесності – плагіат.

Звісно, що підручники видаються відповідно до навчальних програм, які розробляються на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Найважливішими аспектами теорії шкільного підручника є дидактичні, психологічні, гігієнічні й книгознавчі вимоги, які ставляться до його створення; принципи та критерії добору наукових знань, а також вимоги щодо структури підручника: його понятійного апарату, ілюстративного матеріалу, апарату орієнтування та апарату організації засвоєння навчального матеріалу; лабораторного практикуму, комп'ютерної підтримки; забезпечення реалізації освітнього, розвивального та виховного потенціалу підручника.

Реалізація змісту, мети та завдань освіти турбують вітчизняних учених-педагогів: філософів, психологів, дидактів, методистів, учителів-практиків. Суспільство замовляє випустати із школи фізично і духовно здорових юнаків і дівчат здатних орієнтуватися в сучасних економічних умовах. Особливо вказане становиться актуальним під час переходу до НУШ. Сьогодні важливо виховувати людей здатних приймати рішення у будь-яких життєвих ситуаціях покликані сучасні засоби навчання, зокрема шкільні підручники. Для досягнення поставлених завдань зміст навчальних джерел повинен бути цілісною дидактичною системою та відповідати потребам сучасної людини.

Інтегрований предмет «Основи здоров'я» передбачає розвиток здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення та відповідального ставлення до особистого здоров'я та здоров'я тих, хто поруч.

Основні результати дослідження. Аналіз публікацій і досліджень засвідчив, що проблеми шкільного підручника турбували та турбують багатьох українських і зарубіжних учених. Наприклад, у підручнику нового покоління, як вважав український учений філософ, педагог І. А. Зязюн, необхідно враховувати: психологічні особливості процесу утворення понять; створення умов для становлення базових інтелектуальних якостей особистості; формування метакогнітивного досвіду; забезпечення психологічно комфортного режиму розумової праці, детальної зміни конструювання сучасних засобів навчання, зокрема підручників [1, 18].

Сучасний підручник, на думку знаного вітчизняного вченого дидакта О. Я. Савченко, повинен мати виразні ознаки певної педагогічної технології. Щоб, переглядаючи його зміст, учитель міг побачити майбутній сценарій організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Йдеться не про стримування творчості вчителя, а про підручники нового покоління, технологічність моделі навчання якого повинні забезпечити випереджальну роль підручника щодо масової практики [5; 6, 260].

Структура сучасного шкільного підручника зі шкільного предмету «Основи здоров'я» є цілісною багатофункціональною дидактичною системою, незалежно від індивідуальних підходів авторів, зміст шкільного підручника основ здоров'я повинен гармонійно поєднуватися з дидактико-методичними

функціями, які створюють стратегію підручника відповідно до чинної державної програми. Слід зазначити, що кожна частина шкільного підручника може бути темою окремої статті.

Сьогодні знання та вміння рівнозначні. Якщо випускник школи не застосовує знання у реальному житті – це свідчить, що знання залишились пасивними. У структурі підручника з основ здоров'я важливою частиною є навчальний текст – основна словесна система загальної моделі підручника. Навчальні тексти – це тексти, призначені для викладення науково-навчальної інформації і формування загальних і специфічних умінь й навичок у будь-якій сфері навчальної діяльності [2, 39].

Але особливістю навчального тексту є те, що він обмежується навчальним матеріалом, який визначено цілями, відібрано, мінімізовано та дидактично оброблено. Чим нижча вікова група учнів, тим більше ускладнюється процес дидактичної та методичної обробки, якби приховується науковий зміст. Між тим, існує класифікація текстів щодо структури, змісту, підходів, еталонів, компонентів розвитку, виховання, формування критичного мислення тощо [3, 39]. Небажано, щоб були розбіжності між вимогами державної програми і змістом підручника. Це необхідно, щоб учень зміг самостійно надолужувати прогалини.

Особливості текстотворення підручників. У підручниках можуть бути: текст-визначення – дефініції (від лат. definitio – коротке визначення змісту якогось поняття), текст-опис, текст-оповідання. Але характерною рисою тексту зазначеного шкільного підручника є діалогічність, навіть полілогічність, проблемність, але доступність і зрозумілість і доцільність [2, 115].

Центральним або одним із головних понять у підручникотворенні, на думку дослідниці М. А. Козанджиевої, є текст, тому що лише текст є ланкою між думкою та мовою. Обидва ці компоненти підпорядковуються своїм законам і складають текстотворювальний потенціал [4, 120].

Аналіз текстів підручників дозволив вищезазначеному автору виділити категоріальні ознаки, жанри або моделі текстів. Практична цінність теорії текстів полягає, на нашу думку, в тому, що зміст і обсяг дозволяють звести властивості існуючих текстів до виявлення суттєвого, що називають у підручникотворенні категоріями. Виділення категорій у тексті дозволяє, в першу чергу, визначити зміст і обсяг кожної з них.

Поняття категорія тексту складається з мотиваційних, фактуальних, тематичних, концептуальних типів текстових зачинів, які створюють текстові очікування, емоційний настрій, спонукаючи на сприйняття навчального матеріалу, виконують проблемні, прогностичні, перспективні. Елементами та компонентами текстових зачинів і закінчень можуть бути, наприклад, евристичні факти, очікування зустрічі з новими спеціальними термінами а у шкільному підручнику з основ здоров'я, прийоми взаємозв'язку елементів текстових зачинів і закінчень. Цей перелік елементів і визначає мотиваційний компонент тексту, розпочинаючи від загальної характеристики, по-елементно закінчуючи в сукупності й узагальнені [3, 128].

Категорія інформативності характеризується своїм набором складових. Виділяють такі види текстової інформації: фактуальна, концептуальна, тематична, наукова, специфічна, практична. Вміння учнів розпізнавати текстове поле, працювати з ним, вміння виділяти в структурі тексту тематичну і концептуальну або тезисну інформацію становить головну умову критичного (аналізуючого) читання – в це поняття вкладаємо вміння відбирати головну думку, суть у прочитаному, робити умовиводи тобто приймати доцільне та своєчасне рішення. Категорія зв'язності дозволяє виявляти текстові очікування реметивного, тобто не утрудненого розуміння наукової інформації [3]. Категорія життя партитурності тексту дозволяє ввести в інформаційний запас аксіологічних (ціннісних, від грец. αξία – цінність, λογος – вчення) суджень, зокрема в сфері життєвих навичок здорового способу та здоров'язбереження разом із аксіологією педагогічною в залежності від того, які особистісні якості ми хочемо формувати в учнів [4]. Нам можуть вказати, що втручаємося у лінгвістику. Але, виконуючи головне завдання сучасної школи «навчити вчитися, навчити думати», формувати критичне мислення, приймати своєчасні та доцільні рішення виходу з несприятливих ситуацій повинно відбуватися у системі пізнавальної діяльності під час навчання будь-яким шкільним дисциплінам. На нашу думку, усвідомлення вчителем категоріальних ознак навчального тексту дозволить увести в хід формування читацьких умінь і, насамперед, критичного мислення. Слід зазначити, що читання розвиває передні долі головного мозку, які відповідають за пам'ять, формують критичне мислення.

Поняття про ієрархію тем, підтем або структуру тексту, тобто про частини тексту, про взаємозв'язок між ними, про доповнення, деталізацію, семантику, етимологію понять допоможуть сформувати в учнів вміння читання з розумінням, аналізуючи навчальний матеріал.

М.С. Казанджиева визначає коло лінгво-дидактичних і методичних проблем при створенні підручників для «нефілологів», які потребують подальших досліджень й осмислення [4, 115].

Важливим є навчити учнів користуватися апаратом орієнтування. Автори підручників недостатньо приділяють увагу цій частині підручника – способи орієнтування у виучуваному, мотиви, правила роботи зі спеціальними текстами, зв'язаних висловлювань, власних думок, гіпотез, результатів [2, 110].

Врахування фаз текстотворення: орієнтувальної, контролюючої, плануючої – необхідне для уявлення поняття про абзац, підтему тексту. Наприклад, важливо, щоб учні уявили, що поняття «підтема» розкривається на основі знань у самому тексті, в його абзацах, фрагментах базовими поняттями, що поняття є у тематичному словосполученні, вони потребують деталізації, але враховуючи вікові особливості учнів без зайвої деталізації.

Поняття про фактуальну інформацію. Базові поняття реалізуються підтемами, тезисами, висновками. Знання про перспективи розвитку теми від часткового до загального, від загального до конкретного, від причин до наслідків, від одної події до іншої [2, 111].

Мова підручника з основ здоров'я не повинна «розтікатися», вона має бути чіткою та зрозумілою, позбавленою витівчатості, науково грамотною. Тому, що великий розрив між поглядами учнів і науковців стане найбільш помітним, якщо мова підручника буде заакадемізованою, позбавленою оптимізму, вона буде гальмувати сприйняття навчального матеріалу [1, 14]. Правильність літературної мови і наукової термінології гармонійно поєднуються в ньому.

Мова сучасного підручника з основ здоров'я яскрава, образна, насичена зверненнями до учнів, що сприятиме приверненню їхньої уваги та примушенню їх до культури розумової та пізнавальної діяльності. А головне, мова підручника з основ здоров'я відповідає віковим особливостям учнів, які працюватимуть за ним [2, 156; 4, 200].

Мова підручника основ здоров'я має бути діалогічною зі зверненнями до учнів, з пропозиціями пригадати раніше вивчене з метою підготовки учня до сприйняття нової інформації, для встановлення взаємозв'язків у навчальному матеріалі [4, 215]. Текст підручника повинен бути основним, додатковим, пояснювальним. Ядро основного тексту становлять спеціальні поняття, закони, теорії, мова тощо. Упродовж вивчення шкільного курсу «Основи здоров'я» поняття, що сформувались при вивченні окремих розділів розширюються та розвиваються. Основу формування емоційно-цілісного ставлення до здорового способу життя, безпеки та благополуччя не у далекому майбутньому, а сьогодні, в цей час, чому сприятимуть описи практичних і лабораторних робіт, які у сучасних підручниках винесені у зошити, посібники, чим руйнується дидактична система підручника, актуальність самостережень, експериментів, що не сприяє наближенню та перенесенню здобутих знань у реальне життя [2, 38; 4].

До додаткового тексту належить не обов'язковий для засвоєння матеріал. Він включається у текст для посилення наукової доказовості, або для посилення емоційного сприйняття, поглиблення основного тексту. Тож, як слушно помітив Д. Д. Зуєв: «Підручник не можна вважати дзеркальним відображенням навчальної програми. Тобто матеріал додаткового тексту може виходити за межі програми» [цит. 4, 15].

Додатковий текст містить біографічні дані видатних учених, історичні факти про відкриття, етимологія-походження, семантика - зміст назв, термінів, відомості про методи досліджень. Це допомагає учням уточнити, поглибити знання під час самостійної пізнавальної діяльності, роботи зі шкільним підручником з основ здоров'я.

Пояснювальний текст – це також структура змісту шкільного підручника. Характерним для нього є те, що він містить необхідну для розуміння та засвоєння навчальну інформацію. Саме він носить індивідуалізований характер і сприяє організації і здійсненню самостійної пізнавальної діяльності учнів [2, 58; 6, 260]. Складовими пояснювальних текстів є пам'ятки, правила, примітки, термінологічні покажчики, словники, схеми, діаграми, таблиці та ін., що становить основу методичного апарату шкільного підручника з основ здоров'я.

Висновки. Завдання сучасної школи – формування в учнів впевненості у власних силах, сприяння самоствердженню кожної дитини, створення умов для її самореалізації. Ці особистісні якості повинні ґрунтуватися на індивідуальних особливостях дитини (здоров'ї, здібностях, соціальному положенні тощо). Тож, вдосконалення шкільного підручника «Основи здоров'я» посилює процесуальну сторону формування в учнів здоров'язбережувальних навичок, здорового способу життя, стійких ціннісних уявлень про культуру здоров'я, самозбереження; допоможе вчителю уявити режисуру уроку. Ядром у структурі сучасного підручника з «Основи здоров'я» є: 1) наукова інформація, що забезпечує формування спеціальних знань; 2) методичний апарат, що посилює процесуальну сторону навчання, забезпечуючи формування вмінь і навичок, розвиток індивідуальних й особистісних якостей учнів, їх мотивації до збереження здоров'я. *Перспективами подальших досліджень* вбачаємо актуалізацію обґрунтування методичного забезпечення уроків у закладах загальної середньої освіти.

References

1. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Київ : Видавництво «Віпол», 2000.
Zyazyun, I. A. (2000). *Intelektual'no tvorchyuy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity* [Intellectually creative development of personality in continuing education]. Kyiv, Ukraine : Vydavnytstvo «Vipol».
2. Горяня Л. Г. Підручник – засіб формування особистості учня. К. : Основа, 2004. 208 с.
Horyana, L. H. (2004). *Pidruchnyk – zasib formuvannya osobystosti uchnya* [Textbook – a means of forming the student's personality]. Kyiv, Ukraine : Osnova.
3. Левченко Т. И. Современные дидактические концепции в образовании. Монография. К. : МАУП, 1995. 168 с.
Levchenko, T. I. (1995). *Sovremennyye didakticheskiye kontseptsii v obrazovanii*. Monografiya [Modern didactic concepts in education. Monograph]. Kyiv, Ukraine : MAUP.
4. Казанджиева М. С. Формирование коммуникативно-речевых умений в процессе работы с учебными текстами школьных предметов неязыкового цикла : дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 1997. 174 с.

- Kazandzhiyeva, M. S. (1997). Formirovaniye komunikativno-rechevykh umeniy v protsesi roboty s uchebnymi tekstami shkol'nykh predmetov neyazykovogo tsikla [Formation of communicative-speech skills in the process of robots with educational texts of school subjects of a non-linguistic cycle]. *Candidate's thesis*. Odesa, Ukraine.
5. Савченко О. Я. Від людини освіченої – до людини культурної. *Рідна школа*. 1976. № 5–6.
Savchenko, O. Ya. (1976). Vid lyudyny osvichenoyi – do lyudyny kul'turnoyi [From an educated person to a cultured person]. *Ridna shkola – Native school*, 5–6.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів педагогічних факультетів. К. : Абрис, 1997. 416 с.
Savchenko, O. Ya. (1997). Dydaktyka pochatkovoyi shkoly. Pidruchnyk dlya studentiv pedahohichnykh fakul'tetiv [Didactics of primary school. Textbook for students of pedagogical faculties]. Kyiv, Ukraine : Abrys.

Gorjana L.

ORCID: 0000-0003-1130-3210

PhD, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
President of the International Academy of Safety, Ecology and Health
(Kyiv, Ukraine), E-mail: gorjana2017@gmail.com

CRITERION-VALUE APPROACHES TO THE CREATION OF A MODERN TEXTBOOK FOR THE SCHOOL COURSE «FUNDAMENTALS OF HEALTH»

The article considers important conditions for creating a modern textbook for an integrated school course «Fundamentals of Health». The author encourages educators, publishers, teachers of higher educational institutions, practical teachers, and parents to get acquainted with the peculiarities of the school textbook structure: criteria for creating a textbook as an important tool for teaching, development, and education of students aimed at the actualizing knowledge about healthy lifestyles, health protection, health culture.

Emphasis is placed on the fact that there is only a small number of examples, which indicate incomplete didactic and methodological processing of educational material according to the students' age-specific teaching abilities. Aspects of the school textbook theory are didactic, psychological, hygienic, and book learning requirements for its creation; the principles and criteria for the selection of scientific knowledge, as well as the requirements for the textbook structure: its conceptual apparatus, illustrative material, orientation apparatus, and apparatus for organizing the study of educational material acquirement; laboratory practice, computer support; ensuring the implementation of educational, developmental and educational potential of the textbook.

The aim of the article is to describe the peculiarities of a modern textbook creation in Ukraine. The methodological basis of the article is formed by the theory of cognition (unity of content and form, interrelation of theory and practice, the theory of cognition as an active transformative and reflective category of activity), the concept of integration of educational humanization paradigms into education.

The scientific novelty lies in the improvement of the theory of national textbook creation: the role of a school textbook in the system of teaching aids is presented, which gave grounds for paying attention to the notion of «textbook» in scientific and pedagogical literature in the conditions of distance learning; criterion-qualitative system for determining the methodological potential of the textbook as a tool for interactive teaching is developed and substantiated.

Conclusions. Critical analysis and substantiation of pedagogical problems in modern textbook creation comprise relevance of the topic; in comparison with existing traditional approaches to the organization of the educational process and identification of ways to strengthen the processual aspect of teaching, the analysis of philosophical, historical, psychological and pedagogical literature of the research problems enabled us to find out that the problem of modern textbook creation has been gradually taking shape under the influence of society's needs to enter the world's educational space. The results of the research of the textbook creation problem in the native and foreign literature allowed us to characterize this problem in Ukraine.

Key words: healthy way of life, health protection, health culture, textbook, didactic system, didactic principles, plagiarism, the structure of the textbook, stylistics, test criteria.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Н. О. Терентьєва

УДК 373.2.091. 217:379.8]:159.923

Міненко А. О.

ORCID: 0000-0002-4145-4039

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: antonina_tok@ukr.net

Турчина І. С.

ORCID: 0000-0002-3794-7666

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: irturch@i.ua

Антоненко Н. С.

ORCID: 0000-0002-9730-9105

Магістрантка факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: antonenkon075@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтовано значення дозвіллевої діяльності для молодших школярів. Пропонуються результати дослідження щодо важливості дозвілля серед життєвих пріоритетів учнів початкової школи. Досліджено найбільш популярні заняття у дозвіллі учнів початкової школи та визначено важливість переорієнтації сучасних дозвіллевих форм для учнів початкової школи на соціально спрямовані за змістовим наповненням та характером взаємодії учасників. Визначено, що при підготовці дозвіллевого заходу педагог повинен: визначити його тему і завдання, намітити час і місце проведення; розробити план підготовки та проведення заходу; визначити ключові моменти заходу; вибрати учасників його підготовки, розподілити завдання між учасниками і групами. Виокремлено форми дозвіллевих заходів, які можна використовувати в початковій школі: дискусії, зустріч з цікавими людьми, вікторини, театралізації, читацькі конференції, флеш-моби, спікер-клуби тощо.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні значення та визначенні важливих напрямів застосування дозвіллевої діяльності молодших школярів.

Методологія. Методологічну основу статті становлять: принципові позиції теорії пізнання, а саме, науковість, історизм, діалектичність, об'єктивність, положення психології та педагогіки щодо гуманістичного спрямування освіти. Важливого значення надається ідеям компетентнісно-орієнтованого підходу до аналізу педагогічних явищ і процесів, пов'язаних із дозвіллевою діяльністю.

Наукова новизна полягає в тому, що виходячи з аналізу наукових джерел присвячених даній проблемі, практики використання дозвіллевої діяльності молодших школярів, визначено методи дозвіллевої педагогіки та сформульовано основні види дозвіллевої діяльності молодших школярів.

Висновки. Здійснене дослідження авторами визначено як спроба окреслити вихідні теоретичні й методологічні позиції дозвіллевої діяльності для молодших школярів у закладах загальної середньої освіти, де сучасний вчитель має орієнтуватися на головні компоненти концепції нової української школи, а саме – на новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, важливих для успішної самореалізації в суспільстві.

Ключові слова: дозвілля, учні початкових класів, дозвіллева діяльність, методи дозвіллевої педагогіки.

Постановка проблеми. Дозвілля – це специфічна форма організації вільного часу школяра, в якому він реалізує свої інтереси. Дозвіллева діяльність є важливою для школярів, адже дозволяє проводити вільний час з користю для себе й оточуючих. Проте через відповідні соціально-економічні труднощі, відсутність належної кількості соціально-культурних установ і недостатню увагу до організації дозвілля з боку місцевих органів влади і культурно-дозвіллевих установ – цей вид діяльності молодших школярів потребує уваги з боку ЗЗСО та батьків.

Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості молодшого школяра, а також є своєрідним індикатором культури, певного кола духовних потреб та інтересів особистості та/або окремої соціальної мікрогрупи (молодших школярів). Розглядаючи дозвілля як сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру, варто зауважити, що на відміну від природної особливості відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил. Тому організація дозвілля може стати важливим фактором фізичного і морального розвитку дітей, а улюблені заняття в години дозвілля сприятимуть покращенню емоційного здоров'я, виходу зі стресових ситуацій і дрібних негараздів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування основних напрямів застосування дозвіллевої діяльності молодших школярів та визначення форм і методів організації та проведення дозвілля в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі реформування освітньої галузі аналізу дозвіллевої діяльності та структурі якості життя людини присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які в багатоаспектних дослідженнях та наукових розвідках розглядають ці поняття в культурологічних, психологічних та педагогічних контекстах. Зокрема, соціально-філософський аспект дозвіллевої діяльності досліджували С. Іконніков, Н. Кочубей, В. Лисовський та інші; зміст та принципи дозвіллевої діяльності розкрито у роботах О. Голік, Б. Трушина, В. Петрушева, В. Піменова, Т. Скорик, Н. Флегонтова та інші; важливість саморозвитку та самореалізації у сфері дозвілля та психологопедагогічні детермінанти дозвіллевої діяльності досліджували В. Балахтар, В. Бочелюк, В. Піча, Н. Бабенко та інші. Н. Цимбалюк досліджує важливість культурно-дозвіллевих утворень з позиції забезпечення умов для активного культурного дозвілля та вказує на необхідність пошуку шляхів вирішення проблеми соціалізації дітей та молоді в освітніх закладах через культурно-дозвіллеву діяльність [10].

Основні результати дослідження. Дозвілля можна віднести до явищ соціальних, тому що воно має історичні корені. Дозвіллева діяльність бере свій початок ще з періоду кам'яного віку. Племена переходили до осілого способу життя, що супроводжувалося організацією низки різноманітних свят. Всі календарні свята відображали в собі етнічну специфіку. Зокрема, календарні обряди і звичаї річного циклу що були пов'язані з працею людей, відображали соціально-політичне, історико-культурне, етнічне, духовне життя людей на різних етапах розвитку [6; 10].

Проблема організації дитячого дозвілля в початковій школі є надзвичайно актуальною, адже молодші школярі ще не вміють оптимально використовувати вільний час для свого особистісного розвитку. Тому розвитку дозвіллевої діяльності молодших школярів потрібно приділяти велику увагу, розуміючи її важливе значення у формуванні особистості молодшого школяра.

У школі зростає навантаження на організм дитини, особливо в молодших класах. Виникає необхідність засвоєння та переробки великої кількості інформації, а також підвищується напруження організму. Діти менше рухаються, більше сидять, як наслідок виникає дефіцит м'язової діяльності. Це призводить до порушення постави, зору, підвищення артеріального тиску, накопичення ваги тощо [9, 19].

Однією з найсуттєвіших проблем стає створення для першокласників ігрової кімнати. Дитина перебуваючи в стінах школи, повинна повністю задовольнити потребу в грі. Ігрова діяльність – це вільна, самостійна діяльність, що здійснюється за власної ініціативи дитини, вона вільна від обов'язків перед дорослими. Гра є найприроднішою та найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Вона дає можливість вступати дітям у вільні контакти із друзями, об'єднуватися в групи за інтересами, а спілкування з учителем набуває невимушеного характеру [3; 9, 21].

Доцільно для першокласників у школі облаштувати класні кімнати, ігрову та спальну кімнати для денного відпочинку. У класних кімнатах шестирічкам створюються необхідні умови для успішного і комфортного навчання з дотриманням усіх санітарно-гігієнічних умов. Проте і школа, і батьки не завжди організують культурно-дозвіллеві заходи, виходячи з інтересів дітей. Важливо не тільки знати чим живуть і цікавляться учні початкової школи, постійно вести моніторинг, але й уміти швидко реагувати на зміни, вміти запропонувати нові форми й види дозвіллевих занять.

Учені зауважують, що дозвіллева діяльність диктується особистими потребами людини, а інтерес виступає її домінуючим мотивом, тобто головним принципом організації дозвілля в дитячому середовищі є принцип інтересу [6; 8, 132-135].

Розроблено анкету та проведено анкетування учнів 3 класу (28 учнів). За результатами дослідження визначено та проранжовано найбільш популярні заняття для учнів 3 класу. Серед найбільш популярних занять учні 3 класу визначають – спілкування в Інтернет мережах – 24,6 %; спортивні ігри та розваги – 16,3 %; творчі (інтелектуальні) заняття обирають лише 14,5 % дітей. Незначний інтерес проявляють діти до таких видів занять як: музика – 8,6 %; читання – 10 %; відвідування театру, концертів та виставок – 4,3 % тощо. Таким чином можна зауважити, що сучасні учні 3 класу віддають перевагу пасивним формам відпочинку, що носить комунікативний та частково розважально-пізнавальний

характер. Отже, важливо проводити більш активну та цілеспрямовану роботу як закладам загальної середньої освіти, так і батькам щодо організації дозвілля в початковій школі, щоб вибір дозвілля дітей був виваженим і не стихійним.

Пріоритетним напрямом активізації дозвілля в початковій школі вважаємо необхідність його соціалізації, що дозволить змістовно наповнити не тільки власний вільний час, а й допомагати в цьому іншим, забезпечуючи виховний, пізнавальний зміст, елементи культурної взаємодії тощо. За такого підходу до дозвілля діти стають не лише учасниками, а й активними організаторами, долучаючись до процесу вибору форм, змісту заходу. Цікавими та важливими мають бути інтерактивні форми соціальної анімації, флеш-моби, спікер-клуби тощо [5].

Для вирішення завдань ефективної організації дозвіллевої діяльності для молодших школярів великого значення набуває підбір методів дозвіллевої педагогіки. Методи дозвіллевої педагогіки представляють шляхи і способи здійснення цього процесу в сфері вільного часу. Зокрема, до методів дозвіллевої педагогіки належать методи гри та ігрового тренінгу, методи театралізації, методи змагальності, методи рівноправного духовного контакту, методи імпровізації [1, 11; 4].

Розглянемо їх детальніше. Гра – це самостійний і законний для дітей і підлітків вид діяльності. Гра, як і фрагменти з мультфільму, казки, дуже часто повторюється в житті дитини, є її виховним тренінгом. Завдяки грі можна легко виявляти антипатії і симпатії школярів, адже, вибираючи в грі когось зі своїх однокласників, діти показують свої переваги («Третій зайвий», «Струмочок», «Колечко» і ін.). Гра допомагає виявляти знання та інтелектуальні здібності учня (вікторини «Що? Де? Коли?», «Поле чудес», «Найрозумніший», конкурси, інтелектуально-пізнавальні ігри тощо). Ігри визначають рівень розвитку організаторських здібностей учнів, їх фізичні здібності: силу, швидкість реакції, спритність, гнучкість, витривалість тощо [2, 59].

Цікавими та ефективними є методи театралізації. Дозвіллева діяльність учнів має безліч сюжетів і соціальних ролей. Невимушене спілкування учнів може бути у вигляді різних вечірок, «капусника», «театральної вітальні», «святкового вечора» тощо. Метод театралізації реалізується через костюмовані сценки, обряди, ритуали тощо. Театралізація знайомить дітей з різними сюжетними ситуаціями з життя [3, 62].

Ефективними в початковій школі є методи змагальності. Змагання – це внутрішній поштовх для розкручування творчих сил, стимулювання до пошуку, реалізації та відкриття. Школярі повинні вчитися змагатися. Дозвіллева діяльність завжди дуже емоційна, тому вона стимулює крайні форми поведінки: азарт, певний стан афекту, хвилювання, образи та ін. Наприклад, помічаємо дуже низьку культуру «вболівання» школярів в дитячому спорті, змаганнях, колективних іграх. Тому потрібно вчити вихованців гідно приймати перемогу суперників, визнавати поразку [3, 64-65].

Методи рівноправного духовного контакту – це методи, засновані на спільній діяльності дітей і дорослих, так би мовити «на рівних» у всьому. Вчителі та учні вважаються рівноправними членами шкільних клубів, об'єднань, творчих гуртків. Разом з тим, в організації спільного дозвілля, заснованого на рівноправному духовному контакті, не можна забувати про так звану «червону лінію» [3, 67].

Важливими є методи виховних ситуацій. Виховна ситуація – це спеціально створені вчителем умови для дітей і підлітків. Такі ситуації не повинні бути надуманими, вони мають відображати життя з усіма його труднощами. Учителю слід спеціально створювати умови для виникнення необхідної ситуації, але сама ситуація повинна бути природною. Важливу роль при використанні такого методу відіграє ефект несподіванки: вихованець не буде заздалегідь готувати себе до опору, очікуючи певної реакції педагога.

У початковій школі часто використовують методи імпровізації. Імпровізація – це експромт, неусвідомлена дія, яка не готується заздалегідь. В імпровізації закладена імітаційна поведінка. Метод імпровізації слугує для породження азарту дитини, розвиває творчість тощо [3, 69].

Таким чином, для вибору того чи іншого методу дозвіллевої педагогіки потрібно визначити цілі, завдання, зміст, форми організації дозвіллевої діяльності, врахувати вікові особливості молодших школярів.

Різноманітні види дозвіллевої діяльності в дослідженнях науковців розглядаються та класифікуються за кількома групами: розваги, відпочинок, самоосвіта, свято, творчість. Кожен вид виконує певні функції. Зокрема, відпочинок знімає втому і напругу, допомагає розслабитися, слугує для відновлення фізичних і психічних сил. Він може бути як пасивним, так і включати в себе різні рівні і міру активності. Розваги в дозвіллевій діяльності мають компенсаційний характер, виконують роль психологічної розрядки, емоційного розвантаження, забезпечують як дитині, так і дорослій людині зміну вражень [7, 41].

Відпочинок і розваги знаходять свою реалізацію в святах. Свята мають певний зв'язок між минулим і сьогоденням, реалізуються шляхом урочистого перетворення дійсності. Свята слугують для поновлення значущих цінностей в переломні моменти історії й індивідуального життя, де людина, хоча б на недовгий термін, вільний від повсякденних справ, тривог, занурюється в емоційно насичене життя, відчувачи піднесення, отримує можливість відкритого вираження своїх почуттів.

Важливо, що самоосвіта як дозвіллева діяльність спрямована на залучення людей до цінностей культури. Підвищуючи загальну культуру особистості, освітня діяльність розвиває розумові здібності, пізнавальні інтереси, естетичні і моральні почуття [4, 104].

Найбільш високого рівня дозвіллевої діяльності можна досягти у творчості. Творчість, що відповідає глибинним потребам людини в самовираженні, перетворенні дійсності, пошуку, експериментуванні, пізнанні і зміні навколишнього світу, допомагає вдосконалювати буття, ставлення до

самої себе, створювати нове. Творча дозвіллева діяльність ставить особистість на новий щабель – від споживача духовних цінностей до їх творця.

Отже, всі вище перераховані види дозвіллевої діяльності знаходяться в тісному зв'язку між собою. Одні з них виконують підготовчі функції для участі дитини в інших видах, тоді як деякі з них виконують завершальні функції, що дозволяє в повній мірі реалізовувати соціально-педагогічний потенціал дозвіллевої діяльності.

Н. Кононенко визначає такі види дозвілля: пасивний (глядацький, слухацький) і активний (діяльнісний); організований (педагогічно правильно використовуваний вільний час) і стихійний (нерегульований процес використання вільного часу); контрольований і неконтрольований; колективний та індивідуальний; наслідувальний і творчий; випереджаючий (вишукувальна перспективна діяльність) і нормативний (традиційно сформовані моделі) [5, 18].

Всі види дозвілля, які застосовуються в освітній системі, мають велике значення у всебічному розвитку особистості дитини, оскільки школяр втягується у виконання різних ролей і як найактивніше проявляє себе в різних ситуаціях. Охарактеризуємо найбільш поширені в організації дозвіллевої діяльності дітей молодшого шкільного віку масові (колективні) форми виховної роботи.

До колективних форм роботи вчителів з учнями можна віднести різні конкурси, ігри, шкільні фестивалі, турпоходи, гуртки, секції, вогники, зірниці, спортивні ігри тощо. Вчителі можуть виступати в різних ролях під час проведення заходу: провідний учасник, організатор, рядовий учасник діяльності, рядовий учасник заходу тощо [4, 107; 5].

Успіх заходу багато в чому залежить від самих учасників, від їх активності при проведенні заходу, від підготовки реквізиту, розподілу ролей, музичного супроводу тощо. Учні охоче допомагають у проведенні шкільних заходів, але їх активність багато в чому залежить від керівника, від його вміння пробудити інтерес до заходу. Діти люблять різні форми виховної роботи в школі, такі як свята, карнавали, ранки, зірниці та активно беруть в них участь. Пояснюється це присутністю казкових елементів, театралізованих ходів, яскравих ігрових видовищ, наявністю призов, подарунків, дискотеки. Активна участь школярів в організації та проведенні свят сприяє вихованню навичок культури поведінки, формуванню почуття колективізму і товарищескості.

Варто зазначити, що будь-яке свято несе в собі елементи відпочинку, але є також свята, в яких рекреаційно-розважальний елемент є переважним. До таких свят належать: свята новорічної ялинки, осінній бал, свято літа, свято квітів, Хелловін та інші [1; 4, 109].

Дозвілєві заходи мають такі переваги в порівнянні з іншими видами шкільної роботи:

– спілкування з дітьми може здійснюватися у формі полілогу. Це передбачає наявність зворотного зв'язку, дозволяє педагогу спостерігати за реакцією вихованців;

– у початковій школі діти надзвичайно схильні до наслідування. Це дає можливість вчителю в присутності класу впливати на думку і поведінку окремих учнів. Однак необхідно враховувати, що думка, висловлена однокласниками, для учня часом важливіша від думки вчителя;

– у ході організації та проведення заходів створюються умови, які сприяють поліпшенню результатів педагогічної роботи з класом та підтримують природну доброзичливу атмосферу спілкування [2; 3, 75].

Розважально-пізнавальні заходи не повинні бути повчальними. Зокрема, при підготовці дозвіллевого заходу педагог повинен:

– визначити його тему і завдання, намітити час і місце проведення;

– розробити план підготовки та проведення заходу;

– визначити ключові моменти заходу;

– вибрати учасників його підготовки, розподілити завдання між учасниками і групами.

У початковій школі можна використовувати такі форми дозвілєвих заходів: бесіди, дискусії, зустріч з цікавими людьми, вікторини з різних галузей знань, КВН, театралізації, читацькі конференції тощо. Доцільно включати в ці заходи завдання та ігри на розвиток пам'яті, уваги і мислення, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу в процесі освітньої діяльності [8; 9, 84].

Важливо зауважити на значенні дозвіллевої діяльності в канікулярний час, так як канікули становлять значну частину обсягу вільного часу дітей, тому канікулярний період сприяє: відновленню здоров'я, розвитку творчого потенціалу, вдосконаленню особистісних можливостей та здібностей, залученню до соціокультурних цінностей, втіленню власних планів, задоволенню індивідуальних інтересів тощо. Тому, відповідно організована навчально-виховна діяльність сприяє відновленню здоров'я, розвитку творчого потенціалу, вдосконаленню особистісних можливостей, залученню до соціокультурних і освітніх цінностей, входженню до системи соціальних зв'язків, утіленню власних планів, задоволенню індивідуальних інтересів та сподівань тощо.

Дитячі оздоровчі табори є важливою ланкою в системі додаткової освіти і виховання. Виховний процес в дитячому оздоровчому таборі здійснюється в сприятливих умовах природного і соціального оточення, де особливу роль в організації роботи табору відіграє власне колектив відпочиваючих учнів, який носить тимчасовий характер. Діяльність дитячого оздоровчого табору заснована на гуманістичній концепції взаємної особистості і суспільства, цілісному підході до виховання і розвитку особистості в умовах колективної діяльності [9, 87]. Успіх роботи дитячого оздоровчого табору, реалізація його виховних можливостей повною мірою залежить від діяльності загонового вожака, його фаховості та

майстерності. Вожатий-педагог реалізує унікальні можливості виховного процесу в умовах дитячого оздоровчого табору [9, 89].

Таким чином, дозвілля – це організація вільного часу школяра, в якому він реалізує свої інтереси та вподобання. Правильно організована дозвіллева діяльність молодших школярів сприяє їх соціалізації, розвитку творчих здібностей, розкриттю талантів, самореалізації та самовизначенню, наповнює життя дитини радісними переживаннями.

Висновки. В сучасних умовах реформування системи освіти в Україні все більшого значення набувають питання вдосконалення культурно-просвітницької діяльності закладів освіти; визначення змісту та технологій розвитку національної системи культурно-дозвіллевої діяльності; розробка інноваційних технологій дозвіллевої діяльності молодших школярів; підвищення ефективності профілактичної роботи з різними видами девіантної поведінки тощо. Беззаперечною та важливою в цьому напрямі є роль педагога – керівника виховної роботи з молодшими школярами, який виконує три взаємопов'язані функції: організовує різні види діяльності в класі, піклується про розвиток кожної дитини, допомагає дітям у вирішенні проблем, що виникають та запобігає створенню проблемних ситуацій.

References

1. Балахтар В. Використання досвіду організації дозвілля дітей та підлітків в сучасних умовах. *Педагогіка та психологія*. 2009. Вип. 465. С. 11–16.
Balakhtar, V. (2009). Vykorystannia dosvidu orhanizatsii dozvillia ditei ta pidlitkiv v suchasnykh umovakh. [Using the experience of organizing leisure for children and adolescents in modern conditions]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 465, 11–16.
2. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
Bocheliuk, V. Y. (2006). Dozvillieznavstvo : navchalnyi posibnyk [Leisure : a textbook]. Kyiv, Ukraine : Tsentr navchalnoi literatury.
3. Голік О. Організаційно-управлінський аспект позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників : монографія. Донецьк, 2008. 168 с.
Holik, O. (2008). Orhanizatsiino-upravlinskyi aspekt pozaklasnoi dozvillievoi diialnosti starshoklasnykiv : monohrafiia [Organizational and managerial aspect of extracurricular leisure activities of high school students : monograph]. Donetsk, Ukraine.
4. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання. Київ : Вища шк., 1997. 304 с.
Karpenchuk, S. H. (1997). Teoriia i metodyka vykhovannia [Theory and methods of education]. Kyiv, Ukraine : Vyshcha shkola.
5. Кононенко Н. Особливості формування культури поведінки молодших школярів в умовах дозвільної діяльності. *Рідна школа*. 2006. № 10. С. 18–19.
Kononenko, N. (2006). Osoblyvosti formuvannia kultury povedinky molodshykh shkoliariv v umovakh dozvilnoi diialnosti [Features of formation of culture of behavior of junior schoolchildren in the conditions of allowing activity]. *Ridna shkola – Native school*, 10, 18–19.
6. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність : Навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2015. 122 с.
Kochubei, N. V. (2015). Sotsiokulturna diialnist : Navchalnyi posibnyk [Socio-cultural activities: Textbook]. Sumy, Ukraine : Universytetska knyha.
7. Піча В. М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. Львів : Світ, 1990. 152 с.
Picha, V. M. (1990). Kultura vilnoho chasu: filososfsko-sotsiolohichnyi analiz [Culture of free time: philosophical and sociological analysis]. Lviv, Ukraine : Svit.
8. Скорик Т. В. Оновлення змісту дозвіллевої діяльності молоді в світлі сучасних тенденцій соціокультурної сфери. *Молодий вчений*. 2018. № 21 (54.1). С. 132–135.
Skoryk, T. V. (2018). Onovlennia zmistu dozvillievoi diialnosti molodi v svitli suchasnykh tendentsii sotsiokulturnoi sfery [Updating the content of youth leisure activities in the light of current trends in the socio-cultural sphere]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 21 (54.1), 132–135.
9. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів. Київ, 2007. 144 с.
Flehontova, N. M. (2007). Pedahohichna orhanizatsiia kulturnoho dozvillia shkoliariv [Pedagogical organization of cultural leisure of schoolchildren]. Kyiv, Ukraine.
10. Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. Ч. I. Теоретичні основи культурно-дозвіллевої діяльності. Київ : ДАКККиМ, 2000. 145 с.
Tymbaliuk, N. M. (2000). Orhanizatsiia ta metodyka kulturno-dozvillievoi diialnosti. Ch. I. Teoretychni osnovy kulturno-dozvillievoi diialnosti [Organization and methods of cultural and leisure activities. CHI Theoretical foundations of cultural and leisure activities]. Kyiv, Ukraine : DAKKKiM

Minenok A.

ORCID: 0000-0002-4145-4039

Doctor of Pedagogy, Professor,
 Professor of Preschool and Primary Education Department,
 T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
 (Chernihiv, Ukraine), E-mail: antonina_mok@ukr.net

Turchyna I.

ORCID: 0000-0002-3794-7666

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate professor,
 Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education,
 T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
 (Chernihiv, Ukraine), E-mail: irturch@i.ua

Antonenko N.

ORCID: 0000-0002-9730-9105

Postgraduate student of Faculty of Preschool and Primary Education and Arts,
 T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
 (Chernihiv, Ukraine), E-mail: antonenkon075@gmail.com

THE PECULIARITIES OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S LEISURE ACTIVITIES ORGANIZATION AS AN IMPORTANT CONDITION OF SUCCESSFUL SELF-REALIZATION

The importance of leisure activities for primary schoolchildren has been grounded in the article. The results of the study on the importance of leisure among the primary schoolchildren's life priorities have been offered. The most popular primary schoolchildren's leisure activities have been studied and the importance of reorientation of modern leisure forms for primary schoolchildren to socially oriented ones in terms of the content and nature of the participants' interaction has been determined. It has been determined that when preparing a leisure event, the teacher must: determine its topic and objectives, outline the time and place; make the plan of the preparation and conducting the event; outline the key points of the event; select the participants for its preparation, distribute the tasks between the participants and groups. The forms of leisure activities that can be used in primary school: discussions, meetings with interesting people, quizzes, theatrical performances, reading conferences, flash mobs, speaker clubs, etc. have been distinguished.

The purpose of the study is to ground the importance and determine the important directions of the primary schoolchildren's leisure activities use.

Methodology. The methodological basis of the article are: the basic positions of the theory of knowledge, namely, science, historicism, dialectics, objectivity, the position of psychology and pedagogy on the humanistic direction of education. A great importance is paid to the ideas of a competency-based approach to the analysis of the pedagogical phenomena and processes related to leisure activities.

The scientific novelty is that based on the analysis of the scientific sources devoted to this problem, the practice of using primary schoolchildren's leisure activities, the methods of leisure pedagogy have been determined and the main types of primary schoolchildren's leisure activities have been formulated.

Conclusions. The authors defined the research as an attempt to outline the initial theoretical and methodological positions of leisure activities for primary school children in general secondary educational institutions, where the modern teacher should focus on the main components of the concept of a new Ukrainian school, namely the new content of education for successful self-realization in the society.

Key words: leisure, primary schoolchildren, leisure activities, methods of leisure pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. В. Грищенко

РОЗДІЛ 3 ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.016:81'243].018.43

Андронік Н. П.

ORCID: 0000-0003-3916-7820

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання іноземних мов,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
(Чернігів, Україна), E-mail: natali_andronik@yahoo.com

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КУРСУ «МЕТОДИКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ»

Мета. Глобальна інформатизація є однією з домінуючих тенденцій розвитку суспільства в XXI столітті. Ці зміни потребують швидких та ефективних освітніх рішень. До того ж, пунктирний карантин, який розпочався з весни 2020 року, виявив прогалини у підготовці вчителів, зокрема вчителів англійської мови, організувати навчальний процес дистанційно. Відповіддю на цю ситуацію стало розробка курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов», обґрунтування змісту та структури якого і є метою статті.

Методологія. Методи дослідження включали: аналіз наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату; аналіз навчально-методичної й інструктивно-нормативної документації з метою обґрунтування актуальності розробки курсу, вивчення досвіду організації дистанційного навчання у світі та в Україні.

Наукова новизна. У статті пропонується власне бачення змісту та структури курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов», націленого на удосконалення відповідних професійних навичок і умінь, необхідних майбутньому вчителю іноземних мов для здійснення дистанційного навчання.

Висновки. У статті було досліджене поняття «дистанційне навчання», аргументована актуальність розробки курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов», розглянута його структура та зміст, який включає два змістові модулі: засоби організації дистанційного навчання (сервіси для організації інтерактивного навчального простору та сервіси для організації відеоконференцій), а також інструментарій дистанційного навчання (онлайн дошки: Miro, Jamboard, Zoom whiteboard, Padlet); сервіси для розробки відеоматеріалів для проведення занять з іноземної мови в асинхронному режимі: Loom; сервіси для проведення оцінювання та контролю відповідних навичок та вмінь: Google Forms, Mentimeter, Learningapps тощо), які відображають необхідні аспекти у підготовці майбутніх учителів для організації дистанційного навчання іноземних мов, а також запропоновані критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.

Ключові слова: дистанційне навчання, майбутній учитель іноземної мови, інформаційно-методична компетентність, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Стрімке розповсюдження «цифрових» технологій робить цифрові навички громадян ключовими серед інших навичок. Як зазначається у Цифровій Адженді України, «цифровізація» та кросплатформовість у даний час є головними трендами на загальному ринку праці. Іншими словами, вміння працювати із «цифровими» технологіями поступово стає постійним та необхідним для більшості спеціалізацій, тобто наскрізним або кросплатформовим [4, 18]. Звичайно, це не може не впливати на сферу освіти, яка завжди реагує на соціальне замовлення суспільства. Вищезазначене відображено у таких документах: Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя», де цифрова компетентність (Digital Competence) визнана однією з 8 ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності [5]; Концепції державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (до 2029 року), де інформаційно-цифрова компетентність належить до переліку 10 ключових компетентностей й наскрізних вмінь, що створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця [2, 12]. Отже, «реформування педагогіки середньої освіти передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками, що потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, зокрема інформаційно-комунікативними технологіями» [2, 10].

Цифрова (інформаційна) компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності вчителя іноземних мов. Поняття «інформаційна компетентність» розглядаємо як інтегративну якість особистості, що включає сукупність знань, навичок і умінь виконання різних видів інформаційної діяльності і ціннісне відношення до цієї діяльності, при цьому під інформаційною діяльністю мається на увазі сукупність процесів пошуку, збору, аналізу, перетворення, зберігання і розповсюдження інформації [1]. Щодо інформаційної компетентності вчителя іноземних мов, вона безпосередньо пов'язана з його методичною компетентністю, тобто готовністю та здатністю реалізувати цілі навчання іноземних мов з урахуванням сучасних соціальних вимог і реальних умов навчання [3, 38]. Необхідність формування інформаційно-методичної компетентності вчителя іноземних мов зумовлює актуальність проблеми розробки курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що такі вітчизняні та зарубіжні учені, як Х. Алієв, Р. Гуревич, В. Кухаренко, Т. Олійник, В. Рибалка, Е. Полат, П. Таланчук, М. Кадемія, А. Маматов, О. Осова, А. Хуторський, Т. Андерсен, Ч. Грехем, Ст. Віллер, І. Роберт займалися проблемою використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов.

Метою статті є теоретично обґрунтувати зміст та структуру курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов» для майбутніх учителів іноземних мов, що передбачає подальший розвиток їх інформаційно-методичної компетентності.

Методологія. Методи дослідження, які ми використовували у своїй роботі, включали: аналіз наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату; аналіз навчально-методичної й інструктивно-нормативної документації з метою обґрунтування актуальності розробки курсу, вивчення досвіду організації дистанційного навчання у світі та в Україні.

Наукова новизна. У статті пропонується власне бачення змісту та структури курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов», націленого на підготовку майбутніх учителів організовувати навчальний процес з іноземної мови у дистанційній та змішаній формі.

Основні результати дослідження. Перш ніж розглянути зміст курсу, дамо визначення ключовим поняттям: «процес навчання іноземних мов», «дистанційне навчання іноземних мов». Процес навчання, зокрема навчання іноземних мов – це спеціально організований процес, у ході якого в результаті взаємодії учителя та учня здійснюється засвоєння і відтворення іншомовного матеріалу відповідно до поставленої мети [3, 29]. Щодо поняття «дистанційне навчання», воно має різні визначення у методичній літературі. І. Роберт у монографії «Теорія і методика інформатизації освіти» визначає термін «дистанційне навчання» як процес інтерактивної взаємодії між студентом, викладачем та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, під час якого відбувається передавання знань, формування вмінь і навичок, що здійснюється шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій [6]. Т. Андерсон зазначає, що дистанційне навчання може проходити у двох режимах роботи: синхронному та асинхронному та презентує 6 типів інтеракції між трьома суб'єктами дистанційного навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: вчитель – вчитель, вчитель – зміст навчання, вчитель – учень, учень – учень, учень – зміст, зміст – зміст [8, 133].

Отже, дистанційне навчання – це форма навчання, заснована на взаємодії вчителя і учня, що знаходяться між собою на відстані, що відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, організаційні форми, засоби навчання тощо), які реалізуються за допомогою інформаційно-комунікаційних та інтернет-технологій [7, 65]. Відповідно до досліджень, висвітлених у статті Дж. Брансфорда та його колег «How people learn», було обґрунтовано 4 аспекти, які сприяють ефективності навчання: 1) орієнтація на учня; 2) орієнтація на знання; 3) орієнтація на оцінювання; 4) орієнтація на навчання у спільноті (клас, група) [9]. Найефективнішим є навчання, коли ураховані усі чотири аспекти. Зазначені умови також повинні бути ураховані у змісті курсу з методики організації дистанційного навчання з іноземних мов.

Навчальна дисципліна «Методика дистанційного навчання іноземних мов» призначена для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Вона є складовою блоку вибіркових дисциплін загальної підготовки. Мета навчальної дисципліни:

– систематизація знань, отриманих у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, базової фахової гуманітарної дисципліни й методики її викладання, а також курсу «Інформаційно-комунікаційних технологій навчання іноземних мов»;

– удосконалення на базі вже отриманих знань відповідних професійних навичок і умінь, необхідних майбутньому вчителю ІМ для здійснення дистанційного навчання іноземних мов.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика дистанційного навчання іноземних мов» є ознайомити студентів з особливостями організації навчального процесу з ІМ в умовах дистанційного навчання; сформувати у студентів вміння використовувати засоби організації та інструментарій дистанційного навчання; удосконалити навички критичного оцінювання інтернет ресурсів щодо їх використання для навчання ІМ, розвивати здатність самостійно створювати відповідну інформаційну та навчально-методичну продукцію за допомогою інтернет ресурсів та системно застосовувати її у своїй професійній діяльності.

Зміст курсу складається з двох змістових модулів (Табл. 1):

- 1) Засоби організації дистанційного навчання ІМ;
- 2) Інструментарій дистанційного навчання ІМ.

Мета першого модулю ознайомити студентів із засобами організації дистанційного навчання для проведення занять в синхронному та асинхронному режимах. Планується робота із сервісами для організації інтерактивного навчального простору та проведення відеоконференцій.

Метою другого змістового модулю є навчити студентів володіти інструментарієм дистанційного навчання. Передбачається вивчення таких сервісів, як: онлайн дошки (Miro, Jamboard, Zoom whiteboard, Padlet), Google slides, Google Forms, Mentimeter, Learning apps, Loom.

Таблиця 1

**Програма та структура навчальної дисципліни
«Методика дистанційного навчання іноземних мов»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	
	Практичні	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ		
Тема 1. Google classroom – сервіс для організації інтерактивного навчального простору. Створення власного класу, розробка завдань	2	6
Тема 2. Zoom, Hangouts, Google meet, Skype. Ознайомлення з роботою сервісів для організації відеоконференцій та онлайн-занять	2	6
Змістовий модуль 2. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ		
Тема 3. Miro, Jamboard, Zoom whiteboard – онлайн дошки. Робота з дошкою: розробка завдань, спільна онлайн робота у парах на дошці	2	6
Тема 4. Розробка онлайн матеріалів для заняття: Google slides	2	6
Тема 5. Оцінювання та тестування у дистанційному навчанні ІМ: Google Forms, Learning apps, Kahoot, Mentimeter тощо	2	6
Тема 6. Розробка відеоматеріалів за допомогою сервісу Loom	4	8
Тема 7. Онлайн ресурси для забезпечення дистанційного навчання з ІМ		8

Рівень володіння інформаційно-методичною компетентністю визначається під час виконання студентом практичного завдання (знання інструментарію сервісу, розробка фрагментів уроків із відповідної теми та вміння користуватися сервісом для проведення онлайн занять з ІМ, демонстрація самостійно створених навчально-методичних матеріалів за допомогою онлайн сервісів, участь у якості учня у проєктах одногрупників) на практичних заняттях, при виконанні самостійної роботи, під час складання заліку (робочий Google Classroom із інтегрованими навчальними матеріалами) та оцінюється за такими критеріями:

- 1) наявність виконаного практичного завдання із відповідної теми;
- 2) обсяг використаного інструментарію сервісу;
- 3) методична коректність розробленого навчального матеріалу;
- 4) участь у інтерактивних проєктах одногрупників.

Студент може отримати 5 балів («відмінно») або «зараховано», якщо дотримано всіх критеріїв: завдання виконане ним повністю, задіяний весь інструментарій сервісу, розроблені матеріали мають

методичну коректність та студент бере участь у якості учня в інтерактивних проектах одногрупників. Якщо завдання виконане, проте є невідповідність одному із критеріїв (2-4), він може отримати 4 бали («добре») або «зараховано». Практичне завдання, яке виконане частково і не відповідає двом із критеріїв (2-4), оцінюється 3 балами («задовільно») або «зараховано». Відсутність виконаного практичного завдання оцінюється 0 балами («не задовільно») або «не зараховано».

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік. На заліку студенти захищають робочий Google Classroom із вбудованими матеріалами з різних сервісів відповідно до двох вивчених модулів. Поточний і тематичний види контролю здійснюються викладачем на кожному практичному занятті через перевірку виконання завдань, демонстрацію фрагментів уроків із використанням інформаційних технологій, самостійно створених навчально-методичних матеріалів, аналізу матеріалів і фрагментів одногрупників.

Таким чином, у статті було досліджене поняття «дистанційне навчання», аргументована актуальність розробки курсу «Методика дистанційного навчання іноземних мов», розглянута його структура та зміст, який включає два змістові модулі: засоби організації дистанційного навчання (сервіси для організації інтерактивного навчального простору та сервіси для організації відеоконференцій), а також інструментарій дистанційного навчання (онлайн дошки: Miro, Jamboard; сервіси для розробки відеоматеріалів для проведення занять з іноземної мови в асинхронному режимі: Loom тощо), які відображають необхідні аспекти у підготовці майбутніх учителів для організації дистанційного навчання іноземних мов. Оскільки інформатизація освіти – це процес, а не кінцевий результат, доцільним вбачаємо подальший пошук нових засобів та інструментів для забезпечення ефективного дистанційного навчання іноземних мов.

References

1. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2007. № 4. С. 62-69.
Holovan M. (2007). Informatychna kompetentnist: sutnist, struktura ta stanovlennia [Computer competence: essence, structure, and formation]. *Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh – Informatics and information technologies in educational institutions*. 4, 62-69.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [The concept of implementing the state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029] (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
Nikolayeva S. Yu. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul'tur: teoriya i praktyka: pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv* [Methodology of Teaching Foreign Languages and Cultures: Textbook]. Kyiv, Ukraine : Lenvit.
4. Проект Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf2>
Proekt Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 [Digital Agenda of Ukraine Project – 2020]. Retrieved from <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf2>
5. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975
Rekomendatsiia «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» [Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning] (2006). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975
6. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). Москва : Издательство БИНОМ. Лаборатория знаний, 2014. 398 с.
Robert Y. V. (2014). *Teoriya i metodika informatizatsii obrazovaniya (psikhologo-pedagogicheskii i tekhnologicheskii aspekty)* [Theory and methods of informatization of education (psychological, pedagogical and technological aspects)]. Moskow, Russia : BYNOM. Laboratoryia znanyi.
7. Азимов Э. Г., Шукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
Azimov Je. G., Shhukin A. N. (2009). *Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponjatij (teoriya i praktika obuchenija jazykam)* [New Dictionary of Methodological Terms (Theory and Practice of Teaching Languages)]. Moskow, Russia : Izdatel'stvo IKAR.

8. ANDERSON, T. (2003): «Modes of Interaction in Distance Education»; in M.G. Moore & W.G. Anderson (2003) (Edits): *Handbook of Distance Education*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers. C. 129-147.
9. How people learn: Brain, Mind, Experience and school (2000). John D. Bransford, Ann L. Brown and Rodney R. Cocking, editors National Academies Press. Retrieved from <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/how-people-learn/>

Andronik N.

ORCID: 0000-0003-3916-7820

*Ph.D., Associate professor,
Associate professor at the Department
of Pedagogy and Methodology of Teaching Foreign Languages,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: natali_andronik@yahoo.com*

THE CONTENT AND STRUCTURE OF THE COURSE «DISTANCE LEARNING IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING»

Purpose. *Global digitalization is one of the dominant trends in society in the XXI century. These changes require rapid and effective educational solutions. In addition, dotted quarantine, which began in the spring of 2020, revealed gaps in the training of teachers, including English teachers, to organize the learning process distantly. The answer to this situation was the development of the course «Distance learning in foreign language teaching», the justification of the content and structure of which is the purpose of the article.*

Methodology. *The research methods we used in our work included: analysis of the scientific literature to determine the conceptual and categorical apparatus; analysis of educational-methodical and instructive-normative documentation in order to substantiate the relevance of course development, study the experience of distance learning in the world and in Ukraine.*

Scientific novelty. *The article offers our own vision of the content and structure of the course «Distance learning in foreign language teaching», aimed at training future teachers to organize the learning process of a foreign language in distance and mixed forms.*

Conclusions. *The article explored the concept of «distance learning», argued the relevance of the course «Methods of distance learning of foreign languages», considered its structure and content, which includes two content modules: distance learning tools (services for organizing interactive learning space and services for video conferencing), as well as distance learning tools (online boards: Miro, Jamboard, Zoom whiteboard, Padlet); services for the development of videos for foreign language classes in asynchronous mode: Loom; services for assessment and control of relevant skills and abilities: Google Forms, Mentimeter, Learningapps, etc.), which reflect the necessary aspects in the preparation of future teachers for distance learning of foreign languages.*

Key words: *distance learning, future foreign language teacher, information and methodological competence, information-communication technologies.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент **О. П. Биконя**

УДК 378.147

Булда А. А.

ORCID: 0000-0001-9355-3592

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології вищої школи,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: buldaanatoliy@gmail.com

Карнаух А. А.

ORCID: 0000-0002-4329-5684

Кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: anakar nauh76@gmail.com

Морозова О. О.

ORCID: 0000-0002-3088-624X

Кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: olga1757@gmail.com

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МАГІСТЕРЬСЬКОГО РІВНЯ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета статті полягає в актуалізації проблеми методичної підготовки майбутніх магістрів викладачів вищої школи, що є важливим компонентом їх професійної складової, розвиток фахової і психолого-педагогічної творчості педагога. Важливим завданням професійної підготовки магістрів є ґрунтовне володіння ними знаннями і практичними вміннями в галузі теорії і практики педагогіки та методики вищої школи, що забезпечує формування компетентностей педагогічної діяльності у закладах вищої освіти. Домінуючою складовою цього процесу є методична підготовка до виконання професійних обов'язків викладача, проведення науково-дослідницької діяльності та керівництво пошуковою роботою студентів, організація та управління навчальним процесом у вищій школі.

Методологічну основу становлять такі підходи: системний, інтегрований, компетентністний, інноваційний, особистісно-орієнтований; принципи: зв'язку навчання з практичною діяльністю, реаліями життя, систематичності й послідовності, науковості, активності й самостійності, ґрунтовності; та методи: загальні – діяльнісний, системний, культурологічний, порівняльний; спеціальні – анкетування, експеримент, спостереження, аналіз документів.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні моделі змістово-методичного компоненту професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи, створення творчого середовища для студентів магістрантів.

Проведене дослідження дає підстави зробити такі **висновки**: Методична підготовка магістрів є важливим фактором підвищення професійного рівня педагога. Логічне поєднання теоретичної і практичної підготовки є необхідною умовою досягнення високого професійного рівня. Методична підготовка повинна базуватися на інноваціях і методичних інтерпретаціях. Теоретичну основу даного дослідження становлять основні положення системи професійної підготовки студентів магістерського рівня підготовки і такої її важливої складової, як методична грамотність. Основні положення теорії навчання стали домінуючими в обґрунтуванні головних постулатів методичної готовності майбутніх викладачів вищої школи до педагогічної діяльності.

Перехід до методики викладання через застосування тренінгових технологій є перспективним напрямком професійної підготовки студентів магістрантів і розвитку їх творчої саморегуляції.

Ключові слова: професійна підготовка, методика викладання, цілі, форми і методи навчання, дистанційне навчання і змістовий модуль.

Постановка проблеми. Єдиним шляхом до успішного входження нашої держави у європейський та світовий освітній простори виступає повна модернізація системи освіти та нові вимоги до професійної підготовки викладачів, від яких залежить якість та рівень надання освітніх послуг молодим поколінням студентів. Загальнонаціонального значення набуває навчання у магістратурі, що є запорукою зростання професіоналізму майбутніх фахівців. Потреби ринку праці вимагають докорінної перебудови структури навчально-виховного процесу, оновлення змісту базової педагогічної освіти бакалаврів, спеціалістів, а також розробки змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів, як фахівців найвищого кваліфікаційного рівня, які в майбутньому поновлять склад науковців з різних галузей науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів [2]. Теоретичну основу даного дослідження становлять основні положення системи професійної підготовки студентів магістерського рівня підготовки і такої її важливої складової, як методична грамотність. Основні положення теорії навчання стали домінуючими в обґрунтуванні головних постулатів методичної готовності майбутніх викладачів вищої школи до педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблемі професійної підготовки фахівців в умовах вищої школи приділяється значна увага, зокрема таким аспектам, як: філософія сучасної освіти (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк Ю. П. Саух.); теоретико-методологічні засади неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер); розвиток вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів (К. В. Балабанов, Т. М. Десятов, В. І. Луговий); педагогічні засади організації освітнього процесу у вищій школі (А. М. Алексюк, М. Б. Євтух, В. А. Кушнір, П. І. Сікорський); формування організаційно-педагогічних моделей сучасної університетської освіти (О. В. Глузман, О. П. Мещанінов); розроблення та впровадження сучасних інформаційних технологій у процес професійної підготовки фахівців (В. Ю. Биков, Т. І. Коваль, М. І. Жалдак); особливості підготовки фахівців із вищою освітою у зарубіжних країнах (Я. М. Бельмаз, Н. В. Махиня, Т. С. Кошманова, О. І. Огієнко, Л. П. Пуховська).

Проблеми організації, вдосконалення форми та змісту практичної підготовки магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах досліджували Т. Белан, Н. Гайдук, Н. Дудник, С. Дворецький, Л. Козак, Ю. Красильник, І. Мигович, Н. Терентьєва, А. Харківська, Є. Швець, С. Яшук та інші.

Мета статті полягає в актуалізації проблеми методичної підготовки майбутніх магістрів викладачів вищої школи, що є важливим компонентом їх професійної складової, розвиток фахової і психолого-педагогічної творчості педагога.

Методологічна основа дослідження визначена на таких рівнях: філософському, загально-науковому, конкретно науковому та технологічному. На філософському рівні – загальнотеоретичні та методологічні положення філософії про розвиток особистості, єдності теорії і практики. На рівні загальнонаукової методології – парадигми розвитку професійної освіти в умовах світових тенденцій глобалізації, інтеграції, інформатизації, сучасної концепції демократизації та гуманізації освіти, особистісно орієнтованої освіти; синергетичного та акмеологічного підходів до формування змісту освіти, системного підходу та основних елементів системного аналізу. На рівні конкретно наукової методології – теоретичні положення про зміст сучасної підготовки викладачів вищої школи; систему методів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів. На технологічному рівні – технології реалізації організаційно-методичних засад підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези на різних етапах наукового пошуку застосовано такі *методи дослідження*: теоретичні – аналіз (ретроспективний, порівняльний) – для порівняння різних поглядів учених на досліджувану проблему, визначення напрямів дослідження та поняттєво-категорійного апарату; класифікації та систематизації теоретичних даних (щодо показників та рівнів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої в умовах магістратури); прогнозування, логічного узагальнення (висновки та рекомендації щодо підвищення ефективності підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури); емпіричні – вивчення досвіду підготовки викладачів вищої школи в вищих навчальних закладах педагогічного і непедагогічного профілю; експертні оцінки, спостереження, психолого-педагогічної бесіди.

Основні результати дослідження. Реалізація цих завдань здійснюється в процесі вивчення такої навчальної дисципліни як «Методика викладання та проектування начального процесу у вищій школі». Домінуючим завданням даної дисципліни є формування у студентів знань про сучасні технології та методики викладання дисциплін у вищому навчальному закладі, умінь проектувати освітній процес, реалізовувати основні форми і методи проведення аудиторних і позааудиторних занять. Особливої актуальності набуває формування у студентів умінь проведення дистанційного навчання.

Вивчення даної дисципліни забезпечує формування практичних умінь і навичок з методики викладання відповідних дисциплін з використанням класичних та інноваційних освітніх технологій, підготовка різноманітного методичного супроводу під час проведення занять, організації самостійної роботи студентів, запровадження дистанційних форм і методів навчання.

Стратегічні орієнтири модернізації вітчизняної системи вищої освіти як важливого інструмента розвитку сучасного суспільства націлюють її на необхідність підготовки майбутніх викладачів як висококваліфікованих професіоналів, здатних до культуро-відповідної, культуро-творчої діяльності в умовах постійного реформування системи освіти, інтенсивного народження й застарівання наукової інформації, педагогічних технологій. Це зумовлює важливість методичної підготовки майбутніх викладачів, адже сьогодні не викликає сумніву, що недостатня увага цій проблемі призводить до падіння якості педагогічної діяльності, зниження її ефективності, до прояву інших різноманітних проблем.

В Україні магістратура знаходиться на етапі становлення. Навчання студента у магістратурі повинно суттєво відрізнятись від традиційної підготовки бакалавра та спеціаліста. За таких обставин особливого значення набуває створення якісно нової системи організації професійної освіти магістрів, яка озброїть майбутнього викладача вміннями інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні й дидактичні знання в нестандартних ситуаціях професійної діяльності та застосовувати наявний досвід для особистісного саморозвитку і самовдосконалення [2].

Магістр педагогічної освіти – це освітньо-кваліфікаційний рівень педагогічного працівника, який оволодів поглибленими фундаментальними психолого-педагогічними і фаховими знаннями інноваційного характеру; набув досвіду застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних педагогічних і науково-дослідних завдань в освітній галузі [3].

Загальновідомим є той факт, що з уведенням ступеневої вищої освіти саме магістратура є найбільш масовою формою підготовки майбутніх викладачів, адже згідно з чинним законодавством посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку.

Методична підготовка є важливою та невід'ємною частиною професійної підготовки студента в умовах магістратури, а формування методичної компетентності обов'язкове для професійного становлення майбутніх викладачів, для здійснення подальшої трудової діяльності у педагогічному університеті.

Відповідно до начального плану підготовки магістрів в галузі знань 01 Освіта (Педагогіка вищої школи) вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання та проектування освітнього процесу у вищій школі» здійснюється відповідно трьом кредитам ЄКТС в обсязі 90 годин (12 лекційних годин, 18 семінарських годин і 60 годин самостійної роботи студентів). Відповідно кредитів вивчення даної дисципліни розподіляється на три модулі, які розкривають всі головні закономірності поняття, категорії даного предмету.

Перший змістовий модуль «Методика викладання у вищій школі» як структурна складова курсу «Педагогіка вищої школи» має на меті ознайомити майбутніх магістрів з педагогікою вищої школи як наукою, що має свої специфічні об'єкт і предмет, функції і завдання, структуру і зміст, методи і засоби реалізації відповідних завдань. Студенти повинні усвідомити основи навчального процесу у закладі вищої освіти, засвоїти базові теоретичні поняття з методики викладання у закладах вищої освіти.

Основним завданням системи методичної підготовки майбутніх фахівців є створення відповідних педагогічних умов у магістратурі для організації ефективної навчальної діяльності студентів.

Залежно від аспекту розгляду, цілей, завдань, рівня методична підготовка майбутніх педагогів може бути представлена як: сукупність методичних знань, умінь, навичок і особистісних якостей; комплекс елементів навчального плану, що забезпечують методичну підготовку (навчальні дисципліни, педагогічна практика, курсові і кваліфікаційні роботи, самостійна робота студентів); поетапний процес методичної підготовки; системна єдність методичної підготовки і професійно-методичної діяльності; як дидактичний процес, що характеризується метою, змістом, педагогічним інструментарієм і результатом [7, 178]

Відповідно до сучасних соціальних замовлень підготовка фахівців вищої освіти повинна ґрунтуватися на методологічній основі. Магістри повинні володіти не тільки знаннями, вміннями і навичками творчої діяльності у відповідній галузі, а й уміти навчати інших, розробляти методологічні основи управління навчально-освітнім процесом у системі підготовки і перепідготовки кадрів у вищій школі усіх сфер народного господарства країни. Останнє положення є найбільш актуальною проблемою розвитку вищої національної освіти. Для неї настав період активних пошуків таких дидактичних підходів і засобів, які могли б надати гарантоване досягнення цілей навчання.

Методика викладання у вищій школі – це галузь педагогічної науки, яка вивчає цілі, зміст, форми, методи і засоби викладання у вищій школі. Методики викладання класифікують наступним чином:

- загальна методика (викладання всіх навчальних дисциплін);
- особлива методика (викладання окремої дисципліни);
- часткова методика (викладання окремих тем, розділів тієї чи іншої дисципліни).

Другий модуль «Науково-методичне забезпечення освітнього процесу у вищій школі» розкриває сутність і зміст науково-методичної та практичної реалізації вищої освіти. Студенти-магістри усвідомлюють концептуальні засади формування системи науково методичного забезпечення викладання дисциплін, особливості методичного супроводу педагогічних предметів майбутні магістри повинні розуміти структурні особливості побудови освітнього процесу у вищій школі, специфіку викладацької діяльності. Опановуючи відповідні знання у студентів формується вміння планувати, організовувати і аналізувати різноманітні види навчальних занять, використовувати ефективні методи навчання, виховання та інтелектуального розвитку майбутніх фахівців.

Організуюючи самостійну роботу студентів над змістом даного модуля викладач орієнтує їх на знання і розуміння таких понять як ліцензування, акредитація та атестація закладів вищої освіти, навчальна і робоча програма та їх складові частини. Працюючи над змістом даного модуля студенти освоюють під час підготовки практичних занять технологію використання основних форм і методів організації та проведення аудиторних і позааудиторних занять. Студенти-магістри ознайомлюються з освітніми проєктами аналізують їх особливості, організацію впровадження в навчальний процес та систему управління проєктною діяльністю.

Напрямки формування компетентного спеціаліста фокусуються і у площині особистісно-орієнтованого підходу, який постає теоретичною засадою наріжної педагогічної умови формування компетентного фахівця, що виражає сучасний підхід до професійного становлення особистості: формування спеціальних якостей майбутнього фахівця не може бути здійснено поза межами розвитку так званих «побічних» здібностей. Це, відповідно, вимагає побудову такого процесу професійної підготовки у ЗВО, у якому для формування майбутнього спеціаліста враховуються не тільки особливості фахової спеціалізації, але й створюються умови для розвитку особистості в цілому. Особистісно-орієнтована парадигма освіти спрямована на формування гармонійної особистості студента [4].

Нові підходи до організації процесу навчання та виховання у вищій школі, звичайно, можуть і повинні співіснувати разом із традиційними, спрямовуючи свою діяльність на досягнення єдиної мети: розвиток інтелектуальних та індивідуальних можливостей студентів, забезпечення їх реальною перспективою здобути знання, уміння та навички, сформувати первинний досвід та особисті ставлення до потенційних професійних питань для рівноправної конкуренції на ринку праці. Іншою педагогічною умовою та одним із головних пріоритетів сучасної освіти є особлива увага до особистості студента, його здібностей, врахування психолого-педагогічних особливостей студентського віку, акцентування уваги у навчально-виховному процесі на пріоритетності тих, хто навчається, створення максимально сприятливих умов для різнобічного розвитку особистості студента [5, с. 132].

Третій модуль «Технології, методи і методики навчання у вищій школі» забезпечує формування важливих практичних умінь і навичок майбутніх викладачів вищої школи. Вивчаючи третій змістовий модуль студенти усвідомлюють дидактичні основи навчального процесу у вищій школі, базові теоретичні і практичні поняття з методики викладання у закладах вищої освіти. На цій основі у студентів формується вміння і навички застосовувати як традиційні так і сучасні інтерактивні методики навчання, застосовувати новітні освітні технології.

Важливим напрямком методичної підготовки студентів-магістрів є теоретичне і практичне опанування ними основних форм організації освітньо-пізнавального процесу в закладах вищої освіти. Розкриваючи їх сутність студенти з'ясовують: що таке вступна, навчальна, підсумкова лекція її функції, види лекцій за дидактичними завданнями, а також за способом викладу навчального матеріалу.

Семінарські, просемінарські заняття, практичні, лабораторні роботи організація самостійної діяльності студента її основні види розглядаються як важливий елемент методичної підготовки майбутніх викладачів.

Науково-дослідна робота студентів як один із важливих напрямків діяльності магістрів є невід'ємною складовою методичної підготовки до проведення дослідницько-експериментальних розробок в процесі написання рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт. Отже, метою наукової роботи студентів є розвиток інтелектуально-аналітичних здібностей індивіда, створення передумов для подальшої наукової діяльності особистості, як одного з гарантів якісного написання та захисту дипломної роботи. Дипломна або кваліфікаційна робота може стати основою подальшої наукової роботи, бізнес-плану, регіональної чи національної програми соціально-економічного розвитку. Тому від її якості може залежати не лише отримання диплому, а й перспективи подальшого наукового та матеріального зростання студента. Таким чином, науково-дослідна робота студентів – важлива складова професійної підготовки. Вона передбачає навчання студентів методології та методиці дослідження, систематичну участь у дослідницькій діяльності, оволодіння технологіями і вміннями творчого підходу до розв'язання наукових проблем. Її організація має виходити з принципу єдності цілей, форм і методів навчальної, наукової і виховної роботи, що реалізуються в аудиторний та позааудиторний час.

У закладах вищої освіти студенти проходять навчальну, виробничу (педагогічну) і науково-дослідницьку практику, де вони використовують набуті методичні компетентності для успішного виконання програм практик.

Основним способом трансформації навчальної діяльності у професійну сьогодні виступає педагогічна практика, оскільки навчальна діяльність суттєво відрізняється від професійної за мотивами, цілями, засобами і результатами. Забезпечення взаємозв'язку навчального матеріалу зі змістом практичної діяльності при набутті студентами знань, умінь та навичок вирішення професійно-педагогічних завдань є однією з вирішальних умов професійно-методичної підготовки майбутніх викладачів. Педагогічна практика проводиться протягом усіх років навчання у вищому навчальному закладі. Її особливістю є те, що студенти отримують можливість поглибити й інтегрувати теоретичні знання та досвід у єдину систему професійних знань, умінь і навичок [6].

Визначення сутності поняття «методи викладання» є важливою складовою формування методичної компетентності і домінуючим компонентом педагогічної творчості майбутнього викладача. Студенти з'ясовують, що метод навчання – це взаємопов'язана навчально-пізнавальна діяльність викладача і студента, спрямована на досягнення відповідної мети і завдань. Аналізуючи класифікацію методів навчання студенти визначають їх за джерелами передавання і характером сприймання серед яких виділяються словесні, наочні, практичні методи, за дидактичними завданнями – володіння знаннями, формування умінь і навичок та їх застосування. Також методи навчання визначаються і за характером пізнавальної діяльності – репродуктивні, проблемні, дослідницькі. Для реалізації змісту освіти на кожному його рівні педагогу ЗВО потрібно володіти певними методами, прийомами та засобами навчання. Методи навчання у вищій школі суттєво відрізняються від методів шкільного навчання. Вони спрямовані не лише на передавання і сприймання знань, а й на проникнення у процес розвитку науки, розкриття її методологічних основ метод – це спосіб досягнення мети, або шлях до мети. З огляду на те, що навчання – двостороння діяльність, метод навчання – це спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача та студентів, спрямований на засвоєння знань, формування умінь і навичок, розвиток професійних та інтелектуальних здібностей студентів, як майбутніх спеціалістів.

Приєм – це окремий компонент методу, який підсилює його ефективність, тобто підсилювач методу. Методи навчання слід відрізнити від методів учіння. Метод учіння – спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, вміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі. Методи навчання і методи учіння мають свої специфічні особливості, вони відносно самостійні, але розглядаються в єдності. У дидактиці існують різні підходи щодо класифікації методів навчання. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності студентів значною мірою залежить від уміння викладачів вдало обирати і застосовувати методи навчання.

Поняття про засоби навчання студенти утримують в процесі вивчення третього змістового модуля, адже засоби навчання є невід'ємною складовою освітнього процесу у вищій школі. Засоби навчання це сукупність предметів, ідей, явищ, способів дії які забезпечують реалізацію навчальних, виховних, розвивальних завдань в процесі професійної підготовки магістрів. Аналізуючи підручники, посібники, дидактичний матеріал для індивідуальної самостійної роботи, технічні засоби навчання, медіа засоби, інтернет-ресурс, комп'ютерні технології в сучасних дидактичних схемах, технології дистанційного навчання аналізують в процесі проведення практичних занять і формують відповідні методичні компетентності.

Засоби навчання дають можливість описати предмет вивчення або одержати його замітник (модель), виділити предмет вивчення і пред'явити його для засвоєння. Вони є своєрідним комунікативним засобом доставки та пред'явлення предмету вивчення до студента. Засіб навчання – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію навчально-виховного процесу. Засіб навчання – те, за допомогою чого здійснюється навчання. Найважливішим засобом навчання є слово викладача, за допомогою якого він організовує засвоєння знань студентами, формує у них відповідні вміння та навички. Викладаючи новий матеріал, він спонукає до роздумів над ним, його осмислення і усвідомлення. Важливим засобом навчання є підручник, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи.

Формуючи професійні компетентності майбутніх викладачів вищої школи особлива увага приділяється освоєнню технологій контролю і корекції знань своїх вихованців. Розкриваючи сутність форми і функції контролю і корекції знань студенти усвідомлюють основні принципи види, методи і форми організації і проведення педагогічного зрізу знань. Міжсесійний контроль, поточне тематичне оцінювання, колоквиум, підсумковий контроль, модульний контроль, іспити, заліки, державна атестація. Особливої уваги потребує підготовка студентів магістрів до розуміння сутності критеріїв і норм оцінки знань і, звичайно, умінь їх застосовувати на практиці.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в системі магістерської підготовки викладачів вищої школи важливе місце займає їх методична підготовка до практичної реалізації основних освітніх, виховних та розвиваючих завдань пов'язаних з їх практичною готовністю. Теоретична і практична підготовка виступають в єдності і є важливою передумовою розвитку їх педагогічної майстерності. Уміння застосовувати сучасні новітні технології навчання є необхідною умовою формування творчої особистості педагога.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо необхідність оптимізації магістерської підготовки в Україні, насамперед на організаційному та законодавчому рівнях, що сприятиме ефективності підготовки фахівців, зокрема і викладачів вищих навчальних закладів.

References

1. Батечко Н. Г. Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури : дис... д-ра пед. наук. Київ, 2016. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14152/1/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6_%D0%AF%20%D0%91%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE%209.03.16%20%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf
Batechko, N. G. (2016). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky vykladachiv vyshchoyi shkoly v umovakh mahistratury [Theoretical and methodological principles of training high school teachers in the master's program] Doctor's thesis. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14152/1/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6_%D0%AF%20%D0%91%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE%209.03.16%20%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf
2. Вітвицька С. С. Теоретичні засади підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти. URL : <http://studentam.net.ua/content/view/7736/97>
Vitvytska, S. S. Teoretychni zasady pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoyi pedahohichnoyi osvity [Theoretical bases of preparation of masters in the conditions of degree pedagogical education]. Retrieved from <http://studentam.net.ua/content/view/7736/97>
3. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / за заг. ред. академіка О. Г. Мороза. К. : НПУ, 2006. 208 с.
Moroz, O. G. (Ed.) (2006). Vykladach vyshchoyi shkoly: psykhologo-pedahohichni osnovy pidhotovky [Teacher of higher school: psychological and pedagogical bases of training]. Kyiv, Ukraine : NPU, 2006.
4. Зонь В. В. Педагогічні засади формування професійної компетентності студентів національного університету. URL : http://elibrary.nubip.edu.ua/9945/3/Пед_засади_Зонь.pdf
Zon, V. V. Pedahohichni zasady formuvannya profesiynoyi kompetentnosti studentiv natsional'noho universytetu [Pedagogical bases of formation of professional competence of students of national university]. Retrieved from http://elibrary.nubip.edu.ua/9945/3/Пед_засади_Зонь.pdf
5. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
Semenog, O. M. (2005). Profesiynna pidhotovka maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury [Professional training for teachers of the Ukrainian language and literature]: Sumy, Ukraine : VVP «Mriya-1» TOV.
6. Рейдало В. С. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх вчителів української літератури. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 266-271.
Reydalo, V. S. (2014). Pedahohichni umovy formuvannya metodychnoyi kompetentnosti maybutnikh vchyteliv ukrayins'koyi literatury [Pedagogical conditions of formation of methodical competence of future teachers of Ukrainian literature]. *Nauka i osvita – Science and education*, 5, 266-271.
7. Княжева І. А. Методична підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури. *Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 177-182.
Knyazheva, I. A. (2013). Metodychna pidhotovka maybutnikh vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin v umovakh mahistratury [Methodical training of future teachers of pedagogical disciplines in the conditions of a magistracy]. *Psykhologo-pedahohichni nauky – Psychological and pedagogical sciences*, 1, 177-182.

Bulda A.

ORCID: 0000-0001-9355-3592

Doctor of Pedagogic sciences,
Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Higher Education,
National Pedagogical Dragomanov University

Karnaikh A.

ORCID: 0000-0002-4329-5684

Candidate of Political sciences,
Associate Professor at the Department of Political Science,
National Pedagogical Dragomanov University

Morozova O.

ORCID: 0000-0002-3088-624X

Candidate of Political sciences,
Associate Professor at the Department of Law and Branch Legal Disciplines,
National Pedagogical Dragomanov University

METHODICAL PREPARATION OF MASTER'S LEVEL STUDENTS FOR TEACHING ACTIVITIES

The purpose of the article is to update the problem of methodical training of future masters of higher education, which is an important component of their professional component, the development of professional and psychological and pedagogical creativity of the teacher. An important task of professional training of masters is their thorough knowledge and practical skills in the field of theory and practice of pedagogy and methods of higher education, which ensures the formation of competencies of pedagogical activities in higher education institutions. The dominant component of this process is the methodical preparation for the professional duties of a teacher, research and management of student research, organization and management of the educational process in higher education.

The methodological basis is the following approaches: systemic, integrated, competency, innovative, personality-oriented; principles: connection of training with practical activity, realities of life, systematicity and sequence, scientific activity and independence, thoroughness; and methods: general – activity, system, culturological, comparative; special – questionnaire, experiment, observation, document analysis.

The scientific novelty of the study is to substantiate the model of content and methodological component of professional training of future teachers of higher education, creating a creative environment for undergraduate students.

The study gives grounds to draw the following conclusions. Methodical training of masters is an important factor in improving the professional level of teachers. The logical combination of theoretical and practical training is a necessary condition for achieving a high professional level. Methodical training should be based on innovations and methodical interpretations. The theoretical basis of this study are the main provisions of the system of professional training of students of master's level of training and such an important component as methodological literacy. The main provisions of the theory of teaching have become dominant in substantiating the main postulates of the methodological readiness of future teachers of higher education for teaching. The transition to teaching methods through the use of training technologies is a promising area of professional training of undergraduate students and the development of their creative self-regulation.

Key words: professional training, teaching methods, goals, forms and methods of teaching, distance training and content module.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **І. А. Коляда**

УДК 378.147:[338.488.2:640.4]

Бурак В. Г.

ORCID: 0000-0001-5097-6536

Кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Херсонський державний університет
(Херсон, Україна), E-mail: burak_valia@ukr.net

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Визначено, що професійна підготовка майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи – це організований, безперервний і цілеспрямований процес формування і розвитку в здобувачів освіти необхідних для фахової діяльності професійних компетентностей, який здійснюється в закладах вищої освіти різних форм власності та спрямовується на здобуття майбутніми фахівцями кваліфікацій відповідно до освітньо-професійних програм освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр» спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа. Здійснено коротку характеристику функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства з урахуванням визначених підходів до професійної підготовки названих фахівців, серед яких: компетентнісно-діяльнісний (освітньо-розвиваюча, випереджально-прогностична, інтегративна функції), практико-орієнтований (адаптаційна, діагностико-коригуюча, проєктувально-моделююча функції), технологічний (технологічна, природоохоронна, безпеково-рекреаційна функції), індивідуально-особистісний (ціннісно-орієнтаційна, рефлексивно-мотивуюча та функція диференціації), культурологічний (світоглядно-громадянська, морально-етична, комунікативна функції).

Метою статті є дослідити та теоретично обґрунтувати функції професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти та їхню диверсифікацію в сучасних економічних умовах.

Методологія: У процесі здійснення теоретико-методичного дослідження з проблеми визначення й обґрунтування функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти використано методи теоретичного (аналіз і синтез, ідеалізація, абстрагування, аналогія, екстраполяція, узагальнення, системний підхід, систематизація) та емпіричного дослідження (аналіз даних літературних джерел). Методи теоретичного та емпіричного дослідження використовували для осмислення суті поняття «функція», «диверсифікація»; вивчення та узагальнення їхніх характеристик; узагальнення основних тенденцій у підготовці фахівців із вищою освітою.

Наукова новизна полягає в дослідженні та теоретичному обґрунтуванні функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти та їхню диверсифікацію в сучасних економічних умовах з урахуванням визначених нами підходів до професійної підготовки названих фахівців, серед яких: компетентнісно-діяльнісний, практико-орієнтований, технологічний, індивідуально-особистісний, культурологічний.

Висновки. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи відбувається за допомогою визначених підходів на виконання виділених функцій, що й забезпечує його якість та збалансованість.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівець, готельно-ресторанна справа, функції підготовки.

Постановка проблеми. Нинішнім основним завданням освітньої політики держави є підтримка підготовки майбутніх фахівців у конкурентоспроможних закладах освіти. Л. Хижняк, аналізуючи державну освітню політику в умовах глобалізації через пошуки оптимальної моделі, пов'язує зміни з подоланням монополії держави на освіту і перехід до суспільно-державної освітньої системи з рівноправним партнерством суспільства, держави й особистості шляхом створення сприятливих обставин для її вільного, творчого розвитку [9, 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість аналізу, виокремлення та визначення функцій освіти, освітнього процесу, професійної підготовки фахівців засвідчена численними науковими розвідками. У працях А. Губи [4], О. Линовицької [5], О. Неделкової та О. Покидько [6], Л. Хижняк [9], А. Цюприка [10], І. Ярмоної [12] та ін. досліджено основні функції освіти, функції освітнього менеджменту, їхню класифікацію та зміст, соціальні функції освіти та особливості їхньої реалізації в закладах загальної середньої і професійно-технічної освіти, провідні функції самостійної діяльності студентів ЗВО у контексті зміни освітніх парадигм. Важливим є дослідження державної освітньої політики в умовах глобалізації через пошуки оптимальної моделі.

Метою статті визначено: дослідити та теоретично обґрунтувати функції професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти та їхню диверсифікацію в сучасних економічних умовах.

Методологія. У процесі здійснення теоретико-методичного дослідження з проблеми визначення й обґрунтування функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти було використано методи теоретичного (аналіз і синтез, ідеалізація, абстрагування, аналогія, екстраполяція, узагальнення, системний підхід, систематизація) та емпіричного дослідження (аналіз даних літературних джерел). Методи теоретичного та емпіричного дослідження використовували для осмислення суті поняття «функція», «диверсифікація»; вивчення та узагальнення їхніх характеристик; узагальнення основних тенденцій у підготовці фахівців із вищою освітою. Використання методів теоретичного дослідження забезпечувало також аналіз і узагальнення результатів, отриманих під час вирішення завдань.

Наукова новизна полягає в дослідженні та теоретичному обґрунтуванні функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в закладах вищої освіти та їхню диверсифікацію в сучасних економічних умовах з урахуванням визначених нами підходів до професійної підготовки названих фахівців, серед яких: компетентісно-діяльнісний, практико-орієнтований, технологічний, індивідуально-особистісний, культурологічний.

Основні результати дослідження. У контексті дослідження наведемо авторське тлумачення поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства», під якою розуміємо організований, безперервний і цілеспрямований процес формування і розвитку в здобувачів освіти необхідних для фахової діяльності професійних компетентностей, який здійснюється в закладах вищої освіти різних форм власності та спрямовується на здобуття майбутніми фахівцями кваліфікацій відповідно до освітньо-професійних програм освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр» спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа, що забезпечить успішне виконання посадових обов'язків, конкурентоспроможність і професійну мобільність у сфері послуг, а також своєчасне оновлення та вдосконалення [2, 9].

У лексикографічних працях функції ототожнюються з явищем, залежним від іншого, основного явища, котре є формою виявлення, здійснення і перетворення відповідно до його змін; завданнями, обов'язками, пов'язаними з професійною діяльністю, посадою людини; величиною, яка змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу) [1; 9, 285]. Диверсифікацію функцій пов'язуємо з розширенням діапазону видів функцій через освоєння нових сфер майбутньої професійної діяльності фахівців готельно-ресторанної справи, опанування нових видів послуг та розширення асортименту товарів і послуг підприємствами сфери обслуговування.

О. Линовицька, аналізуючи багатофункціональність освіти, основним покликанням визначає підготовку людини до самостійного життя та праці на основі набуття необхідних знань та формування відповідних компетенцій; серед інших функцій освіти виокремлює соціальну, пізнавальну, комунікативну, функцію психологічної підтримки особистості [6, 44]. А. Губа до функцій освітнього менеджменту як послідовної реалізації процедур навчально-пізнавальної діяльності відносить такі види: інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, планово-прогностичну, організаційно-виконавчу, контрольну-діагностичну, регулятивно-корекційну тощо [4, 39]. На думку О. Неделкової та О. Покидько, соціально-педагогічна місія закладу освіти полягає в реалізації основних функцій освіти, у тому числі й соціальної, яка включає забезпечення прав, формування необхідного адаптаційного потенціалу, створення відповідних умов для самореалізації, мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих факторів соціального оточення [7, 15]. І. Ярмонова, соціальні функції освіти та особливості їхньої реалізації в закладі професійної (професійно-технічної) освіти ототожнює із функцією професійної соціалізації, виховною, соціального контролю та захисту, гуманістичною та урбаністичною [11]. А. Цюприк до провідних функцій самостійної діяльності студентів у контексті зміни освітніх парадигм відносить дві групи: класичні (навчальна, виховна, освітня, розвивальна) та варіативні (коригувальна, культурологічна, мотиваційна, організуюча, орієнтувальна, спонукальна, стабілізація) [9, 546–547]. Т. Шанскова, досліджуючи особливості сучасної професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти в Україні, визначає її спрямованість на виконання інноваційної, виховної, адаптаційної, відтворювально-ретрансляційної функцій та функції кумулятивності знань через активне використання знань, накопичених іншими соціально-гуманітарними науками (соціологією, психологією, філософією тощо) [10, 131].

Зважаючи на тісний взаємозв'язок галузі готельно-ресторанної справи з туристичною, доречним убачаємо аналізувати спільні функції до підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування. В. Грушка, визначаючи особливості підготовки фахівців підприємств туристичної індустрії на основі компетентнісного підходу, основними виробничими функціями фахівця туристичної галузі називає проєктувальну, організаційну, управлінську, виробничу (технологічну) [3, 204]. А. Тимейчук, досліджуючи підготовку майбутніх магістрів з туризмознавства до проєктної професійної діяльності, основними функціями оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти вважає: контролюючу, навчальну, діагностико-коригуючу, стимулюючо-мотиваційну, виховну (за Ю. М. Мельником), а функціями в професійній діяльності: проєктувальну, організаційну, технологічну, контролювальну [7, 137, 143].

Зупинимось на короткій характеристиці функцій професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства з урахуванням визначених нами підходів до професійної підготовки названих фахівців, серед яких: компетентнісно-діяльнісний, практико-орієнтований, технологічний, індивідуально-особистісний, культурологічний. Поєднаємо їх та визначимо сукупність функцій у розрізі кожного з підходів.

Компетентнісно-діяльнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи ототожнюється з ефективністю освітнього процесу, включенням здобувачів освіти в активну, соціально і особистісно значущу навчально-пізнавально-дослідницьку діяльність з освоєння знань, набуття умінь, навичок, формування компетенцій і компетентностей для сфери обслуговування, здатністю та готовністю вирішувати спеціалізовані завдання, розв'язувати практичні проблеми в діяльності суб'єктів готельного і ресторанного бізнесу із застосуванням теорій та методів системи наук, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Компетентнісно-діяльнісний підхід пов'язаний із низкою таких функцій:

– освітньо-розвиваючою, суть якої в опануванні системою науково-навчальних знань, формуванні загальноосвітніх і спеціальних умінь, навичок, компетентностей через засвоєння фактів, понять, законів, закономірностей, теорій тощо; розвиткові особистості майбутнього фахівця готельно-ресторанної справи, здійсненні спеціальної роботи з його становлення, зростання навчально-пізнавальних інтересів, здібностей і здатностей до майбутньої реалізації у професії;

– випереджально-прогностичною, зорієнтованою на розбудову освітнього середовища та організацію процесу навчання з урахуванням динамічних змін у науці, освіті та суспільному житті; застосування інформації для прогнозування і вирішення конкретних професійних завдань у галузі готельно-ресторанної справи з урахуванням інноваційного закордонного досвіду, установаження можливостей подальшого розвитку підприємств сфери обслуговування;

– інтегративною, що покликана на основі використання міждисциплінарності та трансдисциплінарності акумулювати інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук завдяки досягненню єдності знання, забезпечити взаєморозуміння та духовне єднання людей у різних освітніх, професійних і життєвих ситуаціях; сприяти інтеграції фахового та індивідуального через інтеграцію особистісних якостей, позицій і дій, значущих в освітній, майбутній професійній діяльності, життєвому просторі загалом.

Практико-орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи, на нашу думку, є активною формою організації освітнього процесу, що забезпечує інтегрування теоретичного та практичного компонентів через поєднання навчання у закладі вищої освіти з практичною роботою в реальних виробничих умовах підприємств готельно-ресторанного бізнесу, отриманням відповідних практичних та соціальних навичок, вирішенням професійно значущих завдань в ускладнених умовах, необхідних для подальшої успішної роботи у сфері обслуговування.

Практико-орієнтований підхід зорієнтований на сукупність таких функцій:

– адаптаційну, яка полягає у професійному та соціально-психологічному наближенні освітнього середовища закладу вищої освіти до умов діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу через проведення практичних, лабораторних робіт, навчальних і виробничих практик;

– діагностико-коригуючу, котра забезпечує практичне визначення рівня знань, умінь, навичок і компетентностей; вчасне виявлення прогалин у них і встановлення причин проблем і труднощів в опануванні навчальним матеріалом, коригуванню навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, направленої на усунення виявлених недоліків;

– проєктувально-моделюючу, суть якої – у спрямованості практичної діяльності на вирішення завдань-проєктів у сфері готельно-ресторанної справи з позицій системності, інтегрованості, цілісності й різноманітності; аналізі, інтерпретації і моделюванні на основі існуючих наукових концепцій сервісних, виробничих та організаційних процесів готельного і ресторанного бізнесу; урахуванні специфіки етно- й регіонально-орієнтованих моделей підприємств готельно-ресторанного бізнесу і технологій обслуговування різноманітних груп клієнтів; здатності створювати модель реального підприємства сфери обслуговування.

Технологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи набуває важливого значення в самому освітньому процесі, оскільки пов'язаний зі здійсненням багатоваріантного моделювання, проектування і конструювання рішень ситуацій і задач у майбутній фаховій діяльності; орієнтування навчально-пізнавальної діяльності на якісний кінцевий результат через поетапне, алгоритмізоване, поступальне формування сукупності загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей.

Технологічний підхід зреалізовується за допомогою комплексу функцій:

- технологічної, що полягає в забезпеченні ефективності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти через використання освітніх технологій проектування (цілепокладання, планування, структурування, прогнозування); організації та здійснення (використання методів, форм, засобів, технологій організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю); моделювання (дослідження дидактичної взаємодії на різних рівнях та створення інноваційного середовища); діагностування (використання діагностичних засобів для аналізу і самоаналізу методичної системи для визначення показників засвоєння здобувачами освіти знань, формування умінь, навичок, компетентностей); підготовці майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи до виконання професійної діяльності відповідно до встановлених вимог і технологій;

- природоохоронної, яка передбачає знання, розуміння та врахування в майбутній професійній діяльності екологічних механізмів управління в галузі охорони довкілля: біотичного регулювання довкілля; еколого-господарського балансу територій; обліково-кадастрового; екологічного моніторингу для організації та управління готельно-ресторанним підприємством;

- безпеково-рекреаційної, актуальність якої в організації роботи в закладах готельного і ресторанного господарства відповідно до вимог охорони праці та протипожежної безпеки; розумінні здобувачем освіти ролі підвищення спроможності людей, спільнот, країн до автономного буття та співіснування в умовах потенційних небезпек, забезпеченні здатності протистояти негативному середовищу, адаптуватися до нього та змінювати його; спроможності відновлювати витрачені сили та зберегти працездатність.

Індивідуально-особистісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості здобувача освіти, статусу й соціальних ролей у різних спільнотах, самосприйняття в контексті цих ролей, настанови, зв'язки людей у спільній діяльності, котрі виявляються в контекстах суспільних міжособистісних взаємин, комунікації і фахової діяльності; соціально зумовлена система психічних якостей індивіда.

Індивідуально-особистісний підхід передбачає інтеграцію таких функцій:

- ціннісно-орієнтаційної, зміст якої в усвідомленні соціальної цінності людини, інтегративної єдності її мети, цілей, мотивів; формуванні ціннісних орієнтацій особистості здобувача освіти, усебічного, гармонійного розвитку, загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей, соціальних норм і цінностей через сприйняття, волюву, емоційну та мотиваційну сфери; формування індивідуальної позиції студента як суб'єкта професійного (особистісного) розвитку;

- рефлексивно-мотивуючої, котра полягає в розвитку у здобувача освіти здатності усвідомлення та порівняння власних уявлень з науковими теоріями для отримання необхідних чи додаткових знань, умінь аналізу та оцінювання своїх дій з метою позбавлення від недоліків у роботі; формування рівня професійної компетентності та модифікації первинного професійного досвіду; самоспонування до дії через фізіологічний та психологічний самовплив на власну поведінку з метою виховання самоорганізованості, активності і стійкості; здатності особистості визначати й діяльно задовольняти свої потреби;

- диференціації, суть якої – у здатності педагога виокремлювати різні групи або окремих студентів та організувати на цій основі різну за змістом, обсягом і складністю навчально-пізнавальну діяльність з урахуванням властивостей особистостей, їхніх життєвих шансів за стартовим потенціалом (здібностями, здатностями, можливостям навчання, розвитку, саморозвитку, розбудови індивідуальної освітньої траєкторії та подальшої професійної кар'єри).

Культурологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи полягає в організації освітнього процесу на засадах культуротворчості із використанням здобутків, освоєння норм і вимог, установок і способів національної та світової культур, цінування та поваги до різноманітності та мультикультурності; спрямованості на формування інтегральної компетентності здобувача освіти як суб'єкта культури, здатного до особистісного розвитку, «присвоєння» культурних цінностей, їхнє внутрішнє прийняття на особистісному ціннісно-смісловому рівні; трансляції професійно-педагогічної культури в різних актах розгортання і опредмечування суб'єктності; набутті знань, формуванні умінь, навичок у культурології щодо дослідження природних, соціальних, екологічних, економічних, педагогічних, інформаційних та інших об'єктів та явищ як культурологічного феномену.

Культурологічний підхід репрезентується низкою функцій:

– світоглядно-громадянською, котра пов'язана з формуванням у здобувача освіти сукупності узагальнених уявлень про дійсність, теоретичним усвідомленням та практичним ставленням до світу, способами сприйняття, осмислення і оцінки навколишньої дійсності і себе як конкретно-історичного суб'єкта пізнання і практики, призначення у світі та формує життєві настанови щодо відношення світу й людини; усвідомленням замовниками освітніх послуг своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства, почуття відповідальності за їхній стан; формуванням політичної позиції громадянина щодо процесів, які відбуваються в суспільстві і державі;

– морально-етичною, актуальність якої в забезпеченні сформованості в здобувачів освіти сукупності загальних цінностей, моральних норм, правил, принципів як основи етичного кодексу працівника сфери обслуговування, вимог суспільства до майбутнього фахівця готельно-ресторанної справи, характеру його взаємовідносин з адміністрацією в процесі їхньої спільної професійної діяльності для забезпечення належного морально-психологічного клімату в колективі, клієнтами, що є замовниками послуг сфери обслуговування, діяти відповідно до принципів соціальної відповідальності, громадянської свідомості та гуманності;

– комунікативною, яка пов'язана зі здатністю майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи формування та реалізації ефективних зовнішніх та внутрішніх професійних комунікацій на підприємствах сфери гостинності, навичок взаємодії та продуктивного спілкування зі споживачами готельних та ресторанних послуг, досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного і адресного підходу до проблеми клієнта.

Результати здійсненого аналізу репрезентуємо в узагальненій таблиці 1 «Підходи та функції професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанного господарства».

Таблиця 1

Підходи та функції професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи

<i>Підходи</i>	<i>Функції</i>
компетентнісно-діяльнісний	освітньо-розвиваюча (опануванні системою науково-навчальних знань, формування загальноосвітніх і спеціальних умінь, навичок, компетентностей через засвоєння фактів, понять, законів, закономірностей, теорій тощо; розвитку особистості майбутнього фахівця готельно-ресторанної справи)
	випереджально-прогностична (розбудова освітнього середовища та організація процесу навчання з урахуванням динамічних змін у науці, освіті та суспільному житті; застосування інформації для прогнозування і вирішення конкретних професійних завдань)
	інтегративна (на основі міждисциплінарності та трансдисциплінарності акумулювати інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук завдяки досягненню єдності знання, забезпечити взаєморозуміння та духовне єднання людей у різних освітніх, професійних і життєвих ситуаціях)
практико-орієнтований	адаптаційна (професійне та соціально-психологічне наближенні освітнього середовища закладу вищої освіти до умов діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу через проведення практичних, лабораторних робіт, навчальних і виробничих практик)
	діагностико-коригуюча (практичне визначення рівня знань, умінь, навичок і компетентностей; виявлення прогалин і встановлення причин проблем і труднощів в опануванні навчальним матеріалом, коригуванню навчально-пізнавальної діяльності)
	проектувально-моделююча (вирішення завдань-проектів у сфері готельно-ресторанної справи; аналіз, інтерпретація і моделювання сервісних, виробничих та організаційних процесів готельного і ресторанного бізнесу; здатність створювати модель реального підприємства сфери обслуговування)
технологічний	технологічна (ефективності навчально-пізнавальної діяльності через використання освітніх технологій проектування (цілепокладання, планування, структурування, прогнозування); організації та здійснення (використання методів, форм, засобів, технологій організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю); моделювання (дослідження дидактичної взаємодії на різних рівнях та створення інноваційного середовища); діагностування (використання діагностичних засобів для аналізу і самоаналізу методичної системи для визначення показників засвоєння здобувачами освіти знань, формування умінь, навичок, компетентностей)

<i>Підходи</i>	<i>Функції</i>
	природоохоронна (знання, розуміння та врахування в майбутній професійній діяльності екологічних механізмів управління в галузі охорони довкілля: біотичного регулювання довкілля)
	безпеково-рекреаційна (організація роботи в закладах готельного і ресторанного господарства відповідно до вимог охорони праці та протипожежної безпеки; спроможність відновлювати витрачені сили та зберігати працездатність)
індивідуально-особистісний	ціннісно-орієнтаційна (усвідомлення соціальної цінності людини, інтегративної єдності її мети, цілей, мотивів; формуванні ціннісних орієнтацій, усебічного, гармонійного розвитку, загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей)
	рефлексивно-мотивуюча (здатність усвідомлення та порівняння власних уявлень з науковими теоріями для отримання необхідних чи додаткових знань, уміння аналізу, позбавлення від недоліків у роботі; самоспонування до дії через фізіологічний та психологічний самовплив на власну поведінку з метою виховання самоорганізованості);
	диференціації (здатність педагога виокремлювати різні групи або окремих студентів та організувати на цій основі різну за змістом, обсягом і складністю навчально-пізнавальну діяльність з урахуванням властивостей особистостей, їхніх життєвих шансів)
культурологічний	світоглядно-громадянська (формування у здобувача освіти сукупності узагальнених уявлень про дійсність, теоретичним усвідомленням та практичним ставленням до світу; усвідомлення прав і обов'язків щодо держави, суспільства, почуття відповідальності за їхній стан; формування політичної позиції громадянина)
	морально-етична (сформованість у здобувачів освіти сукупності загальних цінностей, моральних норм, правил, принципів як основи етичного кодексу працівника сфери обслуговування, вимог суспільства до майбутнього фахівця готельно-ресторанної справи)
	комунікативна (здатністю майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи формувати та реалізовувати ефективні зовнішні та внутрішні професійні комунікації на підприємствах сфери гостинності)

Висновки. Отже, процес професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи відбувається за допомогою визначених нами підходів на виконання виділених функцій, серед яких: компетентнісно-діяльнісний (освітньо-розвиваюча, випереджально-прогностична, інтегративна функції), практико-орієнтований (адаптаційна, діагностико-коригуюча, проектувально-моделююча функції), технологічний (технологічна, природоохоронна, безпеково-рекреаційна функції), індивідуально-особистісний (ціннісно-орієнтаційна, рефлексивно-мотивуюча та функція диференціації), культурологічний (світоглядно-громадянська, морально-етична, комунікативна функції). *Перспективи подальших наукових розвідок.* Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Напрямом подальшого спрямування наукових пошуків стане дослідження критеріїв та показників готовності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи до професійної підготовки в безперервно оновлюваних економічних умовах.

References

1. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL : <http://sum.in.ua/s/funkcija>
Akademichnyi tлумachnyi slovnyk [Academic defining dictionary] (1970–1980). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/funkcija>
2. Буряк В. Г. Досвід професійної підготовки фахівців готельно-ресторанного господарства в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 29. Т. 1. С. 88–92.
Burak, V. H. (2020). Dosvid profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv hotelno-restorannoho hospodarstva v zakladakh vyshchoi osvity [Experience of professional training of specialists in hotel and restaurant economy in higher education institutions]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogics*, 29, 1, 88–92.
3. Грушка В. В. Особливості підготовки фахівців підприємств туристичної індустрії (компетентнісний підхід). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2016. № 1 (11). С. 203–207.

- Hrushka, V. V. (2016). Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv pidpriemstv turystychnoi industrii (kompetentnisnyi pidkhid) [Features of training of specialists of the tourist industry enterprises (competence approach)]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya «Pedagogika i psykholohiia». Pedagogichni nauky – Bulletin of Dnepropetrovsk Alfred Nobel University. Series «Pedagogics and Psychology». Pedagogical sciences*, 1 (11), 203–207.
4. Губа А. В. Функції освітнього менеджменту: класифікація та зміст. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. С. 39–44.
Huba, A. V. (2008). Funktsii osvithnoho menedzhmentu: klasyfikatsiia ta zmist [Functions of educational management: classification and content]. *Pedagogika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogics, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 39–44.
5. Линовицька О. Основні функції освіти. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 36. С. 44–50.
Lynovytska, O. (2014). Osnovni funktsii osvity [Main functions of education]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser. : Filosofiia, pedagogika, psykholohiia – Bulletin of Child Development Institute: Philosophy, pedagogy, psychology*, 36, 44–50.
6. Неделкова О. Г., Покидько О. А. Соціальні функції освіти та особливості їх реалізації в загально-освітніх навчальних закладах. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 11–16.
Nedielkova, O. H., Pokydko, O. A. (2018). Sotsialni funktsii osvity ta osoblyvosti yikh realizatsii v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Social functions of education and features of their implementation in secondary schools]. *Tavriiskyi visnyk osvity – Taurian Bulletin of Education*, 4, 11–16.
7. Тимейчук А. М. Підготовка майбутніх магістрів з туризмознавства до проектної професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2018. 263 с.
Tymeichuk, A. M. (2018) Pidhotovka maibutnikh mahistriv z turyzmoznavstva do proektnoi profesiinnoi diialnosti [Training of future masters in tourism for project professional activity]: *Candidate's thesis*. Vinnytsia, Ukraine.
8. Глумачний словник української мови / за ред. Д. Г. Гринчишина. 3-тє вид., перероб. і доповн. Київ : Освіта, 1999. 302 с.
Hrynchyshyn D. H. (Ed.) (1999). Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Defining dictionary of Ukrainian language]. Kyiv, Ukraine : Osvita.
9. Хижняк Л. М. Державна освітня політика в умовах глобалізації: пошуки оптимальної моделі. *Державне будівництво*. 2007. № 1 (2). URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%282%29_4
Khyzhniak, L. M. (2007). Derzhavna osvitnia polityka v umovakh hlobalizatsii: poshuky optymalnoi modeli [State educational policy in the context of globalization: search for the optimal model]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1 (2). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%282%29_4
10. Цюприк А. Я. Провідні функції самостійної діяльності студентів ВНЗ у контексті зміни освітніх парадигм. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 541–549.
Tsiupryk, A. Ya. (2016). Providni funktsii samostiinnoi diialnosti studentiv VNZ u konteksti zminy osvitnikh paradyhm [Leading functions of independent activity of university students in the context of changing educational paradigms]. *Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogics of creative personality formation in higher and general educational schools*, 51 (104), 541–549.
11. Шанскова Т. І. Особливості сучасної професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти в Україні. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2014. Vol. II (8). Вип. 16. С. 131–135.
Shanskova, T. I. (2014). Osoblyvosti suchasnoi profesiinnoi pidhotovky fakhivtsiv humanitarnoho profilu v umovakh druhoi vyshchoi osvity v Ukraini [Features of modern professional training of humanitarian specialists in conditions of the second higher education in Ukraine]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogics and Psychology*, II (8), 16, 131–135.
12. Ярмонова І. О. Соціальні функції освіти та особливості їх реалізації в закладу професійної (професійно-технічної) освіти. URL : <https://vseosvita.ua/library/socialni-funkcii-osviti-ta-osoblivosti-ih-realizatsii-v-zakladu-profesijnoi-profesijno-tehnicnoi-osviti-184882.html>
Iarmonova, I. O. Sotsialni funktsii osvity ta osoblyvosti yikh realizatsii v zakladu profesiinnoi (profesiino-tehnicnoi) osvity [Social functions of education and features of their implementation in the institution of professional (vocational) education]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/socialni-funkcii-osviti-ta-osoblivosti-ih-realizatsii-v-zakladu-profesijnoi-profesijno-tehnicnoi-osviti-184882.html>

Burak V.

ORCID: 0000-0001-9085-9000

Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor at the Department
of hotel-restaurant and tourist business,
Kherson State University,
(Kherson, Ukraine), E-mail: burak_valia@ukr.net

DIVERSIFICATION OF PROFESSIONAL TRAINING FUNCTIONS OF FUTURE SPECIALISTS IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Based on our own research, it is determined that professional training of future specialists in hotel and restaurant business is an organized, continuous and purposeful process of formation and development of professional competencies necessary for professional activity, which is carried out in higher education institutions of various forms of ownership and aimed at getting qualifications in accordance with the educational and professional programs of educational levels «bachelor» and «master» specialty 241 Hotel and restaurant business. A brief description of functions of professional training of future specialists in hotel and restaurant industry was carried out, taking into account our defined approaches to professional training of these specialists, including: competence-activity (educational-evolutive, advanced-prognostic, integrative functions), practice-oriented (adaptive, diagnostic-corrective, design and modeling functions), technological (technological, environmental, safety and recreational functions), individual-personal (value-oriented, reflexive-motivating and differentiation function), culturological (worldview-civic, moral-ethical, communicational functions).

The purpose of the article is to investigate and theoretically substantiate functions of professional training of future specialists in hotel and restaurant business in higher educational institutions and their diversification in modern economic conditions.

Methodology. In the process of theoretical and methodological research on the problem of defining and substantiating functions of professional training of future specialists in hotel and restaurant business in higher educational institutions theoretical methods (analysis and synthesis, idealization, abstraction, analogy, extrapolation, generalization, system approach, systematization) and empirical research (analysis of data from literature sources) were used. Methods of theoretical and empirical research were used to understand the essence of the concept of «function», «diversification»; to study and generalize their characteristics; to generalize main trends in training of highly educated specialists.

Scientific novelty lies in the study and theoretical substantiation of functions of professional training of future specialists in hotel and restaurant business in higher educational institutions and their diversification in modern economic conditions, taking into account our approaches to professional training of these specialists, including: competence, practice-oriented, technological, individual-personal, culturological.

Conclusions. The process of professional training of future specialists in hotel and restaurant business takes place with the help of our defined approaches to perform the selected functions, which ensures its quality and balance.

Key words: professional training, specialist, hotel and restaurant business, functions of training.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук **Н. С. Бордюг**

УДК 378:615:658.8

Воскобойнікова Г. Л.

ORCID: 0000-0003-1483-7496

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри управління якістю, стандартизації та безпеки
застосування лікарських засобів,
Київський Міжнародний університет
(Київ, Україна), E-mail: g_vosk@ukr.net

Довжук В. В.

ORCID: 0000-0002-3491-018X

Кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри організації та економіки фармації
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
(Київ, Україна)

Коновалова Л. В.

ORCID: 0000-0003-2112-227X

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри організації та економіки фармації
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
(Київ, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті здійснено теоретично-експериментального обґрунтування впровадження дуальної освіти на засадах компетентісного підходу в умовах євроінтеграційних змін в системі вищої освіти.

Мета роботи: здійснення теоретично-експериментального обґрунтування впровадження дуальної освіти на засадах компетентісного підходу в умовах євроінтеграційних змін в системі вищої освіти.

Методологія: використано методи системного аналізу, порівняння наукових літературних джерел з проблем професійної підготовки майбутніх магістрів та використання передового досвіду застосування елементів дуальної освіти в освітніх процесах; педагогічного досвіду університетів країн Центральної та Східної Європи та інтеграції в умовах вищої фармацевтичної освіти України; аналіз наукових публікацій світового рівня розвитку менеджменту вищої фармацевтичної освіти; педагогічне спостереження; анкетування; тестування; аналіз результатів проблемного навчання і робота в групах.

Наукова новизна: впровадження елементів дуальної освіти у магістерську підготовку є складовою інноваційних змін в організації професійної підготовки, оскільки сприяє оптимізації набуття якісних професійних ознак, забезпечує умови професійної діяльності у професійному середовищі при соціальній взаємодії, оснований на гуманістичних і етичних засадах; надає можливість особистісної самоідентифікації у майбутній професійній діяльності.

У процесі експериментального дослідження і проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій, підтверджено ефективність впровадження елементів дуальної освіти в організацію науково-дослідної практики в умовах наукових лабораторій підприємств майбутніх роботодавців.

Висновки. Впровадження елементів дуальної освіти у магістерську підготовку є складовою інноваційних змін в організації професійної підготовки, оскільки сприяє

оптимізації набуття якісних професійних ознак, забезпечує умови професійної діяльності у професійному середовищі при соціальній взаємодії, оснований на гуманістичних і етичних засадах; надає можливість особистісної самоідентифікації у майбутній професійній діяльності.

У процесі експериментального дослідження і проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти (2019–2020 рр.) підтверджено ефективність впровадження елементів дуальної освіти в організацію науково-дослідної практики в умовах наукових лабораторій підприємств майбутніх роботодавців.

Перспективним напрямом подальших досліджень є проектування та розробка програм магістерської практики з впровадженням елементів дуальної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентнісний підхід, передовий освітній досвід, елементи дуальної освіти, науково-дослідна практика.

Постановка проблеми. Одним із головних питань сьогодення в системі вищої освіти є її відповідність соціальним запитам і вимогам роботодавців до професійної підготовки фахівців за спеціальностями, разом, з тим це найвпливовіша складова конкурентної здатності на сучасному вітчизняному і європейському ринках праці в умовах євроінтеграції.

Саме тому упровадження елементів дуальної освіти на етапі магістерської підготовки сприятиме якісній фаховій підготовці в умовах практичної діяльності на підприємствах роботодавців, розвитку освітньо-соціального партнерства університетів і підприємств роботодавців на засадах реалізації компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення якості сучасних випускників закладів вищої освіти (ЗВО) відбувається, перш за все, на підставі збереження традиційності освіти. Перехід традиційного навчання на якісно новий рівень професійної підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр», на думку сучасних науковців, можливий тільки за умови включення студентів до активного та добровільного процесу формування знань, умінь і досвіду творчої діяльності, що дозволить перетворити студента з об'єкта навчання на суб'єкт професійної діяльності. Відповідно до стандартів освіти, методологічною основою є компетентнісний підхід, за яким фахові дисципліни мають бути орієнтовані на розвиток фахових компетенцій і на особистісний професійний розвиток [8].

Упровадження особистісно орієнтованого навчання передбачає зміни форм комунікації в навчально-виховному процесі, прийомів і засобів комунікативної діяльності, спрямованої на формування у майбутніх магістрів професійних та комунікативних компетентностей [2-5].

Практична реалізація особистісно орієнтованого навчання можлива тоді, коли створенні умови такого розвивального середовища (зміст, організаційні форми, методи, засоби, суб'єкт-суб'єктний характер педагогічної взаємодії), у якому той, хто навчається, набуває статусу найвищої цінності навчального процесу і яке б сприяло розвитку інтелектуального, творчого і духовного потенціалу, його індивідуальності, емоційно-вольових якостей, творчих можливостей, мислення і загальної культури, формуванню здатності до самостійної, активної діяльності, професійного самовизначення, навичок взаємодії із сучасним динамічним ринком праці [1].

Провідним у системі забезпечення якості сучасної освіти за результатами сформованості професійної компетентності та конкурентної спроможності на сучасному ринку праці є компетентнісний підхід [6].

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) галузевих освітніх стандартів вищої освіти (ГОСВО) якість професійної підготовки забезпечується здатністю реалізувати фахові компетенції на основі сформованості професійної компетентності випускників закладів вищої освіти [7]. На наше переконання, професійна готовність до реалізації фахових компетентностей є результатом якісного освітнього процесу професійної підготовки у ЗВО.

Саме впровадження дуальної освіти у процес магістерської підготовки забезпечить формування освітнього середовища, сприятливого для особистісного професійного розвитку майбутніх магістрів, їх професійної компетентності, професійної готовності до реалізації фахових компетенцій та конкурентної здатності і відповідності запитам сучасному динамічному ринку праці.

Мета: здійснення теоретично-експериментального обґрунтування впровадження дуальної освіти на засадах компетентнісного підходу в умовах євроінтеграційних змін в системі вищої освіти.

Завдання дослідження: здійснити теоретично-експериментальне обґрунтування впровадження дуальної освіти на засадах компетентнісного підходу в умовах євроінтеграційних змін в системі вищої освіти.

Методи дослідження: системний аналіз наукових літературних джерел з проблем професійної підготовки майбутніх магістрів та використання елементів дуальної освіти в освітніх процесах; педагогічного досвіду університетів країн Центральної та Східної Європи та інтеграції в умовах вищої фармацевтичної освіти України; аналіз наукових публікацій світового рівня розвитку менеджменту

вищої фармацевтичної освіти; педагогічне спостереження; анкетування; тестування; аналіз результатів проблемного навчання і робота в групах.

Основні результати дослідження. Впровадження елементів дуальної освіти у процес магістерської підготовки, широке використання дистанційного навчання та обмін освітнім досвідом з використанням віддаленого доступу до електронних ресурсів, поєднання інформаційних технологій оптимізує освітній процес в умовах євроінтеграції [9; 10].

На основі здійсненого теоретичного аналізу наукових джерел та наукометричних баз даних професійної підготовки магістрів фармації університетів Центральної та Східної Європи, системного аналізу розвитку вищої фармацевтичної освіти в Україні в умовах євроінтеграції освітніх процесів обґрунтовано тенденції сприяння розвитку вищої фармацевтичної освіти та формуванню професійної компетентності майбутніх магістрів фармації в Україні в умовах євроінтеграції освітніх процесів, а саме: розвиток мобільного освітнього середовища в умовах євроінтеграції; гармонізація нормативно-регуляторного підґрунтя у сфері виробництва і обігу лікарських засобів; застосування комплексу належних фармацевтичних практик у галузі і в системі галузевої освіти; впровадження освітніх і галузевих інновацій в процесі формування професійної компетентності майбутніх магістрів фармації.

За результатами здійсненого системного аналізу досвіду організації освітнього процесу в університетів Центральної та Східної Європи і України встановлено, що обґрунтовані тенденції сприяють розвитку вищої фармацевтичної освіти та формуванню професійної компетентності майбутніх магістрів фармації в Україні в умовах євроінтеграції освітніх процесів. Однією з виявлених тенденцій – впровадження освітніх і галузевих інновацій в процесі формування професійної компетентності є впровадження дуальної освіти, розробка й затвердження освітньо-професійних програм магістерської підготовки у співпраці з роботодавцями, розвитку освітнього, соціального та бізнес-партнерства.

Впровадження передового досвіду менеджменту вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи зумовлює застосування елементів дуальної освіти в програмах магістерської підготовки і є складовою інноваційних змін в організації професійної підготовки для максимальної відповідності умов фахової підготовки умовам майбутньої професійної діяльності, створення адаптивного освітнього середовища для ефективного формування професійної компетентності і конкурентної спроможності на європейському ринку праці.

Впровадження елементів дуальної освіти в освітній процес професійної підготовки майбутніх магістрів за спеціальністю 226 «Фармація. Промислова фармація» сприяють оптимізації набуття професійних якісних ознак, оскільки забезпечують умови професійної у професійному середовищі при соціальній взаємодії, основаній на гуманістичних і етичних засадах; надають можливість особистісної самоідентифікації у майбутній професійній діяльності, соціально значущою для охорони здоров'я людини.

Елементи дуальної освіти впроваджено в організацію науково дослідної практики в умовах наукових лабораторій фармацевтичних підприємств майбутніх роботодавців. Після завершення науково дослідної практики нами проведено оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами анкетування.

Розроблено кваліметричні анкети (зразок наведено у табл 1.) та диференційну шкалу оцінювання за 20 розділами, що включали тести теоретичної і практичної підготовки до науково-дослідницької діяльності та здатності вирішувати професійні завдання майбутньої професійної діяльності.

Таблиця 1

Оцінка сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти

№	Кваліфікаційні характеристики показників критеріїв оцінки	Бал
1	Міжнародні стандарти ISO та їх застосування у науковій та науково-технічній діяльності.	1-5
2	Міжнародні регуляторні органи та їх повноваження щодо контролю якості і безпеки застосування лікарських засобів.	1-5
3	Алгоритми безпеки застосування лікарських засобів.	1-5
4	Дизайн експериментальних досліджень прямих та непрямих витрат пацієнтів для раціональної фармакотерапії	1-5
5	Основні положення належної лабораторної практики	1-5
6	Дизайн експериментальних досліджень лабораторного етапу фармацевтичної розробки.	1-5
7	Методи математичного моделювання у науковій та науково-технічній діяльності.	1-5
8	Математичне планування експериментальних досліджень.	1-5
9	Зміст і структура поняття ризик-менеджменту та його застосування у науково-дослідній діяльності.	1-5
10	Проектування етапів експериментального дослідження.	1-5
11	Моделі побудови діаграм причинно-наслідкових зв'язків за результатами експериментальних досліджень.	1-5
12	Статистичний аналіз та обробка експериментальних досліджень.	1-5

№	Кваліфікаційні характеристики показників критеріїв оцінки	Бал
13	Застосування хмарних технологій у науковій та науково-технічній діяльності.	1-5
14	Міжінтеграційні зв'язки доказової медицини, доказової фармації та фармацевтичної опіки.	1-5
15	Використанні інформаційних контентів наукометричних баз доказової медицини.	1-5
16	Використанні інформаційних контентів наукометричних баз Pubmed, PubDrug, Reaxis.	1-5
17	Нормативно-регуляторне та законодавче підґрунтя пілотних проектів у здійсненні фармацевтичної опіки пацієнтів	1-5
18	Основні положення введення державної системи якості лікарських засобів	1-5
19	Міжнародні стандарти та регуляторні документи забезпечення якості та безпеки застосування лікарських засобів	1-5
20	Гармонізація нормативно-регуляторного та законодавчого підґрунтя та міжнародних стандартів доказової медицини, фармації та фармацевтичної опіки	1-5
Рейтинговий бал на завершення науково-дослідної практики		100

Оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти за набраним рейтинговим балом кваліметричної анкети здійснювали з використанням диференційної рівневої шкали: елементарний рівень 60-74 балів; функціональний рівень 75-80 балів; продуктивний рівень 81-89 балів; творчий рівень 90-100 балів.

Результати проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти наведено у діаграмі на рис. 1.

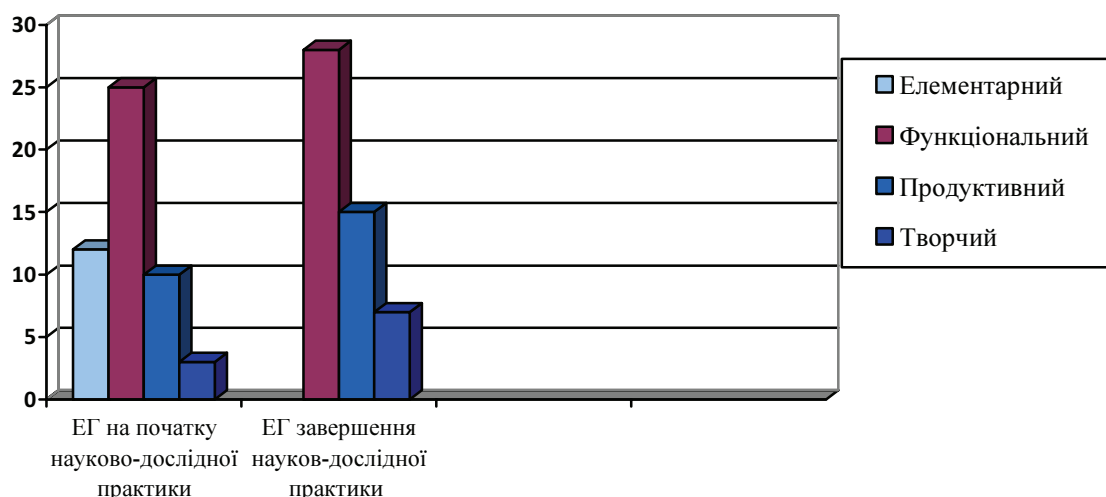

Рис. 1. Результати проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти (2019-2020 рр.)

За результатами проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами після завершення науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти (2019–2020 рр.) встановлено: елементарно рівня не виявлено, функціональний рівень – збільшилось від 25 до 28 студентів; продуктивний рівень – збільшилось від 10 до 15 студентів; творчий рівень – збільшилось від 3 до 7 студентів, що підтверджує ефективність впровадження елементів дуальної освіти в організацію науково-дослідної практики в умовах наукових лабораторій підприємств майбутніх роботодавців.

Висновки. Впровадження елементів дуальної освіти у магістерську підготовку є складовою інноваційних змін в організації професійної підготовки, оскільки сприяє оптимізації набуття якісних професійних ознак, забезпечує умови професійної діяльності у професійному середовищі при соціальній взаємодії, оснований на гуманістичних і етичних засадах; надає можливість особистісної самоідентифікації у майбутній професійній діяльності. У процесі експериментального дослідження і проведеного оцінювання сформованості професійної готовності магістрів до реалізації фахових компетенцій за результатами науково-дослідної практики з елементами дуальної освіти (2019-2020 рр.)

підтверджено ефективність впровадження елементів дуальної освіти в організацію науково-дослідної практики в умовах наукових лабораторій підприємств майбутніх роботодавців.

Перспективним напрямом подальших досліджень є проектування та розробка програм магістерської практики з впровадженням елементів дуальної освіти.

References

1. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания. *Педагогика*. 2007. № 8. С. 44-53.
Bondarevskaya E.V. (2007). Tsennostnyye osnovaniya lichnostno oriyentirovannogo vospitaniya [Value bases of personality-oriented education]. *Pedagogika – Pedagogy*, 8, 44–53.
2. Кайдалова Л. Г., Щокина Н. Б., Комышан А. И. Современные педагогические технологии в подготовке будущих специалистов здравоохранения. *The unity of science : International scientific professional periodical journal*. 2015. 10. P. 38-40.
Kaidalova L.G., Shchokina N.B., Komyshan A.I. (2015). Sovremennyye pedagogicheskiye tekhnologii v podgotovke budushchikh spetsialistov zdravookhraneniya [Modern pedagogical technologies in the training of future health professionals]. *The unity of science: International scientific professional periodical journal*, 10, 38-40.
3. Кайдалова, Л. Г. Сучасні освітні технології як засіб підготовки майбутніх фахівців. *Актуальні питання освіти і науки: Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10-11 листоп., 2015 р.)*. Х. : ХОГОКЗ, 2015. С. 84-89.
Kaidalova L. G. (2015). Suchasni osvitni tekhnolohiyi yak zasib pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv. Aktual'ni pytannya osvity i nauky : Materialy III mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Modern educational technologies as a means of training future professionals. Current issues of education and science: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference] (Kharkiv, November 10-11, 2015). Kharkiv, Ukraine : HOGOKZ, 84-89.
4. Кайдалова Л. Г. Шварп Н. В., Савохіна М. П. Формування дослідницької компетентності магістрантів спеціальності «Науки про освіту», освітньої програми «Педагогіка вищої школи». *Професійна освіта: проблеми і перспективи. Vocational education: problems and prospects*. 2017. № 12. С. 110-114.
Kaidalova L. G., Shvarp N. V., Savokhina M. P. (2017). Formuvannya doslidnyts'koyi kompetentnosti mahistrantiv spetsial'nosti «Nauky pro osvitu», osvith'oyi prohramy «Pedagogika vyshchoyi shkoly» [Formation of research competence of undergraduates majoring in «Science of Education», educational program «Higher School Pedagogy»]. *Profesiyna osvita: problemy i perspektyvy. Vocational education: problems and prospects*, 12, 110-114.
5. Кайдалова Л. Г. Самоосвіта як компонент професійного розвитку та зростання викладачів вищих навчальних закладів. *Актуальні питання освіти і науки : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10-11 листоп. 2017 р.)*. Х. : ХОГОКЗ, 2017. С. 26-31.
Kaidalova L.G. Samoosvita yak komponent profesiynoho rozvytku ta zrostannya vykladachiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv. Aktual'ni pytannya osvity i nauky : materialy V mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Self-education as a component of professional development and growth of teachers of higher educational institutions. Current issues of education and science: Proceedings of the V International. scientific-practical conf. (Kharkiv, November, 10-11, 2017) Kharkiv, Ukraine : HOGOKZ, 26-31.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
Ovcharuk O. V. (Ed.). (2004). Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: Biblioteka z osvith'oyi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library of educational policy]. Kyiv, Ukraine : KIS.
7. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / За загальною редакцією В. Д. Шинкарука. К. : МОН України ПТІЗО, 2008. С. 2-8.
Shinkaruk V. D. (Ed.). (2008). Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlya rozroblennya skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoyi osvity [A set of normative documents for the development of components of the system of industry standards of higher education]. Kyiv, Ukraine : MES of Ukraine IITIZO.
8. Zalis'ka O., Maksymovych N., Leleka M., Piniashko O. (2015). State and prospects of pharmacoeconomics training in Ukraine. Value in Health. *ISPOR 5th Latin America Conference Abstracts* (September 6-8, 2015, Santiago, Chile), 18, 7, 854.
9. Voskoboynikova G.L. Conceptual foundations of pharmaceutical innovation in industrial practice. Master's workshops. K., 2016. 215 p.
10. Voskoboynikova G., Dovzhuk V., Dovzhuk N., Rudyk A. Dual education: international experience and prospects of implementing the system of master training in higher education in Ukraine. *Modern science and education: new realities and scientific solutions*. 2017. Vol. X. С. 136–143.

Voskoboinikova H.

ORCID: 0000-0003-1483-7496

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Management quality, standardization and safety use of drugs,
Kyiv International University
(Kyiv, Ukraine), E-mail: g_vosk@ukr.net

Dovzhuk V.

ORCID: 0000-0002-3491-018X

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Organization and Economics of Pharmacy,
Bogomolets National Medical University
(Kyiv, Ukraine)

Konovalova L.

ORCID: 0000-0003-2112-227X

Candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of Organization and Economics of Pharmacy,
Bogomolets National Medical University
(Kyiv, Ukraine)

INTRODUCTION OF DUAL EDUCATION ON THE BASIS OF COMPETENCE APPROACH IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION CHANGES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

The article provides a theoretical and experimental justification for the introduction of dual education on the basis of a competency-based approach in the context of European integration changes in the higher education system.

Purpose: implementation of theoretical and experimental substantiation of the introduction of dual education on the basis of the competence approach in the context of European integration changes in the higher education system.

Methodology: methods of system analysis, comparison of scientific literature sources on the problems of professional training of future masters and the use of best practices in the application of elements of dual education in educational processes; pedagogical experience of universities of Central and Eastern Europe and integration in the conditions of higher pharmaceutical education of Ukraine; analysis of scientific publications of the world level of development of management of higher pharmaceutical education; pedagogical observation; questionnaires; testing; analysis of problem-based learning outcomes and group work.

Scientific novelty: introduction of elements of dual education in master's training is a component of innovative changes in the organization of professional training as promotes optimization of acquisition of qualitative professional signs, provides conditions of professional activity in the professional environment at social interaction based on humanistic and ethical bases; provides an opportunity for personal self-identification in future professional activities. In the process of experimental research and evaluation of the formation of professional readiness of masters for the implementation of professional competencies, the effectiveness of the introduction of elements of dual education in the organization of research practice in the research laboratories of future employers.

Conclusions. The introduction of elements of dual education in master's training is a component of innovative changes in the organization of professional training, as it helps to optimize the acquisition of quality professional characteristics, provides conditions for professional activity in a professional environment with social interaction based on humanistic and ethical principles; provides an opportunity for personal self-identification in future professional activities.

In the process of experimental research and evaluation of the formation of professional readiness of masters for the implementation of professional competencies based on the results of research practice with elements of dual education (2019-2020) confirmed the effectiveness of elements of dual education in the organization of research practice in research laboratories employers.

A promising area of further research is the design and development of master's degree programs with the introduction of elements of dual education.

Key words: professional training, competence approach, advanced educational experience, elements of dual education, research practice.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. К. Проніков**

УДК 378[81`367:811.161.2]

Дружененко Р. С.

ORCID: 0000-0002-7002-4273

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна), E-mail: raisadruzhenenko@gmail.com

Попова О. А.

ORCID: 0000-0003-2858-5728

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри слов'янської філології та журналістики,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
(Київ, Україна), E-mail: popova.sevastopol@gmail.com

ПРАКТИКА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ В КУРСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності й можливості врахування комунікативно-прагматичного різновиду традиційного лінгвоаналізу тексту та репрезентація системи прагматично орієнтованих вправ аналітичного характеру, реалізованих під час магістерської підготовки майбутніх філологів.

Методологія. В обґрунтуванні сутності комунікативно-прагматичного аналізу тексту як виду навчальної діяльності автор спирається на наукові положення з лінгвістики тексту (Н. Болотнова, Н. Валгіна, Т. Должикова, Т. Єценко, Л. Мацько, Т. Мілєва, Т. Терновська), лінгвістичної прагматики (Ф. Бацевич, Л. Безугла, Н. Кондратенко, Т. Космеда, М. Олешков, Г. Почепцов, І. Сусов, С. Шабат-Савка, І. Шевченко), функційного і прагматичного синтаксису (І. Вихованець, М. Вінтонів, М. Всеволодова, О. Доценко, А. Загнітко, Н. Золотова, О. Мельничук, М. Плюц), прагмалінгводидактики (Р. Дружененко, С. Єрмоленко, Т. Єценко, І. Кухарчук, С. Одайник, М. Оліяр, С. Омельчук, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Н. Шульжук).

Наукова новизна. У статті досліджено аспект системного впровадження елементів комунікативно-прагматичного аналізу тексту у межах магістерської підготовки майбутніх учителів-філологів на заняттях із лінгвістичного аналізу тексту. Доведено необхідність і можливість активного залучення аналітичних вправ, що зумовлене розвитком загального лінгвістичного комунікативно-прагматичного підходу до вивчення явищ мовної системи у їхньому функційному вияві, а також лінгводидактичною парадигмою формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Теоретичне обґрунтування означеної проблеми стало стимулом для розроблення й презентації низки прагматично зорієнтованих вправ аналітичного характеру, що відображають елементи комунікативно-прагматичного аналізу функційного простого речення. Авторське осмислення природи, сутності, мети, завдань, принципів комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсивного фрагменту) вплинуло на різноспрямованість пропонованих вправ – від диференціації класів мовленнєвих актів, формально виражених різними типами простого речення, до виявлення прагматичних функцій простих речень у межах пропонованих комунікативних актів, аналізу успішних комунікативних інтеракцій чи причин комунікативних девіацій.

Висновки. Системна реалізація прагматично орієнтованих аналітичних вправ у курсі магістерської підготовки майбутніх філологів на заняттях із лінгвістичного аналізу тексту у Київському університеті імені Бориса Грінченка переконала в необхідності пропонованої роботи в інших закладах вищої освіти, оскільки відповідає сучасним тенденціям розвитку мовознавчої наукової галузі, а також вимогам викладання філологічних дисциплін. Необхідністю також автор вважає підготовку методичного посібника із системою аналітичних комунікативно-прагматичних вправ.

Ключові слова: магістерська підготовка, майбутній філолог, комунікативно-прагматичний аналіз тексту, функційне просте речення, прагматично орієнтовані аналітичні вправи.

Постановка проблеми. Комунікативно-прагматичний аналіз тексту – один із видів лінгвоаналізу, що базується на концепції комунікативної прагматики як галузі мовознавства. У межах освітньої програми магістерської підготовки майбутніх учителів-словесників увиразнює і розширює межі традиційного розуміння лінгвістичного аналізу тексту, забезпечує опрацювання тексту як комунікативної події, що сприяє формуванню професійної компетентності фахівця. Найбільший простір для реалізації відповідних теоретичних положень та формування практичного досвіду має дисципліна «Лінгвістичний аналіз тексту», що входить до навчального плану з підготовки магістерського освітнього рівня.

В обґрунтуванні сутності комунікативно-прагматичного аналізу тексту як виду навчальної діяльності спираємося на наукові положення з лінгвістики тексту (Н. Болотнова, Н. Валгіна, Т. Должикова, Т. Єщенко, Л. Мацько, Т. Мілева, Т. Терновська), лінгвістичної прагматики (Ф. Бацевич, Л. Безугла, Н. Кондратенко, Т. Космеда, М. Олешков, Г. Почепцов, І. Сусов, С. Шабат-Савка, І. Шевченко), функційного і прагматичного синтаксису (І. Вихованець, М. Вінтонів, М. Всеволодова, О. Доценко, А. Загнітко, Н. Золотова, О. Мельничук, М. Плющ), прагмалінгводидактики (Р. Дружененко, С. Єрмоленко, Т. Єщенко, І. Кухарчук, С. Одайник, М. Олійр, С. Омельчук, М. Пентиліук, Т. Симоненко, Н. Шульжук).

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності й можливості врахування прагматичного аспекту у межах традиційного лінгвоаналізу тексту та репрезентація системи прагматично орієнтованих вправ аналітичного характеру.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомими для дослідження є наукові розвідки з лінгвістики тексту, де спостерігаємо тенденцію до часткового осмислення аналізу одиниць мовної системи, що набувають ознак прагматичного явища. Сучасна наукова платформа презентує кілька основних підходів до аналізу тексту та дискурсу [1; 3; 6], серед яких особливе місце приділено прагматичному підходу.

У зіставному аспекті Н. Валгіна досліджує функційний і прагматичний аспекти дослідження тексту і доходить висновку: прагматичний аналіз тексту є логічним продовженням функційного, включає елементи лінгвоаналізу автора тексту (мету, завдання, тип мовленнєвої поведінки, ставлення до сказаного чи відсутність цього), адресата мовлення (інтерпретація прямих і непрямих смислів, інтелектуальний, емоційний, вольовий, естетичний вплив) та їхню взаємодію [4]. Поняттям «прагматичний аналіз тексту» послуговуються також Ф. Бацевич, Н. Болотнова, Л. Мацько, О. Почапська-Красуцька та ін.

Про широкомасштабність і особливе зацікавлення проблемою прагматичного компонента лінгвістичного аналізу тексту свідчить розмаїття наукових розробок, у яких предметом дослідження стає логіко-прагматичний аналіз (Т. ван Дейк, Ч. Монтегю; Н. Арутюнова, Т. Булигіна, Є. Падучева), прагматико-функційний аналіз (Е. Гроссе, В. Дресслер, Г. Почепцов), лінгвопрагматичний аналіз (Т. Безугла, С. Кирилюк, Я. Мукатаєва, К. Тараненко), когнітивно-прагматичний аналіз (О. Мосейчук, І. Шевченко), комунікативно-прагматичний аналіз (Т. Єщенко, О. Даскалюк, Р. Дружененко, А. Каширін, А. Кур'янович, Г. Почепцов), прагмастилістичний аналіз (А. Габідуліна, О. Ємець, Є. Колісніченко, О. Мігорян, М. Ніконова, І. Шайнер). Кожен із названих різновидів аналізу тексту зумовлює вузько спрямований аспект дослідження – логічний, лінгвістичний, когнітивний, комунікативний, стилістичний – на основі виявлення прагматичної ролі одиниць мовної системи за конкретних обставин функціонування.

На наш погляд, теорія і практика комунікативно-прагматичного аналізу тексту як такого відбувається під впливом розвитку загального мовознавчого підходу – комунікативно-прагматичного, «який розкриває нові горизонти для дослідження традиційних, усталених понять, дає змогу глибше з'ясувати природу синтаксичних мовних одиниць, їхній прагматичний потенціал, функціональні можливості» [8, 9]. Ф. Бацевич вважає, що прагматичний аналіз є складовою більш загального – комунікативного – і має вияв у двох варіантах: 1) як синтез усіх суб'єктивних складників мовленнєвої взаємодії без звернення до особливостей інтеракції учасників спілкування; 2) як аналіз конкретної комунікативної ситуації двох чи більше мовців [2].

Основні результати дослідження. На наш погляд, специфіка комунікативно-прагматичного аналізу тексту (або дискурсивного фрагменту) зумовлює розширення класичного переліку основних ознак тексту (лінійності, зв'язності, цілісності, завершеності, послідовності), доповнення його ознаками комунікативності, корисності, дієвості (впливовості) і полягає у виявленні прагматичної мовної домінанти, обґрунтуванні її ролі у досягненні авторської мети.

Природу, сутність, мету, завдання, принципи, шляхи реалізації комунікативно-прагматичного аналізу функційних мовних одиниць у межах тексту чи дискурсивного фрагменту ми описали раніше [5]. У поданій статті за мету маємо представити прагматично орієнтовані вправи і завдання аналітичного характеру, що допомагають реалізувати частковий комунікативно-прагматичний аналіз тексту на заняттях дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту». Вправи спрямовані на осмислення функційного простого речення як прагматично зумовленого засобу, використання якого у конкретній ситуації спілкування приводить до прогнозованого результату, що є еквівалентом комунікативного успіху.

Завдання до вправ з комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсивного фрагменту) побудовані на основі наукових розвідок з теорії мовленнєвих актів. Відповідно функційне просте речення пропонуємо аналізувати як потенційний або реалізований мовленнєвий акт, як одиницю комунікативного акту. Добірка вправ і завдань спрямована на формування вмінь: оцінити комунікативну ситуацію (обставини, мету, особистість співрозмовників), проаналізувати синтаксичний рівень тактико-стратегічної комунікативної поведінки мовців, специфіку використання мовленнєвих актів, формально виражених різними видами простого речення, задля регулювання процесу спілкування і досягнення перлокутивного ефекту – впливу на співрозмовника, виявити причини комунікативних невдач і замінити слабкі мовленнєві акти шляхом прагматичної трансформації функційних простих речень тощо.

З метою грамотного аналізу комунікативно-прагматичного функціонування простого речення у тексті (дискурсі) студент-магістрант має навчитися визначати тип тексту (дискурсу), його структуру; оцінювати ситуацію спілкування (місце, час, канал комунікації, особистість мовців (вік, стать, національність, статус, посада, психологічний стан тощо), комунікативний шум, загальну атмосферу, тональність, реєстрову організацію); осмислювати глобальну комунікативну мету (для монологу) або комунікативну мету кожного учасника (для діалогу), а також стратегії і тактики її втілення (за необхідності – їх зміну); описувати стилі спілкування мовців та їх зміну у процесі розгортання розмови (конфліктне-кооперативне, нормативне-анормативне, офіційне-неофіційне, відкрите-закрите, ввічливе-неввічливе тощо); аналізувати невербальні засоби спілкування та їх прагматичну функцію тощо.

Наведемо приклади завдань до вправ з комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсивного фрагменту):

1. Прочитайте тексти. Визначте стиль, які тексти, на ваш погляд, є виразниками емоційного, логічного та вольового впливу? Поясніть вибір.

2. Прочитайте тексти. Визначте авторську інтенцію. Яке із висловлювань містить експліцитну інформацію, а яке імпліцитну? Розкодуйте імпліцитну інформацію. На якого адресата тексти справлять найбільший вплив?

3. У праці «Стилістика. Теория поэтической речи» В. В. Виноградов запропонував два види інтенції – повідомлення і вплив. Визначте у поданих текстах вид інтенції.

4. Прочитайте. Розмежуйте речення-інформеми і речення-прагмеми.

5. Прочитайте фрагмент педагогічного дискурсу. Визначте авторський намір. Проаналізуйте виділені прості речення з погляду виконання ними інформативної чи прагматичної функції. Зробіть висновок про їхню роль у реалізації авторського наміру.

6. Прочитайте поезію Михайля Семенка «П'єро кохає». Яка комунікативна мета ліричного героя? Членуючи текст на прості речення, розставте розділові знаки, які б найбільше, на ваш погляд, сприяли реалізації перлокутивної мети – впливу на читача. Порівняйте власні тексти із розділовими знаками з текстами однокласників. Який із варіантів, на вашу думку, є найбільш впливовим?

7. Прочитайте. Виберіть експліцитні та імпліцитні речення-перформативи. Поясніть, за якою ознакою ви їх розмежуєте. Визначте формальний спосіб вираження.

8. Прочитайте текст. Проаналізуйте інформативну і прагматичну функцію простих речень. Диференціюйте фразу за фразою констативи і перформативи. Знайдіть у тексті непрямі мовленнєві акти, визначте їхній клас та імпліцитний смисл. Якими видами простого речення формально виражені мовленнєві акти?

9. Прочитайте тексти оголошень. Яка їхня комунікативна мета? Проаналізуйте функціонування простих речень. Визначте, яким мовленнєвим актам вони відповідають. Чи ефективною є комбінація мовленнєвих актів для впливу на адресата? За умови неефективного поєднання запропонуйте свій варіант оголошення. Якими видами простого речення вони формально виражені?

10. Проаналізуйте інтеракцію виділених мовленнєвих актів з іншими мовленнєвими актами. Зіставте мовленнєвий акт та формальний спосіб його вираження. Запишіть свої спостереження за схемою: Ф (фатив) запитальне речення + К (комісив) (розповідне речення). Визначте їхню ілокутивну силу.

11. Проаналізуйте адресатно спрямовані та адресантно спрямовані мовленнєві акти у пропозованих інтеракціях. Визначте їхню ілокутивну мету, роль у створенні комунікативного контакту. З'ясуйте формальні способи вираження мовленнєвих актів. Чи можна використати інші синтаксичні конструкції (проведіть лінгвістичний експеримент)? Як потенційно вони можуть вплинути на розвиток комунікації?

12. Прочитайте монологічні висловлювання. З'ясуйте комунікативну мету кожного з авторів. Опишіть ситуації, за яких вони досягнуть перлокутивного ефекту. На якого адресата вони можуть справити найбільший вплив (вік, стать, професія, приналежність до груп, течій, партій, смаки, психологічні особливості, національна приналежність тощо)? Які з висловлень є найбільш впливовими з погляду виконання прагматичної функції? Обґрунтуйте відповідь.

13. Порівняйте тематично об'єднані дискурсивні фрагменти. Визначте тему й авторський намір кожного з них. Проаналізуйте прагматичну домінанту синтаксичного рівня та її роль у досягненні комунікативної мети. Який текст є прикладом реалізації інформативної впливовості? У якому із фрагментів синтаксичний рівень є найбільш привабливим з погляду виконання прагматичної функції? Які ще рівні мови у поданих фрагментах виконують прагматичну функцію? Проілюструйте прикладами.

14. Прочитайте фрагмент діалогічного дискурсу. Проаналізуйте соціальний і комунікативний статус учасників комунікативного акту. Про які стосунки між мовцями можна говорити, зважаючи на реалізовані класи мовленнєвих актів? Як статус впливає на мовленнєву поведінку і, відповідно, вибір мовленнєвого акту? Замініть окличні речення неокличними. Відстежте, як зміниться тон розмови і загальна думка про мовця.

15. Порівняйте прагматику синтаксичного рівня фрагментів політичного дискурсу. Які синтаксичні конструкції обрано для реалізації комунікативних стратегій – спонукання, декларування, планування? Яким класам мовленнєвих актів вони відповідають?

16. Прочитайте фрагменти комунікативних контактів. Чи досягнуто учасниками спілкування комунікативного наміру? Проаналізуйте комунікативні тактики мовців. Проведіть лінгвістичний експеримент і зробіть висновок, чи можна комунікативні тактики реалізувати за допомогою інших синтаксичних конструкцій.

Висновки і перспективи. Наведено приклади деяких завдань до вправ із часткового комунікативно-прагматичного аналізу тексту для майбутніх філологів. Системна реалізація прагматично орієнтованих аналітичних вправ у курсі магістерської підготовки майбутніх філологів на заняттях із лінгвістичного аналізу тексту у Київському університеті імені Бориса Грінченка переконала в необхідності пропонованої роботи в інших вищих закладах освіти, оскільки відповідає сучасним тенденціям розвитку мовознавчої наукової галузі, а також вимогам викладання філологічних дисциплін. Вважаємо за необхідне створення навчального методичного посібника із системою різноспрямованих прагматично орієнтованих аналітичних вправ.

References

1. Архипова С. А. Различные подходы к анализу текста. *Филология и литературоведение*. 2012. № 3. URL : <http://philology.snauka.ru/2012/03/148>
Arhipova, S. A. (2012). Razlichnyye podhody k analizu teksta [Different approaches to the text analysis]. *Filologiya i literaturovedenie – Philology and Literary Studies*, 3. Retrieved from <http://philology.snauka.ru/2012/03/148>
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. К. : Академія, 2011. 304 с.
Batcevych, F. (2011). Vstup do lingvistichnoyi pragmatyky [Introduction to linguistic pragmatics.]. Kyiv, Ukraine : Akademiya.
3. Безугла Т. А. Лінгвопрагматичні й стилістичні властивості рекламного дискурсу. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*, 2013. № 1052. С. 31-36.
Bezugla, T. A. (2013). Lingvopragmatychni i stylistychni vlastyvyosti reklamnogo dyscurcu [Lingua-pragmatic and stylistic characteristics of advertising discourse]. *Visnyk XNU im. V.N. Karazina – Bulletin of KhNU named after V.N. Karazin*, 1052, 31-36.
4. Валгина Н. С. Теория текста. М. : Логос, 2003. 173 с.
Valgina, N.S. (2003). Teoriya teksta [Text theory]. Moskov, Russian : Logos.
5. Дружененко Р. С. Теоретичне обґрунтування комунікативно-прагматичного аналізу простого речення як прийому навчання синтаксису студентів вищих педагогічних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 22 (1-2017). Ч. 2. С. 240-245.
Druzenenko, R.S. (2017). Teoretychne obgruntuvannya komunikatyvno-pragmatychnogo analizu prostogo rechennya yak pryomu navchannya syntaxysu studentiv vyshchyyh pedagogichnyh zakladiv osvity [Theoretical basis to communicative-pragmatic analysis of a simple sentence as a learning method of syntax applied to students of higher pedagogical educational institutions]. *Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 22 (1-2017), 2, 240-245.
6. Нариси з лінгвістичного аналізу дискурсу: до проблеми типології та характеристики : Монографія / За ред. І. П. Липко. Харків : БУРУНіК, 2014. 204 с.
Lypko, I. P. (Ed.). (2014). Narysy z lingvistichnogo analizu dyskursu: do problemy typologiyi ta haracterystyky [Essays on the linguistic analysis of discourse: to typology and characteristics issues]. Harkiv, Ukraine : BURUNiK.
7. Тараненко К. В. Лінгвопрагматичний аналіз типу мовної особистості. *Український смисл*. 2016. С. 310–319.
Taranenko, K.V. (2016). Lingvopragmatychnyi analiz typu movnoyi osobystosti [Lingua-pragmatic analysis of the lingual identity type]. *Ukrayinskiy smysl – Ukrainian meaning*, 310–319.
8. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: Монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
Shabat-Savka, S. (2014). Kategoriya komunikatyvnoyi intentsiyi v ukrayinskiy movi [Communicative intention category in Ukrainian language]. Chernivtsi, Ukraine : Bukrek.

Druzhnenko R.

ORCID: 0000-0002-7002-4273

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Boris Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine), E-mail: raisadruzhnenko@gmail.com

Попова О.

ORCID: 0000-0003-2858-5728

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Slavic Philology and Journalism
V.I. Vernadsky Taurida National University
(Kyiv, Ukraine), E-mail: popova.sevastopol@gmail.com

**PRACTICE OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ANALYSIS
OF THE TEXT IN THE COURSE
OF MASTER'S TRAINING OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS**

The purpose of the article is the scientific substantiation of the need and the possibility of taking in to account the communicative-pragmatic variety of traditional linguistic analysis of the text and the representation of the system of pragmatic oriented analytical exercises implemented during the master's training of future philologists.

Methodology. In substantiation of the essence of communicative-pragmatic analysis of the text as a type of educational activity, rely on scientific provisions on linguistics of the text (N. Bolatnova, N. Valegin, T. Dolzhikova, T. Ishchenko, L. Matsko, T. Mileva, T. Ternow), linguistic Pragmatics (F. Bacvich, L. Abzugla, N. Kondratenko, T. Kosmed, M. Oleshkov, G. Pocheptsov, I. Susov, S. Shubat-Savka, I. Shevchenko), functional and pragmatic syntax (I. Vikhovanets, M. Vinton, M. Vesevolovova, O. Dotsenko, A. Zagnitko, N. Zolotov, O. Melnychuk, M. Liver), Pragmatic linguistic didactics (R. Druzhnenko, S. Eremolenko, T. Ishchenko, I. Kukharchuk, S. Nadynik, M. Oilir, S. Omelchuk, M. Pentyluk, T. Symonenko, N. Schuljuk).

Scientific novelty. The article investigates the aspect of practical implementation of the elements of the communicative-pragmatic analysis of the text within the master's training of the future teachers of the faculty of philology. The necessity and possibility of the active involvement of analytical exercises is proved, which is due to the development of general linguistic communicative-pragmatic approach to studying the phenomena of the language system in their functional manifestation, as well as linguistic didactics paradigm of forming the professional competence of the future specialist. The theoretical substantiation of this problem gave impetus for the development and presentation of a number of pragmatically oriented exercises of an analytical nature, reflecting the elements of communicative-pragmatic analysis of a functional simple sentence. The author's understanding of the nature, essence, purpose, tasks, principles of the communicative-pragmatic analysis of the text (discursive fragment) influenced the diversity of the proposed exercises – from the differentiation of classes of speech acts, formally expressed by different types of simple sentences, to identifying pragmatic function of functional simple sentence within suggested communicative acts, analysis of the successful communicative interactions or reasons of the communicative deviations.

Conclusions. System realization of pragmatically-oriented analytical exercises in the course of master's training of future philologists on linguistic analysis of text at Boris Grinchenko Kyiv University convinced the need for offered work in other higher education institutions, as it corresponds to modern tendencies of development of linguistic scientific branch, and also to requirements of teaching of philological disciplines. Necessity also the auth or considers the preparation of a methodological manual – system of analytical communicative and pragmatic exercises.

Key words: master's training, future philologist, communicative-pragmatic text analysis, functional simple sentence, pragmatically oriented analytical exercises.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. О. Караман

Доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (передумови стандартизації)

У статті схарактеризовано особливості професійної підготовки сучасного вчителя Нової української школи. Проаналізовано основні вектори оновлення змісту підготовки майбутніх учителів, що визначені у Концепції НУШ, Концепції розвитку педагогічної освіти, Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Серед компонентів оновлення освіти важливе місце має підготовка вчителя нової української школи, яка зазнає суттєвих змін. У Концепції Нової української школи підкреслено головну роль вчителя у процесах оновлення освіти, зацентровано увагу на підготовці умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно.

Мета статті – визначити особливості підготовки сучасного вчителя, що відповідає запитам Нової української школи.

Методи дослідження – загальнонаукові методи: аналіз, узагальнення, систематизація та моделювання.

Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання; теорія компетентнісного підходу до навчання; теорія діяльності та теорія мотивації діяльності; теорія особистісно-орієнтованого навчання.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні особливостей підготовки сучасного вчителя; розкрито роль практичної підготовки майбутніх учителів, чинники професійної успішності майбутнього вчителя, важливість інноваційного типу мислення сучасного вчителя, готовність до інноваційної діяльності. Наголошено на важливості розвитку загальних та спеціальних компетентностей в умовах суб'єкт-орієнтованого підходу, що дозволяє якнайкраще розуміти свої індивідуальні особливості та проектувати власну траєкторію професійного розвитку.

Зроблено **висновок**, що заклади вищої освіти мають забезпечити відповідну професійну підготовку вчителя, використовуючи інноваційні методи та технології, розвинути інноваційний тип мислення та здатність до саморозвитку та саморегуляції, активізувати спрямованість на успішність професійної діяльності.

Ключові слова: майбутній вчитель, професійна підготовка, освітній процес, компетентність, педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Підготовка освітянських кадрів суттєво впливає на становлення інтелектуальної еліти суспільства, її загальної культури та духовності. Саме вчитель відіграє ключову роль у формуванні соціального капіталу держави, її економічної та політичної конкурентоспроможності. Отож, нагальною потребою суспільства є оновлення підходів до підготовки вчителя як фахівця-професіонала, здатного до саморозвитку та постійного самовдосконалення, зі сформованими ціннісними та духовними пріоритетами. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» задекларувала положення, що підготовка педагогічних кадрів є головним завданням модернізації освіти, пріоритетним принципом державної освітньої політики. Нові підходи до професійно-педагогічної освіти містять ряд перетворень, серед яких – створення умов для особистісного та професійного розвитку педагога [7].

Проблемою у досягненні ефективності педагогічної освіти є відсутність цілісності педагогічної підготовки майбутнього вчителя, яка б визначила пріоритетність практико-орієнтованого та особистісно-орієнтованого навчання, що забезпечить здатність успішно виконувати найрізноманітніші функції професійної діяльності, професійно й особистісно самовдосконалюватись.

У багатьох педагогічних ЗВО України здійснюється активне оновлення форм, методів і засобів організації освітнього процесу підготовки майбутніх учителів, що спрямовується на ефективне

оволодіння загальними та спеціальними компетентностями, досягнення результатів навчання, які дозволять якісно реалізувати функції майбутнього вчителя.

Мета статті – визначити особливості підготовки сучасного вчителя, що відповідає запитам Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка майбутнього вчителя у закладі вищої освіти має виняткове значення для майбутнього педагогічної діяльності, отож науковці пропонують різноманітні шляхи її модернізації. Різні аспекти змісту, форм та методів професійної підготовки, розвитку провідних якостей та компетентностей майбутнього вчителя досліджувалась у роботах В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Бондар, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюна, М. Євтуха, Л. Коваль, Н. Кузьміної, О. Матвієнко, Л. Петухова, О. Савченко, Н. Ничкало, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. У працях А. Алексюка, І. Богданової, Н. Гузій, О. Дубасенюк, А. Міненок, Л. Романишиної, Т. Скорик, М. Сметанського, Н. Терентьевої, Г. Товканець та інших проаналізовано різні аспекти розвитку, та вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, становлення професійної успішності та самореалізації вчителя у професії.

Основні результати дослідження. Основними тенденціями сучасної професійної педагогічної освіти (В. Андрущенко, О. Дубасенюк, В. Луговий, Н. Ничкало) визначено демократичність, багато-профільність, багатоваріантність, різноманітність навчальних планів та програм, гуманістична та практична спрямованість, посилення інформатизації освітнього процесу, впровадження міжнародного досвіду та ідей інтеграції, професіоналізації й універсалізації. Провідною стає полікультурна парадигма освіти як духовно-інтелектуальна основа творчого (гуманітарного) мислення, та відкритість суспільства, гуманістичні цінності, формування особистості як суб'єкта культури, світоглядні, полікультурні орієнтації на творчість у практиці навчально-виховного процесу [1, 3-8].

Важливою характеристикою сучасного вчителя є інноваційний тип мислення. Формування особистості нового типу, яка володіє комплексом інноваційного мислення відбувається в процесі університетської освіти. Університет виступає одним із головних елементів триади «університетська освіта – уряд – виробництво» [4, 107]. Інноваційне освітнє середовище педагогічного університету ставить основним завданням формування вчителя нового типу, що виявляє спроможність до продукування педагогічних ідей та впровадження їх у практику освітнього процесу ЗЗСО.

Найважливішими аспектами інноваційної освітньої діяльності вчителя є такі: наповнення інноваційним змістом місії педагогічної діяльності в сучасних умовах, заснованої на знаннях; зміна вимог до якості її кінцевих результатів, характеру і засобів взаємодії суб'єктів освітнього процесу; ревізія смислів і цінностей інноваційної педагогічної діяльності, особливо в частині цінностей: цілей, відносин та засобів. Ціннісне ядро професійної діяльності складають такі цінності, як гуманістична спрямованість особистості, готовність до розробки та впровадження інновацій, професійна мобільність, обмін знаннями та інноваційними розробками, особиста відповідальність за якість кінцевих результатів професійної діяльності, активне партнерство, командна робота, прояв ініціатив у розробці інноваційних проєктів розвитку освітньої установи, готовність до розумного ризику, забезпечення готовності педагогічних кадрів до вибудовування ієрархії інноваційних цілей, забезпечення якості на рівні освітнього процесу, навчальної дисципліни, навчальної теми, навчального заняття в компетентнісному форматі [5, 108].

МОН України затверджено Концепцію розвитку педагогічної освіти (2018), Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), які визначили пріоритети у реформуванні вищої педагогічної освіти.

Реформування освітньої галузі розпочалося із початкової освітньої ланки. «Концепція Нової української школи» (2016) стала дороговказом у перебудові початкової освіти. Серед чинників, що забезпечать якість початкової освіти особливу роль відіграє адекватна підготовки вчителя, що має характеризуватися фундаментальністю, багатоаспектністю та цілісністю.

Концепція Нової української школи акцентує увагу на підготовці умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно; для вчителя створено освітній портал із методичними та дидактичними матеріалами; вказано на необхідність матеріальному стимулюванню вчителя, чим має опікуватися уряд, парламент та місцеві органи самоврядування; акцентовано на наданні академічної свободи вчителя, що передбачає можливість підготовки авторських навчальних програм, самостійного вибору підручників, методів, стратегії, способів і засобів навчання, активного вираження власної фахової думки [10].

Основні документи з реформування освіти вказують, що провідною ідеєю є оновлення як структури, так і форм організації освітнього процесу, насамперед через оновлення навчальних дисциплін. У центрі уваги має стати виховання такого випускника, який буде успішно й ефективно діяти в сучасному середовищі, забезпечувати конкурентоздатність освіти України на європейському і світовому освітньому просторі, відповідати вимогам професійного стандарту вчителя. Тому, насамперед, має бути оновлення змісту підготовки сучасного вчителя із врахуванням Професійного стандарту за професіями Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Акцентуємо увагу та компетентностях вчителя, які визначені у Стандарті: загальні – громадянська, соціальна, лідерська, культурна, підприємницька; та професійні компетентності: мовно-комунікативна, предметна, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-

етична, компетентність педагогічного партнерства; інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювальна, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя.

У Стандарті визначено перелік трудових функцій та компетентності, які забезпечують реалізацію цих функцій:

1) функція «Застосування сучасних змісту освіти, методик і технологій» забезпечується мовно-комунікативною, предметною та інформаційно-цифровою компетентностями;

2) функція «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу» – психологічною, емоційно-етичною та компетентністю педагогічного партнерства;

3) функція «Організація здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища» – здоров'язбережувальною, інклюзивною, проєктувальною компетентностями;

4) функція «Управління освітнім процесом» – прогностичною, організаційною та оцінювально-аналітичною компетентностями;

5) функція «Безперервний професійний розвиток» – інноваційною, рефлексивною компетентностями та здатністю до навчання впродовж життя [8].

Зважаючи на уніфікований підхід до компетентностей сучасного вчителя, вважаємо, що основними напрямками оновлення навчальних дисциплін має стати інтеграція освітніх компонентів, системність їх змісту, представлення змістових інтегрованих ліній; врахування найновітніших досягнень науки та техніки; науково обґрунтований та якісний відбір фахових та фундаментальних знань; застосування наскрізного принципу побудови навчальних планів, що передбачає створення інтегрованих навчальних курсів; передбачення можливостей різних модифікацій предметного змісту, залежно від регіонального спрямування, етнокультурного та соціокультурного середовища тощо.

Професійна підготовка майбутнього вчителя містить теоретичну та практичну складову, цикли освітніх компонентів загальної та професійної підготовки. Загальний та професійний цикли мають обов'язкові освітні компоненти та дисципліни вільного вибору, які формують індивідуальну освітню траєкторію майбутнього вчителя. Професійна підготовка у ЗВО має забезпечити здобувачів знаннями про подальшу професійну діяльність та компетентностями, необхідними для її успішного здійснення; сформувати здатність до педагогічної рефлексії як професійно важливої якості майбутнього вчителя, яка дозволить аналізувати та коректувати професійні дії вчителя, педагогічно доцільно вибудовувати педагогічну взаємодію; сформує гуманістично спрямований підхід майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, розкриє його педагогічні здібності тощо.

Концепція розвитку педагогічної освіти акцентує увагу на безперервній педагогічній практиці як обов'язковій складовій освітнього процесу підготовки здобувача вищої або фахової передвищої освіти до педагогічної професії. Для виконання цього ключового завдання обсяг практичної підготовки має складати не менше 30 кредитів ЄКТС у межах обов'язкової частини бакалаврських та 30 кредитів ЄКТС у межах магістерських програм. Зазначено, що за умов дуальної освіти чи практичної педагогічної діяльності практична підготовка може бути збільшена [6].

Практична підготовка майбутніх учителів ставить їх в умови реальної професійної діяльності. У процесі практики студенти не тільки виконують освітньо-виховні завдання, передбачені діючими інструктивними документами програми практики, а також проводять певну науково-дослідну роботу за завданням кафедр педагогіки, психології та методик викладання, виконують індивідуальні навчально-дослідні завдання, узагальнюють передовий педагогічний досвід, проводять педагогічні експерименти, здійснюють психолого-педагогічні спостереження за учнями. Результати педагогічної практики стають основою для написання бакалаврських та магістерських наукових проєктів, студентських наукових робіт. За час роботи в школі студенти допомагають класному керівникові у навчально-виховній роботі з учнями: перевіряють учнівські роботи, зошити і щоденники, підтримують зв'язки з батьками, приймають участь у репетиціях, пов'язаних з підготовкою до позакласних виховних заходів; готують дітей до участі в предметних та художніх олімпіадах; допомагають в оформленні класних куточків, випуску стіннівок; проводять з дітьми ігри, екскурсії, вечори, диспути тощо [2].

Практиканти набувають професійних компетентностей у процесі проведення виховних заходів з учнями та їхніми батьками, зосереджуючи увагу на компонентах взаємодії «вчитель – учень – батьки». Така роль для студента-практиканта є незвичною та новою, що посилює інтернальні якості його особистості, інтегрує навчальну та професійну діяльність, створює умови для самовизначення у майбутній професії.

Зазначимо, що у становленні професійності особистість проходить чотири етапи оволодіння професією: початковий рівень оволодіння професією (адаптація до неї, первинне засвоєння чинних норм, необхідних технологій тощо); рівень фахової майстерності (використання у своїй діяльності кращих зразків професійного досвіду, оволодіння прийомами індивідуального та особистісно-орієнтованого підходу до суб'єктів взаємодії); рівень самоактуалізації в професії (усвідомлення можливостей професії для розвитку особистості, саморозвиток за допомогою професії) та найвищий рівень – рівень творчості фахівця (особистісний творчий вклад, внесення авторських пропозицій щодо окремих завдань, прийомів, засобів, методів, форм організації процесу навчання, створення нових системнефективної взаємодії). На цьому рівні особистість досягає професійної успішності, її професіоналізм досягає вершин свого розвитку, а професійна діяльність перетворюється у творчу, рефлексивну та самодостатню [3, 10-11].

Слушною є позиція Т. Скорик щодо чинників становлення професійної успішності майбутнього вчителя: соціально-педагогічна спрямованість особистості, стійкий інтерес до педагогічної діяльності,

педагогічна компетентність, професійно значущі психо-фізіологічні властивості вчителя (педагогічні здібності, емоційний інтелект, працездатність), соціальний інтелект та найбільш значимі для вчительської праці soft skills (вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості deadline) [5]. Зазначимо, що саме ці компоненти слугують основою для визначення технологій педагогічної освіти, змісту, методів, засобів та форм підготовки майбутнього вчителя.

Висновок. Отож, узагальнюючи особливості підготовки сучасного вчителя у закладах вищої освіти для Нової української школи, виокремимо основні характеристики цього процесу :

– оновлення освітніх програм підготовки вчителя у відповідності до виокремлених компетентностей Професійного стандарту вчителя закладу початкової освіти, вчителя закладу загальної середньої освіти;

– оновлення змісту, форм, методів і засобів організації освітнього процесу підготовки вчителя у напрямі введення інновацій, інтеграції, диверсифікації;

– посилення вектору академічної мобільності здобувачів педагогічної освіти, що уможливило поліваріантність, альтернативність освітніх компонентів та розвиток полікультурної компетентності;

– поглиблення практико-орієнтованого та суб'єкт-орієнтованого навчання як необхідної умови забезпечення становлення професіоналізму майбутнього вчителя;

– акцентування на розвитку інноваційного мислення, компетентностях успішного вчителя як вчителя нового покоління К-суспільства.

Перспективними напрямками подальших досліджень вбачаємо окреслення предметно-орієнтованої підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти.

References

1. Дубасенюк О. А., Калініна Л. В., Антонова О. Є. Тенденції розвитку професійної педагогічної освіти. *Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку*. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. 220 с.
Dubaseniuk O. A., Kalinina L. V., Antonova O. Ye. (2006). Tendentsii rozvytku profesiinoi pedahohichnoi osvity. [Trends in the development of professional pedagogical education] Aktualni problemy profesiino-pedahohichnoi osvity ta stratehii rozvytku – Actual problems of vocational and pedagogical education and development strategy. Zhytomyr, Ukraine : Vyd-vo ZhDU.
2. Євтух М. Б. Пріоритети професійної підготовки вчителя в системі університетської освіти. *Вища освіта. Педагогічна і психологічні науки України*. 2012. Т. 5. С. 228-241.
Yevtukh, M. B. (2012). Priorytety profesiinoi pidhotovky vchytelia v systemi universytetskoï osvity. [Priorities of professional training of a teacher in the system of university education]. *Vyshcha osvita Pedahohichna i psykholohichni nauky Ukrainy – Higher Education. Pedagogical and psychological sciences of Ukraine*, 5, 228-241.
3. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Випуск. 7 (163). С. 8-13.
Yevtukh M.B., Skoryk T.V. (2020). Akmeolohichni pidkhid do stanovlennia profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia. [Acmeological approach to future teacher's professional success formation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colepium». Series: Pedagogical sciences*, 7 (163), 8-13.
4. Євтух М. Б., Терентьєва Н. О. Підготовка фахівців для Нової української школи як один з напрямів формування людини з новим типом мислення. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*, 2018. № 1. С. 104-107.
Ievtukh M.B., Terentieva N.O. (2018). Pidhotovka fakhivtsiv dlia Novoi ukrainskoï shkoly yak odyn z napriamiv formuvannia liudyny z novym typlom myslennia. [Training of specialists for a new Ukrainian school as one of the directions of forming a person with a new type of thinking]. *Naukova skarbnitsia osvity Donechchyny – Scientific Treasury of Education of Donetsk*, 1, 104-107.
5. Євтух, М., Яшник С. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності. В кн.: *Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи*. Київ, 2015. С. 91-131.
Yevtukh, M., Yashnyk S. (2015). Innovatsiina spriamovanist pedahohichnoi diialnosti [Innovative focus of pedagogical activity]. In: *Vyshcha osvita Ukrainy: ryzyky, spodivannia, uspikhy – Higher Education of Ukraine: Risks, Hope, Successes*. Kyiv, Ukraine.
6. Концепція розвитку педагогічної освіти. 2018. URL : [https:// mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti)
Konceptsiya rozvitku pedagogichnoï osvity. (2018.) [The concept of development of pedagogical education]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 23 червня 2013 року № 344/2013. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>
Pro Natsionalnu stratehiyu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23 chervnia 2013 roku [On the national strategy of education in Ukraine for the period up to 2021: Decree of the President of Ukraine dated June 23, 2013 № 344/2013]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-po-profesiinym-standartam-za-profesiiami-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>, «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom mladshoho spetsialista)» [Professional standard under the profession «Teacher of the institution of general secondary education», «Teacher of elementary classes of the institution of general secondary education», «Teacher of elementary education (with a diploma of a junior specialist)». (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-po>
9. Скорик Т. В. Сутність та структура професійної успішності майбутнього вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. Вип. 29 (2-2020). С. 352-361.
Skoryk, T. V. (2020). Sutnist ta struktura profesiinoy uspishnosti maibutnoho vchytelia. [Essence and future teacher's professional success]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical Education: Theory and Practice*, 29 (2-2020), 352-361.
10. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. 2016. URL : <https://www.mon.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.df>
Nova ukrainska shkola (2016). [New Ukrainian School]. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Conceptual principles of secondary education reform. Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from <https://www.mon.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.df>

Yevtukh M.

ORCID: 0000-0001-6116-4760

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Full member (academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Chief Research Fellow at the Department
of History and Philosophy of Education of the Institute of Pedagogy
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

PARTICULARITIES OF TRAINING A MODERN TEACHER OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article characterizes the particularities of professional training of a modern teacher of the New Ukrainian School. The main vectors of updating the content of the future teachers' training, defined in the Concept of the New Ukrainian School, the Concept of development of pedagogical education, the Professional standard by professions «Primary school teacher of general secondary education institution», «Teacher of general secondary education institution», «Primary school teacher (with a diploma of a junior specialist)», are characterized. Among the components of education renewal, the training of the teachers of the new Ukrainian school, which is undergoing significant changes, takes an important place. The Concept of the New Ukrainian School emphasizes the main role of teachers in the process of education renewal, focuses on the training of the motivated teacher who has freedom of creativity and develops professionally.

The purpose of the article is to determine the features of a modern teacher's training that meets the demands of the New Ukrainian School.

Research methods – general scientific methods: analysis, generalization, systematization, and modeling.

The methodological basis of the study is the provisions of the cognitive theory; theory of competence approach to learning; activity theory and activity motivation theory; theory of personality-oriented learning.

The scientific novelty of the study is to determine the features of the modern teacher's training; the role of practical training of the future teachers, factors of the future teacher's professional success, the importance of the innovative type of the modern teacher's thinking, readiness for innovative activity are revealed. Emphasis is placed on the importance of developing general and special competences in a subject-oriented approach, which allows them to understand their individual characteristics better and design their own trajectory of professional development.

It is concluded that higher education institutions should provide appropriate professional training for teachers, using innovative methods and technologies, develop an innovative type of thinking and the ability to self-development and self-regulation, intensify the focus on professional success.

Key words: future teacher, professional training, educational process, competence, pedagogical education.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. К. Проніков

УДК 378.147: [373.3: 81]

Киричок І. І.

ORCID: 0000-0002-8376-9688

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Ніжин, Україна), E-mail: innakiricek700@gmail.com

Тонконог І. В.

ORCID: 0000-0001-8488-8526

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, Київський національний торговельно-економічний університет (Київ, Україна), E-mail: i.tonkonog@knu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета роботи – обґрунтувати педагогічні технології формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Методологія: Використано теоретичні методи: описово-аналітичний (аналіз психолого-педагогічної, філософської, лінгвістичної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів з проблеми); соціально-педагогічний метод (спостереження за процесом формування риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів під час педагогічної практики).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автори з урахуванням основних наукових підходів до визначення поняття «риторична компетентність» пропонують власне: здатність до створення, виконання та реконструкції задуму та самоаналізу його втілення авторсько-адресних, усних або письмових, монологічних або діалогічних текстів різних жанрів на певну тему з урахуванням мети і ситуації публічної промови.

Досвід спостереження уроків студентів під час педагогічної практики у початковій школі та їхні усні відповіді на семінарських заняттях з курсів фахових методик переконали авторів в тому, що у більшості з них недостатньо сформований рівень риторичної компетентності. Запропоновано методичну систему поетапного формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яка включає такі 3 етапи: перший етап – формування комунікативно-мовленнєвих (базових) і риторичних (вміння вищого рівня) умінь, що включає комплекс мовних вправ з використанням комічних мовленнєвих жанрів; другий етап – розвиток мовленнєвих (аналітичних, конструктивних, творчих, ситуативно обумовлених специфікою діяльності вчителя початкової школи) умінь з використанням сторітеллінгу 2 типів; третій етап – подальше формування риторичних умінь за допомогою використання прийомів риторизації: риторичних задач, ігор та риторичного аналізу.

Висновки: одним зі шляхів вирішення проблеми підвищення рівня риторичної компетентності майбутніх учителів початкової школи є активне використання у освітньому процесі вишу сторітеллінгу 2 типів (як розповідання історій викладачем так і створення історій студентами), прийомів риторизації (риторичні задачі, риторичний аналіз та риторичні ігри), тактики комічного впливу (в дидактичних і демонстраційних цілях).

Ключові слова: риторична компетентність, майбутній вчитель початкової школи.

Постановка проблеми. Процес очевидних змін, які відбуваються на початку XXI століття в економічній, політичній, духовній, освітній сферах України, гостро ставить перед колективами вищих навчальних закладів необхідність не тільки здійснювати професійне навчання, а й виховувати грамотних, духовно збагачених, національно свідомих фахівців, рівень знань яких відповідав би зростаючим до них вимогам суспільства.

Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018 р.) [10] визначає важливість комунікативної, мовної й мовленнєвої підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки обов'язковою умовою успішної навчальної і майбутньої їхньої педагогічної

діяльності є володіння культурою ділового, професійного мовлення, без якого неможлива продуктивна діяльність класовода. Сучасний вчитель початкової школи повинен володіти мовленнєвими стратегіями, комплексом мовленнєвих дій, оскільки йому щоденно доводиться впливати: переконувати школярів, роз'яснювати і коментувати, наводити приклади, звертатися із закликами, показувати негативні наслідки невиконання прохання, доступно пояснювати матеріал на уроці, проводити довірливу бесіду з учнями і батьками, публічно виступати перед великою аудиторією колег. Від обраних педагогом мовних засобів багато в чому залежить, чи будуть такі впливи ефективними.

Успішна педагогічна діяльність можлива за умови, якщо в період навчання у вищому навчальному закладі майбутній педагог здобуде системні знання про мову, риторику як найважливіший інструмент впливу на дитину, які застосовують в педагогічній сфері мовних жанрів, правилах ефективного спілкування, а також навчаться такого спілкування. Саме тому майбутній вчитель початкової школи повинен мати сформовану риторичну компетентність.

На жаль, проблемі формуванню вмінь та навичок публічних виступів, ораторському мистецтву приділяється дуже мало уваги у вищих навчальних закладах, які готують працівників освітньої галузі. Зокрема у навчальних планах багатьох ЗВО недостатньо предметів, які цілеспрямовано формують риторичну компетентність педагогів. Окрім того, як показує досвід роботи, на сьогоднішній день майбутні вчителі початкової школи недостатньо володіють комунікативною та риторичною культурою і етикетними нормами комунікативної поведінки.

З цих позицій актуалізується значущість риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, адже саме від засвоєння комплексу знань, умінь та навичок його як оратора щодо підготовки й проголошення переконливої промови, пов'язаних із створенням і практичним використанням у навчальному процесі початкової школи ораторського мистецтва, навичок успішного розв'язання різноманітних навчально-методичних і виховних завдань засобами вмілого педагогічного спілкування, володіння професійним мовленням, нормами мовленнєвої поведінки залежить результативність та ефективність його професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел уможливує висновок: проблема ефективного використання технологій у сучасних наукових розвідках представлена недостатньо, хоча науковці розробляли її окремі аспекти. Сучасні педагоги та лінгводидакти обґрунтували поняття «мовленнєва компетентність» (М. Вашуленко) [4]; «риторична компетенція» (Л. Горобець) [7]; «риторична компетентність» (Н. Голуб) [6]; «мовленнєво-риторична діяльність учителя» (Г. Бондаренко) [3]; «риторична культура» (Я. Білоусова, В. Герман) [2; 5]; «мовленнєва майстерність» (Л. Граудіна) [8]; «професійно-виконавська культура», «педагогічна майстерність» (Г. Сагач) [12]; «мовленнєва культура» (О. Залюбівська) [9].

У працях Є. Тягнирядно [14] визначено педагогічні умови формування риторичних умінь майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки; Я. Білоусовою [2] теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено можливості гуманітарних навчальних дисциплін у формуванні риторичної культури студента-гуманітарія.

Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні технології формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Методологія дослідження. Використано теоретичні методи: описово-аналітичний (аналіз психолого-педагогічної, філософської, лінгвістичної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів з проблеми); соціально-педагогічний метод (спостереження за процесом формування риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів під час педагогічної практики).

Наукова новизна дослідження. Риторична компетентність, на наш погляд, – це здатність до створення, виконання та реконструкції задуму та самоаналізу його втілення авторсько-адресних, усних або письмових, монологічних або діалогічних текстів різних жанрів на певну тему з урахуванням мети і ситуації публічної промови.

Досвід спостереження уроків студентів під час педагогічної практики та їхні усні відповіді на семінарських заняттях під час вивчення фахових методик переконують у тому, що у більшості майбутніх учителів початкової школи недостатньо сформований рівень риторичної компетентності. Саме тому вважаємо, що одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є активне використання у освітньому процесі вищу сторітеллінгу 2 типів (як розповідання історій викладачем так і створення історій студентами), прийомів риторизації (риторичні задачі, риторичний аналіз та риторичні ігри), тактики комічного впливу (в дидактичних і демонстраційних цілях).

Формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи повинно здійснюватися поетапно: перший етап – формування комунікативно-мовленнєвих (базових) і риторичних (вмінь вищого рівня) умінь, що включає комплекс мовних вправ з використанням комічних мовленнєвих жанрів; другий етап – розвиток мовленнєвих (аналітичних, конструктивних, творчих, ситуативно обумовлених специфікою діяльності вчителя початкової школи) умінь з використанням сторітеллінгу 2 типів; третій етап – формування риторичних умінь за допомогою прийомів риторизації: риторичних задач, ігор та риторичного аналізу.

Основні результати дослідження. На думку Л. Баландіної [1], для ефективної мовленнєвої діяльності вчителя необхідно диференціювати такі компетенції (збережено авторську термінологію):

- мовна компетенція – володіння нормами сучасної української мови;
- мовленнєва компетенція – володіння способами формування думок за допомогою мови;
- комунікативна компетенція – вміння вирішувати засобами мови завдання спілкування в конкретних, типових для професійної діяльності комунікативних ситуаціях;
- культурознавча компетенція – володіння нормами етикету, культурою міжнародного спілкування;
- риторична компетенція – здатність створювати, проголошувати і осмислювати текст відповідно до мети і ситуації публічного виступу [1, 104].

Як Т. Горобець [7], вважаємо, що в межах комунікативної компетентності можна виокремити особливий вид компетентності, який є риторичною компетентністю [7, 14]. Риторичну компетентність тлумачать як: сукупність знань і умінь, які визначають сукупність і ефективність стратегії і тактики мови і мовленнєвої поведінки (Н. Голуб) [6]; як найвищий рівень комунікативної компетентності, яка забезпечує риторичну діяльність людини як здатності свідомо відтворювати, виголошувати і рефлексувати авторсько-адресний текст відповідно до мети і ситуації публічної промови (Л. Горобець) [7].

Перший етап формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи передбачає розвиток комунікативно-мовленнєвих (базових) і риторичних (вміння вищого рівня) умінь, що включає комплекс мовних вправ з використанням тактик комічного впливу.

Використання викладачем на першому етапі формування риторичної компетентності студентів комічних мовленнєвих жанрів таких як жарт, анекдот, гумористичне оповідання, байка, комічний афоризм та виконання студентами завдань, які передбачають їх створення, сприяє формуванню комунікативно-мовленнєвих і риторичних умінь. Створення, виголошення та реконструкція текстів комічних мовленнєвих жанрів потребує від педагога умінь добирати тематичну лексику, лексико-граматичні засоби для створення тексту з урахуванням адресата та ситуації мовлення, передбачати реакції слухачів на їх виголошення, що є складовими риторичної компетентності.

Як показує реальна шкільна практика, мовленнєві жанри комічного вчителі використовують рідко. Однак педагоги не повною мірою володіють даними жанрами і поверхово використовують їх у своїй роботі. Більшість же вчителів, як показують наші спостереження і анкетування, не знають про ті педагогічні ситуації, де доцільне використання комічних жанрів. Крім того, на жаль, не всі педагоги мають те, що можна назвати «культурою сміху», тобто вміння сміятися тоді, коли це доречно, правильно обирати предмет і об'єкт жартів. Багато з них використовують в якості прийомів впливу не найвищі зразки гумористичних жанрів, хоча в силу специфіки професії учитель початкових класів повинен являти собою комунікативний ідеал, демонструвати ситуативно доречну модель гумористичної мовленнєвої поведінки, яку можуть засвоювати учні.

Вважаємо, що риторична діяльність вчителя початкових класів, яка вимагає розвитку інтелектуально-творчих здібностей учнів і їх почуття гумору, стане більш ефективною, якщо в систему підготовки студентів – майбутніх учителів включити комплекс мовних вправ з використанням тактик комічного впливу, відомості про оригінальні й репродуктивні комічні жанри мовлення як професійно-педагогічні висловлювання - жарти, анекдоти з теми заняття, комічні афоризми і крилаті слова, гумористичні оповідання; з урахуванням цих відомостей визначити обсяг і характер теоретичної інформації, комплекс необхідних понять і умінь для формування, розробити систему методів, прийомів, засобів навчання, практичних завдань, організувати цілеспрямоване формування умінь створювати і використовувати комічні жанри мовлення в типових навчально-мовленнєвих ситуаціях.

Наведемо приклад використання гумористичних жартів, які викладач перетворює на лінгвістичні задачі на заняттях з методики навчання української мови: «Один жартівник написав у листі своєму другові: «У нас у селі багато дерев: троянд, соняшників». А друг не зрозумів жарту і в своїй відповіді обвинуватив автора листа в неуцтві. Яка граматична (пунктуаційна) помилка цього жарту «неука»? Як треба було правильно поставити розділові знаки в цьому реченні?».

З метою розвитку умінь у студентів створювати мовленнєві жанри комічного на заняттях доцільним буде використання комплексу мовних вправ з використанням тактик комічного впливу: 1. Створення гумористичного твору з використанням у ньому мовних засобів комічного та самоаналіз тексту. 2. Створити комічну ситуацію мовлення на уроці української мови, яка спрямована на формування лексичних, граматичних та орфографічних умінь учнів. Наприклад: «Дві дівчинки розмовляють. Одна з них говорить: «Ми з тобою йдемо на прогулянку. Отже, ми прогульники».

Другий етап формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи передбачає розвиток мовленнєвих (аналітичних, конструктивних, творчих, ситуативно обумовлених специфікою діяльності вчителя початкової школи) умінь з використанням сторітеллінгу 2 типів.

Оскільки сучасні учні є більше слухачі та глядачі, ніж читачі, утримати їх увагу стає значно складніше. Саме тому техніка сторітеллінгу є однією з таких, які дозволяють вчителю вплинути на дитину емоційно. Головне завдання педагога під час прослуховування історії учнями – допомогти дітям зрозуміти її.

Сторітеллінг (story – історія; telling – розповідати) – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами. У педагогіці метод сторітеллінгу відомий ще з 90-х рр. ХХ ст. Прикметними є праці А. Сіммонса [13], який доводить, що в процесі сторітеллінгу слухачі вчать творчо мислити, виділяти головне і другорядне, зв'язно висловлювати свої думки. Тому важливо, щоб вчитель стимулював таку діяльність учнів [13, 32].

Вид історії, який використовують у сторітеллінгу, залежить, як правило, від того, для якої саме аудиторії вона призначена. Однак в історії будь-якого виду є кілька ключових принципів, які відрізняють її від викладу фактів: наявність персонажа, інтриги, сюжету. Історії, які можна використовувати в освітньому процесі, вчені поділяють на: історії, написані оратором (учителем); історії, створені аудиторією (учнями).

На заняттях з предмету «Методика навчання літературного читання» майбутніх учителям важливо не тільки розповідати історії, а й формувати вміння їх створювати, оскільки сторітеллінг можна використовувати і як метод навчання, і як метод переконання. Такий спосіб, під час якого студенти самі створюють історії, дозволяє викладачу використовувати діалог з аудиторією (інтерактив) в навчальних цілях. Наприклад, викладач пропонує студентам обрати героя з твору, який вони прочитали, і підготувати невеликий виступ на тему «Який я персонаж?» Виступ має складатися з цікавих фактів про героя, його пригоди, відомості про епоху, в якій він живе. Це дозволить майбутнім учителям більш повно представити час і події, описані в художньому творі, аналізувати і зіставляти можливі факти, продумати структуру публічного виступу, а отже, розвивати комунікативні та мовленнєві вміння і навички, емпатію, емоційний інтелект.

Продумана, цікаво представлена студентом історія, його акторські здібності, вміння перевтілюватися, використання засобів невербальної комунікації – все це допомагає йому дізнатися і краще засвоїти матеріал, сприяє розвитку його особистісних якостей, уяви, творчих здібностей і дозволяє проявити активність і творчість. Саме тому застосування техніки сторітеллінгу на практичних заняттях з методики навчання літературного читання – дієвий метод у формуванні риторичної компетентності студентів.

На третьому етапі формування риторичної компетентності з метою формування риторичних умінь доцільно використовувати прийоми риторизації: риторичні задачі, ігри та риторичний аналіз.

Сучасні методичні дослідження О. Нікульченкової [11], для вирішення завдань підготовки вчителя, який майстерно володіє словом, має сформовану мовленнєву компетентність, пропонують використовувати засоби риторики та інтегрувати риторичні прийоми з предметними знаннями, тобто вводити у освітній процес прийоми риторизації.

У підготовці вчителя початкової школи є базові курси, які формують його мовленнєві вміння та навички: «Методика навчання літературного читання», «Методика навчання української мови», «Теорія та методика ораторського мистецтва у підготовці вчителя початкової школи», «Основи культури та техніки мовлення».

О. Нікульченкова [11] визначає риторизацію механізмом (процесом) переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного діалогового спілкування за канонами риторики [11, 58]. На її думку, «Риторизація – процес перетворення, тобто вдосконалення і розвитку, освітнього процесу в цілому, викладання будь-якої навчальної дисципліни засобами риторичної діяльності учасників процесу» [11, 58].

О. Нікульченкова [11] виділяє такі спеціальні прийоми риторизації, спрямовані на формування комунікативних риторичних умінь: риторичний аналіз тексту, риторична задача, риторична гра [11, 65]. Використання цих прийомів, які доповнюють систему предметних завдань під час вивчення вище зазначених курсів, дозволяє майбутнім учителям початкової школи бути активними суб'єктами комунікативної освітньої діяльності на таких її етапах, як залучення до діяльності, цілепокладання, проєктування дій, здійснення дій, аналіз результатів дій і порівняння їх з поставленими цілями.

Риторична задача – особливий вид комунікативної задачі, в якій відображена мета комунікативної діяльності в певних умовах, результат даної діяльності - аналог результату природної комунікації в міжособистісному середовищі [11, 12]. Риторичний аналіз спрямований на виявлення компонентів мовленнєвої ситуації, тих явищ позамовної дійсності, які впливають на вибір мовцем мовних засобів [11, 65].

У формулюваннях риторичних задач необхідно передбачити здійснення тих чи інших комунікативних дій: наприклад, парної роботи, використання знань про жанри, вивчення яких передбачено програмою з ділової української мови для студентів ВНЗ; поглиблення / розширення компонентів змісту освіти з мови. Окрім того у формулюваннях риторичних задач необхідно пропонувати обставини функціонування різних жанрових різновидів бесіди / діалогу, які можливі лише за умови комунікативної взаємодії двох або декількох авторів висловлювання; у формулюваннях риторичних задач повинно враховуватися, що деякі жанри вимагають особливого мовного втілення, і це доцільно відображати в завданні (у формулюванні риторичної задачі доцільно передбачити етап редагування; казка вимагає особливого жанрового інтонування, тому в формулюванні риторичної задачі доцільно акцентувати увагу на інтонації розповіді та ін.).

Покажемо на прикладах використання прийомів риторизації під час вивчення курсів «Методика навчання української мови» та «Методика навчання літературного читання», зміст яких націлює майбутніх учителів початкової школи на формування вміння в студентів моделювати уроки мови та читання в початковій школі, спрямований на вдосконалення риторичної компетентності вчителя, з одного боку, і мовленнєвого розвитку молодших школярів – з другого, потребує їх узгодження.

Наприклад, при вивченні теми «Методика вивчення синтаксису» доцільно запропонувати майбутнім учителям риторичну задачу «Створення риторичних визначень». Студенти повинні за зразком, який подано викладачем, створити власні визначення розділових знаків у цікавій формі: «Крапка – цвях, забитий в реченні, який надає їм цілісності у тексті»; «Лапки – спіймана в сільце думка, яка може різними шляхами вислизнути від мисливця». Створення риторичних визначень може також бути початковим етапом роботи над складанням і використанням творів різних жанрів на практичних заняттях з курсу.

Доцільним з метою формування риторичної компетентності у майбутніх вчителів під час вивчення курсу «Методика навчання літературного читання» є використання риторичної задачі під час вивчення теми «Методика вивчення оповідань» до твору М. Конончука «Гірка морозиво». Майбутнім учителям потрібно створити промову Петрика на судовому засіданні. Вони будуватимуть свій монолог у парах, відповідаючи на питання: Яка комунікативна мета захисної промови на судовому засіданні? Як можна досягти мети? Які варто прорахувати комунікативні невдачі? Які засоби варто використати?

Послідовність запитань до риторичної задачі допомагає педагогам правильно і послідовно побудувати свою промову, доводити, розмірковувати, робити висновки і узагальнення. У даній ситуації доречні будуть такі питання-завдання: підкажіть одне одному, як треба почати розмову; допоможіть Петрику вибудувати промову – виправдовування; промову-вибачення; поясніть Петрику та переконайте його у аморальності його вчинку.

Важливим у контексті формування риторичної компетентності у майбутніх вчителів є також риторичний аналіз тексту, схемою якого є: жанр промови / тексту, її адресат; тема та мета; врахування в риторичній стратегії аудиторії; ефективність аргументації; композиція промови (її абсолютний початок і кінець, поділ на частини, переходи між ними); правильність, точність, доречність, виразність мови (фактичні, логічні, мовні помилки); комунікативні невдачі, їх причини; доцільність використання тропів і риторичних фігур; засоби вираження мовної агресії (їх допустимість); загальна оцінка промови (переконливість, оригінальність та ін.).

У поданому тексті монолозі-міркуванні до уроку засвоєння нових знань з теми «К. Буличов. Фантастична повість «Подорож Аліси» для учнів 4 класу (позакласне читання)» майбутні вчителі повинні з'ясувати, чи ясно викладені основні положення біографії письменника, чи співвідносяться вони один з одним і чи представлені вони у вигляді змістовних закінчених висловлювань.

«Кір Буличов народився в Москві в 1934 р. Після закінчення школи в 1957 р. він закінчив перекладацький факультет Інституту іноземних мов. Після цього Ігор Можейко їде працювати перекладачем на будівництво в Бірму. Почав писати для журналу «Навколо світу» нариси. Водночас у письменника з'явилися і перші оповідання про Алісу – «Дівчинку, з якою нічого не станеться». К. Буличов захоплювався фантастикою. Докторська дисертація Ігоря Всеволодовича Можейка була присвячена буддизму. Письменник був сходознавцем. А ім'я героїні запозичене ним у своєї дочки».

Під час виконання риторичного аналізу майбутнім учителям слід визначити комунікативну мету монологічної промови вчителя; її ефективність для учнів початкової школи. Студенти будуть передбачати можливі реакції школярів на промову та встановлювати, які лінгвістичні засоби забезпечують її результативність.

Таким чином, систематичне застосування риторичних задач, риторичного аналізу і риторичних ігор на заняттях з курсів «Методика навчання української мови» та «Методика навчання літературного читання» вчить гнучкій, доречній мовленнєвій поведінці, формує вміння враховувати різні обставини спілкування і сприяє: сталому інтересу до предмета; стимулюванню мовно-мислительної діяльності студентів; формуванню їх мовних навичок і культури спілкування; моделюванню будь-якого мовного жанру (прохання, відмова, привітання, твір на задану модель або опорними словами тексту виступу); вмінню самостійно мислити, підйому творчої мовної активності.

Висновки. Формування риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи повинно здійснюватися під час навчання у ЗВО з використанням педагогічних технологій поетапно. На першому етапі здійснюється формування комунікативно-мовленнєвих (базових) і риторичних (вміння вищого рівня) умінь. Навчання студентів включає комплекс мовних вправ з застосуванням комічних мовленнєвих жанрів (жарт, анекдот, гумористичне оповідання, байка, комічний афоризм). Другий етап формування риторичної компетентності забезпечує розвиток мовленнєвих (аналітичних, конструктивних, творчих, ситуативно обумовлених специфікою діяльності вчителя початкової школи) умінь засобами сторітеллінгу 2 типів (розповідання історій викладачем і створення історій студентами). Третій етап передбачає формування риторичних умінь за допомогою прийомів риторизації: риторичних задач, ігор та риторичного аналізу. *Перспективи подальших розвідок* мають бути спрямовані на дидактичне забезпечення навчального процесу, пов'язаного з розвитком високого рівня загальнонавчальних, міжпредметних когнітивно-комунікативних умінь майбутнього вчителя початкових класів; дослідження рівнів розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів; лінгвістичне наповнення жанрових характеристик риторичних текстів (усних і письмових).

References

1. Баландина Л. А., Кураченкова Г. Ф. Риторическая компетенция как основа эффективной деятельности преподавателя вуза. *Гуманитарные науки*. 2012. № 4. С. 102-108.
Balandina, L. A., and Kurachenkova, G. F. (2012). Rytorycheskaia kompetentsyia kak osnova efektyvnoi deiatelnosti prepodavatel'ia vuz'a [Rhetorical competence as the basis of effective activity of the teacher of high school]. *Gumanitarnye nauki – Humanitarian sciences*, 4, 102-108.
2. Білоусова Я. В. Формування риторичної культури студентів гуманітарних факультетів у навчально-виховному процесі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 20 с.
Bilousova J. V. (2004). Formuvannia rytorychnoi kultury studentiv humanitarnykh fakultetiv u navchalno-vykhovnomu protsesi [Formation of rhetorical culture of students of humanities faculties in the educational process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
3. Бондаренко Г. Л. Методичні засади підготовки вчителя початкової школи до мовленнєво-риторичної діяльності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (30). С. 13-18.
Bondarenko, G. L. (2016). Metodychni zasady pidhotovky vchytelia pochatkovoї shkoly do movlennievo-rytorychnoi diialnosti [Methodical bases of preparation of the teacher of elementary school for speech-rhetorical activity]. *Aktual'ni problemy sotsiologii, psikhologii, pedahohiky. Pedahohichni nauky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy. Pedagogical sciences*, 1 (30), 13-18.
4. Вашуленко М. С. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. В кн. : Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи. Київ : Пед. думка, 2014. С. 126-174.
Vashulenko, M. S. (2014). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkolariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy [Formation of communicative competence of junior schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language] In: Formuvannia predmetnykh kompetentnostei v uchniv pochatkovoї shkoly [Formation of subject competencies in primary school students]. Kyiv, Ukraine : Ped. dumka.
5. Герман В. В. Риторична культура як основа формування риторичної особистості вчителя. URL : <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/German>
Herman, V. V. (2013). Rytorychna kultura yak osnova formuvannia rytorychnoi osobystosti vchytelia [Rhetorical culture as a basis for the formation of the rhetorical personality of the teacher]. Retrieved from <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/pdf>
6. Голуб Н. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8-9 класах. URL : <http://...lib.iitta.gov.ua>
Golub, N. (2015). Movlennievi zhanry na urokakh ukrainskoi movy u 8-9 klasakh [Speech genres in Ukrainian language lessons in grades 8-9]. Retrieved from <http://...lib.iitta.gov.ua>
7. Горобець Л. Н. Формирование риторической компетенции студентов-нефилологов в системе профессиональной подготовки в педагогическом вузе : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. СПб, 2008. 42 с.
Gorobets, L. N. (2008). Formirovanie ritoricheskoi kompetentsii studentov-nefilologov v sisteme professional'noj podgotovki v pedagogicheskoi vuz'e [Formation of rhetorical competence of non-philological students in the system of professional training in a pedagogical university]. *Doctor's thesis*. St. Petersburg, Russia.
8. Граудина Л. К. Культура русской речи : учеб. для вузов. М. : НОРМА, 2003. 560 с.
Graudina, L. K. (2003). Kul'tura russkoi rechi: ucheb. dlya vuzov [Culture of Russian speech: textbook]. Moscow, Russia : NORMA.
9. Залюбівська О. Б. Риторична культура у колі суміжних понять (до питання визначення риторичної культури). *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2012. № 6. URL : <http://visnyk.vntu.edu.ua/article/view/2509/2700>
Zalyubivska, O. B. (2012). Rytorychna kultura u koli sumizhnykh poniat (do pytannia vyznachennia rytorychnoi kultury) [Rhetorical culture in the range of related concepts (on the definition of rhetorical culture)]. *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu – Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute* Retrieved from <http://visnyk.vntu.edu.ua/article/view/2509/2700>
10. Затверджено профстандарт вчителя початкових класів. URL : <http://mon.gov.ua/news/zatverdzh>
Zatverdzheno profstandart vchytelia pochatkovykh klasiv [The professional standard of a primary school teacher has been approved]. Retrieved from <http://mon.gov.ua/news/zatverdzh>
11. Никульченкова Е. В. Формирование коммуникативных универсальных учебных действий младших школьников на основе технологии риторизации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2017. 227 с.
Nikulchenkova, E. V. (2017). Formirovanie kommunikativnykh universal'nykh uchebnykh dejstvij mladshih shkol'nikov na osnove tekhnologii ritorizatsii [Formation of communicative universal educational actions of younger schoolboys on the basis of technology of rhetoricization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow, Russia.
12. Сагач Г. М. Риторика: навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 568 с.
Sagach, G. M. (2000). Rytoryka : navchalnyi posibnyk [Rhetoric]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychiy Dim «In Yure».

13. Симмонс А. Как использовать силу историй. Москва : Манн, Иванов и Фербер. 2013. 272 с.
Simmons, A. (2013). *Kak ispol'zovat' silu istorij* [How to use the power of stories]. Moscow, Russia : Mann, Ivanov i Ferber.
14. Тягнирядно Є. В., Яворська Г. Х. Риторичні вміння правників: теорія і практика : монографія. Одеса : ОДУВС, 2009. 224 с.
Tyagniryadno, E. V., and Yavorskaya, G. H. (2009). *Rytorychni vminnia pravnykiv: teoriia i praktyka* [Rhetorical skills of lawyers: theory and practice]. Odessa, Ukraine : ODUVS.

Курьчак І.

ORCID: 0000-0002-8376-9688

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy, Primary
Education and Educational Management,
Mykola Gogol Nizhyn State University;
(Nizhyn, Ukraine), E-mail: innakiricek700@gmail.com

Тонконог І.

ORCID: 0000-0001-8488-8526

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation,
Kyiv National University of Trade and Economics
(Kyiv, Ukraine), E-mail: i.tonkonog@knute.edu.ua

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF RHETORIC COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Article's purpose – to substantiate pedagogical technologies of formation of rhetorical competence of the future primary school teacher.

Methodology: Theoretical methods are used: descriptive-analytical (analysis of psychological-pedagogical, philosophical, linguistic literature of domestic and foreign authors on the problem); socio-pedagogical method (observation of the process of formation of rhetorical competence of future primary school teachers during pedagogical practice).

The scientific novelty of the study is that the authors, taking into account the main scientific approaches to defining the concept of «rhetorical competence» offer their own: the ability to create, implement and reconstruct the idea and self-analysis of its authorial, oral or written, monologue or dialogue texts of different genres on a particular topic, taking into account the purpose and situation of public speech.

The experience of observing students' lessons during pedagogical practice in primary school and their oral answers in seminars on professional methods convinced the authors that most of them have insufficiently developed level of rhetorical competence. That is why the purpose of the study was to substantiate the need to use technologies for the formation of rhetorical competence in the training of future primary school teachers and to create a step-by-step method of this process.

The methodical system of step-by-step formation of rhetorical competence of the future primary school teacher is offered, which includes the following 3 stages: the first stage – the formation of communicative-speech (basic) and rhetorical (skills of the highest level) skills, which includes a set of language exercises using comic speech genres; the second stage – the development of speech (analytical, constructive, creative, situationally determined by the specifics of the primary school teacher) skills using storytelling 2 types; the third stage – further formation of rhetorical skills through the use of rhetorical techniques: rhetorical tasks, games and rhetorical analysis.

Examples of the use of rhetoric techniques in the study of «Methods of teaching Ukrainian language» and «Methods of teaching literary reading», the content of which aims to future primary school teachers to develop the ability to model Ukrainian language and reading lessons in primary school and improve the rhetorical competence of teachers on the one hand, and speech development of junior schoolchildren – on the other.

Conclusions: one of the ways to solve the problem of increasing the level of rhetorical competence of future primary school teachers is the active use in the educational process of higher storytelling 2 types (both storytelling by teachers and creating stories by students), rhetoric techniques (rhetorical tasks, rhetorical analysis and rhetorical games), tactics of comic influence (for didactic and demonstration purposes).

Key words: rhetorical competence, future primary school teacher.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук **І. М. Зварич**

Кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри біології,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: mekhedolga@gmail.com

ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті представлено аналіз результатів перевірки готовності провадження соціально-педагогічної діяльності майбутнім вчителем біології та основ здоров'я під час педагогічної практики у контексті освітніх нормативних документів та досліджень науковців, визначено критерії, показники, охарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти.

Метою статті є обґрунтування організаційно-педагогічних умов перевірки готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності під час провадження освітньої діяльності у закладах середньої освіти.

Методологічною основою дослідження є системний та особистісно-орієнтований підходи до аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного досвіду з питань соціально-педагогічної діяльності. У роботі використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел, що ґрунтується на філософському, загальнонауковому та частково-науковому та конкретно-науковому рівнях пізнання.

Наукова новизна полягає у аналізі основних підходів до перевірки готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення ефективної соціально-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти.

Висновки. Педагогічна практика є важливою складовою частиною процесу формування готовності майбутнього вчителя біології та основ здоров'я до ефективного здійснення соціально-педагогічної як складової професійної діяльності, в максимально наближених до неї умовах. Готовність майбутніх учителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності в закладах середньої освіти виявляється у налаштованості студентів на соціально-педагогічну діяльність, усвідомленні ними мотивів і потреб у цій діяльності; у наявності глибоких і різнобічних предметних знань з дисциплін обраного фаху й психолого-педагогічних, методичних знань, умінь і навичок стосовно роботи з учнями закладів середньої освіти.

Ключові слова: заклади середньої освіти, майбутні вчителі біології та основ здоров'я, соціально-педагогічна діяльність, педагогічна практика.

Постановка проблеми. Упровадження європейських норм у освіті передбачає становлення і реалізацію здобувача освіти – майбутнього педагога як професіонала, що можливе за умови підготовки вчителя, оснащеного ґрунтовними знаннями, сформованими фаховими компетентностями, який володіє сучасним педагогічним мисленням, практичними професійними компетентностями, спроможний до самонавчання і самовдосконалення. Актуальним питанням сучасної педагогічної освіти є формування особистості педагога, що характеризується соціальною та професійною мобільністю, здатністю проявляти ініціативність, відповідальність, також здатністю до нестандартного мислення, виявляє адекватну самооцінку та здатність і бажання до самовдосконалення [3]. Потрібно наголосити, що підготовка фахівців-майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до професійної діяльності, що включає соціально-педагогічну складову, передбачає ґрунтовну практичну частину [2]. Процес організації і

проведення навчальних і педагогічних практик не лише забезпечує ефективність професійної підготовки учителів, а також сприяє формуванню необхідних практичних умінь і навичок. Основною метою практичної підготовки майбутнього педагога є розвиток індивідуальності, особистості студента, удосконалення його професійної компетентності, зокрема в царині соціально-педагогічної діяльності [4]. Тому формування готовності сучасного педагога-біолога до професійної діяльності в сучасних умовах набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-педагогічний підхід до організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю досліджувався у роботах Р. Вайноли, І. Звереві, А. Капської, Н. Лавриченко, П. Плотнікова, С. Хлебик, С. Харченка й інших учених. Проблема організації і проведення навчальних практик у процесі професійної підготовки вчителів біології розглядається у працях Л. Астахової, М. Бойка, А. Кмець, А. Кустовської, О. Лукаш, С. Морозюк, Г. Мужа, Н. Павлової, Л. Нікітченко, Л. Титаренко, Н. Хлонь, І. Чорного, Ю. Шапрана, В. Шулдика та ін. Зарубіжний досвід практичної підготовки студентів-біологів розкривають польські дослідники: S. Gwardys-Szczęśna, E. Fleszar, I. Janowski та ін.

Проте проблема підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти до цього часу залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в методичному плані. Опрацювання наукових джерел, аналіз вітчизняної теорії та практики професійної підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я дозволяють окреслити суперечності, що склалися між соціальним замовленням щодо якісної професійної підготовки вчителів вказаних спеціальностей, здатних до ефективного провадження соціально-педагогічної діяльності й усталеними підходами до професійної підготовки майбутніх педагогів; потребами майбутніх учителів біології та основ здоров'я у розвитку громадської позиції учнів і відсутністю навчально-методичного забезпечення для її формування; необхідністю системного здійснення соціально-педагогічної діяльності зі школярами, їх оточенням тощо та недостатньою готовністю педагогів до такої роботи.

Мета статті – обґрунтування організаційно-педагогічних умов перевірки готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності під час провадження освітньої діяльності у закладах середньої освіти.

Методологічною основою дослідження є системний та особистісно-орієнтований підходи до аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного досвіду з питань соціально-педагогічної діяльності. У роботі використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел, що ґрунтується на філософському, загальнонауковому та частково-науковому та конкретно-науковому рівнях пізнання.

Наукова новизна полягає у аналізі основних підходів до перевірки готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення ефективної соціально-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти, зокрема під час проходження педагогічної практики.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння та зіставлення різних поглядів, теоретичного моделювання з метою розробки методики формування готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності в освітньому середовищі вищого педагогічного навчального закладу; емпіричні – спостереження, бесіди, анкетування, аналіз результатів творчої діяльності студентів; тестування, метод експертних оцінок, за допомогою яких визначався актуальний стан сформованості готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до ефективного провадження соціально-педагогічної діяльності; педагогічний експеримент здійснювався з метою перевірки методики реалізації організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до здійснення соціально-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти.

Основні результати дослідження. Вихідна позиція нашого дослідницького пошуку полягає в тому, що ми розглядаємо готовність майбутніх учителів біології та основ здоров'я до провадження соціально-педагогічної діяльності. Ця готовність є, на наш погляд, невід'ємною складовою підготовки випускників-педагогів до професійної діяльності [7]. Виходячи з мети дослідження, увага спрямовувалася на вивчення готовності як стану, що передує успішному здійсненню педагогічної діяльності майбутніх учителів біології, спрямованої на розвиток соціальних навичок учнів, в тому числі націлених на здоровий спосіб життя та здоров'ярозвивальне середовище; як складової професійної підготовки вчителя-біолога, а особливо вчителя основ здоров'я, зокрема як особистісної якості майбутнього педагога [5, 6].

Ціннісні орієнтації формують аксіологічно-мотиваційні аспекти щодо професії учителя: визначення себе в майбутній професії, усвідомлення і прояв свого істинного «Я» і своїх цінностей, свого покликання, набуття індивідуального стилю у педагогічній діяльності (гуманний, демократичний, авторитарний), відкриття і збагачення власного «Я» через можливість і соціально-гуманістичну сутність професійної діяльності, визначають мету й засоби в роботі педагога, що проявляється у професійному спрямуванні особистості. Ступінь прояву, якісна сформованість, визначеність критеріїв виражається у

конкретних показниках. Основними показниками сформованості аксіологічно-мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до професійної діяльності, в тому числі і соціально-педагогічної виступають: провідний тип мотивації взаємодії із навколишніми об'єктами (естетичний, когнітивний, практичний, прагматичний типи мотивації); провідні мотиви навчальної діяльності (внутрішні мотиви (пов'язані з процесом і змістом діяльності), зовнішні мотиви (мотиви, які спонукають дану діяльність, не пов'язані з нею) зовнішні позитивні мотиви, зовнішні негативні мотиви; мотивація навчання (придбання знань, оволодіння професією, отримання диплома). Ступінь вираження у майбутніх учителів біології та основ здоров'я якостей, що характеризують зміст аксіологічно-мотиваційного компонента готовності до професійної діяльності, є передумовою до виділення певного рівня сформованості професійного спрямування особистості. Таких рівнів готовності до соціально-педагогічної діяльності майбутніх учителів біології та основ здоров'я виділяли три: елементарний рівень (низький, переважає спрямованість на прагматичний тип взаємодії, об'єкти навколишнього світу сприймаються з точки зору користі, джерела матеріальних цінностей; у освітній діяльності проявляються зовнішні негативні мотиви, що спрямовані уникнення неприємностей); достатній рівень (середній, відповідає бажанню здобувати нові знання, опанувати нові компетентності, тип мотивації взаємодії зі світом; характерними є зовнішні позитивні мотиви, зумовлені бажанням досягнення успіху, питаннями престижу); креативний рівень (високий, відповідно проявляється практичний тип мотивації взаємодії зі світом та вихованцями, здобувачі освіти вмотивовані на практичну діяльність, яка супроводжується проведенням різноманітних заходів із залученням вихованців і громадськості; переважають внутрішні мотиви – орієнтація на саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту, прагнення до опанування професійними знаннями, формування професійно важливих якостей).

В ході дослідження доведено важливість формування в студентів мотиваційної основи майбутньої педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток соціально-педагогічної компетентності учнів закладів середньої освіти. Ефективним при цьому є використання системи бесід, дискусій, аналізу конкретних практичних соціальних ситуацій, проблемного викладу навчального матеріалу, імітаційного моделювання, тренінгів, інтерактивних технологій тощо. Одним із основних шляхів активізації потреби студентів у оволодінні методиками соціально-педагогічної діяльності зі школярами є цілеспрямоване моделювання ситуацій відповідної діяльності, що зумовлюють виникнення у майбутніх учителів необхідності активного застосування знань, умінь та навичок з метою реалізації професійно важливих для соціально-педагогічної діяльності якостей. Важливим при цьому є підвищення рівня соціально-педагогічної грамотності власне майбутніх педагогів. Доведено важливість використання на заняттях з фахових дисциплін моделювання фрагментів професійно-педагогічної діяльності, що не лише забезпечує особисте включення студентів в соціально-освітню діяльність, а й стимулює їхню потребу в оволодінні методиками розвитку відповідних компетентностей учнів, оскільки майбутні педагоги усвідомлюють нестачу відповідних знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності. Обґрунтовано, що для забезпечення особистого залучення студентів до соціально-освітньої діяльності ефективним є мікровикладання як один з напрямів практичної професійної підготовки, що допомагає майбутнім учителям біології та основ здоров'я краще усвідомити сутність педагогічних явищ. Саме під час моделювання фрагментів практичної діяльності майбутні вчителі біології та основ здоров'я розвивають свої педагогічні здібності, набувають досвіду соціально-педагогічної діяльності, розвивають здатність до самоаналізу й корекції власної поведінки.

У забезпеченні формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів біології та основ здоров'я важливим чинником виступає педагогічна практика. Оскільки основною метою професійного становлення студентів-біологів у закладах вищої освіти є не лише засвоєння певного обсягу теоретичних знань, умінь і навичок, а й здатність застосовувати їх в умовах безпосередньої педагогічної діяльності, де створюється можливість для подальшого розвитку, закріплення та удосконалення методичних умінь. Адже саме на практиці майбутній педагог може зрозуміти, чи правильно він вибрав сферу діяльності. Лише у період проходження педагогічної практики діяльність студентів характеризується тією ж різноманітністю функцій (навчальна, розвиваюча, виховна) і взаємовідносинами (з учнями, вчителями, студентами), що і робота педагога закладу середньої освіти.

Погоджуємося із думкою Н. Грицай [1], що саме педагогічній практиці потрібно надавати особливого значення у процесі формування методичної компетентності студентів, адже під час її проведення активізується процес професійного становлення та самовизначення фахівця, поглиблюються теоретичні знання майбутніх педагогів, розвиваються методичні уміння, навички практичної діяльності, професійно значущі якості особистості, створюються умови для вироблення власного методичного стилю. Результати практики слугують показником готовності студентів до професійної діяльності. У процесі педагогічної практики відбувається не лише перевірка теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти, але й створюються можливості для формування особистості майбутнього педагога.

Висновки. Педагогічна практика є важливою складовою частиною процесу формування готовності майбутнього вчителя біології та основ здоров'я до ефективного здійснення соціально-педагогічної як складової професійної діяльності, в максимально наближених до неї умовах. Готовність майбутніх учителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності в закладах середньої освіти виявляється у налаштованості студентів на соціально-педагогічну діяльність, усвідомленні ними мотивів і потреб у цій діяльності; у наявності глибоких і різнобічних предметних знань з дисциплін обраного фаху й психолого-педагогічних, методичних знань, умінь і навичок стосовно роботи з учнями закладів середньої освіти.

References

1. Грицай Н. Сучасні підходи до методичної підготовки майбутніх учителів біології. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 326-332.
Griczaj N. (2013). Suchasni pidkhodi do metodichnoyi pidgotovki majbutnikh uchiteliv biologiyi [Modern issues for methodical training of future biology teachers]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya – Problems of modern teacher training*, 7, 326-332.
2. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи : модульний курс дистанційного навчання. Київ, 2002. 164 с.
Kapska A. I., Bezpalko O. V., Vainola R. Kh. (2002). Aktualni problemy sotsialno-pedahohichnoi roboty : modulnyi kurs dystantsiinoho navchannia [Actual problems of social and educational work: modular distance learning course]. Kyiv, Ukraine.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
Bezpalko O. V. (2009). Sotsialna pedahohika : skhemy, tablytsi, komentari : navchalnyi posibnyk [Social pedagogy : charts, tables, comments : tutorial]. Kyiv, Ukraine : Tsentri uchbovoyi literatury.
4. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І. Аналіз факторів, що впливають на формування здорового способу життя молоді. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. № 3 (159). С. 262-267
Mekhed O. B., Ryabchenko S. V., Zhara G. I. (2019). Anallz faktoriv, scho vplivayut na formuvannya zdorovogo sposobu zhittya molodi [Youngsters healthy lifestyle factors analysis]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyu kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya «Pedahohichni nauky» – Bulletin of the Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium». Series «Pedagogical Sciences»*, 3 (159), 262-267.
5. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя : навчальний посібник. Київ : Леся, 2013. 160 с.
Nosko, M. O., Hryshchenko, S. V., Nosko, Yu. M. (2013). Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia: navchalnyi posibnyk [Shaping a healthy lifestyle]:. Kyiv, Ukraine : Lesya.
6. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воеділова О. М. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : монографія. Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2014. 300 с.
Nosko, M. O., Harkusha, S. V., Voiedilova, O. M. (2014). Zdoroviazberezhuvalni tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni [Health-saving technologies in physical education]: monograph. Kyiv, Ukraine : SPD Chalchinska N. V.
7. Nosko, M., Mekhed, O., Ryabchenko, S., Ivantsova, O., Denysovets, I., Griban, G., Prysyzhniuk, S., Oleniev, D., Kolesnyk, N., & Tkachenko, P. (2020). The influence of the teacher's social and pedagogical activities on the health-promoting competence of youth. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9 (9), 18-28.

Mekhed O.

ORCID: 0000-0001-9485-9139

Scopus Author ID: 6506181994

Researcher ID :AAC-7333-2021

*PhD in biological sciences, associate professor,
Head of the Department of Biology
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail : mekhedolga@gmail.com*

**VERIFICATION OF READYNESS OF FUTURE TEACHERS
OF BIOLOGY AND FUNDAMENTALS OF HEALTH
FOR SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES
IN ENVIRONMENTAL ESTABLISHMENTS**

The article presents an analysis of the results of checking the readiness of socio-pedagogical activities of the future teacher of biology and basics of health during pedagogical practice in the context of educational regulations and research, defines criteria, indicators, describes the levels of readiness of future teachers of biology and health. to the implementation of socio-pedagogical activities in secondary education.

***The purpose of the article** is to theoretically substantiate the organizational and pedagogical conditions for the formation of readiness of future teachers of biology and basics of health to carry out socio-pedagogical activities and experimental verification of the effectiveness of methods of their implementation.*

***The methodological basis** of the study is a systematic and personality-oriented approach to the analysis of psychological and pedagogical literature and pedagogical experience on the motivation of young people to form a healthy lifestyle. The paper uses a multilevel systematic analysis of scientific sources, based on the philosophical, general scientific and partially scientific and concrete scientific levels of knowledge.*

***Scientific novelty** is to establish the main approaches to the formation of motivation for healthy lifestyles, based on the analysis of the main factors of influence of the educational environment and to rely on the unity of education and upbringing, the quality of formation of health-saving paradigm in pedagogical activity.*

***Conclusions.** Pedagogical practice is an important part of the process of forming the readiness of the future teacher of biology and the basics of health for the effective implementation of socio-pedagogical as part of professional activity, in the closest possible conditions. The readiness of future teachers of biology and basics of health for socio-pedagogical activities in secondary education is manifested in the attitude of students to socio-pedagogical activities, their awareness of the motives and needs for this activity; in the presence of deep and versatile subject knowledge in the disciplines of the chosen specialty and psychological and pedagogical, methodological knowledge, skills and abilities in relation to work with students of secondary education.*

***Key words:** secondary education institutions, future teachers of biology and basics of health, social and pedagogical activity, pedagogical practice.*

Стаття надійшла до редакції 24.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. М. Торубара**

Мхитарян О. Д.

ORCID: 0000-0002-4840-9708

Кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української мови і літератури,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна), E-mail: olganhitaryan05@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СЛОВЕСНИКІВ ЗАСОБАМИ МОДЕЛЬОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито концептуальні, змістові та процесуальні аспекти технологізації формування інформаційної компетентності студентів-філологів на заняттях із методики навчання української літератури.

***Метою роботи** є визначення складників методичної моделі формування інформаційної компетентності студентів-філологів у процесі вивчення ними методичних курсів.*

***Методологія** дослідження полягає у використанні теоретичних методів (аналіз і синтез, аналогія, абстрагування, конкретизація, порівняння, узагальнення), що сприяло визначенню наукових основ формування інформаційної компетентності студентів, та методів емпіричного рівня (вивчення інформаційних джерел і проблем дослідження), що уможливило моделювання навчального процесу.*

***Наукова новизна** отриманих результатів виявляється в тому, що: уточнено змістове наповнення понять «інформаційно-комунікаційні технології», «інформаційно-цифрова компетентність учня», «інформаційна компетентність педагога», «педагогічна технологія», «педагогічне моделювання»; розроблено й науково обґрунтовано теоретичну модель формування інформаційної компетентності студентів-філологів; набули подальшого розвитку особистісно зорієнтований, комунікативно-діяльнісний та компетентнісний підходи в навчанні.*

***Висновки:** компонентами методичної моделі формування інформаційної компетентності студентів-філологів є: концептуальний (урахування особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного підходів та провідних принципів навчання), цільовий (просктування мети й завдань модельованого навчання), змістовий (окреслення змісту та методичного інструментарію навчання), технологічний (використання засобів ІКТ), оцінювально-результативний (передбачає етапний характер навчання та опору на визначені критерії й показники оцінювання навчальних результатів).*

***Ключові слова:** інформаційна компетентність педагога, педагогічне моделювання.*

Постановка проблеми. Інтенсифікація інформатизації та глобалізації сучасного суспільства та реформування освітньої галузі на засадах компетентнісного підходу передбачає необхідність підготовки практично зорієнтованих фахівців, що зумовлює якісні зміни не лише змістового наповнення предмета, а й урізноманітнює навчальні технології формування словесників із високим рівнем як мовленнєво-літературознавчої ерудиції, так й інформаційної культури. Оскільки відповідно до Концепції нової української школи розбудова сучасного освітнього середовища як важливого фактора модернізації вітчизняної освіти пов'язується з переходом запровадження ІКТ від одноразових проєктів до системного процесу, що охоплює всі види діяльності [4, 29], актуалізується проблема розвитку саме інформаційної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як їх інтегративної професійної якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування формування інформаційної компетентності студентів-філологів здійснюється на основі концептуальних положень вітчизняних і зарубіжних науковців про вплив інформаційного суспільства на становлення особистості (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, О. Пехота) та необхідність створення в Україні сучасного інформаційного освітнього середовища на базі Інтернет-технологій (В. Биков, Ю. Жук, М. Кадемія, Є. Полат). Визначені вченими провідні тенденції методики організації навчальної взаємодії на основі ІКТ уможливають екстраполяцію цього досвіду й у гуманітарну сферу.

Наукові засади набуття вчителем фахової компетентності засобами ІКТ розкрито в дослідженнях про застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності викладача-філолога (В. Оліфіренко),

підготовку майбутнього вчителя гуманітарного профілю до використання ІКТ у навчальному процесі (О. Рябцев, С. Цінько, К. Шовш) тощо. Розв'язанню багатьох аспектів означеної проблеми сприяють висвітлені в працях учених-методистів і вчителів-словесників методичні основи використання ІКТ у навчанні літератури, зокрема щодо застосування ІКТ на уроках літератури (О. Ісаєва, Л. Назаренко, В. Уліщенко, Т. Яценко), підготовки вчителя до проведення сучасного уроку літератури в умовах інформатизації освіти (Г. Дігтярьова, Т. Папернова), упровадження хмарних технологій у вивченні словесності (Н. Скриннік, Л. Телішевська), практикування мультимедіа під час опрацювання художнього твору (О. Авраменко, Г. Бійчук, Н. Білоус), реалізації інтерактивних форм роботи за відеофрагментами (Т. Бабійчук).

Для формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців-словесників важливими є концептуальні ідеї вчених щодо особливостей професійної педагогічної освіти в Україні та світі (Н. Абашкіна, О. Глузман, О. Пехота), нової стратегії становлення вітчизняної вищої школи (Я. Болюбаш, Б. Гершунський, С. Гончаренко, С. Сисоєва) та загальний аналіз проблеми реалізації компетентнісного підходу в сучасній українській школі (Н. Бібік, С. Бондар, О. Пометун, О. Савченко) і в освітніх системах зарубіжних країн (Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Овчарук). Методологічне значення має обґрунтований сучасними фахівцями (В. Гладишевим, А. Градовським, А. Ситченком, Г. Токмань, В. Уліщенко) науковий підхід до технологізації літературної освіти в цілому, зокрема вироблення таких технологій навчання літератури, що враховували б не лише досягнення сучасної літературознавчої думки, а й оптимальних педагогічних технологій у професійній підготовці висококваліфікованих словесників.

Опорними в дослідженні є визначені науковцями основи професійної готовності студентів-філологів до викладання української та світової літератури (О. Семенов, Л. Мірошніченко), ідеї розвитку креативності майбутніх учителів літератури (О. Куцевол) та їхньої здатності до проєктно-конструкторської діяльності (В. Шуляр). Осмисленню проблеми в методичній площині сприяє окреслена О. Ісаєвою, Л. Назаренко, С. Паламар, А. Фасолею, Л. Фурсовою, Т. Яценко специфіка формування читацької компетентності учнів, зокрема щодо необхідності уточнення суті й структури поняття та методичних умов його реалізації. Однак цілеспрямовано специфіку формування інформаційної компетентності майбутніх учителів-словесників досі не досліджено, що ускладнює теоретико-практичну підготовку студентів до оптимальної організації сучасного навчального процесу на уроках української мови й літератури.

Метою дослідження є визначення складників методичної моделі формування інформаційної компетентності студентів-філологів під час вивчення ними методичних курсів.

Методологія дослідження полягає у використанні теоретичних методів (аналіз і синтез, аналогія, абстрагування, конкретизація, порівняння, узагальнення), що сприяло визначенню наукових основ формування інформаційної компетентності студентів у процесі їх методичної підготовки у ЗВО, та методів емпіричного рівня (вивчення інформаційних джерел і проблем дослідження), що уможливило моделювання навчального процесу.

Наукова новизна отриманих результатів виявляється в тому, що: уточнено змістове наповнення понять «інформаційно-комунікаційні технології», «інформаційно-цифрова компетентність учня», «інформаційна компетентність педагога», «педагогічна технологія», «педагогічне моделювання»; розроблено й науково обґрунтовано теоретичну модель формування інформаційної компетентності студентів-філологів; набули подальшого розвитку особистісно зорієнтований, комунікативно-діяльнісний та компетентнісний підходи в навчанні, що забезпечують якість формувальної роботи викладача.

Основні результати дослідження. Формування професійної компетенції в майбутніх фахівців передбачає використання навчальних засобів, що спрямовуються на активізацію їх пізнавальної діяльності, оскільки за таких умов суб'єкт навчання в значній мірі розвивається як особистість. Нині це уможливується на основі впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що не лише фіксують й архівують знання, а стають формою свідомості, сприяючи якісному забезпеченню мотивації, форм, методів і засобів пізнання. Розуміння інформаційно-комунікаційних технологій як джерела полісенсорної інформації й ефективного чинника організації диференційованого процесу навчання та його інтенсифікації дає змогу в аспекті порушеної проблеми трактувати це поняття як комплекс методів, прийомів і засобів, що ґрунтуються на використанні комп'ютерних навчальних програм, забезпечуючи інтерактивну взаємодію учасників навчально-виховного процесу та створення інформаційного продукту педагогічного призначення.

Важливо, що застосування педагогом ІКТ безпосередньо сприяє виробленню в учнів однієї з десяти ключових компетентностей для успішної життєвої самореалізації, акцентованих в Концепції нової української школи, – інформаційно-цифрової. Це означає, впевнене, критичне застосування ІКТ для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, передбачає засвоєння основ програмування, розвиток алгоритмічного мислення, роботу з базами даних, сформованість навичок безпеки роботи в Інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією [4, 11]. У такий спосіб набуває значущості поняття інформаційної компетентності педагога як інтегративної професійної якості сучасного фахівця, що, за

Т. Яценко, розуміємо як уміння визначати потребу в пошуку інформації, здатність до ефективної роботи з нею в різних формах (традиційних, друкованих, електронних тощо) та продуктивне застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності [7, 271].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій значно підвищує продуктивність навчальної роботи, однак для цього потрібно не тільки глибоко переглянути мету, завдання і зміст фахової підготовки вчителів, а й змодельовати оптимальні технології їхнього навчання. Багатоаспектний розгляд поняття педагогічної технології дозволяє простежити тенденцію розуміння вченими цієї дефініції як педагогічної системи, що має на меті отримання наперед запланованого гарантованого результату [1; 6]. Основними елементами структури такої системи є: концептуальна основа, змістова й процесуальна частини, а найважливішими ознаками – відтворюваність (С. Сисоєва), детальний опис кожного етапу на шляху до мети та обов'язковість відтворення способу дій (С. Бондар). Педагогічне моделювання передбачає проєктування чіткої динамічної системи розвивального навчання, що ґрунтується на працях, у яких розроблено навчально-методичні системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на компетентнісних засадах (О. Семенов) [5] та розвитку креативності в майбутніх учителів літератури на основі креативно-інноваційної стратегії (О. Куцєвал) [3]. Методична модель організації пізнавальної діяльності студентів із метою формування інформаційної компетентності інтегрує п'ять взаємопов'язаних компонентів: концептуальний, цільовий, змістовий, технологічний, оцінювально-результативний. Теоретичну основу моделі становить концептуальний компонент, зорієнтований на застосування ІКТ під час пізнавальної роботи студентів, що ґрунтується на трьох основних підходах: особистісно зорієнтованому, компетентнісному, комунікативно-діяльнісному.

Визначальною ознакою особистісно зорієнтованого підходу є створення умов для особистісного розвитку студента засобами ІКТ. Організація пізнавальної діяльності студентів у ЗВО має враховувати попередній індивідуальний досвід кожного з них, важливим стає не лише кінцевий результат, а й оцінка самого процесу. Формування інформаційної компетентності майбутнього педагога спирається на принципи особистісно зорієнтованого навчання, визначені В. Краєвським: а) особистісного цілепокладання; б) вибору індивідуальної освітньої траєкторії; в) метапредметних основ освітнього процесу; г) продуктивності навчання; ґ) первинності освітньої продукції; д) ситуативності навчання; е) освітньої рефлексії [2]. Урахування цих принципів розглядаємо як можливість звернутися до досвіду студентів, урахувати суб'єктивні фактори, використати диференційований підхід до розвитку їхніх здібностей у процесі їхньої пізнавальної діяльності. Індивідуальний підхід стане опорою, якщо його використання буде систематичним і спрямованим на позитивні зрушення. Щоб ці зміни відбулися, потрібна інтенсифікація навчання, що можлива за умови використання інтегративних знань із різних предметів.

Компетентнісний підхід спрямовує на формування й розвиток у майбутніх фахівців інформаційної компетентності в системі загальних і предметних компетентностей як інтегрованих особистісних утворень, що містять знання, уміння, ставлення, досвід діяльності. Компетентнісний підхід позначається на розширенні меж пізнавальної діяльності студентів, досягненні ними гарантованого позитивного навчального результату, оперуванні сучасними засобами, знаннях різних технологій і уміннях їхнього використання, активності навчальної роботи, розв'язанні різних за складністю завдань та працездатності в будь-яких умовах, удосконаленні набутих компетенцій, осмисленій діяльності над вивченням предметів.

Комунікативно-діяльнісний підхід орієнтує на створення умов для практики мисленнєво-мовленнєвої діяльності в різних ситуаціях природного спілкування під час формування інформаційної компетентності студентів. Однією з обов'язкових ознак є використання інтегративних знань, а провідним завданням викладача залишається мотивація навчання через створення зміненого освітнього середовища, розробку нестандартних завдань, що відповідають запитам і потребам студентів, ураховують їхні індивідуальні здібності й нахили. В основі підходу – діяльність, оскільки процес організації навченості студентів має бути продуктивним. Створення нового інформативного продукту – прояв нестандартності, що є способом підвищення інтересу до навчання. Усвідомлення студентами мети, розробка плану дій, робота за ним, оформлення задуму, подання результату – таке поетапне виконання дій організує їх, приводить до здобуття фахових навичок. Відбувається трансформація досвіду й знань, застосування їх у нових умовах, переструктурування, розвиток уяви, виникнення ідей, що втілюються в інформативних продуктах (творчих письмових роботах, образно-сміслових презентаціях, буклетах, трейлерах, рекламних роликах, ілюстраціях до творів, обкладинках до книжок, ментальних картах, публікаціях, схемах, ілюстраціях, діаграмах, кросвордах, колажах, стендах, відеозаписаннях, мультфільмах, сторінках сайту).

Підходи до організації навчання – це методологічні орієнтири, в основі яких система принципів. Важливими принципами формування інформаційної компетентності студентів є: принцип внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків у навчанні; принцип персоналізації в навчанні; принцип стимулювання різноманітної мотивації особистості (пізнавальної, мовно-естетичної, соціокультурної, креативної, комунікативної, лідерства); принцип комунікативної ситуативності; принцип тематичної й

методичної варіативності; принцип навчальної співпраці та ін. Ці принципи орієнтують на розвиток компетентної особистості шляхом поєднання технологічної, мовно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців із вивченням соціокультурних знань. Реалізація наведених принципів можлива за умови використання культурних, мовленнєвих моделей і застосування збагаченої системи методів навчання з огляду на завдання фахової підготовки та індивідуально-психологічні особливості студентів.

Цільовий компонент окресленої теоретичної моделі формується з мети і завдань фахової підготовки. Мета використання інформаційних засобів – розвиток особистості, інтенсифікація навчання, формування предметної та інформаційної компетентностей, підвищення зацікавленості студентів до предмета та їхніх можливостей працювати в стандартних і змінених умовах, виконувати завдання різного рівня складності. Навчальні завдання, суть яких виражають знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання, підпорядковуються соціокультурним запитам суспільства і, поза іншим, передбачають: засвоєння базових технологічних понять, термінів, правил використання засобів ІКТ; підготовку до самостійної продуктивної діяльності в умовах інформатизації суспільства, що включає розвиток конструктивного, алгоритмічного мислення завдяки особливостям спілкування з комп'ютером; творчого мислення за рахунок зменшення відсотка репродуктивної діяльності; розвиток комунікативних здібностей на основі виконання проєктів; формування вмій прийняття оптимальних рішень у складній ситуації; розвиток навичок дослідницької діяльності; формування інформаційної культури, умінь здійснювати обробку інформації.

Змістовий компонент моделі, з огляду на мету й навчальні завдання, становить тематичний матеріал, орієнтований на теоретико-практичну підготовку студентів: розкриття основних понять медіаосвіти, що передбачає використання джерел Інтернету, ресурсу ЗМІ (періодичні видання, телебачення, радіо) й інноваційних цифрових технологій, які поліпшують доступ до будь-яких освітніх матеріалів, навчають критично до них ставитися, розуміти закономірності пізнання. Медіаосвіта включає медіаграмотність, що уможливорює розуміння того, коли і як можна застосовувати засоби ІКТ, навчає розуміти медійні тексти, їх вплив на особистість, а також медіавиховання, що формує світогляд студентів, їхні ціннісні орієнтири. Ефективність роботи з медіатекстами пов'язана із самоосвітою, що визначає потреби реципієнтів в інформаційному ресурсі, створенням медіатеки.

Особливості цілей і змісту застосування ІКТ в навчальній роботі студентів-філологів потребують адекватної системи методів навчання: когнітивних (методи когнітивного моделювання, визначення й пояснення понять, тезаурусний, роботи з інформаційними джерелами, «ключові слова»), практичних (методи вправ, тестів, проєктів), креативних (методи синектики, «сенкан», придумування історій), комунікативних (методи дискусії, діалогування, відеокейсів, рольової гри, моделювання комунікативних ситуацій) тощо.

В аспекті формування інформаційної компетентності педагога у процесі роботи над художнім твором виокремлюємо такі прийоми: різні види читання електронного / паперового художнього тексту (ознайомлювальне, вибіркоче, в особах, ланцюжкове, коментоване, виразне, синтетичне / аналітичне), робота з додатковими джерелами (книгами, посібниками, літературно-критичними матеріалами, словниками, атласами, енциклопедіями), пошук асоціативних зв'язків, словесне малювання, компаративний аналіз, представлення результатів читацької діяльності у вигляді літературно-інформаційного продукту. Ці методи становлять основу навчальних технологій, пріоритетне місце серед яких відводиться інтерактивним технологіям, розробленим із урахуванням різних навчальних ситуацій, наближених до реального життя.

Технологічний компонент моделі передбачає використання студентами-філологами системи таких засобів ІКТ: прослуховування запису виступів мово- і літературознавців, досвідчених учителів, виразного читання художнього слова митцями, акторами; перегляд вистав, відеофрагментів за творами або проведеними уроками; віртуальні подорожі; виконання творчих завдань і представлення їх у вигляді мовно- і літературно-інформативного, методичного продукту.

Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами ІКТ у процесі роботи над художнім твором спирається на такі види робіт: а) підготувати інсценізацію уривку з твору, розіграти його, зняти на відео, підготувати коментар щодо побаченого й прочитаного; б) написати подібний твір, продовження літературного тексту, анотацію, відгук, електронний лист герою або автору й розмістити їх у мережі; в) створити обкладинку до твору, проілюструвати фрагменти, що сподобалися, використовуючи засоби ІКТ; г) дібрати додаткову інформацію, створити електронну базу з вивчення життєвого й творчого шляху письменників; г) здійснити аналіз художнього твору, результати подати у вигляді оригінального електронного продукту: кросворд, вікторина, клоуз-тест, логічний ланцюжок тощо, зібрані в портфоліо.

Процес формування інформаційної компетентності студентів засобами ІКТ має складатися з кількох пов'язаних етапів, серед них – підготовчого, комунікативного й контрольно-рефлексійного. На підготовчому етапі студенти усвідомлюють специфіку предмета вивчення, опановують необхідні теоретичні відомості та знайомляться з особливостями використання конкретних засобів ІКТ, здійснюють лінгвістичний, літературний аналіз текстів або методичного досвіду, розширюють власну

інформаційну компетентність, аналізують відеофрагменти мовленнєвої поведінки, екранізованих творів, урочків української мови та літератури й т. ін.

На комунікативному етапі студенти виконують проблемні й комунікативно-ситуативні завдання, використовуючи різні засоби ІКТ, беруть участь у рольових іграх, виступають з доповідями, презентаціями, ведуть діалоги, обмінюються думками, активно дискутують. Оскільки рівень освітнього розвитку студентів різний, то й результати формування їх як майбутніх учителів української мови і літератури не однакові.

Відповідно необхідним у фаховій підготовці словесників засобами ІКТ є контроль-рефлексійний етап – післякомунікативний, що забезпечує контроль і оцінювання рівня сформованості складників інформаційної компетентності, самоконтроль і редагування навчальної поведінки, передбачає самоаналіз студентом навчальної діяльності й набутого рівня навченості. Передбачені в моделі контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюються за певними критеріями, як-от: мотиваційно-ціннісний, особистісно-організаційний, інтелектуально-мовленнєвий, комунікативний, що характеризуються низкою показників-індикаторів: 1) знання, розуміння: основ проектної діяльності з предмета засобами ІКТ; мультимедіа, гіпермедіа; можливості збереження, опрацювання, подання й передачі літературної інформації в будь-якому форматі з метою створення медіапродукту, встановлення міжпредметних зв'язків; як пов'язати нові поняття з існуючими; як працювати в гіпертекстовому середовищі з метою перевірки власних гіпотез, виконання проблемно-пошукових завдань із літератури, знаходження відповідей на проблемні запитання; 2) уміння: прогнозувати результат, автоматизувати елементи розумової читацької діяльності; використовувати засоби ІКТ на різних етапах навчальної діяльності; використовувати прийоми виконання логічних операцій аналізу, порівняння в процесі роботи з електронним текстом; послуговуватися електронними пошуковими системами, серверами для знаходження додаткової інформації; працювати в діалоговому режимі для вільного обміну думками з навчальних проблем; здатність отримувати й надсилати потрібну інформацію іншим суб'єктам навчання; за допомогою інформаційних програм віднаходити форму подання власного продукту, щоб увиразнити його зміст; виконувати тестові, творчі завдання з предмета; реорганізувати знання з метою їхнього застосування в нових умовах; 3) настанови до: підвищення інтересу до предмета, досягнення студентом акмерозвитку; соціальної інтеграції за посередництва засобів ІКТ; розміщення навчальних здобутків студентів в Інтернеті; активного залучення студентів із різними рівнями сформованої інформаційної компетентності до навчання.

Висновки. Отже, компонентами методичної моделі формування інформаційної компетентності студентів-філологів у процесі вивчення ними методичних курсів є: концептуальний (урахування особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного підходів та провідних принципів навчання), цільовий (проектування мети й завдань модельованого навчання), змістовий (окреслення змісту та методичного інструментарію навчання), технологічний (використання засобів ІКТ), оцінювально-результативний (передбачає етапний характер навчання та опору на визначені критерії й показники оцінювання навчальних результатів). Формування компетентних фахівців-філологів засобами ІКТ – складний педагогічний процес, у якому необхідно врахувати мотиваційний, пізнавально-емоційний, мовленнєво-комунікативний, креативний, самоорганізаційний аспекти їхньої навчальної діяльності. Навчально-виховна система, побудована відповідно до окресленої теоретичної моделі, відкриває нові можливості для інтелектуального розвитку та формування широкого світогляду студентів, дає їм змогу мотивовано пізнавати нові способи набуття досвіду та підвищувати рівень медіавправності.

Перспективи подальших досліджень проблеми полягають у проектуванні конкретних навчальних моделей розвитку інформаційної компетентності студентів у процесі вивчення ними методичних курсів.

References

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Хрінком Інтер, 2008. 1040 с.
Kremen, V. H. (Eds). (2008). *Entsyklopedija osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv, Ukraine : Khrinkom Inter.
2. Краевский В. В. Принципы личностно ориентированного обучения. URL : http://sdo.elitarium.ru/principyu_obuchenija.
Kraevskyj, V. V. *Printsipy lichnostno oriyentirovannogo obuchenija* [The principles of student-centered learning]. Retrieved from http://sdo.elitarium.ru/principyu_obuchenija
3. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2006. 348 с.
Kucevol, O. M. (2006). *Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku kreatyvnosti majbutnikh uchytyeliv literatury* [Theoretical and methodological bases of development of creativity of future teachers of literature]. Vynnytsia, Ukraine : Ghlobus-Pres.

4. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczija.pdf>.
Nova ukrainska shkola: Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [The new Ukrainian school: Conceptual principles of secondary school reform]. Retrieved from <http://mon.gov.ua/Novini 2016/12/05/konczepczija.pdf>
5. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія. Суми : Мрія-1 ТОВ, 2005. 404 с.
Semenoh, O. M. (2005). Profesijna pidghotovka majbutnikh uchyteliv ukrajinsjkoji movy i literatury [Professional training of future teachers of Ukrainian language and literature]. Sumy, Ukraine : Mriya-1 TOV.
6. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: монографія. Київ: Ленвіт, 2004. 304 с.
Sytchenko, A. L. (2004). Navchaljno-tehnologhichna koncepcija literaturnogho analizu : monoghrafija [Navchaljno-tehnologhichna koncepcija literaturnogho analizu]. Kyiv, Ukraine : Lenvit.
7. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття): монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.
Yatsenko, T. O. (2016). Tendentsii rozvytku metodyky navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Trends in the development of the methodology of teaching Ukrainian literature in general education institutions (second half of the XX – beginning of the XXI century)]. Kyiv, Ukraine : Pedahohichna dumka.

Mkhytaryan O.

ORCID: 0000-0002-4840-9708

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature,
V. O. Sukhomlinsky Mykolajiv National University
(Mykolajiv, Ukraine), E-mail: olganhitaryan05@gmail.com*

FORMATION OF INFORMATIONAL COMPETENCE OF FUTURE DICTIONARIES BY MEANS OF MODELED LEARNING

The article reveals the conceptual, semantic and procedural aspects of technologicalization of the formation of information competence of students of philology in classes on methods of teaching Ukrainian literature.

*The **article's purpose** is to determine the components of the methodical model of formation of information competence of students of philology in the process of studying their methodical courses.*

*The research **methodology** consists in the use of theoretical methods (analysis and synthesis, analogy, abstraction, concretization, comparison, generalization), which helped to determine the scientific basis for the formation of information competence of students, and empirical methods (study of information sources and research problems), process.*

*The **scientific novelty** of the obtained results is manifested in the fact that: «the content of the concepts information and communication technologies», «information and digital competence of the student», «information competence of the teacher», «pedagogical technology», «pedagogical modeling» is specified; the theoretical model of formation of information competence of students-philologists is developed and scientifically substantiated; personality-oriented, communicative-activity and competence approaches in teaching have further developed.*

***Conclusions:** the components of the methodological model of formation of information competence of students of philology are: conceptual (taking into account personality-oriented, competence, communicative-activity approaches and leading principles of learning), target (designing goals and objectives of simulated learning), content (outlining content and teaching tools), technological (use of ICT tools), evaluation-effective (provides for the phased nature of training and reliance on certain criteria and indicators for evaluating learning outcomes).*

Key words: *information competence of a teacher, pedagogical modeling.*

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент **В. І. Шуляр**

УДК 811.161.2:378-056.26

Овдійчук Л. М.

ORCID: 0000-0002-0268-5969

Кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри української і зарубіжної літератури та методик викладання,
Університет Григорія Сковороди у Переяславі
(Переяслав, Україна), E-mail: lilia_regi@ukr.net

ІНТЕГРАЦІЙНІСТЬ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Метою цього дослідження є визначення теоретичних засад та практичного застосування біографічного методу аналізу художнього твору на інтеграційній основі у процесі підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури.

Методологія. Біографічний метод, засновником якого є Ш. Сент-Бев, трактується як такий, коли біографія й особистість письменника розглядаються як визначальний момент творчості. Є зовнішня і внутрішня біографії письменника (П. Білоус), які простежуються у першоджерелах (мегатекстах, С. Михида): мемуарах, щоденникових записках, листах. Практичне застосування цього методу ефективно й доречно під час аналізу художнього твору на заняттях з «Історії української літератури», «Історії зарубіжної літератури».

Новизна дослідження. Автор статті апробувала власну методику вивчення літературного твору на основі інтеграції біографічного методу під час викладання курсу «Теорія і практика аналізу художнього твору». Було визначено необхідні педагогічні умови для забезпечення міждисциплінарної інтеграції на рівні змісту з курсів «Історія та культура України», «Історія української літератури», «Вступ до літературознавства» та інтеграції технологій (ІКТ, критичного мислення), методів (проблемна лекція, демонстрування, ілюстрування), форм (групова, індивідуальна, самостійна, дистанційна, очна) навчальної діяльності.

Створено авторську мультимедійну лекцію з теми «Біографічний метод аналізу художнього твору». Під час засвоєння теоретичного матеріалу та застосування на практиці означеного методу у студентів спеціальності «Українська мова та література» формувалася інтеграційно-літературознавча компетентність. За основними компонентами, критеріями, показниками у студентів, які застосували біографічний метод, виявлено глибше розуміння художніх творів і виявлено вищий рівень сформованості інтеграційно-літературознавчої компетентності, ніж у бакалаврів, які навчалися за традиційною методикою.

Висновки. Біографічний метод вивчення художнього тексту на інтеграційній основі позитивно впливає на формування фахових компетентностей, розвиває особистісний потенціал, когнітивну сферу, ціннісні орієнтири. Це дає підстави для апробації методики застосування біографічного методу аналізу художнього твору під час вивчення теоретико- та історико-літературних курсів у ЗВО, які готують майбутніх учителів української мови та літератури.

Ключові слова: майбутні вчителі української мови та літератури, інтеграційність, біографічний метод, аналіз художнього твору, інтеграційно-літературознавча компетентність.

Постановка проблеми. Реформи, які відбуваються у вищій школі, зумовили автономію ЗВО, що позитивно позначилося на багатьох аспектах навчально-освітнього процесу. Підготовка майбутнього вчителя української мови та літератури у сучасних закладах вищої освіти сконцентрована на формуванні загальних та предметних компетентностей. Оскільки основою освітньої професійної програми спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література) є філологічні дисципліни, зокрема, літературознавчі, то з'ясування особливостей реалізації літературознавчої освіти є важливим аспектом дослідження. Найбільш ефективним принципом викладання літературознавчих курсів є інтеграційний, оскільки він поєднує зміст (інформацію, яку треба засвоїти) і форму (засоби, методи, технології навчання). Теоретико-літературні дисципліни у змістовому аспекті апіорі мають інтеграційну складову (поєднують інформацію з інших курсів: «Історія та культури України», «Філософії», «Психології», «Мистецтвознавства»), тому виникає потреба таких же засобів її засвоєння. Застосування інтеграційного підходу у літературознавчій підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова та література) частково розглядала Н. Романишина [12, 438] (можливості інтеграції навчальних дисциплін на літературознавчій основі), О. Куцевол [3] акцентувала на поєднанні інноваційних форм і методів навчальної діяльності студентів з уже традиційними і достатньо апробованими формами і методами викладання у вищій школі. Л. Базиль [1] дослідила можливості формування літературознавчої компетентності вчителя-словесника шляхом інтеграції історико-літературних курсів. Специфіку підготовки майбутніх учителів української літератури в умовах міждисциплінарної інтеграції розкрила О. Лілік [4]. Проблема інтеграційного аналізу художнього твору через біографічний контекст у процесі підготовки майбутніх учителів української мови та літератури не була досліджена.

Метою дослідження є визначення теоретичних засад та практичного застосування біографічного методу аналізу художнього твору на інтеграційній основі у процесі літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

До нормативних курсів, які забезпечують фахову теоретико-літературознавчу підготовку, належать «Вступ до літературознавства» та «Теорія літератури» [7]. Варіативна компонента навчальних планів дозволяє закладам вищої освіти вводити курси з урахуванням цілей навчання. За навчальним планом ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука», окрім означених, на бакалавраті виокремлено курс «Теорія і практика аналізу художнього твору» (2 курс, 2 семестр) [7]. Оскільки програмні результати навчання передбачають, що студент «застосовує різні види аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі, традиції й новаторство, зв'язок твору із фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та світової культури» [11], то необхідність включення такої теоретичної дисципліни очевидна. Як зазначено у робочій навчальній програмі, цей курс «покликаний навчити студентів аналізувати художній твір в цілому й окремі його компоненти та елементи: тематику, проблематику, художню мову, сюжет, композицію тощо. Під час вивчення курсу подаються, систематизуються та критично оцінюються відомості про основи методології й систему методичних прийомів роботи з художнім твором у практиці його шкільного, університетського та академічного аналізу». У межах цієї дисципліни важливим є контекстний аспект вивчення художнього твору. Для майбутнього вчителя української мови та літератури знання історичного, лінгвістичного, культурологічного, літературного, літературознавчого, мистецького, наукового, філософсько-естетичного контексту є ключовими, адже будь-який художній текст є продуктом своєї епохи і її ж репрезентантом. Автор статті апробувала власну методику вивчення літературного твору на основі інтеграції біографічного методу під час викладання курсу «Теорія і практика аналізу художнього твору» у ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука».

«Біографічний метод ... – спосіб вивчення літератури на підставі виявлення її зв'язку з біографією письменника, яка розглядається як визначальний чинник художньої творчості». Ш. Сент-Бев вважається засновником біографістики як методу [5, 137].

Цей метод отримав свій розвиток у працях І. Тена, Г. Брандеса. Біографістика посіла окремішне місце у літературознавстві, оскільки біографія стала текстом (художнім, документальним).

В українському літературознавчій науці другої половини XIX ст. О. Огоновський скористався цим методом під час укладання «Історії літератури руської», поєднавши біографічний принцип аналізу з бібліографією творів письменника. Ним послуговувалися М. Чалий, М. Петров, С. Балей, І. Дорошенко, В. Смілянська, М. Коцюбинська, Т. Гундорова.

У радянські часи біографічний метод був заідеологізований і втратив естетичний сенс.

У сучасному літературознавстві біографічний метод викликав дискусію, але його можливості його використання очевидні. За С. Михидою, мова йде «про реорганізацію досягнень традиційного біографічного методу, коли поруч з урахуванням фактів «зовнішнього» життя митця, умовно кажучи, побутовості, що панувала досі, використовуватимуться й свідчення внутрішнього, душевного буття. Наразі шлях від біографії до психологічної біографії – один із перспективних процесів, які мають визначати обличчя сучасної науки. Він вимагає зміни акцентів при вивченні життєпису письменника від документів, які окреслюють події віхи, до тих, котрі дають змогу проникнути в глибини внутрішнього світу, який, на наше переконання і визначає особливості поетики того чи іншого митця. Тобто мова йде про інтеграцію біографічного та психоаналітичних (у їх системній цілісності) методів вивчення суб'єкта художності» [6].

Для цього дослідження важливими є виокремлені П. Білоусом зовнішня і внутрішня біографія письменника [2]. Від зовнішньої біографії залежить характер і напрям творчої діяльності, що визначаються і пояснюються фактами особистого життя, запасом вражень, знань, досвіду як життєвої основи творів; життєвими подіями; виданням творів; мандрівками; фактами спілкування з конкретними людьми. Внутрішня біографія – це враження, переживання, думки, художні й інтелектуальні узагальнення, піднесення і кризові ситуації у власній творчості, здатність співпереживати, перейматися проблемами і радощами та болями інших людей, осмислення епохи, подій, у яких письменник міг і не брати участь. Зовнішню і внутрішню біографію митця можна пізнати із щоденникових записів, листів,

мемуарів. С. Михида називає всі тексти, які прямо чи опосередковано обсервують особистість письменника, мегатекстами [6].

Основні результати дослідження. Засвоєнню теоретичних основ біографічного методу було присвячено окрему лекцію та практичну роботу у межах змістового модуля «Аналіз художнього твору».

Визначено необхідні педагогічні умови для забезпечення міждисциплінарної інтеграції на рівні змісту. До курсу «Історія української літератури» в авторки статті створено медіатеку «Письменник як особистість», звідки було виокремлено уривки з першоджерел для осмислення епізодів життя і творчості письменників, зовнішньої і внутрішньої біографії Івана Багряного, П. Грабовського, О. Гончара, О. Кобилянської, Олег Ольжича, В. Стуса). Окрім того, було використано авторські післямови [8] до книг для ілюстрування практичного застосування біографічного методу.

На рис. 1 відображено біографічний метод вивчення художнього твору, основні складові інтеграції змісту та інтеграції технологій, форм, методів навчальної діяльності.

Рис. 1. Біографічний метод вивчення художнього твору на засадах інтеграції

Гіпотетично, в умовах карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, успішне вивчення теми могло відбуватися шляхом інтеграції у традиційний навчальний процес інноваційних технологій, насамперед, ІКТ, форм, видів діяльності та завдяки навчально-педагогічній взаємодії (дистанційно й очно) викладача і студента. Тому для ознайомлення з теоретичним матеріалом було створено авторську мультимедійну лекцію з теми «Біографічний метод аналізу художнього твору» [9] зі змістовим наповненням, візуалізацією, гіперпосиланнями і чітко обумовленими завданнями. У ММЛ репрезентовано історію біографістики як літературознавчого методу, його теоретичні основи. Подано уривки з щоденникових записів О. Гончара, табірних записок В. Стуса, з листів та автобіографії О. Кобилянської, Олега Ольжича як джерел, які розкривають події, запас вражень, знань, досвід як життєву основу творів, а також осмислення епохи, подій, думки, почуття, враження, інтелектуальні узагальнення з приводу різних світоглядних, моральних, естетичних проблем. Експериментальна група студентів 2 курсу спеціальності Українська мова та література МЕРУ (стаціонарне) сприймали лекцію онлайн, окремі завдання та практичну роботу виконували самостійно. Студенти мали можливість спілкуватися з викладачкою (авторкою ММЛ) не тільки під час онлайн-заняття, а й за допомогою

електронної пошти та GOOLE Drive (Диск GOOLE). Було запропоновано критичне читання як один з методів осмислення поданого матеріалу та заповнення бортового журналу. Наприклад, читання уривка з листа Олега Ольжича до батька Олександра Олеся супроводжується приміткою «Поміркуйте, як відобразилися ці рефлексії на життєвій і творчій долі Олега Ольжича»: «Археологія – найменш улюблена моя «Муза». Коли я віддав їй найкращі «почуття своєї молодості», то тільки тому, що знав її вірність. Ця не зрадить. (...) І в старості вона мене не покине, як кидають інші музи. (...) Це й було причиною, що я віддав їй руку. Серце ж моє лишалось вільне. І панує над ним друга Муза – література. Тут вже дійсно «маємо до діла» з справжньою пристрасною любов'ю, що може зламати навіть життя. (...) Я переконуюся, що мистецтво і наука себе взаємно виключають. Їх можна чергувати, але ніколи комбінувати. Я своєю спробою колись хотів довести, що це можливе, тепер бачу, що помилився. Ось і зараз, працюючи науково, я зовсім не пишу. А згодом, як розпочну якусь річ, наука вивітриться зовсім із голови.

Політика в цій ситуації має роль, не знаю, як сказати, – от так прийти, натхнути, ману навіяти і покинути на роздоріжжі. Я не сподіваюся від неї ні щастя, ні долі. Але влада її велика. Це таки особа з породи Богів!» [8].

Схожі супровідні запитання й до інших уривків, що відображають аспекти зовнішньої чи внутрішньої біографії письменників. Відповіді студенти мали можливість фіксувати на GOOL-формі «Біографічний метод Грабовський» [9]. Окрім того, експериментальна група виконувала завдання на практичне заняття (його зміст – на останньому слайді): прочитати післямову Л. Овдійчук «Під небом дальньої чужини ...» до збірки Павла Грабовського «Пролісок» [8] й на основі теоретичних знань та практичних умінь виконати відповідні завдання: тести, короткі відповіді, записи на абзац, есе. Текст післямови репрезентує не тільки життєві події, а й листи, документи, у яких розкрито риси вдачі й характеру поета, естетичні захоплення, його світогляд, осмислення подій, думки і почуття про побачене, пережите, спосіб життя тощо. Це дає змогу зрозуміти історію створення збірки «Пролісок», спонуки до її написання, розкрити тематику та проблеми, які підняті, і з яких причин і мотивів вони виникли. Студентам було запропоновано крім тестів, завдання проблемного характеру, на зіставлення, на застосування індуктивних та дедуктивних мисленневих операцій. Відповіді на запитання типу: «Як впливає вдача й характер на долю людини, покажіть на прикладі Павла Грабовського» передбачалися розгорнуті. Творче завдання було таке: напишіть есе на тему: «Як внутрішня і зовнішня біографія допомагає «прочитати» художній твір» або «Пролісок» крізь призму біографістики». Експериментальна група успішно (85 %) справилася із творчим завданням. На запитання про ефективність біографічного аналізу відповіді «так» 100 %. На запитання «Чи залежить зовнішня біографія від внутрішньої? Наведіть приклад» ствердно відповіді 92 % студентів: «Щоб описати біографію митця, зрозуміти внутрішні мотиви написання необхідно мати повну картинку світобачення та подій, що сталися з цією людиною. Аби її отримати, потрібно знати зовнішню і внутрішню біографію. Тому, на мою думку, вони взаємопов'язані і взаємозалежні», «Я вважаю, що вони взаємопов'язані, оскільки цілісна картина життя і творчості письменника не може бути представлена тільки в зовнішній або внутрішній біографії», «Так, залежить, тому що зовнішня і внутрішня біографія поєднуються між собою, і їх можна пізнати із щоденникових записів, листів, мемуарів. У цих документах відображено життєві події, зафіксовано моменти знайомства і спілкування з людьми, а також «життя душі»: враження, переживання, думки, ідеї, художні й інтелектуальні узагальнення, задуми, осмислення епохи, події, у яких письменник брав участь, був спостерігачем» (з відповідей студентів на GOOLE-диск).

Есе, які написали студенти, засвідчило їхнє розуміння важливості біографічного методу у розкритті мотивів, зародженні та реалізації творчих задумів, осягненні психології літературної творчості, внутрішнього світу митця, що, зрештою, допомагає майбутнім учителям української мови та літератури глибше й об'ємніше пізнати художній текст, його поетику.

У процесі такої роботи у бакалаврів спеціальності «Українська мова та література» формувалася інтеграційно-літературознавча компетентність. З метою перевірки ефективності цієї методики було проведено анкетування та тестування у контрольній групі (студенти заочного відділення, які вивчали тему «Аналіз художнього твору» за традиційною методикою) та в експериментальній групі, у якій застосовувався інтеграційний принцип викладання. Отримані дані засвідчують, що в експериментальній групі показники сформованості інтеграційно-літературознавчої компетентності за усіма параметрами та критеріями значно вищі. У відсотковому еквіваленті це має такий вигляд: за мотиваційно-аксіологічним критерієм високий рівень спостерігається в ЕГ – 28,9%, у КГ – 19%, середній рівень – ЕГ 57% та КГ 53% відповідно та низький рівень – ЕГ 14, 1% і КГ 28%. Когнітивно-рефлексивний критерій репрезентовано такими результатами: 39% та 26,9% високий – рівень; середній – 54,8% і 60,2%; низький – 6,2% та 12,56.9 та 57,69%. Креативно-діяльнісний критерій засвідчив такі рівні сформованості ІЛК: високий ЕГ 32,8% і КГ 19,6%; середній – ЕГ 57,8% і КГ 60,2%; низький – ЕГ 9,4% та КГ 20, 2%. Найвні результати засвідчують суттєву різницю за усіма показниками та рівнями сформованості інтеграційно-літературознавчої компетентності студентів в ЕГ та КГ.

Висновки. На основі цих даних робимо висновок, що у літературознавчій підготовці майбутнього вчителя української мови і літератури біографічний метод вивчення художнього тексту на інтеграційній основі є ефективним, оскільки позитивно впливає на формування фахових компетентностей, предметних

результатів, розвиток особистісного потенціалу, когнітивної сфери, ціннісних орієнтирів. Це дає підстави для апробації біографічного методу аналізу художнього твору на інтеграційній основі у закладах вищої освіти, які готують бакалаврів за спеціальністю Українська мова і література.

Перспективи наукових пошуків полягають у розробці моделей контекстного вивчення художнього твору на інтеграційній основі у процесі підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

References

1. Базиль Л. О. Формування літературознавчої компетентності майбутніх словесників шляхом інтеграції історико-літературних курсів. Current problems of human society development. Materials digest of the VII-th International Scientific and Practical Conference (Odessa, London, July 21–28, 2011): International Academy of Sciences and Higher Education London, Great Britain, p. 15–18. URL : <http://gisap.eu/ru/node/717>
Basył, L. O. (2011). Formuvannja literaturoznawchoji kompetentnosti majbutnikh slovesnykiv shljakhom integraciji istoryko-literaturnykh kursiv [Development of literary competence of future linguists through the integration of historical and literary courses]. *Current problems of human society development: Proceeding of the VII-th International Scientific and Practical Conference* (Odessa, London, July 21–28, 2011): International Academy of Sciences and Higher Education London, Great Britain, 15–18. Retrieved from <http://gisap.eu/ru/node/717>
2. Білоус П. Психологія літературної творчості. К. : Академія, 2014. 216 с.
Bilous, P. (2014). *Psychologhija literaturnoji tvorchosti* [Psychology of Literary Creation]. Kyiv, Ukraine : Akademiya.
3. Куцевол О. М. Інноваційні форми й методи організації самостійної роботи студентів у контексті методичної підготовки майбутніх учителів літератури. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, проблеми*. 2006. Вип. 11. С. 284-290.
Kutsevol, O. M. (2006). Innovacijni formy j metody orghanizaciji samostijnoji roboty studentiv u konteksti metodychnoji pidghotovky majbutnikh uchyteliv literatury [Innovative forms and methods of organizing independent work of students in the context of methodical training of future teachers of Literature]. *Suchasni informacijni tekhnologhiji ta innovacijni metodyky navchannja v pidghotovci fakhivciv: metodologhija, teorija, problemy – Modern Information Technologies and Innovative Techniques for Training in Training of Specialists: Methodology, Theory, Problems*, 11, 284-290.
4. Лілік О. О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів української літератури в умовах міжпредметної інтеграції. *Педагогічні науки*. 2017. Випуск LXXVIII. Том 2. С.150-154.
Lilik, O. O. (2017). Osoblyvosti profesijnoji pidghotovky majbutnikh uchyteliv ukrajinskoji literatury v umovakh mizhpredmetnoji integraciji [Peculiarities of professional training of future teachers of Ukrainian literature in the conditions of interdisciplinary integration]. *Pedagoghichni nauky – Pedagogical sciences*, LXXVIII, 2, 150-154.
5. Літературознавча енциклопедія. К. : Академія, 2007. Т. 1. 537 с.
Literaturoznavcha encyklopedija [Encyclop(a)edia of Literary Criticism]. (2007). Kyiv, Ukraine : Akademiya, T. 1.
6. Михида С. Мегатекст і особистість письменника. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/959/1/06mspmop.pdf>
Mykhida, S. Meghatekst i osobystistj pysjmennyka [Megatext and the Writer's Personality]. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/959/1/06mspmop.pdf>
7. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти (2018) Галузь знань: Освіта/Педагогіка Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література). Освітній рівень: Бакалавр. ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». URL : <https://www.megu.edu.ua/uk/istoriko-filologichnij/kafedra-ukrainskoi-movi-ta-literaturi/>
Navchalnyy plan pidhotovky zdobuvachiv vyshchoyi osvity [Curriculum for higher education] (2018). Haluz znan: Osvita/Pedahohika Spetsialnist 014 Serednia osvita (Ukrayinska mova ta literatura). Osvitniy riven': Bakalavr. PVNZ «Mizhnarodnyy ekonomiko-humanitarnyy universytet imeni akademika Stepana Demianchuka» [Branch of knowledge: Education / Pedagogy Specialty 014 Secondary education (Ukrainian language and literature). Educational level: bachelor. PVNZ «International Economic Humanitarian University named after academician Stepan Demyanchuk»]. Retrieved from <https://www.megu.edu.ua/uk/istoriko-filologichnij/kafedra-ukrainskoi-movi-ta-literaturi/>
8. Овдійчук Л. «Під небом дальньої чужини ...» Післямова. В кн.: Грабовський П. Пролісок. Рівне : Дятлик М. 2017. С. 146-156. URL : https://drive.google.com/file/d/1BLwZ-I_VNpvZe03b7aNNDRharaQ7wanX/view?usp=sharing
Ovdijchuk, L. M. (2017). «Pid nebom daljnjoji chuzhyni ...» [«Under the Sky of Faraway Foreign Land...»] In.: Pisljamova. Ghrabovsjkyj P. Prolosok. [Snowdrop]. Rivne : Djatlyk M. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1BLwZ-I_VNpvZe03b7aNNDRharaQ7wanX/view?usp=sharing
9. Овдійчук Л. Біографічний метод_Грабовський. GOOLE-forme. 2021. URL : <https://forms.gle/1AwcXNwybGZgWflw5>
Ovdijchuk, L. (2021) Bioghrafichnyj metod_Ghrabovsjkyj. [Biographic Method_Hrabovskyi]. Retrieved from <https://forms.gle/1AwcXNwybGZgWflw5>

10. Овдійчук Л. Біографічний метод Овдійчук ММЛ. Мультимедійна лекція. 2021. URL : <https://drive.google.com/file/d/1C9yZhL5wrYKs6fWYICg7Ks11i91NccTS/view?usp=sharing>.
Ovdijchuk, L. (2021) Biografichnyj metod Ovdijchuk MML. Muljtymedijna lekcija [Biographic Method Ovdijchuk MML. Multimedia Lecture]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1C9yZhL5wrYKs6fWYICg7Ks11i91NccTS/view?usp=sharing>
11. Освітня професійна програма 014 Середня освіта (Українська мова та література). 2018. URL : <http://www.megu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/OPP-2016-2018-uml.pdf>
Osvitnja profesijna prohrama [Educational professional program] (2018). 014 Serednja osvita (Ukrajinsjka mova ta literatura). Retrieved from <http://www.megu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/OPP-2016-2018-uml.pdf>
12. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення: [монографія]. Рівне : ТзОВ «Принт Хауз», 2013. 576 с.
Romanyshyna, N. V. (2013). Ukrajinsjka khudozhnja mala proza: teoretyko-metodychni aspekty vyvchennja: [Ukrainian Flash Fiction: Theoretical and Methodical Aspects of Study]. Rivne, Ukraine : TzOV «PryntKhaus».

Ovdiichuk L.

ORCID: 0000-0002-0268-5969

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Pedagogy Department
of Ukrainian and Foreign Literature and Methods,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Ukraine), E-mail: lilia_regi@ukr.net

INTEGRATION OF THE BIOGRAPHIC METHOD OF STUDY OF LITERARY TEXT IN PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

***The purpose** of this study is determination of theoretical principles and practical application of the biographic method for analyzing the literary text based on integration basis in the process of the future teacher of Ukrainian language and literature training.*

***Methodology.** The biographic method initiated by Sh. Sent-Bev, interprets the biography and the writer's personality as a determinative moment of creation. There are external and internal biography (P. Bilous), which are followed in primary sources (megatexts, S. Mykhyda): memoirs, diaries, letters. The practical application of this method is effective and relevant during the analysis of the literary text on the classes «History of Ukrainian Literature», «History of Foreign Literature» in the system of the future teachers of Ukrainian language and literature literary criticism training.*

***Scientific novelty.** The author of the article tested her own methods of study the literary text based on the integration of the biographic method during the teaching of the course «Theory and Practice of Analysis of Literary Text». The necessary pedagogical conditions have been identified to ensure interdisciplinary integration at the level of content of the subjects «History and Culture of Ukraine», «History of Ukrainian Literature», «Introduction to Literary Criticism» and integration of technologies (ICT, critical thinking), methods (problem lecture, demonstration, illustration), forms (group, individual, independent, distance, eye) of educational activity.*

The author's multimedia lecture «Biographic Method of Analysis of the Literary Text» was created. The integration-literary criticism competence was forming during mastering theoretical material and application of this method in practice by the bachelors in the specialty «Ukrainian Language and Literature». The deeper understanding of literary works and a higher level of formation of integration-literary criticism competence was found out according to the main components, criteria, indicators in students who have applied the biographic method than those studied in the traditional methodology.

***Conclusions.** The biographic method of studying the literary text on the integration basis affects the formation of professional competencies positively, develops personal potential, cognitive sphere, value guidelines. It affords ground for testing the methods of application of the biographic method for analyzing the literary text during the study of theoretical and historical and literary courses in higher educational institutions which train the future teachers of Ukrainian language and literature.*

***Key words:** future teachers of Ukrainian language and literature, integration, biographic method, analysis of literary text, integration-literary criticism competence.*

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Т. Л. Груба

УДК 378.6.015.31.016:612]:[37.011.3-051:796](043.3)

Приймак С. Г.

ORCID: 0000-0003-3911-7081

Researcher ID: AAE-9459-2019

Scopus–Author ID: 55873000300

Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри біологічних основ фізичного виховання, здоров'я і спорту,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: Sprimak1972@gmail.com

Терентьєва Н. О.

ORCID: 0000-0002-3238-1608

Researcher ID: P-7024-2019

Scopus–Author ID: 57194203127

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри олімпійського і професійного спорту,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна), E-mail: nataterentyeva@gmail.com

КІНЕЗІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК НАУКОВА ОСНОВА СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Мета роботи – схарактеризувати кінезіологічний підхід у спортивно-педагогічній діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Методологічною основою є концептуальні ідеї теорії пізнання, методологічні принципи науковості, доступності, цілісності, інтегративності, які пояснюють важливі педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту.

Методи дослідження. Для отримання найбільш значущих результатів дослідження та їх інтерпретації застосовувались такі методи: теоретичний аналіз і синтез, систематизація, узагальнення інформації, викладеної у наукових джерелах інформації.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що теоретично обґрунтовано кінезіологічний підхід і особливості формування кінезіологічної компетентності у процесі спортивно-педагогічного удосконалення студентів закладів вищої освіти.

Практичне значення отриманих результатів: теоретичні результати та наукові положення можуть бути використані для вирішення наукових, теоретико-методичних і практичних завдань реформування спеціалізованої, фахової передвищої і вищої освіти, модернізацію національної освітньої політики.

Висновки. Обґрунтовано, що упровадження компетентнісного кінезіологічного підходу в систему вищої освіти зумовлено підвищенням вимог стосовно фізичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, що має забезпечуватися високим рівнем здоров'я, необхідним рівнем теоретичної, методичної та морфофункціональної підготовленості, детермінованої високим рівнем розвитку кінезіологічної компетентності, що формується в інтегрованому міжнауковому напрямі про моторну активність людини – кінезіології.

Відповідно до специфіки кінезіологічної компетентності, сутність якої полягає в інтегративному впливі спортивно-педагогічної діяльності на інтелектуальну й рухову сфери особистості, уважаємо за необхідне виокремити в значенні об'єкта формування ціннісних установок функціональні можливості людини.

Ключові слова: спортивно-педагогічне удосконалення, кінезіологія, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Аналіз основних досліджень і публікацій. Основою фізичної і спортивної освіченості людини, базовим засобом розуміння цінностей фізичної і спортивної культури визначаємо рух як організовану м'язову діяльність, яка регулюється психофізіологічними механізмами й

забезпечується морфологічними й функціональними системами організму [2, 18; 3, 3; 6, 177; 8, 2; 9, 45; 28, 34].

Кінезіологія як наукова й навчальна дисципліна, лікувальна профілактична практика (англ. Applied kinesiology) виникла порівняно нещодавно, інтегруючи спортивну медицину, фізіологію, морфологію, біомеханіку, біоергономіку, теорію спортивної підготовки і оздоровлювальну фізичну активність людини. Вона швидко отримала визнання серед фахівців, насамперед, завдяки здійсненню інтегративної функції у сфері наукового пізнання про рухи й рухові дії людини, прикладне значення яких охоплює сфери медицини, біології і педагогіки [4, 23; 9, 47].

Мета роботи – схарактеризувати кінезіологічний підхід у спортивно-педагогічній діяльності майбутніх учителів фізичної культури. *Методологічною основою* є концептуальні ідеї теорії пізнання, методологічні принципи науковості, доступності, цілісності, інтегративності, які пояснюють важливі педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту. *Методи дослідження.* Для отримання найбільш значущих результатів дослідження та їх інтерпретації застосовувались такі методи: теоретичний аналіз і синтез, систематизація, узагальнення інформації, викладеної у наукових джерелах інформації.

Основні результати дослідження. На теренах Радянського Союзу ідеї кінезіологічного підходу поширились у 80-х рр. ХХ століття завдяки діяльності американського психолога Керол Енн Хонц [29, 12]. Наприкінці 1980-х рр. В. Коренберг сформулював спортивно-кінезіологічну концепцію формування і реалізації рухових і «нерухових» завдань [11, 33]. На жаль, на той час кінезіологічні ідеї в педагогічній теорії і практиці не знайшли належного застосування [9, 48].

На сучасному етапі існують різні підходи до визначення кінезіології як науки. Р. Граніт під цим поняттям розуміє науку про рух, яка містить знання з біомеханіки, анатомічних та фізіологічних основ руху, особливостей нервово-м'язової передачі, принципів основних видів м'язової діяльності [5, 33]. Дещо інше тлумачення дає В. Коренберг, який вважає, що кінезіологія – це наука, яка органічно інтегрує в єдине ціле біомеханіку, педагогіку, психологію і розділи інших наук, які зумовлюють формування й розв'язання, аналіз, пізнання, конструювання та планування рухових завдань [9, 48; 11, 65]. В. Бальсевич визначає кінезіологію як інтегративну галузь наукового пізнання про рухову активність людини, морфологічні, функціональні, біомеханічні системи, які її забезпечують, методи їх розвитку й удосконалення [2, 211].

Достатньо повне тлумачення, на наше переконання, надає А. Лапутін, який вважає, що кінезіологія – це наука, яка вивчає в комплексній, системній єдності різні складові прояви цілісної інформаційної та біофізичної структури рухової функції [2, 18; 3, 3; 13, 4]. А. Лапутін зазначає, що рухова функція – це одна з найважливіших функцій організму, яка є відкритою в процесі еволюції організму людини, але відносно відокремленою біологічною системою, що набула здатності до активних рухів завдяки наявності ефективних механізмів обміну енергією, речовинами та інформацією з навколишнім середовищем [13, 4; 14, 2]. Характер і закономірності організації моторних актів визначають ті прояви життєдіяльності організму, які прийнято об'єднувати під загальним поняттям «рухова функція людини» [13, 3; 34; 35, 182; 36, 1195; 37, 195]. Стан рухової функції відображає здатність окремої біологічної системи отримувати, накопичувати і перетворювати різні види енергії, речовини та ентропії, яка може бути визначена й проаналізована через об'єктивне дослідження механічних дій та інших фізичних проявів біологічної системи організму [13, 3; 15, 66; 17, 94; 20, 200; 22, 115; 23, 68; 25, 34; 26, 135; 27, 178;].

Оскільки матерія і рух як філософські категорії найбільш повно відображають цілісні сучасні наукові уявлення про Всесвіт, то з упевненістю можна стверджувати, що матерія і рух організму людини є єдиним та невід'ємним цілим [13, 3; 28, 34]. Це пояснює тезу, що кожному рівню побудови й організації матерії організму відповідає цілком певний рівень побудови його рухів. Кожному рівню відповідає і свій рівень взаємодій, що визначає закономірності прояву рухової функції [8, 2; 13, 4]. Завдяки синтетичному й інтегральному підходу до вивчення рухової функції людини перспективним вважаємо успішне розв'язання завдань дидактичного формування координаційно складних рухових актів. Закономірності цього процесу доцільно вивчати з відповідним залученням дидактичних основ самоорганізації складних систем [13, 4]. Процеси самоорганізації, викладені з позиції синергетики, можуть стати теоретичною основою нового наукового напрямку в педагогіці руху [2, 18; 13, 4; 18, 13; 19, 66; 21, 151; 24, 83]. У межах сучасної кінезіології може успішно розвиватись і новий науковий напрям – дидактика рухових дій, до складу якої можна вводити спеціалізовані технічні засоби кінезіотерапії та тренажерні системи [3, 3; 13, 4].

А. Лапутін зазначає, що кінезіологія є синтетичною наукою, що об'єднує в системній єдності морфологію, фізіологію, біомеханіку, біохімію, соматомоторику й дидактику, основним предметом яких є рухова функція організму людини, а отже, її потрібно ввести до програми підготовки магістрів [13, 5].

Продовжуючи ідеї А. Лапутіна, М. Носко пропонує інтегрувати процеси фізичного й духовного виховання (кінезіологічний підхід) з самовизначенням здорового способу життя в процесі професійної підготовки й обґрунтовує формування в майбутнього учителя фізичної культури таких знань, умінь і компетентностей у сфері культури здоров'я [16, 220].

Т. Круцевич, розкриваючи кінезіологічний підхід в освітній діяльності, розглядає фізичну культуру індивіда з точки зору оволодіння знаннями, уміннями і навичками виховної, освітньої, оздоровлювальної, рекреаційної діяльності для подальшого застосування в процесі самовдосконалення, і як результат – певний рівень фізичного і духовного здоров'я, який людина змогла зберегти або поліпшити завдяки своєму бажанню, знанням, здоровому способу життя та руховій активності [12, 73].

Концептуальні підходи до системи фізичного виховання в Україні Т. Круцевич пропонує розкривати в завданнях та принципах її функціонування, які містять окремі прогресивні компоненти європейських концепцій і трансформувались з урахуванням соціокультурних чинників і фактичного стану здоров'я молодого покоління українців [12, 74]. Запропонована концепція ґрунтується на діяльній потребо-мотиваційній підході до фізичного і духовного самовдосконалення.

Виходячи з наведених визначень кінезіології, зазначаємо, що кінезіологія є інтегрованою наукою про рухи, яка реалізує значну кількість завдань, пов'язаних з відновленням, розвитком і удосконаленням рухової функції людини залежно від напрямів її вивчення [9, 49].

М. Бернштейн одним з перших звернув увагу на актуальність досліджень вікових перетворень моторних актів людини й еволюції рухової функції у філогенезі тварин, він указав на те, що «рухи живуть і розвиваються» [4, 23]. В. Бальсевич, спираючись на методологічну наукову спадщину М. Бернштейна, запропонував інтегровану науково-технологічну галузь знань – онтокінезіологію людини, що вивчає фундаментальні закономірності вікового розвитку рухової діяльності людини, на основі якої є можливість розробляти цілеспрямовані природо- та соціально детерміновані технології її вдосконалення на окремих етапах онтогенезу людини, у різноманітних формах його моторної активності [1, 18; 9, 49].

Ґрунтуючись на працях І. Сеченова про взаємозв'язок фізіологічних процесів і психічних явищ, теорії М. Бернштейна про рівні побудови руху і кінезіологічній концепції Р. Енока «Тігель» і «Три в одному», В. Ірхін із співавторами виокремлюють три основні напрями наукового пізнання в кінезіології: прикладний, спортивний й освітній [10, 19; 31, 33]. На думку авторів, прикладна кінезіологія, вивчаючи вплив рухових дій на фізіологічні системи організму людини, дає змогу усунути наслідки впливу на організм стресу і психосоматичного захворювання [9, 49; 10, 19].

Прикладна кінезіологія широко застосовується у світовій практиці роботи мануальних терапевтів, фізіотерапевтів, дієтологів, народних цілителів, біоенерготерапевтів, бізнесменів, освітан [9, 47; 32, 34]. Прикладна кінезіологія розглядається і як новий мультидисциплінарний підхід до здоров'я, що ґрунтується на функціональному дослідженні пацієнта і передбачає аналіз пози, ходьби, об'єму моторної активності, статичну й динамічну пальпацію із застосуванням стандартизованих методик діагностики й оцінювання стану пацієнта [2, 18; 9, 50; 30, 16; 33, 13].

Кінезіологічні методи ґрунтуються на розумінні здатності м'язів реагувати на мінімальну зміну психічного стану людини і дозволяють визначити взаємозв'язок трьох рівнів: сприйняття світу (уявлень людини про себе, систему переконань); позитивних і негативних емоцій; соматичних проявів, зокрема пам'яті й інформації про події власного життя [2, 18; 7, 12; 9, 50].

Предметом вивчення прикладної кінезіології є дисбаланс у будь-якій системі організму, який може бути наслідком функціональних розладів, та відобразити структурні органічні порушення й захворювання, що проявляється у своєрідній адинамії, або м'язовій слабкості, у зв'язку з чим мануальне м'язове тестування є основним діагностичним методом [2, 18; 9, 50]. Адинамія відображає дезорганізацію нервово-м'язового забезпечення та регуляції системи руху. Відповідно, прикладна кінезіологія розглядається і як функціональна неврологія. Наслідком нейрорегуляторного дисбалансу, насамперед, є біомеханічний дисбаланс у проявах дуральної торзії, порушеннях акту ходьби, зміні взаємного розташування елементів хребетного рухового сегмента ділянки міжхребцевого отвору тощо [2, 18; 9, 50; 33, 12].

І. Шмідт зазначає, що прикладну кінезіологію не варто плутати з загальною кінезіологією й кінезітерапією, оскільки її загальний напрям розглядає рух, зумовлений біомеханічними, анатомічними та фізіологічними особливостями, детермінованими нервово-м'язовою передачею, принципами основних видів м'язової діяльності. Кінезітерапія – метод лікування за допомогою моторних актів із застосуванням механізмів регуляції рухів, активної і свідомої участі пацієнта й інших способів забезпечення моторної активності [2, 19; 9, 50; 30, 5]. На відміну від кінезіотерапії, прикладну кінезіологію автор [9, 50; 30, 5] виокремлює за такими критеріями: цілісним підходом до людини і складових її здоров'я; адинамією і м'язовою гіпотонією як універсальною реакцією на патологію або дисбаланс в організмі; наявністю закономірних специфічних асоціацій кожного м'яза зі структурами, хімічними речовинами і процесами, нейромедіаторами і видами психічної діяльності; феноменом раптової адинамії всіх сильних м'язів; специфічними методами й алгоритмами діагностики; синдромом дисбалансу, дезорганізації, дисфункції; специфічними методами й алгоритмами корекції, які ґрунтуються на результатах специфічної діагностики, з обов'язковим контролем на кожному етапі лікування у вигляді повторення діагностичних прийомів.

Прикладна кінезіологія має практичне застосування в медичній практиці, оскільки встановлює і прогнозує функціональні синдроми з відповідним аналізом, оцінюванням фізіологічних функцій пацієнта. У період терапії і реабілітації вона дає змогу неінвазивними методами здійснювати моніторинг процесу одужання [9, 52; 30, 5].

Наразі успішно розвивається окремий напрям кінезіології, пов'язаний з процесом навчання, – освітня кінезіологія, яка, на думку В. Ірхіна зі співавторами, ґрунтується на освітній моторній активності людини [9, 52; 10, 20]. Засоби освітньої кінезіології, у більшості випадків, добираються відповідно до педагогічної мети та завдань для оптимізації процесу набуття навичок читання, письма, розв'язання математичних задач тощо [9, 52; 10, 20]. Аналіз педагогічної теорії і практики дав змогу авторам виявити наявність значної кількості дидактичних засобів, які сприяють стимулюванню моторної активності учнів як учасників освітнього процесу: прийоми ігрового моделювання, завдання, які базуються на виконанні різнопланових рухових дій, прийоми навчання жестикуляції, застосування засобів невербальної взаємодії для підвищення якості освітнього процесу [9, 52; 10, 20]. Зазначено, що засоби кінезіології набули застосування в системах освіти різних країн світу. Зокрема, системи освіти США і Великобританії широко впроваджують прийоми боді-ленгвіджу (мова жестів, міміки і рухів тіла як засіб невербальної комунікації) і фейсбілдінгу (методика й техніка усвідомленого використання виразності особистості в міжособистісному спілкуванні). Існує широкий спектр кінезіологічних вправ, які застосовуються в освітній практиці з метою посилення мотивації студентів до вивчення іноземної мови, корекції навчання й розвитку школярів, корекції взаємодії півкуль кори головного мозку в молодших школярів тощо [9, 52].

Висновки. Упровадження компетентнісного кінезіологічного підходу в систему вищої освіти зумовлено підвищенням вимог стосовно фізичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, що має забезпечуватися високим рівнем здоров'я, необхідним рівнем теоретичної, методичної та морфофункціональної підготовленості, детермінованої високим рівнем розвитку кінезіологічної компетентності, що формується в інтегрованому міждисциплінарному напрямі про моторну активність людини – кінезіології. Відповідно до специфіки кінезіологічної компетентності, сутність якої полягає в інтегративному впливі спортивно-педагогічної діяльності на інтелектуальну й рухову сфери особистості, уважаємо за необхідне виокремити в значенні об'єкта формування ціннісних установок функціональні можливості людини. *Перспективи подальших наукових розвідок.* Розглянуті аспекти окреслюють необхідність подальшого пошуку й розроблення науково обґрунтованих методів удосконалення професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури.

References

1. Бальсевич В. К. *Онтокинезиология человека*. Москва : Теория и практика физической культуры, 2000. 275 с.
Balsevich, V. K. (2000). *Ontokineziologiya cheloveka*. [Human Ontokinesiology]. Moscow, Russia : Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury.
2. Бальсевич В. К. *Очерки по возрастной кинезиологии человека*. Москва : Советский спорт, 2009. 220 с.
Balsevich, V. K. (2009). *Ocherki po vozrastnoj kineziologii cheloveka* [Essays on human age kinesiology]. Moscow, Russia : Sovetskij sport.
3. Бальсевич В. К., Лубышева Л. И. *Физическая культура : молодежь и современность*. Теория и практика физической культуры. Москва, 1995. № 4. С. 2-8.
Balsevich, V. K., and Lubysheva, L. I. (1995). *Fizicheskaya kul'tura : molodezh' i sovremennost'* [Physical culture: youth and modernity]. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury – Theory and practice of physical culture*, 4, 2-8.
4. Бернштейн Н. А. *Очерки по физиологии движений и физиологии активности*. Москва : Медицина, 1966. 349 с.
Bernshtein, N. A. (1966). *Ocherki po fiziologii dvizhenij i fiziologii aktivnosti* [Sketches on physiology of movements and physiology of activity]. Moscow, Russia : Medicina.
5. Гранит Р. *Основы регуляции движений*. Москва : Мир, 1973. 367 с.
Granit, R. (1973). *Osnovy regulyacii dvizhenij* [Fundamentals of regulation of movements]. Moscow, Russia : Mir.
6. Дворкин Л. С. *Онтокинезиология развития взрывной силы человека в видах спортивных единоборств в свете концепции В.К. Бальсевича*. Берегиня•777• Сова : *Общество. Политика. Экономика*. 2013. № 1 (16). С. 177–181.

- Dvorkin, L. S. (2013). Ontokineziologiya razvitiya vzryvnoj sily cheloveka v vidah sportivnyh edinoborstv v svete koncepcii V. K. Bal'sevicha [Ontokinesiology of the development of human explosive power in the types of combat sports in the light of the concept of V.K. Balsevich]. *Bereginya•777• Sova : Obschestvo. Politika. Ekonomika. – Keeper • 777 • Owl: Society. Politics. Economics*, 1 (16), 177–181.
7. Деннисон П., Деннисон Г. Гимнастика мозга. Орехово-Зуево : ЧОУПП «Восхождение», 1998. 61 с.
Dennison, P., Dennison, G. (1998). *Gimnastika mozga [Brain gymnastics]*. Orekhovo-Zuevo, Russia : CHOUPP «Voskhozhdenie».
 8. Донской Д. Д. Развитие идей П. Ф. Лесгафта о физическом упражнении как двигательном действии. *Теория и практика физической культуры*. Москва, 1997. № 2. С. 2–4.
Donskoy, D. D. (1997). *Razvitie idej P. F. Lesgaf'ta o fizicheskom uprazhnenii kak dvigatel'nom dejstvii [Development of PF Lesgaf't's ideas about physical exercise as a motor action]*. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury – Theory and practice of physical culture*, 2, 2–4.
 9. Загrevская А. И. Физкультурно-спортивное образование студентов на основе кинезиологического подхода. Томск : Издательский Дом Томского государственного университета, 2015. 276 с.
Zagrevskaya, A. I. (2015). *Fizkul'turno-sportivnoe obrazovanie studentov na osnove kineziologicheskogo podhoda [Physical and sports education of students on the basis of the kinesiological approach]*. Tomsk, Russia : Izdatel'skij Dom Tomskogo gosudarstvennogo universiteta.
 10. Ирхин В. Н., Василенко О. В., Николаева Е. С., Польщикова О. В. Анализ основных направлений развития современной кинезиологии. *Теория и практика физической культуры*. Москва, 2012. № 12. С. 19–20.
Irkhin, V. N., Vasilenko, O. V., Nikolaeva, E. S., Polshchikova, O. V. (2012). *Analiz osnovnyh napravlenij razvitiya sovremennoj kineziologii [Analysis of the main directions of development of modern kinesiology]*. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury – Theory and practice of physical culture*, 12, 19–20.
 11. Коренберг В. Б. Основы спортивной кинезиологии : учеб. пособие. Москва : Советский спорт, 2005. 232 с.
Korenberg, V. B. (2005). *Osnovy sportivnoj kineziologii: uchebnoe posobie [Fundamentals of sports kinesiology: a textbook]*. Moscow, Russia: Sovetskij sport.
 12. Круцевич Т. Концепция системы физического воспитания в общеобразовательных школах. *Теория и методика физического воспитания и спорта*. 2015. № 2. С. 72–80.
Krucevich, T. (2015). *Koncepciya sistemy fizicheskogo vospitaniya v obshcheobrazovatel'nyh shkolah [Concept of the system of physical education in secondary schools]*. *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methods of physical education and sports*, 2, 72–80.
 13. Лапутин А. Н. Кинезиология учение о двигательной функции организма человека. *Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2007. № 10. С. 3–6.
Laputin, A. N. (2007). *Kineziologiya uchenie o dvigatel'noj funkcii organizma cheloveka [Kinesiology, the doctrine of the motor function of the human body]*. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 10, 3–6.
 14. Лубышева Л. И. Социальное и биологическое в физической культуре человека в аспекте методологического анализа. *Теория и практика физической культуры*. Москва, 1996. № 1. С. 2–4.
Lubysheva, L. I. (1996). *Social'noe i biologicheskoe v fizicheskoy kul'ture cheloveka v aspekte metodologicheskogo analiza [Social and biological in physical culture of a person in the aspect of methodological analysis]*. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury – Theory and practice of physical culture*, 1, 2–4.
 15. Николаев Ю. М. История и методология науки о физической культуре : учеб.-метод. пособие. Санкт Петербург : Олимп-СПб, 2010. 200 с.
Nikolaev, Yu. M. (2010). *Istoriya i metodologiya nauki o fizicheskoy kul'ture [History and methodology of the science of physical culture]*. Saint Petersburg, Russia : Olimp–SPb.
 16. Носко М. О., Белих С. И. Концепція вдосконалення підготовки викладачів для здійснення особистісно зорієнтованого фізичного виховання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 109. С. 220–222.
Nosko, M. O., and Belykh, S. I. (2013). *Kontseptsiia vdoskonalennia pidgotovky vykladachiv dlia zdiisnennia osobystisno zoriietovanoho fizychnoho vykhovannia [The concept of improving the training of teachers for the implementation of personality-oriented physical education]*. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu. Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 109, 220–222.

17. Приймак С. Г. Варіабельність серцевого ритму та центральна гемодинаміка в забезпеченні адаптації до фізичних навантажень організму студентів що спеціалізуються у волейболі. *Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2017. № 15. С. 92–101.
Priymak, S. G. (2017). Variabel'nist' sercevogogo ry'tmu ta central'na gemody'namika v zabezpechenni adaptaciyi do fizy'chny'x navantazhen' organizmu studentiv shho specializuyut'sya u volejboli [The Variability of Heart Rhythm and Central Hemodynamics in Providing Adaptation to the Body's Physical Loads of Students Specializing in Volleyball]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedagogichni nauky – Bulletin of the Cherkasy University: a collection of scientific works. Pedagogical sciences*, 15, 92–101.
18. Приймак С. Г. Методична система розвитку функціональних можливостей майбутніх учителів фізичної культури у процесі спортивно-педагогічного удосконалення : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Чернігів, 2019. 40 с.
Priymak, S. G. (2019). Metodychna systema rozvytku funktsionalnyh mozhlyvostej majbutnix uchyteliv fizychnoyi kultury u procesi sportyvno-pedagogichnogo udoskonalennya [Methodological system of the development of functional capabilities of future Physical Education teachers in the process of sports and pedagogical improvement]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Chernihiv, Ukraine.
19. Приймак С. Г. Методичні основи формування функціональної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : навчальний посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 112 с.
Priymak, S. G. (2019). Metodychni osnovy formuvannya funktsional'noyi hotovnosti maubutnix uchyteliv fizychnoyi kul'tury do profesiynoyi diyal'nosti : navchal'nyu posibnyk [Methodical bases of formation of functional readiness of future teachers of physical culture to professional activity: textbok]. Chernihiv, Ukraine : Desna Polygraph.
20. Приймак С. Г. Морфофункціональне забезпечення спортивно-педагогічної діяльності студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2017. № 149. С. 198–204.
Priymak, S. G. (2017). Morfofunktsional'ne zabezpechennya sportyvno-pedagogichnoyi diyal'nosti studentiv [Morphofunctional Provision of Sports and Pedagogical Activity of Students]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnogo universytetu imeni T. H. Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko. Pedagogical Sciences*, 149, 198–204.
21. Приймак С. Г., Ратов А. М., Міщенко О. В. Організаційно-методичне забезпечення процесу формування кінезіологічної компетентності студентів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 11 (167). С. 149–155.
Priymak, S. G., Ratov, A. M. Mishchenko, O. V. (2020). Organizacijno-metody'chne zabezpechennya procesu formuvannya kineziologichnoyi kompetentnosti studentiv [Organizational and Methodological Support of the Process of Formation of Students' Kinesiological Competence]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»*. *Pedagogical sciences*, 11 (167), 149–155.
22. Приймак С. Г. Спеціальна фізична працездатність студентів, що займаються в групі спортивно-педагогічного удосконалення з боксу. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2017. Випуск 159. С. 113–119.
Priymak, S. G. (2017). Spetsialna fizychna pratsezdattnist studentiv, shcho zaimaiutsia v hrupi sportyvno-pedahohichnogo udoskonalennia z boksu [Special physical working capacity of students engaged in the group of sports and pedagogical improvement in boxing]. *Naukovi zapysky. Pedagogichni nauky – Proceedings. Pedagogical sciences*, 159, 113–119.
23. Приймак С. Г. Спортивно-педагогічне удосконалення студентів: морфофункціональне забезпечення діяльності : монографія. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 292 с.
Priymak, S. G. (2018). Sportyvno-pedagogichne udoskonalennya studentiv: morfofunktsional'ne zabezpechennya diyal'nosti : monografiya [Sports and pedagogical improvement of students: morphofunctional conditionality of activity : monograph]. Chernigiv, Ukraine : ПАТ «PVK» Desna.
24. Приймак С. Теоретико-методологічні основи спортивно-педагогічного удосконалення в системі професійної освіти майбутніх учителів фізичної культури. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 квітня 2020 року, м. Чернігів)*. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. В., 2020. С. 83–85.
Priymak, S. (2020). Teoretyko-metodologichni osnovy sportyvno-pedagogichnogo udoskonalennya v systemi profesiynoyi osvity majbutnix uchyteliv fizychnoyi kultury [Theoretical and methodological bases of sports and pedagogical improvement in the system of professional education of future teachers of physical culture]. *Suchasni problemy pidhotovky ta profesiinoho udoskonalennia pratsivnykiv sfery osvity – Modern*

problems of training and professional development of education workers : Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (April 23-24, 2020, Chernihiv), 83–85.

25. Приймак С. Г. Функціональний стан серцево-судинної системи студентів, що займаються в групах спортивно-педагогічного удосконалення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. V (57), Issue : 129& P. 33–36.
Pryimak, S. G. (2017). Funktsionalnyi stan sertsevo-sudynnoi systemy studentiv, shcho zaimaiutsia v hrupakh sportyvno-pedahohichnoho udoskonalennia [Functional State the Cardiovascular System of Students Involved in the Group of Sports-Pedagogical Perfection] *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 57, 129, 33–36.
26. Приймак Сергій. Фізична працездатність студентів, що займаються в групі спортивно-педагогічного удосконалення з боксу. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 6 (70). С. 130-141. (DOI 10.24139/2312-5993/2017.06/130-141)
Pryimak, Serhiy (2017). Fizychna pracezdatnist studentiv, shho zajmayutsya v grupi sportyvno-pedahogichnoho udoskonalennya z boksu [Physical capacity of students engaged in the group of sports and pedagogical improvement in boxing]. *Pedahohichni nauky : teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences : theory, history, innovative technologies*, 6(70), 130–141.
27. Приймак С. Г. Функціональний стан киснево-транспортної системи у студентів, що спеціалізуються у боксі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2017. № 147, Т. 1. С. 175–181.
Pryimak, S. G. (2017). Funkcional'nyj stan ky'snevo-transportnoi sy'stemy' u studentiv, shho specializuyut'sya u boksi [Functional state of the oxygen transport system in students specializing in boxing]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Pedahohichni nauky. Fizychnye vykhovannia ta sport – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko. Pedagogical Sciences. Physical education and sports*, 147, 1, 175–181.
28. Столяров В. И. Социология физической культуры и спорта (введение в проблематику и новая концепция). Москва : Гуманитарный центр «СпАРТ», 2002. 346 с.
Stolyarov, V. I. (2002). Sociologiya fizicheskoy kul'tury i sporta (vvedenie v problematiku i novaya koncepciya) [Sociology of physical culture and sports (introduction to problems and a new concept)]. Moscow, Russia : Gumanitarnyj centr «SpART».
29. Хонц Кэрол Энн. Безграничные возможности. Б. м., 1990. 136 с.
Honz, Carol Ann. (1990). Bezgranichnye vozmozhnosti [Endless possibilities].
30. Шмидт И. Р. Основы прикладной кинезиологии: лекции для слушателей циклов общего и тематического усовершенствования. Новокузнецк : Наука, 2004. 40 с.
Schmidt, I. R. (2004). Osnovy prikladnoj kineziologii: lekicii dlya slushatelej ciklov obshchego i tematicheskogo usovershenstvovaniya [Fundamentals of Applied Kinesiology: lectures for students of general and thematic improvement cycles]. Novokuznetsk, Russia : Nauka.
31. Энока Р. М. Основы кинезиологии. Киев : Олимпийская литература, 2000. 399 с.
Enoka, R. M. (2000). Osnovy kineziologii [Fundamentals of Kinesiology]. Kiev, Ukraine : Olimpijskaya literatura.
32. La Tourelle, M., Courtenay, A. (1992). Thorsons Introductory Guide to Kinesiology. London : Thorsons An Imprint of Harper Collins Publishers, 176 p.
33. Shafer, J. (1994). Applied Kinesiology. London : Verlag, 120 p.
34. Priymak, S., Krutsevich, T., Pangelova, N., Trachuk, S., Kravchenko, T., Stepanenko, V., & Ruban, V. (2020). Modeling of functional support of sports activities of biathletes of different qualifications. *Journal of Human Sport and Exercise*. URL : <https://www.jhse.ua.es/article/view/2021-v16-n1-modeling-functional-support-sports-activities-biathletes> <https://doi.org/10.14198/jhse.2021.161.12>
35. Priymak, S., Kolomiets, N., Goletc, V. (2020). Forecasting the game role of volleyball players in accordance with the methodology of artificial intelligence. *Journal of Physical Education and Sport® (JPES)*, Vol. 20 (issue 1), Art 24, pp. 179-185. URL : <http://efsupit.ro/images/stories/ianuarie2020/Art%2024.pdf> doi: 0.7752/jpes.2020.01024
36. Priymak, S., Kolomiets, N., and Goletc, V. (2019). Modeling of the morphofunctional state of the biathletes body. *Journal of Physical Education and Sport®* Vol. 19 (issue 2), Art 173, pp. 1193-1199. DOI:10.7752/jpes.2019.02173.
37. Priymak, S. G., and Terentieva, N. O. (2017). Somatologic characteristics of biathlon students' body constitution in predicting of their successfulness. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 21(4), 192– 199. doi:10.15561/18189172.2017.0408

Priymak S.

ORCID: 0000-0003-3911-7081
Researcher ID: AAE-9459-2019
Scopus–Author ID: 55873000300

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Biology, Health and Sport
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: Sprimak1972@gmail.com

Terentieva N.

ORCID: 0000-0002-3238-1608
Researcher ID: P-7024-2019
Scopus–Author ID: 57194203127

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,
Professor at the Olympic and Professional Sport Department,
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine), E-mail: nataterentyeva@gmail.com

KINESIOLOGICAL APPROACH AS A SCIENTIFIC BASIS OF SPORTS AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF STUDENTS

The purpose of the work is to characterize the kinesiological approach in sports and pedagogical activity of future teachers of physical culture.

The methodological basis is the conceptual ideas of the theory of cognition, methodological principles of scientificity, accessibility, integrity, integrativity, which explain the important pedagogical aspects of professional training of future specialists in physical education and sports.

Research methods. To obtain the most significant results of the study and their interpretation, the following methods were used: theoretical analysis and synthesis, systematization, generalization of information presented in scientific sources of information.

The scientific novelty of the obtained results is that the kinesiological approach and features of formation of kinesiological competence in the process of sports and pedagogical improvement of students of higher education institutions are theoretically substantiated.

Practical significance of the obtained results: theoretical results and scientific provisions can be used to solve scientific, theoretical and methodological and practical problems of reforming specialized, professional higher and higher education, modernization of national educational policy.

Conclusions. It is substantiated that the introduction of competency kinesiological approach in the higher education system is due to increased requirements for physical fitness of future physical education teachers for professional activities, which should be provided by a high level of health, the required level of theoretical, methodological and morphofunctional training, which is formed in the integrated interdisciplinary direction of human motor activity – kinesiology.

According to the specifics of kinesiological competence, the essence of which is the integrative influence of sports and pedagogical activities on the intellectual and motor spheres of the individual, we consider it necessary to distinguish in the value of the object of formation of values human functionality.

Key words: sports and pedagogical improvement, kinesiology, physical education.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. М. Торубара**

УДК 37.018.46 [5:62] STEAM

Пронікова І. В.

ORCID: 0000-0001-6911-0433

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничо-математичних дисциплін
та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського
(Чернігів, Україна) E-mail: irinapronikova@gmail.com

STEAM-ОСВІТА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

В статті досліджено використання STEAM-освіти в системі підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Мета роботи – схарактеризувати та окреслити можливості STEAM-освіти, продуктивних ідей формування фінансової компетентності вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти та використання накопиченого досвіду в процесі розвитку фінансової грамотності здобувачів освіти.

Методологія дослідження. У статті використано аналіз наукових джерел на філософському та загальнонауковому рівнях пізнання. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу, педагогічних досліджень з розвитку STEAM-освіти у закладах післядипломної педагогічної освіти. Методологія дослідження дозволила визначити й обґрунтувати вплив Stem-освіти на якість підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовано використання і вплив STEAM-освіти на удосконалення викладання з метою покращення технологій в освітньому процесі закладів післядипломної педагогічної освіти. Проведене дослідження дозволяє зробити **висновок**, що фахова підготовка вчителів в системі підвищення їх кваліфікації у закладах післядипломної педагогічної освіти, зокрема з фінансової грамотності із використанням STEAM-освіти, є вагомим чинником професійного росту і ресурсом їх практики. Удосконалення STEAM-освіти в системі підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти має стати пріоритетним напрямом освітньої політики держави. Доведено, що отримані вчителями, зокрема знання та навички з фінансової грамотності, під час підвищення їх кваліфікації, повинні розглядатися як фактор зростання здобувачів освіти. Тільки фінансово грамотні та компетентні вчителі спроможні виховувати підприємців-новаторів, інвесторів, свідомих платників податків і успішних фінансово грамотних громадян.

Ключові слова: STEAM-освіта; компетентності; вчитель; підвищення кваліфікації; фінансова грамотність; підприємливість

Постановка проблеми. В освітньому просторі України набирає обертів тренд STEAM-освіти. Вона охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics). У відповідь на виклики часу, коли у всьому світі спостерігається дефіцит фахівців з технічних напрямків, попит на них росте набагато швидше, ніж на інші спеціальності. Такий тип освіти виходить на перший план. Однак, STEAM – це не тільки технічна освіта. Вона вдало поєднує креативність та технічні знання.

Стратегія сталого розвитку України в умовах глобалізації ґрунтується на амбітній меті досягнення європейських стандартів життя. Світовий досвід показує, що на сучасному етапі розвитку суспільства досягти поставлених цілей можливо тільки на основі ефективної взаємодії економіки, науки, освіти, залучення інноваційних технологій до всіх сфер діяльності. Зазначене висуває нові вимоги до якості освіти [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні суспільство об'єктивно має дефіцит спеціалістів обізнаних у STEAM-освіті, здатних брати участь у інноваційних процесах і забезпечити стабільний розвиток суспільства у майбутньому. Наукові дослідження у сфері STEAM-освіти, фінансової грамотності та підприємливості в системі підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти здійснювалися, розроблялися та аналізувалися фахівцями: О. Барна, Н. Балик, М. Євтух, І. Жорова, В. Кобися, А. Коломієць, І. Пронікова, О. Романовський, Н. Терентьева, Т. Смолженко, З. Філончук.

Мета статті: схарактеризувати та окреслити можливості STEAM-освіти, продуктивних ідей формування фінансової компетентності вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти та використання накопиченого досвіду в процесі розвитку фінансової грамотності здобувачів освіти.

Основні результати дослідження. В освітньому просторі України набирає обертів тренд STEAM-освіта. Нормативно-правовими засадами впровадження STEAM-освіти в Україні є: Закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020); Укази Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (№ 344/2013 від 25.06.2013), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 926/2010 від 30.09.2010), «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (№ 928/2000 від 31.07.2000); концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» (рішення колегії МОН від 27.10.2016).

Головна мета STEM-освіти полягає у формуванні і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на ринку праці; удосконаленні науково-дослідної та інженерної освіти в навчальних закладах [1]. Досвід багатьох країн свідчить про створення осередків STEAM-освіти: STEAM-центри, STEAM-лабораторії, що дозволяє її здійснювати через міждисциплінарний підхід у побудові навчальних програм закладів освіти різного рівня.

Останнім часом, у європейському науковому дискусії наголошується на важливості всіх дисциплін, використанні міждисциплінарних підходів і поєднанні природничо-математичних з іншими навчальними дисциплінами, які вивчаються у закладах загальної середньої освіти, зокрема інтегроване навчання відповідно до певних тем або реально існуючих проблем [4, 52].

Така освітня технологія має на меті комплексно формувати ключові фахові, соціальні й особистісні компетенції здобувачів освіти, які визначають конкурентну спроможність на ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності та ін.

Наприклад, у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) учні, отримавши творче завдання комплексно спроектувати «розумний будинок», крім технічних аспектів мусять залучити свою уяву і спроектувати будинок так, щоб він виглядав привабливо і був зручним для життя. Розвинені країни Австралія, Великобританія, Ізраїль, Китай, Корея, Сінгапур і США вчасно зрозуміли цей тренд та активно впроваджують державні програми в галузі STEAM-освіти.

Постійно зростаючий дефіцит фахівців високотехнологічних галузей, здатних до комплексної науково-інженерної діяльності та падіння цікавості здобувачів освіти до дисциплін природничо-математичного циклу, є критичним фактором інноваційного виробництва розвинутої країни. Тому їх знання покладено в основу створення і розвитку сучасних технологій різного рівня та спрямування: від техніки до соціально-економічних процесів.

Зазначене протиріччя має глобальний характер і потребує докорінного перегляду існуючих нині моделей освіти, освітніх програм, методів організації навчання, відставання якого від вимог світового ринку у сфері економіки та технологій складає десятиріччя [2, 4].

Впровадження STEAM-освіти вимагає від науково-педагогічних працівників та вчителів активно використовувати новітні педагогічні підходи до викладання й оцінювання, інноваційні практики міждисциплінарного навчання, методи та засоби навчання з акцентом на розвиток дослідницьких та інноваційних компетенцій, брати участь у розробленні спільних навчальних STEM-програм та їх креативного контенту. У зв'язку з цим, посилена увага приділяється здійсненню якісної підготовки вчителів, реалізації довгострокових ініціатив щодо їх професійного розвитку.

Успішний розвиток STEAM-освіти здійснюється через залучення ресурсів та співробітництво у процесі навчання й викладання між шкільними колективами і зовнішніми учасниками, такими, як ЗВО, академічні наукові установи, науково-дослідні лабораторії, наукові музеї, природничі центри, підприємства, бізнес-структури громадські та інші організації. Особлива увага приділяється співробітництву фахівців різного профілю у розробці спеціального середовища навчання з використанням ІКТ. Освітні програми STEAM передбачають активну взаємодію в навчальному процесі з батьківською спільнотою.

STEAM-освіта базується на використанні засобів та обладнання, що пов'язані з технічним моделюванням, енергетикою і електротехнікою, інформатикою, обчислювальною технікою і мультимедійними технологіями, науковими дослідженнями в області енергозберігаючих технологій, автоматикою, телемеханікою, робототехнікою і інтелектуальними системами, радіотехнікою і радіоелектронікою, авіацією, космонавтикою і аерокосмічною технікою тощо.

Поряд з традиційними джерелами здобуття знань широко використовується глобальні і локальні інформаційні мережі з різноманітними базами даних та профільованими експертними системами для вивчення та аналізу явищ, наукових експериментів, моделювання тощо, а також, на базі яких створюються спеціальні середовища навчання з використанням ІКТ.

Розвиток мотивації здобувачів освіти щодо STEAM-освіти забезпечується, поряд з усім позакласними, позашкільними заходами, конкурсами, фестивалями, веб-квестами літніми програмами природничо-наукового, інженерно-технічного спрямування.

Основними принципами впровадження STEAM-освіти в Україні визначено:

– особистісний підхід, що орієнтує на врахування вікових, індивідуальних особливостей учнів, наявних інтересів, нахилів;

- перманентне оновлення змісту (зміст STEAM-освіти постійно оновлюється відповідно до розвитку науки та технології);
- цілісності, що передбачає створення цілісної національної системи впровадження STEAM-освіти як складової єдиного освітнього простору України;
- громадянська спрямованість (STEAM-освіта спрямована на нарощування людського потенціалу держави, підвищення її конкурентноздатності);
- продуктивна мотивація (формування продуктивної мотивації учасників STEAM-освітнього процесу до здійснення науково-дослідницької та проектної діяльності, винахідництва, участі у різноманітних конкурсах, фестивалях [1]).

Проаналізуємо використання STEAM-освіти вчителями на прикладі формування економічних знань, розвитку фінансової грамотності та виховання підприємливості у здобувачів освіти. Одночасно акцентуємо увагу на тому, що фахової підготовки студентів у педагогічних ЗВО до викладання дисциплін фінансового змісту не здійснюється. Вчителі необхідні знання та компетенції отримують у закладах післядипломної педагогічної освіти, що є одним із напрямків їх особистісного та професійного розвитку. Результатом такого навчання вчителів буде професійне вдосконалення, отримання, розвиток й набуття власних економічних знань й компетентностей як споживачів фінансових послуг.

Тому наголошуємо, саме заклади післядипломної педагогічної освіти покликані надати підтримку вчителям щодо набуття фінансових знань і впровадження їх у освітній процес ЗЗСО. Справа ця нова, але накопичено перший досвід. Зокрема, навчання вчителів фінансовій грамотності необхідно розглядати як педагогічну технологію, яка охоплює певну сукупність методів і засобів, що забезпечують досягнення заданого результату. Успіх в досягненні мети, залежить від ефективності використання в освітньому процесі дидактичних засобів, спрямованих на здобуття учнями практико-орієнтованих знань і формування фінансових компетентностей.

З метою покращення технології впровадження, реалізації та інтеграції наскрізної змістової лінії «підприємливість та фінансова грамотність» заклади післядипломної педагогічної освіти України проводять семінари, вебінари, тренінги, та методичні наради. Прикладом може бути Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (ЧОІППО) імені К. Д. Ушинського, в якому впроваджуються тематичні курси за програмами: «Удосконалення фінансових компетентностей працівників освіти», «Основи фінансової грамотності», «Фінансова грамотність в основній і старшій школі», «Фінансова грамотність в початковій школі». Метою навчання є підготовка педагогічних працівників до формування знань, умінь і соціально-психологічних характеристик здобувачів освіти, які визначають в майбутньому їх здатність і готовність виконувати різні соціально-економічні ролі: власника особистого домогосподарства, інвестора, позичальника, кредитора, платника податків. Програми спрямовані на удосконалення педагогами знань з фінансової грамотності, розвиток вмінь використання їх у професійній діяльності та формування навичок інтеграції фінансових знань у предмети шкільної програми.

У процесі навчання дієвим і результативним є проведення вхідного й вихідного он-лайн тестування педагогів з фінансової грамотності. Тестування надає можливість слухачам курсів миттєво ознайомитися з результатами свого тесту, а викладач має змогу спостерігати рівень фінансової грамотності вчителя у динаміці. Досить продуктивним є використання в процесі навчання інтерактивних методів і проектних технологій.

Ефективним способом визначення результативності навчання є презентація слухачами власноруч укладених конспектів уроків з фінансовим змістом. Такий метод контролю дозволяє вчителю усвідомити рівень особистого і професійного зростання, а викладач має змогу ідентифікувати рівень сформованості фінансових компетенцій слухачів.

Також в ЧОІППО імені К. Д. Ушинського проводяться семінари, тренінги, вебінари, щодо реалізації наскрізної змістової лінії «підприємливість та фінансова грамотність» при викладанні предметів шкільного циклу та впровадження підприємницьких і фінансових знань в систему позашкільної освіти. Навчання відбувається для різних категорій педагогічних працівників. Всі дидактичні матеріали розміщуються на дистанційній платформі інституту і педагоги мають можливість користуватися ними.

Висновок. В процесі дослідження встановлено, фахова підготовка вчителів в системі підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, зокрема з фінансової грамотності із використанням STEAM-освіти, є вагомим чинником професійного росту і ресурсом їх практики. Доведено, що підвищення кваліфікації вчителів повинно розглядатися як фактор зростання фінансової грамотності здобувачів освіти. Знання та навички, набуті вчителями у закладах післядипломної педагогічної освіти, однаково необхідні та важливі як для них самих так і для здобувачів освіти. Тільки фінансово грамотні та компетентні вчителі спроможні виховувати підприємців-новаторів, інвесторів, свідомих платників податків і успішних фінансово грамотних громадян. Удосконалення STEAM-освіти в системі підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти має стати пріоритетним напрямом освітньої політики держави.

References

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік. Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.2017 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880.

- Metodychni rekomendatsiyi shchodo vprovadzhennya STEM-osvity u zahal'noosvitnikh ta pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny na 2017/2018 navchal'nyy rik. Lvst IMZO № 21.1/10-1470 vid 13.07.2017 roku [Methodical recommendations for the implementation of STEM education in secondary and out-of-school educational institutions of Ukraine for the 2017/2018 academic year. Letter of IMZO № 21.1 / 10-1470 dated 13.07.2017]. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880.
- Барна О. В., Балик Н. Д. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: матеріали I регіональної науково-практичної веб-конференції*. Тернопіль, 2017. С. 3–8.
Barna O. V., Balyk N. D. (2017). Vprovadzhennya STEM-osvity u navchal'nykh zakladakh: etapy ta modeli [Introduction of STEM-education in educational institutions: stages and models]. *STEM-osvita ta shlyakhy yiyi vprovadzhennya v navchal'no-vykhovnyy protses: materialy I rehional'novi naukovo-praktychnoyi veb-konferentsiyi* [STEM-education and ways of its implementation in the educational process: Proceeding of the I regional scientific-practical web-conference]. Ternopil', 3–8.
 - Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 roku [Law of Ukraine «On Education» of 05.09.2017]. Retrieved from zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
 - Коломієць А. М., Кобися В. М. STEM-освіта: шляхи впровадження елементів STEM-освіти у процес підготовки молодих педагогічних працівників. *Сучасні інформаційні методи навчання: досвід, тенденції, перспективи*. 2017, № 1. С. 49-53.
Kolomiyets' A. M., Kobysya V. M. (2017). STEM-osvita: shlyakhy vprovadzhennya elementiv STEM-osvity u protses pidhotovky molodykh pedahohichnykh pratsivnykiv [STEM-education: ways to implement elements of STEM-education in the process of training young teachers]. *Suchasni informatsiynimetodyky navchannya: dosvid, tendentsiyi, perspektyvy – Modern information teaching methods: experience, trends, prospects*, 1, 49-53.

Pronikova I.

ORCID: 0000-0001-6911-0433

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer, Department of Natural Sciences
and information and communication technologies in education,
K. D. Ushinsky Chernihiv Region Postgraduate Institute teacher education
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: irinapronikova@gmail.com

STEAM-EDUCATION IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING FOR TEACHERS

The article examines STEAM-education in the system of professional development of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education.

The purpose of this work is to analyze STEAM-education in the system of advanced training for teachers in postgraduate pedagogical education institutions. Research methodology. The article uses the analysis of scientific sources at the philosophical and general scientific levels of knowledge.

The methodological basis of the research is a systematic approach to the analysis of pedagogical research on the development of STEAM-education in institutions of postgraduate pedagogical education. The research methodology made it possible to determine and substantiate the influence of Stem-education on the quality of professional development of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education.

The scientific novelty **of the results** obtained lies in the fact that the use and influence of STEAM education on the improvement of teaching is substantiated in order to improve technologies in the educational process of institutions of postgraduate pedagogical education. Improving STEAM-education in the system of advanced training for teachers in institutions of postgraduate pedagogical education should become a priority direction of the educational policy of the state.

In accordance with the Laws «On Education» (2017) and «On General Secondary Education» (2020), the STEAM-education trend is gaining momentum in the educational space of Ukraine. It includes Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics. The main goal of STEAM-education is to form and develop the mental, cognitive and creative qualities of young people, the level of which determines the competitive ability in the labor market; improving research and engineering education in educational institutions. It has been proved that the knowledge and skills gained by teachers, in particular the knowledge and skills in financial literacy, while improving their qualifications, should be considered as a factor in the growth of applicants for education. Only financially literate and competent teachers are capable of educating entrepreneurs, innovators, investors, conscientious taxpayers, and successful financially literate citizens.

Key words: STEAM-education; competence; teacher; training; financial literacy.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор А. О. Міненко

УДК 378.147.091.31:004:[37.091.12.011.3-051:62/64

Ребенок В. М.

ORCID: 0000-0002-2943-9725

Доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: vadmix2016@gmail.com

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості системи підготовки майбутніх викладачів професійного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій в закладі вищої освіти. Встановлено, що широкомасштабне упровадження в освітній процес засобів інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення фахових дисциплін призводить до того, що студенти та педагог можуть бути розділені в освітньому процесі у просторі й часі, але при цьому відбувається нібито очна дидактична взаємодія їх між собою. Студент може позитивно чи негативно оцінювати свій успіх або невдачу, прагнути до досягнень чи не задумуватися над цим, докладати зусиль, щоб забезпечити успіх, або, навпаки, реально досягати чи не досягати успіху.

Доведено, що інформаційні технології, як мультимедіа, впливають на майбутніх викладачів дедалі частіше, коли в процесі оброблення інформації вони можуть неправильно розв'язати фахове завдання. Однак такі інформаційно-комунікаційні технології сприяють опануванню студентами умінь, за допомогою яких вони можуть засвоювати цей потік інформації. Для цього під час використання технологій мультимедіа в навчанні треба перевести основну увагу з пристроїв передавання великих обсягів інформації на засоби структурованого дослідження, що ґрунтуються на мисленні.

Мета роботи – розкрити особливості системи підготовки майбутніх викладачів професійного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій в закладі вищої освіти.

Методологічною основою є системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та аксіологічний підходи до професійної підготовки майбутніх викладачів під час використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі.

Наукова новизна: розкрито й обґрунтовано особливості системи підготовки майбутніх викладачів професійного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у закладі вищої освіти та основи формування професійних знань і вмінь студентів у освітньому процесі.

Висновок: З'ясовано, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі дає можливість майбутнім викладачам організувати безперервне і ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу. У навчальній практиці інформаційні технології в більшості випадків застосовують як допоміжний засіб у комплексі з іншими засобами, що значно інтенсифікує цей процес. Але для підвищення ефективності освітнього процесу сучасні технічні засоби необхідно використовувати як цілісний самостійний продукт.

Ключові слова: професійна підготовка, система, заклади вищої освіти, інформаційні технології, фахові дисципліни.

Постановка проблеми. Сучасна освіта має готувати людину, котра здатна жити в глобалізованому й динамічно змінному світі, сприймати його мінливість як важливу складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність зумовлюють уведення людини до дуже складної системи суспільних відносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Зростання вимог до професійного навчання вимагає якісно нових теоретичних і методичних підходів до підготовки студентської молоді, які дозволять їй під час навчання в закладах вищої освіти опанувати не лише основи наук і професійні вміння та навички, а й нові педагогічні досягнення.

Система підготовки майбутніх викладачів професійного навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій розглядається як системний, багатовимірний, інваріантний феномен, який відображає інтегральне поєднання за цілями, завданнями і змістом окремих підсистем умов, методів, прийомів, організаційних форм та педагогічних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему функціонування інформаційних технологій навчання досліджували вчені та педагоги В. Бикова, І. Гевко, Р. Гуревич, М. Жалдак, І. Забара, М. Кадемія, В. Касаткіна, Г. Козлакова, І. Мархель, Л. Макаренко, Н. Морзе, Т. Олійник, Ю. Рамський, В. Ребенок, Є. Смирнова, В. Сидоренко, С. Стрілець, Н. Тверезовська, С. Ткачук, Т. Чепракова, Ю. Шапран.

Мета роботи – розкрити особливості системи підготовки майбутніх викладачів професійного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій в закладі вищої освіти.

Методологічною основою є системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та аксіологічний підходи до професійної підготовки майбутніх викладачів під час використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі. Аналіз історіографічних джерел та наукових публікацій.

Наукова новизна: розкрито й обґрунтовано особливості системи підготовки майбутніх викладачів професійного навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у закладі вищої освіти та основи формування професійних знань і вмінь студентів у освітньому процесі.

Основні результати дослідження. Сучасний світ неможливо уявити без інформаційних технологій. Вони все глибше проникають в наше життя, захоплюючи все більше і більше наук. Зараз у світі стрімко зростають потоки інформації, впроваджуються високотехнологічні інновації та розробки, що впливають на усі сфери нашого життя, змінюються запити суспільства та інтереси особистості. Інформатизація пізнавальної діяльності привнесла в освіту значну кількість позитивних змін. Такі інновації вплинули не лише на зміст навчальних дисциплін та інструменти освітнього процесу, а й змінюють прийоми діяльності всіх його учасників, засади фахової педагогічної роботи. Постійний розвиток глобальної мережі Інтернет привів до перетворення комп'ютерної революції в інформаційну, комп'ютер став основним засобом телекомунікації [2].

Застосування в процесі навчання спочатку найпростіших технічних засобів, а потім сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) ініціювало вивчення механізму зворотного зв'язку. За психологічну основу організації контролю в умовах автоматизованого навчання можна взяти механізм внутрішнього контролю та зворотного зв'язку з мотивом, що викликає дію, яка розгортається в часі й проходить чотири такі стадії: підготовка до прийняття розв'язку; прийняття розв'язку; реалізація розв'язку; співвідношення результату розв'язку із зразком.

До сукупності завдань у сфері управління належить розв'язання проблеми індивідуалізації навчання, яке пов'язане з педагогічно грамотним використанням зворотних зв'язків. Різні технічні засоби зворотного зв'язку створювалися для розв'язання дидактичного завдання щодо інтенсифікації процесу навчання за рахунок ефективного використання педагогом інформації про особливості засвоєння навчального матеріалу, яка надходила з робочих місць майбутніх викладачів. За допомогою сучасних комп'ютерних мереж можна обирати педагогічно оптимальний режим роботи з комп'ютерною навчальною програмою, відбирати, систематизувати й видавати важливу інформацію педагогові в зручній для нього формі.

Уточнення функції зворотного зв'язку в психічній діяльності майбутніх викладачів та з'ясування його структури допомогло визначити деякі дидактичні перспективні напрями використання ІКТ для управління пізнавальною діяльністю майбутніх викладачів у процесі вивчення фахових дисциплін [5; 7].

На сьогодні ситуація істотно змінюється і не тільки через те, що ІКТ стали більш взаємозв'язаними щодо майбутніх викладачів, але в основному тому, що підходи зазнають переосмислення відповідно до нових вимог суспільства щодо комп'ютерних систем в освіті. Виникла і швидко розвивається нова галузь педагогіки – педагогіка інформаційних освітніх систем, яка дає змогу по-новому осмислити роль ІКТ під час вивчення фахових дисциплін та оцінити з позицій розвитку особистості накопичений досвід їх використання.

З позиції педагогіки як науки можна припустити, що процес віртуального навчання відбувається в педагогічній системі, елементами якої є мета, зміст, технологічна підсистема Інтернет-навчання. Сучасні освітні ІКТ мають абонентські пункти мережі, що є основою для формування інформаційного освітнього середовища, придатного для реалізації нових освітніх програм і нової якості інформаційного обслуговування студентів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Усе це дає можливість повною мірою реалізувати педагогічний потенціал персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж, розглядаючи їх як знаряддя інтелектуальної роботи, партнера і джерело формування атмосфери. Розглянутому підходу використання ІКТ надається перевага, адже пізнавальний розвиток майбутніх викладачів зумовлений не тільки їхньою індивідуальною діяльністю, а й спілкуванням, спільною діяльністю з іншими студентами і педагогами. Крім цього, не порушуються фізіологічні й ергономічні вимоги до роботи за екраном дисплея, оскільки робота з ІКТ пов'язана з високим емоційним напруженням, яке не завжди і не кожному може бути корисним. Ця модель значно

модифікується під час використання в освітньому процесі ІКТ у контексті зміни панівної парадигми освіти, у центрі якої стоїть заклад вищої освіти, педагог та його професійні знання, на нову парадигму, у центрі якої стоять майбутні викладачі та його потреби в освіті.

На сьогодні тенденція використання ІКТ пов'язана з розв'язанням завдань технічного характеру, спрямованих на формування нових інформаційних майбутніх викладачів. Таке застосування комунікацій надає нові можливості для навчальної роботи й може позначитися на реалізації основного навчального плану.

Потоки інформації, які необхідно забезпечити для розв'язання зазначених завдань, здатні значною мірою визначити той інформаційний ресурс, для забезпечення якого є доцільним створення потужної мережевої структури, що охоплює спочатку один заклад вищої освіти, а потім інші області й Україну в цілому. Основою цієї структури, спрямованої на завдання дистанційного навчання, може стати освітня мережа на основі ІКТ, які сполучаються за необхідності з іншими каналами доставки інформації й мають абонентські пункти та методичні кабінети, навколо яких концентруються студенти з різних профілів дистанційного навчання. Генератором інформаційно-освітнього ресурсу такої мережі має бути високооснащений центр дистанційного навчання [6].

Новий етап інформатизації освіти диктує нові вимоги до підготовки фахівців. Багато педагогічних закладів вищої освіти на сьогодні реалізують навчальний план півторарічної підготовки майбутніх викладачів. Очевидно, що саме такі фахівці можуть взяти на себе ініціативу у розв'язанні питання впровадження ІКТ у освітній процес.

На сучасному етапі можна виділити низку істотних позитивних факторів, що підвищують ефективність навчання на основі використання мультимедійних технологій в освіті, а саме: посилення мотивації до навчання, скорочення його тривалості, підвищення швидкості й міцності засвоєння знань.

На сьогодні велика увага приділяється розробленню електронних книг на основі технології мультимедіа і методам їх використання у процесі навчання. Електронна книга – це інформаційна інтерактивна система, що забезпечує користувачам доступ до посторінково організаційної інформації.

В ідеї «електронного підручника» комп'ютер має зіграти роль інструмента у вивченні фахових дисциплін. Перевага цього підходу полягає в системному підході до навчання, в об'єднанні всіх основних блоків в єдину гнучку систему, функціональне наповнення якої може постійно удосконалюватися [4].

Комп'ютерний підручник може допомогти майбутнім викладачам у розв'язанні актуальних дидактичних, методичних та психологічних завдань, оскільки є найбільш гнучким засобом викладання, що дає змогу в разі потреби модифікувати використовуваний матеріал.

Комп'ютерні телекомунікації нададуть можливості для постійного спілкування педагогів один з одним, обміну методичними матеріалами, програмами, а також оперативного тиражування різноманітної інформації, проведення телеконференцій. У системі освіти на сьогодні активно йдуть експерименти, пов'язані з використанням в освітніх проєктах технологій відеоконференційного зв'язку. Відрізняючись високим ступенем інтегративності, комп'ютерні телекомунікації сприяють створенню унікального освітньо-пізнавального середовища, тобто середовища, що використовується для розв'язання різних технічних завдань.

Головною особливістю цього середовища є те, що воно придатне як для масового, так і для суто індивідуального навчання й самонавчання. Крім цього, зазначене середовище комбінує функції комп'ютерного навчання з використанням мультимедіа та власне комунікації, а також характеризується певними властивостями, зокрема: можливістю формувати в майбутніх викладачів навички оформлення результатів роботи з подальшою публікацією; наявністю умов для розвитку творчого мислення; концентрацією уваги всіх учасників взаємодії за допомогою ІКТ та самій інформації (наприклад, на тексті повідомлення електронної пошти), а не на зовнішніх особистих атрибутах автора; умовами для перетворення навчання за допомогою телекомунікаційної мережі на соціальний колективний процес.

Використання програмного забезпечення й периферійних пристроїв віддалених комп'ютерів Інтернет для проведення на них обчислень, запуску програм, розрахунку технічних параметрів. Завдяки наявності унікального набору дидактичних властивостей комп'ютерні телекомунікації є винятково своєчасними й перспективними для використання під час вивчення фахових дисциплін майбутніми викладачами.

У сучасному інтегрованому співтоваристві майбутні викладачі вже не можуть навчатися ізолювано, обмежуючись традиційним, досить замкнутим соціумом: педагоги, одногрупники. Телекомунікації відкривають вікно в широкий світ. Майбутні викладачі отримують доступ до найбагатших інформаційних ресурсів, де можуть працювати спільно над потрібним проєктом зі студентами з інших країн у межах телеконференцій – обговорювати проблеми практично з усім світом. Подібна можливість співпраці й кооперації створює мотивацію для їхньої самостійної пізнавальної діяльності в групах та індивідуально. Спільна робота стимулює студентів до ознайомлення з різними точками зору на досліджувану проблему та пошук додаткової інформації й оцінювання одержуваних власних результатів. Обговорення проміжних результатів у групі, дискусія, мозкові атаки, доповіді,

реферати набувають іншого характеру, оскільки вони містять не тільки матеріал із підручників і офіційних довідників, а й точки зору партнерів по проєкту з інших регіонів світу.

Телекомунікації (електронна пошта, телеконференції) дають змогу майбутнім викладачам самостійно формувати свій погляд на події, що відбуваються у світі, усвідомлювати багато явищ і досліджувати їх з різних точок зору. Це елементи глобального мислення.

Якщо телеконференції інтегрувати в програму педагогічної практики (особливо відеоконференції), то рівень підготовки студентів різко зростає. Для пошуку необхідної інформації, обміну інформацією з усім світом Інтернет надає величезні можливості. Телекомунікації за умови грамотного їх використання дають змогу реалізувати принципово новий підхід до навчання й виховання майбутніх викладачів та є потужним засобом для освіти й пізнання.

Результативність та бажана інформативність забезпечення навчальних потреб студентів у сучасних технологіях навчання досягаються через консолідацію всіх учасників освітньо-педагогічної діяльності з формування інтерактивного освітнього середовища.

Завдяки тому, що інтерактивні елементи інформаційно-комунікаційного простору користуються великим попитом серед майбутніх викладачів закладів вищої освіти, їх активно використовують у межах автоматизованих бібліотечних комплексів, електронних наукових та навчальних ресурсів. Інформаційно-комунікаційні технології використовуються як дидактичний інструмент для максимальної реалізації інтелектуального й творчого потенціалу майбутніх викладачів, вони сприяють створенню умов для осучаснення процесу навчання й контролю знань [1; 3].

Провідною тенденцією сьогодення є інноваційність в освіті (XXI ст. проголошено ЮНЕСКО «Століттям освіти»), зміст якої нині пов'язаний із ІКТ, орієнтацією на інтерактивне навчання, доступом до цифрових інформаційних ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього.

Висновки. Використання комп'ютерів у освітньому процесі змінює роль засобів навчання, які застосовуються під час викладання фахових дисциплін, а реалізація засобів інформаційно-комунікаційних технологій сприяє трансформації освітнього середовища, в якому відбувається освітній процес. Студенти у процесі професійної підготовки повинні вміти вербалізувати частину програмних питань, тобто виражати певні психологічні факти, закономірності й механізми психологічної діяльності в поняттях, судженнях і умовиводах. Під час розв'язання комунікативних завдань інформаційно-комунікаційні технології виконують роль посередників у процесі спілкування, а іноді навіть є єдиним засобом зв'язку із зовнішнім середовищем. *Перспективи подальших досліджень.* Можливість поглиблення та удосконалення засобів інформаційних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін з транспортної галузі під час формування професійних знань і вмінь у студентів.

References

1. Бондар В., Шапошнікова І. Адаптивне навчання студентів як передумова реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя. *Рідна школа*. 2013. № 11. С. 36–41.
Bondar, V., Shaposhnikova, I. (2013). *Adaptyvne navchannya studentiv yak peredumova realizatsiyi kompetentnisnogo pidkhodu do profesiyanoi pidhotovky vchytelya* [Adaptive learning of students as a prerequisite for the implementation of a competency-based approach to teacher training]. *Ridna shkola – Native school*, 11, 36–41.
2. Професійна педагогіка : навчальний посібник / за заг. ред. Г. В. Ігнатенко, О. В. Ігнатенко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 352 с.
Ihnatenko H. V., Ihnatenko O. V. (Ed.). (2013). *Profesiynna pedahohika : navchal'nyu posibnyk* [Professional pedagogy: a textbook]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychy Dim «Slovo».
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
Savchenko O. Y. (1997). *Dydaktyka pochatkovoyi shkoly : pidruchnyk dlya studentiv pedahohichnykh fakultetiv* [Primary school didactics: a textbook for students of pedagogical faculties]. Kyiv, Ukraine : Abrys.
4. Янченко Т. В. Програмоване навчання як результат еволюції ідей педології та біхевіоризму. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 550-554.
Yanchenko, T. V. (2016). *Prohramovane navchannya yak rezul'tat evolyutsiyi idey pedolohiyi ta bikhevioryzmu* [Programmed learning as a result of the evolution of the ideas of pedology and behaviorism]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 12, 550-554.
5. Яциніна Н. О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2008. 20 с.
Yatsynina, N. O. (2008). *Formuvannya informatsiyno-tekhnolohichnoyi kompetentsiyi maybutn'oho vchytelya u navchal'nomu protsesi pedahohichnoho universytetu* [Formation of information-technological competence of the future teacher in the educational process of the pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, Ukraine.

6. Dowling, C. (1987) Mind your language: computers and communication. *Tomorrow's Technology Today. Proceedings of the Fifth Australian Computers in Education Conference. Adelaide* : Computers in Education Group of South Australia. P. 39–43.
7. Poster, M. (1990). *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*. Cambridge, UK : Polity Press.

Rebenok V.

ORCID: 0000-0002-2943-9725

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
the Head of the Department of professional and life safety protection,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: vadmix2016@gmail.com

THE SYSTEM OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL TRAINING BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article reveals the features of the system of training of future teachers of professional training by means of information and communication technologies in higher education institution. It is established that large-scale introduction of information and communication technologies into the educational process during the study of professional disciplines leads to the fact that students and teachers can be separated in the educational process in space and time, but there is supposedly face-to-face didactic interaction. The student may evaluate his success or failure positively or negatively, strive for achievement or not think about it, make an effort to ensure success, or, conversely, actually achieve or fail to succeed.

It has been proven that information technology, like multimedia, affects future teachers more and more often when they may not solve the professional task correctly in the process of information processing. However, such information and communication technologies help students to master the skills with which they can learn this flow of information. To do this, when using multimedia technology in teaching, it is necessary to shift the focus from devices for transmitting large amounts of information to the tools of structured research based on thinking.

***The purpose** of the work is to reveal the peculiarities of the system of training future teachers of professional training by means of information and communication technologies in a higher education institution.*

***The methodological basis** is a systematic, personality-oriented, activity and axiological approaches to the training of future teachers in the use of information and communication technologies in the educational process.*

***Scientific novelty:** revealed and substantiated the features of the system of preparing the future teachers of professional training by means of information and communication technologies in higher education institution and the basics of forming professional knowledge and skills of students in the educational process.*

***Conclusion:** It was found that the use of information and communication technologies in the educational process allows future teachers to organize a continuous and thorough assimilation of educational material. In educational practice, information technology in most cases is used as an aid in combination with other tools, which significantly intensifies this process. However, to increase the efficiency of the educational process, modern technical means must be used as a holistic independent product.*

***Key words:** professional training, system, institutions of higher education, information technologies, professional disciplines.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. М. Торубара**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання іноземних мов,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: fotinae@gmail.com

ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Пошуки оптимальної моделі системи освіти у XXI столітті зумовлені трансформаційними процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві. Для успішного подальшого формування конкурентоспроможної особистості важливими є практична підготовленість й освіченість, безпосередньо у професійному контексті. В Європі вже створена базова модель освіти з урахуванням активізації суспільних процесів. Тому особливо гостро зараз постає питання реформування системи сучасної освіти в Україні. Розвиток системи вищої і середньої освіти вимагає від педагогічної науки і практики вивчення і впровадження сучасних технологій і нових методів навчання.

Інноваційна діяльність в Україні передбачена Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Державною програмою прогнозування науково-технічного розвитку. Інновації в освіті розуміємо як природне явище, динамічний за своєю природою і розвивається за результатами, їх впровадження дозволяє вирішити протиріччя між традиційною системою та інноваційною. Широке використання нових педагогічних методів дозволить змінити саму парадигму освіти, а інформаційні технології допоможуть найбільш ефективно реалізувати можливості, які закладені в нових педагогічних технологіях.

Мета роботи є обґрунтування необхідності використання сучасних інформаційних технологій навчання та виявити їх психолого-педагогічні особливості.

Методологія. Теоретико-методологічна основа дослідження визначається підходом, який базується на принципах об'єктивності й цілісності, а також на комплексі загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Зокрема, діалектичний метод, завдяки якому автор отримав можливість представити предмет дослідження в його істотних соціальних взаємозв'язках і залежностях; метод системного аналізу дозволив виявити й обґрунтувати системні компоненти досліджуваного предмета; історичний метод надав можливість предметно дослідити закономірності.

Наукова новизна статті полягає у набутті подальшого розвитку осмислення провадження сучасних інформаційних технологій.

Висновки. Сучасний розвиток освіти характеризується інтенсивним пошуком нового в теорії та практиці навчання. Окремим важливим напрямом підготовки сучасного фахівця стає його інноваційна підготовка, а саме необхідність знань про сутність інформаційно-комунікаційних технологій, їх педагогічні можливості і доцільність у навчальному процесі та специфіку їх застосування. При використанні їх в навчанні, основними компонентами педагогічної діяльності педагога мають бути пріоритети, зумовлені організацією ефективної взаємодії, спрямованої на досягнення високих результатів його вихованцями.

Ключові слова: особистість, інформаційні технології, інноваційна діяльність, інформаційний простір.

Постановка проблеми. Проблема інформатизації освіти перебувала в полі зору педагогічної теорії, освітньої практики, на законодавчому рівні. У загальнодержавних документах («Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті»), «Про інноваційну діяльність», наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», Державна програма України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» тощо та у міжнародних документах (Педагогічна Конституція Європи, Лісабонська стратегія, Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства Стратегії «ЄС 2020» та ін.) наголошено на необхідності забезпечення високої якості професійної освіти, конкурентоспроможності майбутніх фахівців на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних засобів медіаосвіти.

Сучасна епідеміологічна ситуація кинула виклик традиційній формі організації навчально-виховного процесу в Україні та загалом у світі. Ця ситуація змусила всіх підлаштуватися до реалій та опанувати особливий режим освітнього процесу – дистанційний.

Наразі основна вимога до дистанційного навчання в університетах України – підтримувати безперервність навчання, щоб всі мали змогу скласти екзамени та своєчасно завершити навчальний рік навіть в умовах карантину.

На жаль, дистанційне навчання виявилось неспроможним повноцінно реалізувати конституційне право кожного громадянина на вільний та безперервний доступ до якісної освіти. Саме тому змішана форма як поєднання традиційного «живого» спілкування з роботою на онлайн-платформах дає можливість рівного доступу до якісного навчання для здобувачів освіти всіх освітніх рівнів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Низку наукових праць українських присвячено вивченню інформаційних технологій у вищих навчальних закладах (Р. Гуревич, А. Гуржій, Ю. Жук, В. Кухаренко) та їх упроваджено в освітній процес вищої школи (І. Булах, А. Верлань, Г. Козлакова, С. Сисоева). Учені акцентують увагу на тому, що надзвичайно стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зростання їх ролі в інформаційному суспільстві ініціюють дослідження проблем удосконалення змісту, форм і методів вивчення відповідних дисциплін та впровадження означених технологій у практичну діяльність майбутніх спеціалістів.

Домінуючим у розвитку сучасної цивілізації є її перехід до інформаційного суспільства, в якому об'єктами і результатами праці переважної частини населення стануть інформаційні ресурси та знання, що відповідно вимагає ґрунтовної підготовки всіх членів соціуму до використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності.

Дослідниця Л. Сушенцева визначила, що професійна мобільність майбутнього кваліфікованого робітника – це якість особистості, що є необхідною для успішної життєдіяльності особистості в сучасному суспільстві, яка виявляється в праці і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії через сформованість ключових компетенцій та ключових кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище. Професійна мобільність передбачає готовність кваліфікованого робітника до зміни виконуваних професійних завдань, до зміни робочого місця, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності [3, 158].

При цьому необхідно зазначити, що процес реформування системи освіти спрямований на розв'язання двох завдань: розвиток самостійної активності та інтеграція засобів нових інформаційних технологій у навчальний процес. Сучасні інструментальні засоби, що орієнтовані на Інтернет-технології, відкривають значні можливості для візуалізації навчальних матеріалів і побудови інтерактивних віртуальних лабораторних практикумів, котрі органічно вбудовані в навчальний процес. Нині ринок електронних освітніх ресурсів розвивається швидкими темпами, викладачам пропонується значний вибір педагогічних програмних засобів. З кожним днем можливості ресурсів, що спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу та якості знань зростають.

Стрімкий розвиток інформаційного забезпечення на основі Веб-платформи супроводжувався появою величезної кількості різноманітних ресурсів, що підтримують різні потреби й активність людей, з особливою повагою ставляться до користувачів, розглядають їх як авторів і співавторів мережевого контенту. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв активізації комунікативних аспектів навчальної діяльності. Нині в мережі наявна низка технологій, за допомогою яких здійснюється спілкування між учасниками навчального процесу, обговорюються різноманітні проблеми, створюються інтелектуальні та творчі цінності, здійснюється обмін досвідом та інформацією.

Використання ресурсів Інтернет у підготовці майбутнього фахівця полягає в тому, що учасникам процесу навчання не просто надаються технічні засоби, але вони навчаються думати, здійснювати пошук шляхів реалізації певної проблеми, разом її обговорювати та приймати рішення, що дає можливість колективно та індивідуально навчатися, формувати власну поведінку, обирати розв'язок реалізації різноманітних ситуацій. Вивчаючи новий матеріал за допомогою віртуальних середовищ, вони мають можливість не тільки розширювати власну культуру та світогляд, а й можливість спостерігати за тим, як це роблять інші, вивчати чужі напрацювання, приймати участь у реалізації колективних проєктів, їх редагуванні та конструюванні, що реально збагачує та розширює знання.

Концепція Нової української школи визначає 10 ключових компетентностей (зміст яких потребує особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх упродовж усього життя), до складу яких віднесена й інформаційно-цифрова компетентність, що передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Велике значення має інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, здобуття навичок безпеки в Інтернеті та кібербезпеці, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [1, 11].

На думку С. Антошук, більшість педагогів самі не володіють такими компетентностями, проте володіють практикою використання нових дидактичних засобів в освітньому процесі [4, 8]. Тому

головним завданням сьогодення є забезпечення особистісного та професійного зростання педагогів та науковців, щоб подолати наявні суперечності.

Використання комп'ютерних технологій викладачами викликає нині більше питань, ніж є готових відповідей і рішень. Проте, використання в освітній діяльності Інтернет-технологій, значно підвищує мотивацію до навчання, дійсно допомагає більш продуктивно впроваджувати сучасні педагогічні технології, скажімо особисто орієнтоване навчання, метод проектів, розвиток інтегративного підходу, навчання у діяльності.

Вирішальним фактором якісного успішного використання ІТ у навчальному процесі є готовність і здатність викладачів упроваджувати ІТ в навчальний процес, засвоювати засоби ІТ і відповідні методики їхнього використання в навчальному процесі. Найбільшого поширення у навчальному процесі набули мультимедійні технології (мультимедіа від англ. multi – багато, media – середовище), які є одним з найбільш перспективних і популярних педагогічних інформаційних технологій. Вони дозволяють створювати цілі колекції зображень, текстів і даних, що супроводжуються звуком, відео, анімаціями, іншими візуальними ефектами (Simulation); включають в себе інтерактивний інтерфейс та інші механізми управління. Ураховуючи те, що нині розробляються та широко використовуються мультимедійні програмно-педагогічні продукти на різних етапах занять, відкривається можливість їх використання у проведенні аудиторних занять, додаткових занять, для самостійної та позаурочної роботи.

Створення єдиного інформаційного освітнього середовища (ЄІОС) навчального закладу надає можливість кожному зануритися в це середовище, забезпечити розширення інтерактивної взаємодії, що максимально наближено до реального.

Робота у ЄІОС потребує відповідної підготовки всіх його учасників. Тому висувається актуальна проблема – розробка певних методичних підходів до використання засобів ІТ у реалізації розвивального навчання, розвитку особистості, вміння здійснювати, прогнозувати результати своєї діяльності, пошук шляхів вирішення і методів розв'язання задач – як навчальних, так і методичних, практичних. Але для того, щоб ЄІОС відповідало вимогам, його необхідно оновлювати та доповнювати, забезпечувати психолого-педагогічними і методичними розробками, на виявлення оптимальних умов використання засобів ІТ з метою інтенсифікації навчального процесу, підвищення ефективності та якості. Інформаційне освітнє середовище реалізується з використанням Вебтехнологій та відповідає вимозі відкритості. Централізація методичного та програмного забезпечення, з одного боку, широкий доступ до представлених знань за допомогою корпоративних засобів комунікації, з іншого боку, – дозволяють оперативно оновлювати і розв'язувати поставлені завдання, наповнювати зміст навчального середовища відповідно до нових знань і технологій.

Висновки. Використання в освітній практиці технологій, пов'язаних з Інтернетом, дозволяє реалізувати принцип безперервної освіти – «навчання впродовж усього життя», перейти від догматичного заучування до діяльнісного та компетентного підходу - підготовки фахівців, здатних в умовах сучасного виробництва вирішувати наявні проблеми в нетривіальних умовах. Інформаційно-комунікаційні технології мають великі можливості для особистісного розвитку людини, розкриття її потенціалу, тому на сучасному етапі значну роль відіграють дистанційні форми та технології навчання й виховання. Сьогодні без широкого застосування дистанційного навчання навчальні заклади не можуть перемагати в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг та забезпечувати підготовку кваліфікованих фахівців на сучасному рівні.

References

1. Калінін В. О., Калініна Л. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старшої школи засобами іноземної мови як ключової компетентності Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2018. № 9 (164). URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_9_18
Kalinin, V. O., and Kalinina, L. V. (2018). Formuvannya informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti uchniv starshoyi shkoly zasobamy inozemnoyi movy yak klyuchovoyi kompetentnosti Novoyi ukrayins'koyi shkoly [Formation of information and digital competence of high school students by means of a foreign language as a key competence of the New Ukrainian school]. *Molod' i rynok – Youth and the market*, 9 (164). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_9_18
2. Медведовська Д. О. Використання мультимедійних засобів у навчанні іноземних мов. Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції виклики, перспективи: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 листоп. 2017 р.). Суми : СумДУ, 2017. С. 99-103.
Medvedovska, D. O. (2017). Vykorystannya mul'tymediynykh zasobiv u navchanni inozemnykh mov. Yakisna movna osvita u suchasnomu hlobalizovanomu sviti: tendentsiyi vyklyky, perspektyvy: materialy I Vseukrayins'koyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi (m. Sumy, 23-24 lystop. 2017 r.) [The use of multimedia tools in teaching foreign languages. Quality language education in the modern globalized world: trends, challenges, prospects: Proceeding of the I All-Ukrainian scientific-practical conference (Sumy, November 23-24, 2017)]. Sumy, Ukraine : SumDU, 99-103.

3. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.
Sushentseva, L. L. (2011). Formuvannya profesynoyi mobil'nosti maybutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh: teoriya i praktyka : monohrafiya [Formation of professional mobility of future skilled workers in vocational schools: theory and practice: a monograph]. Kryvyi Rih, Ukraine : Vydavnychyu dim.
4. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Київ, 28 лютого 2018 р.) / за заг. ред. О. Е. Коневщинської, О. В. Овчарук. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2018.
Konevshinska, O. E., and Ovcharuk, O. V. (2018). Tsyfrova kompetentnist' suchasnoho vchytelya novoyi ukrayins'koyi shkoly : zb. tez dop. Vseukr. nauk.-prakt. seminaru (m. Kyiv, 28 lyutoho 2018 r.). [Digital competence of the modern teacher of the new Ukrainian school: Proceeding of All-Ukrainian scientific-practical seminar (Kyiv, February 28, 2018)].

Tiutiumyk O.

ORCID: 0000-0003-1233-3577

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods
of Teaching Foreign Languages,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: fomunae@gmail.com*

THE PROBLEM OF INTRODUCTION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION

In the XXI century, there is the search for the optimal model of the education system caused by the transformational processes taking place in modern society. Practical training and education, directly in a professional context, are important for the successful formation of a competitive personality. Moreover, a basic model of education has already been created in Europe, taking into account the intensification of social processes. Therefore, the issue of reforming the modern education system in Ukraine is rather important now. The development of the system of higher and secondary education requires the study and implementation of modern technologies and new teaching methods from pedagogical science and practice.

Innovative activity in Ukraine is provided by the Law of Ukraine «On priority directions of innovative activity in Ukraine» and by the State program of forecasting of scientific and technical development. We understand the innovations in education as a natural phenomenon, dynamic by origin and developing according to the results. Their implementation allows resolving the contradictions between the traditional system and the innovative one. The extensive use of new pedagogical methods will change the paradigm of education. Furthermore, information technology will help to most effectively implement the opportunities inherent in new pedagogical technologies.

The purpose of the work is to prove the need of usage modern information technologies in education and to identify their psychological and pedagogical features.

Methodology. *The theoretical and methodological basis of the research is determined by the approach, which is based on the principles of objectivity and integrity, as well as on a set of general and special research methods, which allowed ensuring the validity and reliability of scientific results. In particular, the dialectical method, thanks to which the author was able to present the subject of research in its essential social relationships and dependencies; the method of system analysis allowed to identify and substantiate the system components of the subject; the historical method, provided an opportunity to objectively explore patterns.*

The scientific novelty of the article lies in gaining of further development of understanding the implementation of modern information technology.

Conclusions. *Modern development of education is characterized by the intensive search for something new in the theory and practice of teaching. A separate important area of training a modern specialist is his innovative training, namely the need for knowledge about the essence of information and communication technologies, their pedagogical capabilities and feasibility in the educational process and the specifics of their application. When using them in teaching, the main components of the pedagogical activity of the teacher should be the processes caused by the organization of effective interaction aimed at achieving high results by his pupils.*

Key words: *personality, information technologies, innovative activity, information space.*

Стаття надійшла до редакції: 17.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент **О.О. Лілік**

РОЗДІЛ **4** ВІТЧИЗНЯНИЙ
І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
РОЗВИТКУ ОСВІТИ

УДК 374.7.014.3(478)

Andrițchi V. I.

ORCID: 0000-0001-8504-9679

Doctor Habilitatus in Pedagogics, University Professor,
Director of the Doctoral School «Education Sciences»,
Tiraspol State University,
(Chișinău, Republic of Moldova), E-mail: vioandritchi@gmail.com

**MANAGERIAL DIMENSIONS OF THE MODERNIZATION
OF THE ADULT CONTINUOUS TRAINING SYSTEM
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

The purpose of research: Analysis of lifelong education for adults in the Republic of Moldova and synthesis of the main directions for modernizing the system of lifelong learning for adults, from the point of view of lifelong learning, carried out in various formal, non-formal and informal contexts.

Methodology: Analysis of legislative and normative national and European acts, analysis of data the National Bureau of Statistics; synthesis of normative aspects of management of lifelong learning of adults; generalization of the main problems affecting the effectiveness of adult education; deduction of the main directions for the modernization of the lifelong learning system for adults in Moldova.

The new directions of development, specified in European policy documents, call for the development of the normative framework for adult continuing education, in order to exclude the multitude of bottlenecks and improve the outcome of this process. The normative provisions in force have failed to solve the multitude of existing problems in this field. The lack of a systemic approach in the elaboration of normative-regulatory documents, which correlate the professional training process and the labor market requirements affect this segment, respectively, the urgent need to establish a functional relationship between labor market requirements, qualification standards and study programs remains valid.

The analysis of this situation, by reference to European policies in the field of adult education argues the need to modernize the system of lifelong learning from the perspective of active promotion of lifelong learning, conducted in various formal, non-formal and informal contexts, according to labor market requirements.

Novelty of research: the appropriate actions for the modernization of the adult lifelong learning system are deduced from the perspective of the active promotion of lifelong learning, carried out in various formal, non-formal and informal contexts, according to the requirements of the labor market: reconceptualizing the continuous training of adults from the perspective of motivation for lifelong learning; ensuring the functionality of the centers for validation and recognition of qualifications, obtained in a non-formal and informal context; ensuring the quality of adult continuing education services.

Conclusions. *Directions for modernizing the lifelong learning system for adults in Moldova will be able to provide the country with an innovative and high-quality adult education system in order to provide people with the appropriate skills that will help them get or create jobs that are in demand in the labor market, cope with emergencies and economic shocks while supporting economic growth and social cohesion.*

Key words: *Lifelong learning, adult education.*

Постановка проблеми. In the Recommendation of Council of Europe from 24 November 2020 on vocational education and training calls for decisive action by European states to make lifelong learning a reality for all, including focusing on skills, employability and of human capital in order to achieve sustainable competitiveness, social equity and resilience. It is recommended that vocational training be flexible enough to adapt to changes in the labor market; to offer flexible pathways and development opportunities to students; become an engine of innovation and growth for the digital and green transition, as well as for the required professions; to promote equal opportunities; be based on a quality assurance culture [1]. These recommendations represents relevant solutions for the adult education system in the Republic of Moldova – a problematic area, with low performance, which affects the efficiency of the labor market.

Мета статті: Analysis of lifelong education for adults in the Republic of Moldova and synthesis of the main directions for modernizing the system of lifelong learning for adults, from the point of view of lifelong learning, carried out in various formal, non-formal and informal contexts.

Методологія дослідження: Analysis of legislative and normative national and European acts, analysis of data the National Bureau of Statistics; synthesis of normative aspects of management of lifelong learning of adults; generalization of the main problems affecting the effectiveness of adult education; deduction of the main directions for the modernization of the lifelong learning system for adults in Moldova.

Основні результати дослідження. According to the data of the National Bureau of Statistics [5], the labor market in Moldova has a significant gap between labor demand and supply, high fluctuation, workers change jobs frequently, looking for better wages and working conditions, which conditions the labor shortage in certain sectors. Poor and low-paying jobs prevail – often in the informal economy – and a considerable migration of out-of-country labor.

There is a continuous reduction of the active population in the Republic of Moldova; over a quarter of the economically active population (25 %) emigrated. The share of young people (15-29 years old) who are neither employed nor educated or trained is higher in Moldova than in any other country in the region.

Structurally, the labor force in the Republic of Moldova has fewer skills than the EU CEE average, respectively, the perpetuation of these discrepancies will continue to affect the speed of labor productivity in the EU CEE countries.

According to the latest studies [6], over 25 % of companies face a labor shortage due to the inability to find qualified staff. Approximately 23,1 % of the employed population practice a specialty/ trade inferior to their training; about 40 % of the population practices specialties for which they did not study.

The low level of qualification and the mismatch between the level of education and the market requirements determine the low employment rate of the population – only 4 out of 10 people of working age are economically employed, and 22,6 % declare themselves unemployed.

The basic issue in terms of skills development is mainly related to motivation. The population's interest in lifelong learning is relatively low. Older people opt more for benefits at work, in order to be professionally successful. The interest for further studies or for retraining is lower among this category of population, the elderly relying more on work experience and the quality of work performed.

With regard to participation in studies, we find that over 60 % of the general population attended at least one form of lifelong learning, which resulted in a professional specialty. However, living standards and modest incomes affect the level of participation of the population in learning activities. Only 16 % of the population opts for retraining as a factor of professional success.

It is alarming that about 8 % of the population is dissatisfied with the studies conducted. About a quarter of them consider the studies obtained to be useless, and another 34 % were dissatisfied with the process itself: the quality of teaching, the organization and the level of training – elements that directly relate to the motivation of the population, which is one of the dimensions – key to lifelong learning.

The participation rate of the population in non-formal education is below the European average, the access to non-formal education being limited by the family responsibilities and the costs involved. Usually, in the case of non-formal training, the employer is the main initiator.

Only 11,8 % of the population attended some (self) training activities – informal education; most often, informal learning takes place via PC and the internet (62,1 %).

We specify that the Labor Code of the Republic of Moldova [2], art. 213 (1-5), 214 (1-3), stipulates that every employee has the right to professional training, including obtaining a new profession or specialty, the employer being obliged to create the necessary conditions and to favor the professional and technical training of the employees who follow the training in production, improve or study in educational institutions, without leaving the activity, including by financing the process in the amount of at least 2 percent of the salary fund of unit.

If the participation of employees in training courses or internships is initiated by the employer, all related expenses are borne by him. In case of dismissal of the employee for a short period of time, for the purpose of professional training, the action of his individual employment contract continues, with the maintenance of the average salary. If the respective period exceeds 60 calendar days, the individual employment contract of the employee is suspended, he benefiting from an indemnity paid by the employer, according to the provisions of the collective labor contract.

Dimension Lifelong learning is presented in Chapter VII of the Education Code [2], art.123-124, with the following characteristics:

- It is carried out in formal, non-formal and informal education contexts.

The knowledge and skills acquired in non-formal and informal education contexts are certified by competent structures in this regard.

- Lifelong learning programs are subject to evaluation for accreditation or temporary operation.

- The state guarantees access to and supports, including financially, lifelong learning from public and/ or private sources, based on public-private partnerships, through funding and co-financing by employers, non-governmental organizations, from non-reimbursable funds under international programs, as well as through the contribution of the beneficiaries.

Placing in Chapter VII of the Education Code Lifelong Learning, in a common framework with the continuous training of adults, leads to a narrow perception / interpretation of the concept, lifelong learning being the mission of the education system for effective training of the personal, civic, social and professional competences of all members of society, or, this is specified in article 5 (e) of the Education Code [2] – education has the mission including the promotion of lifelong learning.

In our view, the new socio-economic realities and aspirations for European integration of the Republic of Moldova require the development of the national education system towards a national lifelong learning system, able to provide high quality education, inclusive and equitable for all members of society. Lifelong learning must become the key principle in modernizing the education system in the Republic of Moldova, in order to offer all children / pupils / students / adults lifelong learning opportunities, in various contexts, at all levels of education (general, professional-technical, higher, continuous training of adults), within multifunctional educational institutions. The restructuring of the educational system in the Republic of Moldova from the perspective of effective promotion of lifelong learning will ensure the effective training of personal, civic, social and professional skills of all members of our society. The sustainable growth of the economy and the well-being of the people can be ensured by a cohesive educational system, in which all institutions and organizations, as well as the whole society (family, community, professional groups, media) support the process of personality formation and development.

In the context of the above, we believe it is appropriate:

1. Modernization of the education system in the Republic of Moldova from the perspective of effective promotion of lifelong learning at all levels of education – general, vocational-technical and higher education, as well as in continuing adult education – through learning activities carried out in various contexts formal, non-formal and informal education. It will confer new responsibilities and attributions to the educational institutions, respectively, it is opportune to develop the articles from the Education Code regarding the mission of all types of educational institutions within the system, as well as the provisions regarding the organization of the activity within them, from the perspective of capitalizing the learning principle throughout life.

2. The principle of lifelong learning must be valued, in particular, in relation to the reform of the non-formal education system, which remains an unexplored field, unexplained at the conceptual, normative, curricular, methodological and flawed procedural level – all leading to inability the system to respond to the challenges of modern society and to solve the multitude of problems that children, students, their parents, society as a whole face today. The realization of this prerogative can ensure the non-existent connection today between formal-non-formal-informal education. Obviously, it will be necessary to clearly specify the responsibilities of all structures, ways to promote lifelong learning at all levels of education and in various contexts, procedures for recognizing learning outcomes in a non-formal and informal context, and specifying performance indicators. in assessing the outcome of the process.

3. To integrate in the entire content of the Education Code the perspective of capitalizing on lifelong learning at all levels of education; the respective section of the Education Code will be kept under the title Continuing Adult Education, approached from the perspective of lifelong learning.

With reference to the continuous training of adults, the Education Code specifies that it includes: a) general education, which ensures the general development of adults from a cultural, socio-economic, technological, ecological point of view; b) continuous professional training, which means any training process in which an employee, already having a qualification or a profession, completes his professional skills by deepening his knowledge in the field of basic specialty or by learning new methods or procedures applied in within the respective specialty.

In the Republic of Moldova, the state guarantees adults the training of basic digital skills.

Continuing adult education is financed from funds paid by individuals and legal entities, from professional associations and employers, from sponsorships, donations, tuition fees, personal contributions, external funds (projects) and other legal sources (Education Code, art. 126) [2].

The forms of organizing the continuous training of adults are: a) frequently; b) with low frequency; c) at a distance.

According to the normative framework, lifelong learning programs in lifelong learning are subject to evaluation in order to accredit or authorize temporary operation. In this context, the Methodology for external quality assessment in order to authorize temporary operation and accreditation of study programs and continuing education institutions [3], sets 10 standards:

1. Continuing education institutions must have quality assurance policies in place that are public and part of their strategic management, and internal actors must develop and implement these policies through appropriate structures and processes, involving, in the same way, time, and external actors.

2. Continuing education institutions must have processes in place for the design and approval of continuing vocational training programs designed to achieve the objectives for which they were set up, including learning outcomes.

3. Learning, teaching and assessment are learner-centered, trainees are encouraged to play an active role in creating learning processes, and trainee assessment reflects this approach.

4. The institutions shall consistently apply the rules defined and published in advance, covering all stages of the lifelong learning process, such as registration, development, recognition and certification.

5. The institution has competent teaching staff, applies fair and transparent processes for the recruitment and development of teaching staff.

6. Institutions shall adequately fund learning and teaching activities, as well as provide trainees with adequate and easily accessible learning resources and support services.

7. Institutions shall ensure that information relevant to the effective management of programs and other activities is collected, analyzed and used.

8. Institutions shall publish information on their work, including clear, precise, objective, up-to-date and easily accessible details of their programs.

9. Institutions shall regularly monitor and evaluate the programs they offer to ensure that they achieve their objectives and meet the needs of trainees and society.

10. Institutions shall be subject to external quality assurance processes on a cyclical basis.

We find that the external evaluation methodology places emphasis on input and process elements; mainly indicators on resources and activities (input indicators), less output indicators (output indicators), result indicators (outcome indicators) and impact indicators are set. The external evaluation methodology aims more at the institutional capacity in the field of quality management and less at the actual evaluation of the quality of continuous professional training. In the absence of the provisions in the normative framework, which would oblige the institutions / training centers to have such procedures, they are in reality non-functional. Respectively, we believe it is necessary to develop the system of criteria and performance indicators from the perspective of shifting the emphasis from the «interface» indicators to output / relevance / impact indicators.

Consequently, the new directions of development, specified in European policy documents, call for the development of the normative framework for adult continuing education, in order to exclude the multitude of bottlenecks and improve the outcome of this process. The normative provisions in force have failed to solve the multitude of existing problems in this field. The lack of a systemic approach in the elaboration of normative-regulatory documents, which correlate the professional training process and the labor market requirements affect this segment, respectively, the urgent need to establish a functional relationship between labor market requirements, qualification standards and study programs remains valid.

The analysis of this situation, by reference to European policies in the field of adult education argues the need to modernize the system of lifelong learning from the perspective of active promotion of lifelong learning, conducted in various formal, non-formal and informal contexts, according to labor market requirements.

In this regard, we recommend:

1. Reconceptualizing the continuous training of adults from the perspective of motivation for lifelong learning, by:

– Development of the legislative framework on lifelong learning for adults from the perspective of lifelong learning and development of the National Qualifications Framework for lifelong learning.

– Improving the regulatory framework for general education and continuing vocational training for adults from the perspective of European policy documents.

– Specifying the structures of the national adult continuing education system, with a clear stipulation of the mission and responsibilities of each, including the entity responsible for assessing the impact of continuing education on the effectiveness of the workforce and economic development of the country.

2. Ensuring the functionality of the centers for validation and recognition of qualifications, obtained in a non-formal and informal context.

3. Ensuring access to and participation in quality continuing education services, by:

– Development of the national information system and strengthening of the institutional information and guidance systems, meant to sensitize and motivate all categories of people in need of education and training, as well as their current and potential employers.

– Flexibility of the process of periodic (re)professionalization of the working age population to ensure their competitiveness on the labor market.

– Improving access to and diversifying learning opportunities for older adults in the context of active aging, as well as for people in specific situations of exclusion. It includes, but is not limited to, volunteering and promoting innovative forms of intergenerational learning, as well as initiatives that exploit the knowledge, skills and competences of older people to the benefit of society as a whole. Addressing the special learning needs of

people in specific situations of exclusion (such as people in hospitals, care centers, prisons) can turn these dependents of the country's economy into taxpayers, leading directly to ensuring equity, social cohesion and of active citizenship.

- Diversification of learning opportunities for people with different levels of qualification, in order to offer them better employment prospects and integration into society.

- Facilitating adults' access to higher education. In this regard, higher education institutions must also focus their recruitment process on adults, with the subsequent adaptation of the curriculum and teaching methodology, thus demonstrating their social responsibility and openness to the whole community, in response to demographic challenges and requirements. a society facing an aging population.

- Strengthening the capacity of universities in the field of continuing adult education.

4. Ensuring the quality of adult continuing education services, by:

- Development of the methodology for external evaluation of continuing education programs and institutions providing adult continuing education services from the perspective of output / relevance / impact indicators.

- External evaluation in order to accredit institutions providing adult continuing education services and their programs.

- Improving the quality of adult education teachers by defining the status of trainer and its competence profile, founding the institution responsible for initial training and continuing professional development of trainers, facilitating and supporting the mobility of trainers and other members of adult education staff.

- Elaboration of the continuous training curriculum relevant to the professional needs of adults and the needs of employers; ensuring adults' access to innovative lifelong learning methodologies; the promotion by the providing institutions of a policy based on learning outcomes, which has as a central figure the autonomous learner, no matter where he learns – at work, at home, in the local community, in volunteer activities or in educational / training institutions.

- Diversification of flexible lifelong learning pathways, adapted to the different training needs of adults, including on-the-job training and learning, in order to better reflect the needs of the labor market.

- Identifying the mechanisms for involving the social partners and civil society in formulating training needs and developing adult learning opportunities.

- Ensuring the process of continuous training with high-performing ICTs, exploiting new distance learning opportunities, creating e-learning tools and platforms to reach new target groups, especially those with special needs.

- Intensify cooperation and partnership between all stakeholders for adult learning; closer collaboration between training institutions and employers.

- Strengthen the role of cultural organizations, civil society, sports organizations and other bodies in non-formal and informal adult learning.

- Identifying mechanisms to motivate / determine employers to invest in the development of human resources of enterprises.

- Increasing investments in human resources development; ensuring a viable and transparent system for financing adult learning, based on shared responsibilities, with a high level of public commitment to this sector and the support of those who cannot pay, with a balanced distribution of funds throughout the learning process throughout through *доктор хабітований* out life, the appropriate contribution to the financing of all stakeholders and the exploration of innovative means for more effective and efficient financing.

- Improving the database on adult learning and better monitoring the adult learning sector, collecting baseline data on participation, bidders, funding, results and benefits of adult learning and society; intensifying in-depth analyzes of issues related to adult learning, encouraging interdisciplinary and prospective analysis.

- Strengthening institutional quality management systems from the perspective of focusing on the needs of beneficiaries, leadership, involvement and responsibility, developing partnerships with stakeholders.

- Strengthening the capacity of National Agency for Quality Assurance in Education and Research in the field of monitoring and evaluating the impact of adult continuing education in increasing workforce performance and economic development of the country.

Висновки. Directions for modernizing the lifelong learning system for adults in Moldova will be able to provide the country with an innovative and high-quality adult education system in order to provide people with the appropriate skills that will help them get or create jobs that are in demand in the labor market, cope with emergencies and economic shocks while supporting economic growth and social cohesion.

References

1. Council of Europe Recommendation of 24 November 2020 on education and training (VET) for sustainable competitiveness, social equity and resilience (2020 / C 417/01). URL : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1202\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1202(01)&from=RO)
2. Education Code of the Republic of Moldova. Official Gazette. 2014, № 319-324, art. 634. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123537&lang=ru
3. Government Decision no. 616 of 18.05.2016 Regarding the approval of the Methodology for external quality assessment in order to authorize the provisional operation and accreditation of study programs and institutions of technical, higher education and continuous training and the Regulation for calculating fees for

- services provided in within the external evaluation of the quality of study programs and institutions of technical, higher vocational education and continuous training. Official Gazette. 2016. № 134-139, art. 671. URL : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=364908&lang=2>
4. Labor Code of the Republic of Moldova. Code No. 154. Official Gazette. 2003. № 159-162, art. 648. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ru
 5. Statistical Yearbook of the Republic of Moldova. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Chisinau : National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, 2020. 473 p. URL : https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2020/Anuar_statistic_editia_2020.pdf
 6. The Uncertain Path to The Qualification of Adults: An analysis of lifelong learning inequalities in the Republic of Moldova. URL : https://progen.md/wp-content/uploads/2020/12/1601_cpd_raport_educatia_adultilor_2020.pdf

Андріцкі В.

ORCID: 0000-0001-8504-9679

*Доктор хабілітований, професор університету,
директор докторської школи «Освітні науки»,
Тираспольський державний університет,
(Кишинів, Республіка Молдова), E-mail: vioandritchi@gmail.com*

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА

Мета роботи: аналіз неперервної освіти дорослих в Республіці Молдова і синтез основних напрямів модернізації системи неперервного навчання дорослих з точки зору навчання, здійснюваного у формальних, неформальних та інформального контекстах.

Методологія: аналіз законодавчих і нормативних національних і європейських актів, аналіз даних Національного Бюро Статистики; синтез нормативних аспектів управління безперервним навчанням дорослих; узагальнення основних проблем, що впливають на ефективність освіти дорослих; дедукція основних напрямків по модернізації системи безперервного навчання дорослих в Молдові.

Нові напрями розвитку, зазначені в європейських політичних документах, вимагають розробки покращеною нормативної бази неперервної освіти дорослих в Молдові. Чинні нормативні положення не змогли вирішити існуючі проблеми в цій сфері. Відсутність системного підходу в розробці нормативно-правових документів, які стосуються процесу професійного навчання і вимог ринку праці, позначаються на цьому сегменті. Відповідно, залишається гостра необхідність у встановленні функціонального взаємозв'язку між вимогами ринку праці, кваліфікаційними стандартами і програмами навчання. Аналіз цієї ситуації, з посиланням на європейську політику в галузі освіти дорослих, доводить необхідність модернізації системи неперервного навчання з точки зору активного його просування, що проводиться в різних формальних, неформальних та інформального контекстах відповідно до вимог ринку праці.

Наукова новизна: виявлені напрями модернізації системи неперервного навчання дорослих у Молдові, здійснюваного у формальних, неформальних та інформального контекстах відповідно до вимог ринку праці: розробка концепції та стратегії безперервного навчання дорослих з точки зору мотивації до безперервного навчання; забезпечення працездатності центрів підтвердження і визнання кваліфікації, отриманих у неформальному і неформальному контексті; забезпечення якості послуг неперервної освіти дорослих тощо.

Висновки: напрями модернізації системи неперервного навчання дорослих у Молдові зможуть надати країні інноваційну і високоякісну систему освіти дорослих, щоб забезпечити людей відповідними навичками, які допоможуть їм отримати або створити робочі місця, затребуваність на ринку праці, впоратися з надзвичайними ситуаціями та економічними потрясіннями, одночасно підтримуючи економічне зростання і соціальну згуртованість.

Ключові слова: неперервне навчання, освіта для дорослих.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **М. Борзан**

Аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
(Переяслав-Хмельницький, Україна), E-mail: darina.mougel@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції, охарактеризовано сучасні тенденції професійної підготовки перекладачів і їх діяльності на ринку праці як напрямів сучасного розвитку означеної галузі: глобалізація, інтернаціоналізація, інформатизація, локалізація, централізація і послідовне управління лінгвістичними активами, спеціалізація на певній тематиці; визначено, що освітній процес професійної підготовки майбутніх перекладачів спирається на принципи практичного вивчення перекладацької діяльності з урахуванням її особистісного аспекту, а також на принципи, які мають історичне французьке підґрунтя.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні таких методів, як: узагальнення, аналіз, порівняння, формулювання умовиводів.

Наукова новизна. На основі описаних теоретичних положень обґрунтовано основні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції, з'ясовано, що освітні програми різних спеціальностей професійної підготовки майбутніх перекладачів мають свою специфіку і різне змістовне наповнення.

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено, що у Вищих школах Франції готують висококваліфікованих фахівців більш вузького профілю, ніж в університетах. Професійна підготовка майбутніх перекладачів у вищих школах є не лише особливістю, але й французьким національним підходом до досягнення якості вищої освіти. Найвідоміші заклади освіти, які готують перекладачів у Франції, розташовані в Парижі (ESIT, ISIT). Освітній процес професійної підготовки майбутніх перекладачів спирається на принципи практичного вивчення перекладацької діяльності з урахуванням її особистісного аспекту, а також на принципи, які мають історичне французьке підґрунтя.

Ключові слова: заклади вищої освіти Франції, професійна підготовка майбутніх перекладачів, перекладацька діяльність, професійна компетентність перекладача.

Постановка проблеми. Процеси інтеграції та глобалізації сучасного суспільства, розширення рамок економічних, політичних і соціально-культурних відносин між країнами, мобільність висококваліфікованих фахівців висувають нові вимоги до якості підготовки майбутніх перекладачів, які відіграють у світі провідну роль у міжнародному спілкуванні та співробітництві. Вхідження України до європейського освітнього простору підвищує роль перекладача в сучасному суспільстві знань, вимагає пошуку новітніх технологій формування професійної компетентності цих фахівців, чому сприяє порівняльний аналіз систем освіти високорозвинутих країн світу. На особливу увагу заслуговує досвід Франції щодо організації професійної підготовки фахівців із використанням особистісно орієнтованих технологій навчання, які надають змогу розвинути здібності кожної конкретної людини з урахуванням її власних особливостей, зробити конкурентоспроможною на ринку праці на основі міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів розглядаються у працях таких вчених як С. Амеліна, Є. Беседіна, Є. Долинський, Т. Гальчак, О. Дудіна, Н. Зінукова, О. Павлик, Л. Поліщук, К. Скиба, І. Сімкова, О. Сергєєва, О. Шупта, S. Bernardini, S. Colina, D. Kiraly; функціонування вищої освіти Франції у контексті сучасних євроінтеграційних процесів (Н. Батечко, Л. Березова, О. Голотюк, А. Дурдас, Л. Зязюн, Н. Лапіна, В. Лашихіна, А. Мединська, О. Писаревська, Н. Погребняк, О. Романенко, Д. Смужаниця, О. Хміль та ін. Не зважаючи на наявність значної кількості наукових джерел за означеною проблематикою, відсутнє комплексне ґрунтовне дослідження, яке б висвітлювало теоретичні та технологічні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів у Франції.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні таких методів як теоретичні: ідеалізація – для з'ясування сутності базових категорій дослідження, аксіоматичний – для визначення методологічних підходів дослідження, компаративний – для порівняння освітніх програм і технологічного забезпечення французьких та українських закладів вищої освіти; загальнонаукові: структурно-генетичний аналіз і синтез – для визначення основних професійних компетентностей майбутніх перекладачів; абстрагування – для узагальнення основних положень зарубіжної і вітчизняної літератури, законодавчих актів Франції та України, індукція й дедукція – для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, формування висновків.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що на основі описаних теоретичних положень обґрунтуванні основні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції.

Основні результати дослідження. Сучасні процеси, що відбуваються в освіті XXI століття, пов'язані з світовими змінами в економічній, соціальній, політичній, культурній і духовній сферах суспільного життя. Людство навчилася швидко переміщуватися у просторі, вивчати культури різних країн світу, спілкуватися із носіями різних мов. У такому сучасному просторі зросла вага міжнародного обміну досвідом людства, де знання декількох мов є нормою часу і фактором економічного розвитку суспільства. Вагомою і популярною у всьому світі стає професія перекладача, яка потребує перегляду освітньої політики, вихідних положень для формування нових методологічних засад перекладацької діяльності з урахуванням світових тенденцій вищої школи.

Однією із найбільш престижних європейських освіт у світі є вища освіта в Франції. Система освіти Франції має багату історію і є наслідком різноманітних впливів на неї політичних, економічних, історико-соціальних факторів. О. Нежива пропонує періодизацію основних етапів розвитку вищої освіти у Франції ще з XII століття. Сьогодні, на думку вченої, у Франції триває шостий етап реформ, що почався із 2005 р. й ґрунтується на соціально-економічних і педагогічних засадах, на процесах глобалізації сучасного суспільства [1, 54-62].

Причини цього явища криються в об'єктивних соціально-економічних змінах, серед яких:

- вплив на освіту науково-технічного прогресу в його різноманітних проявах;
- конкретні потреби економіки, політичного та соціального життя;
- необхідність гуманізації суспільного розвитку.

П. Пуар'єр (P. Poitrier) зазначає, що стрімкий економічний розвиток, зростання промислового виробництва, запровадження інноваційних технологій, інформатизація спричинили реформування системи вищої освіти Франції. У 2003 р. міністр освіти Франції Ж. Ленг (J. Lang) розпочав реформування системи освіти, у ході якого значна автономність була надана державним департаментам, територіальним та регіональним органам влади. У наш час держава зберігає за собою основну роль в управлінні освітою (зокрема у вирішенні фінансових і кадрових питань) [2, 14-15].

У французьких університетах здійснюються реформи, що спрямовані: на реалізацію системи LMD (Licence – master – doctorat), що прийнята у 2002 р.; на підтримку наукових досліджень («Закон про дослідницькі програми», 2006 р.); на вільне управління університетом («Закон про права та обов'язки університету», 2007 р.); появу дванадцяти університетських центрів передових знань світового рівня (Закон «План-Кампус», 2008 р.); кращу інтеграцію університетів у соціально-економічному оточенні («Закон про вищу освіту і наукові дослідження», 2013 р.) та ін.

Сьогодні процес реформування вищої освіти здійснюється за допомогою урядових декретів і міністерських постанов. Урядом задекларована автономія закладів вищої освіти, і всі зміни і перетворення у Франції проходять по-різному, хоча й централізовано. Деякі ЗВО, як зазначає Д. Смужаниця, приймають велику частину нововведень одночасно, інші – шляхом реорганізації численних спеціалізованих проектів [3, 212]. Сучасними пріоритетними напрямками підвищення міжнародної конкурентоспроможності системи вищої освіти Франції є: сприяння успішному отриманню вищої освіти всіма студентами та розширення доступу громадян до вищої освіти; забезпечення міжнародного визнання французьких ЗВО.

Основні ознаки сучасної системи французької вищої освіти формувалися протягом останніх двох століть і мають свої особливості, що виявляються у перевазі державних закладів вищої освіти над приватними. Збереження державної гарантії безкоштовного навчання призвело до стрімкого зростання студентів у ЗВО Франції у XX–XXI ст. Кількість студентів у 1946 р. становила 123 000, в 1970 р. – 850 000, в 1980 р. – 1,2 млн., в 1998 р. – 2,1 млн., в 2011 р. – 3 млн. На потреби освіти у Франції щорічно витрачається 21 % державного бюджету. Переважна більшість людей (понад 2,5 млн.) навчається у публічних університетах Франції без оплати навчання і вступних випробувань. За рішенням уряду країни з вересня 2019 року закордонні студенти платять за початкову вищу освіту – 2700 євро та за програми ступенів магістра та доктора – 3770 євро. Іноземці становлять приблизно 12% студентів, які одержують вищу освіту у Франції.

Особливим є також ставлення громадськості до французьких дипломів, які котуються набагато вище, ніж дипломи інших країн. Притому, що вища освіта у Франції відповідає загальноєвропейським стандартам (LMD), вона має і свою національну особливість: відмінності в системах дипломів, наукових

ступенів, у розподілі освітнього процесу на цикли. Завдяки особливій системі еквівалентності французьких дипломів студенти можуть змінювати навчальні курси, переходити в інші ЗВО та на факультети, що також вважається однією із переваг вищої освіти у Франції.

Основними складовими національної стратегії Франції є: мобільність; програми спільних / подвійних ступенів; партнерські відносини з іноземними закладами; інтернаціоналізація освітніх програм і наукових досліджень у співпраці з промисловістю; освітні програми іноземними мовами; двомовні масові відкриті онлайн курси, що розміщені на національній платформі «Французький цифровий університет»; п'ять французьких Вищих шкіл за кордоном.

Сучасна система вищої освіти Франції характеризується різноманітністю закладів вищої освіти та організацією у них освітнього процесу. А. Дурдас підкреслює, що на сьогодні в країні налічується 78 університетів, п'ять з яких є приватними. Загалом у країні є 453 ЗВО, які є переважно монодисциплінарними та мають невеликий контингент студентів, майже 2/3 усіх студентів країни навчаються у державних університетах, які є великими закладами освіти з десятком і більше тисяч студентів [4, 133].

Зкладами вищої освіти Франції є університети (*universités*), Великі школи (*Grandes écoles*), вищі школи (*écoles supérieures*), де останні в значній ступені перетинаються. Принципової різниці між університетами й Великими/вищими школами не існує, це історично сформовані типи закладів вищої освіти. Французькі освітні заклади відрізняються розмірами, але в цілому, незалежно від місця розташування, ЗВО гарантують високу якість освіти. У Паризькому окрузі зосереджена чверть усіх французьких студентів.

Вищі школи дають найкращу освіту, готують переважно державних службовців, кадри для різних галузей господарського, адміністративного та культурного життя. Усього у Франції налічується близько 300 таких шкіл. Отже, кількість французьких вищих шкіл у 3,7 рази більше, ніж університетів. Такі школи є платними (приблизна вартість навчання може скласти 5–7 тисяч євро на рік).

Відмінності між Великими/вищими школами й університетами простежуються, на думку А. Дурдас, у вимогах прийому до цих ЗВО [4, 114]. Для вступу до вищих шкіл Франції абітурієнтам потрібно мати повну середню освіту, що надається у загальних, технологічних та професійних ліцеях протягом трьох років (учні віком від 15 до 18 років), де пропонуються на вибір три шляхи здобуття освіти – загальний шлях (який готує учнів до загальної вищої освіти), технологічний шлях (готує учнів до вищої технологічної освіти), професійний шлях (готує до активного трудового життя, але також дає можливість продовжити своє навчання у закладах вищої освіти). Після закінчення ліцеїв видається національний диплом бакалаврату про отримання повної середньої освіти, який саме відкриває доступ до вищої освіти.

Для навчання у вищих школах існують навіть спеціальні підготовчі курси (*classes préparatoires*), що протягом двох років готують абітурієнтів для подальшого вступу до них за трьома основними напрямками: філологічний (*littéraires*); економічний (*économiques*); природничий (*scientifiques*).

Кращим випускникам ліцеїв, як зазначають В. Альбуї, С. Таван (V. Albouy, C. Tavan), необхідно пройти низку випробувань, а саме: успішно закінчити дворічні підготовчі курси (*classes préparatoires aux Grandes écoles*), зарахування на які проводиться на підставі конкурсу атестатів; скласти на високому рівні вступні іспити (8–10 і більше кандидатів на кожне вакантне місце). Таким чином, як зауважує А. Дурдас, уже на підготовчий курс потрапляють найкращі випускники ліцеїв. Програми і вимоги у *classes préparatoires* часто вищі, аніж на перших двох курсах університетів. Тому випускник підготовчих курсів, який зазнав невдачі при вступі до Великої/вищої школи, може без перешкод продовжити навчання в університеті за відповідним профілем, причому одразу з 3-го курсу [4, 114].

Також у вищі школи Франції можна вступити після другого курсу університету. Студенти, які з відзнакою закінчили два перших роки вищої освіти в університеті, можуть вступити у вищі школи без конкурсу, але кількість місць для них досить обмежена (не більше 10 %). Після цього навчання у вищих школах триває 3 роки. Отже, набір студентів до вищих шкіл, як правило, обмежений. Вступити туди можна лише після здачі конкурсних іспитів. У свою чергу, підготовка до них йде на спеціалізованих курсах протягом двох років або на підготовчих відділеннях вищих шкіл.

Вступити іноземцеві до вищої школи – дуже складно, бо кожна справа здобувача вищої освіти розглядається в індивідуальному порядку. Найкращі шанси – у власників атестата ВАС (атестат про середню французьку освіту – *baccalauréat*), однак навіть їм потрібно один-два роки займатися у спеціальних підготовчих класах.

Серед вищих шкіл Франції особливої популярності набули: Вища агрономічна школа (*Ecole National supérieure agronomique*), Вища комерційна школа (*Ecoles des hautes études commerciales*), Політехнічна школа (*Ecole Polytechnique*), Еколь Нормаль (*Ecole Nonnale supérieure*), Центральна школа цивільних інженерів (*Ecole centrale des arts et manufactures*), Військова загальновійськова школа (*École spéciale militaire interarmes*), Національна школа адміністрації (*Ecole Nationale d'administration*), Національна школа мостів та доріг (*École nationale des ponts et chaussées*), Національна вища школа мистецтв і ремесел (*École Nationale Supérieure d'Arts et Métiers*) та ін. Більшість *Grandes Écoles* видають дипломи еквівалентні рівню магістра, мають певні традиції і свою багаторічну історію. Центральна школа (*Ecole Centrale*), відкрита в 1829 р., Вища комерційна школа (НЕС), заснована в 1881 р., Національна школа адміністрації (ЕНА), була створена в 1945 р. тощо.

Вступ до університету, порівняно зі вступом до вищої школи, значно простіший. Він проходить на основі подання документа про закінчену середню освіту й комплексу складених випускних іспитів бакалаврату. Ці экзамени проходять одночасно по всій країні, списування при цьому практично виключається. Можливий вступ до університету без наявності ступеня бакалавра, шляхом здачі спеціального іспиту в університет (ESEU), але це можливо тільки в обмеженій кількості випадків і тільки для досвідчених фахівців, що мають великий стаж практичної роботи.

Університети Франції демократично ставляться до абітурієнтів, тому що не пропонують певного відбору при вступі та функціонують за принципом вільного запису і безкоштовної освіти. Формально в університетах вступними випробуваннями виступають співбесіда і конкурс досє (в деяких ЗВО). Специфікою французьких університетів, як зазначають О. Гуз, І. Мандрик, є можливість вступу до університетів без складання іспитів, проте після закінчення першого року навчання лише від 40 % до 50 % студентів продовжують освіту на другому курсі, проходить сувору селекцію кращих, які переходять на наступний курс навчання. Після кожного курсу діє така ж сама система, тобто відбирають найсильніших та найбільш витривалих студентів. Як кажуть самі французи, вступити до університету легко, але надто важко його закінчити.

При багатьох університетах діють підготовчі курси для іноземців, на які зараховують випускників закладів загальної середньої освіти. Головною вимогою програм залишається оволодіння французькою мовою. В останні кілька років у багатьох закладах вищої освіти, особливо приватних, з'явилися магістерські програми англійською мовою. Вони орієнтовані на іноземців, навчання розраховане на 1–2 роки.

В університетах Франції навчається понад 1 млн. 400 тис. студентів. Практично всі університети є державними, за винятком декількох конфесіональних. У приватних закладах вищої освіти плата за навчання визначається самими установами та в середньому становить від €3000 до €10000 на рік. Державні університети Франції мають великий попит у суспільстві, бо навчальні плани університету регламентовані й стандартизовані Міністерством національного утворення; до викладання в державних університетах допускаються лише ті викладачі, хто захистив дисертацію й пройшов тривалий конкурс.

Аналіз конкурентних позицій університетів відповідно до Академічного рейтингу університетів світу (Шанхайського рейтингу, ARWU), рейтингів Times Higher Education і QS (Quacquarell Symonds) доводить, що Франція перебуває на 6–8-му місці у світі [12, 148]. Двадцять один французький університет входить у топ-500 рейтингу QS World University Rankings. До найкращих університетів Франції відносяться: Страсбурзький університет (University of Strasbourg), Університет Монпельє (University of Montpellier), Паризький університет Сорбонна (La Sorbonne), Університет П'єра та Марії Кюрі (UPMC), Університет Париж-Південь 11 (Université Paris-Sud 11) та ін. У Страсбурзькому університеті найкращим у Франції є факультет німецької мови, а в університеті Монпельє – факультети природничих наук і медицини. Отже, французькі університети мають свою специфічну орієнтацію на конкретні спеціальності.

У системі вищої освіти Франції існують «довгий» (в університетах, вищих школах кількох типів, школах мистецтва та архітектури та інститутах політичних студій) і «короткий» (навчання протягом 2–3 років у вищих технічних ліцеях, технологічних інститутах та спеціалізованих ЗВО з медичним нахилом, де випускники отримують DUT – *diplôme universitaire de technologie* або BTS – *brevet de technicien supérieur*) шляхи підготовки.

Університетська освіта Франції ділиться на три цикли, по закінченні кожного з яких студент одержує відповідний диплом. Перший цикл вищої освіти в Франції розрахований на два роки навчання і передбачає загальнонаукову підготовку. Після його завершення та складання іспиту здобувачами вищої освіти отримується диплом про загальну (*Diplome d'Etudes Universitaires Generales, DEUG*) або науково-технічну (*Diplome d'Etudes Universitaires Scientifiques et Techniques, DEUST*) університетську освіту.

Другий цикл передбачає двох-трьох річне навчання. Після закінчення першого року навчання видається диплом ліценціата (*Licence*), другого – диплом магістра (*Maîtrise*).

У Франції всі студенти, як зазначають М. Смірнов, В. Жорник, на етапі першого та другого циклів, за винятком тих, які є учасниками грантових проєктів, мають сплатити невеликі реєстраційні збори. Сума залежить від навчальної програми та установи, в яку зараховується абітурієнт, і визначається Міністерством освіти [5, 9].

Третій цикл вищої освіти орієнтований на поглиблене вивчення обраної спеціальності і самостійні наукові дослідження. Приймаються на цей цикл здобувачі вищої освіти, які мають «метріз» із відповідної спеціальності. Навчання протягом одного року за програмою спеціалізації завершується отриманням «диплому про вищу спеціалізовану освіту» (*Diplome d'Etudes Superieures Specialisees, DESS*), або «диплому поглибленої підготовки» (*Diplome d'Etudes Approfondies, DEA*), якщо програма носить дослідний характер.

Навчання на ступінь доктора (*Doctorat*) здійснюється протягом 2–4 років (загалом – 8 років навчання у ЗВО). Зазвичай на цю програму приймаються особи з дипломами поглибленої підготовки, які зобов'язані виконати кваліфікаційні вимоги (здача теоретичних іспитів за фахом, проведення наукового дослідження за обраною темою, написання і захист дисертації). Докторантура в ЗВО Франції також відкрита для іноземних дослідників. Статистика доводить, що автором кожної четвертої докторської дисертації (PhD) є іноземний докторант.

У закладах вищої освіти аспіранти сплачують невеликі реєстраційні збори та на відміну від перших двох циклів, обов'язковою умовою навчання є наявність стабільного та достатнього джерела прибутку, тому що на цьому етапі закінчуються державні програми фінансової підтримки студентів.

Підготовка перекладачів у Франції здійснюється у закладах освіти різного зразка (державних, приватних), а саме: у ЗВО Гренобля (Université Grenoble Alpes), Лілля (Université Lille Nord de France), Монпельє (Université Montpellier), Парижу (Université de Paris), Тулузи (Université de Toulouse) та ін.). Найпоширенішими мовними парами, які опановують у французьких освітніх закладах майбутні перекладачі, є англійська, іспанська, французька. Популярні також італійська, російська, арабська й португальська мови. Лише кілька освітніх закладів пропонують вивчати японську, китайську, грецьку, голландську та швейцарську мови [8, 71-72].

Демократичним способом підготовки перекладачів у Франції вважається їх навчання на факультетах прикладної лінгвістики LEA (Langues Étrangères Appliquées) в університетах, що проводиться на кафедрах вузько спеціалізованого перекладу або кафедрах іноземних мов. Йдеться про так звані «популяризовані» напрями підготовки для студентів, котрі зацікавлені в прикладному аспекті вивчення мов. Факультети прикладної лінгвістики LEA були створені у 70-х роках ХХ ст. з метою підготовки до професійної діяльності філологів із «живих» мов та так званих суміжних дисциплін – економіка, перекладознавство або право. Сьогодні в національному розрізі програми з ліцензією LEA пропонують широкий вибір різноманітних курсів та можливостей. Програми LEA викладаються педагогами-дослідниками або викладачами-практиками з різних професій: лінгвістика, іноземна культурологія, менеджмент, ІКТ тощо. Як зазначає Д. Раулт (D. Rault) в огляді прикладних практик на факультетах LEA, до освітнього процесу також залучають незалежних викладачів-практиків, які діляться зі студентами своїм практичним професійним досвідом [6, 117]. Наприклад, професійний перекладач та викладач-дослідник Т. Лензен (T. Lenzen) підтверджує факт залучення практикуючих фахівців до Нантського університету (Université de Nantes) [7].

Організація підготовки майбутніх перекладачів в університетах Франції передбачає багатоступеневу освіту на базі бакалаврата і здійснюється як за традиційною системою: 2 роки навчання – диплом про загальну університетську освіту (Diplôme d'études universitaires générales, DEUG), 1 рік навчання – диплом ліценціата (Licence), 1 рік навчання – диплом метризи (Maîtrise), 1 рік навчання – диплом про поглиблену вищу освіту (Diplôme d'études approfondies, DEA), 3 роки навчання – ступінь доктора наук (Doctorat), так і за новою європейською системою – ліценціат, мастер, доктор (Vas+3, Vas+5, Vas+8): 3 роки навчання – ступінь ліценціата (Licence), 2 роки навчання – ступінь мастера (Master), 3 роки навчання – ступінь доктора наук (Doctorat). Залежно від ступеня тривалості, весь освітній процес можна розділити на два напрями: «короткий» (les formations courtes) і «довгий» (les formations longues) цикли.

Висновки. У висновку хочемо відмітити, що програми підготовки майбутніх перекладачів у Франції входять до подвійної системи вищої освіти у якій співіснують університети та вищі школи. Демократичним способом підготовки перекладачів у Франції вважається їх навчання на факультетах прикладної лінгвістики LEA. Аналіз програм підготовки ліценціата (Licence) довів їх різноплановість та відсутність однорідності. З'ясовано, що більшість освітніх програм із перекладу в Франції – це загальноприйняті університетські програми, що ведуть до отримання ступеня магістра (Master). У вищих школах Франції готують висококваліфікованих фахівців більш вузького профілю, ніж в університетах. Професійна підготовка майбутніх перекладачів у вищих школах є не лише особливістю, але й французьким національним підходом до досягнення якості вищої освіти. Найвідоміші заклади освіти, які готують перекладачів у Франції, розташовані в Парижі (ESIT, ISIT). Освітній процес професійної підготовки майбутніх перекладачів спирається на принципи практичного вивчення перекладацької діяльності з урахуванням її особистісного аспекту, а також на принципи, які мають історичне французьке підґрунтя.

Перспективними напрямами подальших розвідок може бути порівняльний аналіз вивчення теоретичних і практичних засад підготовки майбутніх перекладачів у Франції та Україні.

References

1. Нежива О. М. Феномен освітньої політики: національний та міжнародний виміри: монографія. Київ : Зовнішня торгівля, 2017. 280 с.
Nezhyva, O. M. (2017). Fenomen osvitoi polityky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi vymiry: monohrafiia [Phenomenon of educational policy: national and international dimensions: monograph]. Kyiv, Ukraine : Zovnishnia torhivlia.
2. Poirrier, P. (2016). Les Politiques de la culture en France. *Philippe Poirrier. La Documentation française*, 14–15.
3. Смузжаниця Д. І. Система вищої освіти Франції: історичний досвід та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 29. С. 211-213.
Smuzhanytsia, D. I. (2013). Systema vyshchoi osvity Frantsii: istorychnyi dosvid ta suchasnyi stan [The system of higher education of France: historical experience and modern state]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 29, 211–213.

4. Дурдас А. Вища освіта Франції в контексті сучасних євроінтеграційних процесів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Сер.: Педагогічні науки)*. 2017. Вип. №1-2 (50-51). С. 132-138.
Durdas, A. (2017). Vyshcha osvita Frantsii v konteksti suchasnykh yevrointehratsiinykh protsesiv [Higher Education of France in the context of modern European integration processes]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka (Ser.: Pedagogichni nauky) – Continuous Professional Education: Theory and Practice (Pedagogical Sciences)*, 1-2 (50-51), 132–138.
5. Смірнов М. М., Жорник В. В. Сучасна система освіти у Франції. *International scientific journal «Internauka». Pedagogical sciences*. 2018. № 19 (59). Vol. 1. С. 7-10.
Smirnov, M. M., and Zhornyk, V. V. (2018). Suchasna systema osvity u Frantsii [Modern education system in France]. *International scientific journal «Internauka». Pedagogical sciences*, 19 (59), 1, 7–10.
6. Rault, D. (2014). Observation de pratiques didactiques en LEA. *Recherche et pratiques pédagogiques en langues de spécialité*. Vol. XXVIII. № 1. P. 109-122.
7. Lenzen, Th. (2008). Traduction spécialisée ou spécialistes de traduction? Communication présentée lors de la journée d'études «LEA/LANSAAD: Convergences/Divergences» organisée. (les 13 et 14 janvier 2006, par le CERCI à l'Université de Nantes). Publication in: Les Cahiers de l'APLIUT, février 2008.
8. Скиба К. М. Теорія і практика професійної підготовки перекладачів у США : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький. 2018. 577 с.
Skyba, K. M. (2018). Teoriia i praktyka profesiinoy pidhotovky perekladachiv u SShA [Theory and Practice of Professional Training of Translators in the United States]: Doktor's thesis. Khmelnytskyi, Ukraine.

Mougel D.

ORCID: 0000-0001-5902-1947

PhD Student of the Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy,
Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University
(Pereyaslav, Ukraine), E-mail: darina.mougel@gmail.com

THEORETICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE TRANSLATORS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF FRANCE

The article deals with the problem of professional education of future translators in higher education institutions in France describes the current trends in professional training of translators and their activities in the labor market as areas of modern development of the industry: globalization, internationalization, informatization, localization, centralization and consistent management of linguistic assets, certain topics; it is determined that the educational process of professional education of future translators is based on the principles of practical study of translation activities taking into account its personal aspect, as well as on the principles that have a historical French basis.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the professional education of future translators in higher education institutions in France.

Methodology is based on the methods such as: generalization, analysis, comparison, formulation of inferences.

Scientific novelty. Based on the described theoretical provisions substantiated, the main aspects of professional training of future translators in higher education institutions in France understood that educational programs of different specialties of professional education of future translators have their own specifics and different content.

Conclusions. As a result of the research, it was determined that higher education institutions in France train highly qualified specialists of a narrower profile than in universities. The professional training of future translators in higher education is not only a feature, but also a French national approach to achieving the quality of higher education. The most famous educational institutions that train translators in France are located in Paris (ESIT, ISIT). The educational process of professional training of future translators is based on the principles of practical study of translation activities, taking into account its personal aspect, as well as on the principles that have a historical French basis.

Key words: *higher education institutions of France, professional training of future translators, translation activity, professional competence of a translator.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. І. Шапран

УДК 378.141

Слюсаренко Н. В.

ORCID: 0000-0002-9215-5936

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова,
Херсонський державний університет
(Херсон, Україна), E-mail: ninaslusarenko@gmail.com

Сотер М. В.

ORCID: 0000-0002-4626-0137

Кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Первомайська філія Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
(Первомайськ, Україна), E-mail: sotermariia@gmail.com

ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СЬОГОДЕННЯ

Глобалізація сучасного ринку праці, вихід у європейський і світовий економічний простори, зумовлюють потребу пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних галузей, зокрема технічних, які є високо затребуваними як в Україні, так і в усьому світі. Одним із таких шляхів є запровадження в освітній процес технічних закладів вищої освіти курсу англійської мови для спеціальних цілей. Це дозволить оптимізувати процес іншомовної підготовки майбутніх фахівців через імплементацію професійно-орієнтованої проблематики.

Мета статті – дослідити історичні аспекти і реалії сьогодення щодо викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти.

Методологічна основа дослідження включає методи аналізу, синтезу та узагальнення передового педагогічного вітчизняного та зарубіжного досвіду викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти, критичний аналіз наукової літератури з окресленої проблеми.

Наукова новизна полягає у висвітленні історичних аспектів і реалій сьогодення щодо викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти, узагальненні педагогічних ідей та досвіду провідних науковців, систематизація базових понять з проблеми.

Висновки. Впродовж кінця XIX – початку XX століття визначено місце та значення курсу англійської мови для спеціальних цілей як важливого підґрунтя теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців до виконання їхніх функціональних обов'язків цією мовою. Нині таке значення курсу в технічних закладах вищої освіти стало очевидним через його зв'язок із майбутньою діяльністю й наповнення професійно-орієнтованою проблематикою, що дозволяє налаштувати студентів до діяльності за фахом, сприяє їхній конкурентоспроможності на сучасному глобалізованому ринку праці. Практичний досвід імплементації курсів англійської мови для спеціальних цілей через їх зв'язок з майбутньою професійною діяльністю засвідчив посилення у студентів мотивації та налаштованості на безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення з вивчення мови. Більш того, така імплементація у комплексі з професійно-орієнтованими дисциплінами надає можливість студентам технічних закладів вищої освіти впродовж усіх років навчання постійно професійно самовдосконалюватись.

Ключові слова: англійська мова для спеціальних цілей, англійська мова загального призначення, англійська мова для професійних цілей, англійська мова для академічних цілей, технічні заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. Глобалізація сучасного ринку праці, вихід у європейський і світовий економічний простори, зумовлюють потребу пошуку шляхів щодо підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних галузей, зокрема технічних, які є високо затребуваними як в Україні, зокрема, так і у всьому світі загалом. Одним із таких шляхів є запровадження в освітній процес технічних закладів вищої освіти курсу англійської мови для спеціальних цілей. Це дозволить оптимізувати процес іншомовної підготовки майбутніх фахівців через імплементацію професійно-орієнтованої проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та специфіка курсу англійської мови для спеціальних цілей широко представлена у працях зарубіжних учених Х. Бастуркмен (H. Basturkmen), Дж. Д. Браун (J. D. Brown), Х. Віддовсон (H. Widdowson), Х. Гіменес (J. Gimenez), А. Кусні (A. Kusni), Т. Опп (Th. Orr), Ж. К. Палмер-Сільвейра (J. C. Palmer-Silveira), Х. Палмер (H. Palmer), Б. Палтрідж (B. Paltridge), М. Ф. Руїс-Гаррідо (M. F. Ruiz-Garrido), Дж. Сволз (J. Swales), С. Старфілд (S. Starfield), Дж. Трейс (J. Trace), І. Фортанет-Гомеса (I. Fortanet-Gómez), Т. Хадсон (T. Hudson), Ф. Шоу (Ph. Shaw) та ін.

Різні погляди щодо вирішення широкого кола питань, що безпосередньо пов'язані з викладанням, розробкою й імплементацією в освітній процес закладів вищої освіти України курсів англійської мови для спеціальних цілей та підготовки спеціальних навчально-методичних комплексів, знайшли також відображення у наукових розробках вітчизняних науковців (О. П. Биконя, І. О. Білецька, Р. О. Гришкова, Л. В. Дудікова, М. Р. Кабанова, З. М. Корнева, Л. І. Морська, Н. О. Микитенко, Н. І. Муліна, С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Тарнопольский, В. Б. Черницький та ін.).

Зокрема, певні аспекти викладання англійської мови для студентів немовних спеціальностей представлені у таких дослідженнях: Л. І. Морська «Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання» (2001); В. В. Тітова «Модульно-проектна методика навчання англійської мови студентів вищих технічних закладів освіти» (2001); М. М. Галицька «Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування» (2007); Р. О. Гришкова «Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки» (2007); В. М. Александров «Методика інтенсивного навчання інженерів професійно орієнтованої англійської мови» (2009); С. А. Ісаєнко «Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови» (2009); Г. В. Кравчук «Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами» (2010); З. М. Корнева «Система професійно орієнтованого англійського навчання студентів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах» (2018) та ін.

Мета статті – дослідити історичні аспекти і реалії сьогодення щодо викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти.

Методологічна основа дослідження включає методи аналізу, синтезу та узагальнення передового педагогічного вітчизняного та зарубіжного досвіду викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти, критичний аналіз наукової літератури з окресленої проблеми.

Наукова новизна полягає у висвітленні історичних аспектів і реалій сьогодення щодо викладання англійської мови для спеціальних цілей у технічних закладах вищої освіти, узагальненні педагогічних ідей та досвіду провідних науковців, систематизація базових понять з проблеми.

Результати дослідження. На сьогодні існують різні підходи щодо визначення поняття «англійська мова для спеціальних цілей» (аббревіатура LSP). А з'явилося це поняття ще в 60-ті роки ХХ століття для ознайомлення з комплексом мовних (переважно лексичних) засобів, що використовуються в текстах з однією проблематикою.

У 1983 році Х. Віддовсон у дослідженні «Мета навчання і використання мови» («Learning Purpose and Language Use») відзначив, що усвідомлення важливості викладання мови для задоволення конкретних потреб студентів відбулося досить давно. Вчений зауважив, що ще у 1921 році Х. Палмер акцентував увагу на тому, що неможливо розробити мовний курс без знань про студентів, для яких цей курс призначено, оскільки програма навчання має залежати від конкретної цілі чи цілей цих студентів [13, 14; 8, 126].

Х. Віддовсон акцентував, що в широкому сенсі викладання англійської мови для спеціальних цілей (ESP – English for Specific Purposes) дослідники розподіляють на підрозділи: англійська мова для професійних цілей (EOP – English for Occupational Purposes) та англійська мова для академічних цілей (EAP – English for Academic Purposes) [13, 9]. Кожен підрозділ підлягає подальшому розподілу. У рамках EOP вирізняють англійську мову для пілотів авіакомпаній, офіціантів, секретарів, телефонних адміністраторів/операторів та ін.; в рамках EAP – англійську мову для різних галузей академічного навчання: фізика, техніка, архітектура, економіка тощо. Х. Віддовсон зосередив увагу на тому факті, що можна продовжувати вдосконалення кожного із запропонованих напрямків відповідно до їх специфіки.

Розрізняючи ESP і англійську мову загального призначення (GPE – General Purpose English) Х. Віддовсон підкреслив, що ESP – це навчальна діяльність, що спрямована на надання здобувачам освіти регламентованої, чітко визначеної компетенції, яка дозволить їм упоратись з конкретними точно встановленими завданнями. На думку вченого, ці завдання є виокремленими цілями, яким має

відповідати курсу ESP, що прямо посилається на кінцеві цілі [13, 6]. Тоді як GPE – це навчальна діяльність, що має на меті сформувати у студентів загальну здатність, яка дозволить в майбутньому здолати непередбачені обставини. Тобто цілі такого курсу сформульовані перспективно, є потенціалом для подальшої їх реалізації. У GPE фактичне використання мови, спричинене її комунікативною необхідністю, зазвичай є недостатньо визначеним [13].

Х. Бастуркмен у праці «Ідеї та варіанти англійської мови для спеціальних цілей» («Ideas and Options in English for Specific Purposes», 2006) [4, 10] наголосив, що цілісний підхід до опису англійської мови для академічних цілей розроблений наприкінці ХХ століття Дж. Сволзом у дослідженні «Жанровий аналіз: англійська мова в академічній та дослідницькій роботі, постановка питання» («Genre analysis: English in academic and research, settings», 1990) [11]. Цей підхід включає еволюційну теорію про особливості та специфіку використання мови у певних спільнотах (як-от: конкретні академічні чи професійні групи). У межах цього підходу мова розглядається як жанри, що характеризуються певною комунікативною метою.

Початок ХХІ століття ознаменувався появою дедалі більшої кількості наукових доробок, в яких досліджено специфіку викладання англійської мови для різних цілей для фахівців досить широкого кола галузей та професій. Наприклад, у книзі «Англійська мова для професійних і академічних цілей» («English for Professional and Academic Purposes», 2010), виданою за загальною редакцією М. Ф. Руйса-Гаррідо, Ж. К. Палмера-Сільвейра, І. Фортанета-Гомеса, представлено цілу низку різного роду праць. Т. Опп окреслив проблеми навчання англійської мови студентів природничих і технічних спеціальностей [10, 213-231], Х. Гіменес звернула увагу на академічне письмо з «Практики сестринської справи», «Акушерства» та «Соціальної роботи» [10, 197-211], Ф. Шоу студіював питання створення звітів англійською мовою в наукових і промислових дослідженнях [10, 75-87].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття внаслідок визнання актуальності викладання англійської мови для спеціальних цілей з'явилася значна кількість наукових праць з організації освітньої діяльності студентів під час викладання таких курсів.

Курси вивчення мови для спеціальних цілей («Language for specific purposes (LSP) courses»), за твердженням Дж. Трейса, Т. Хадсона і Дж. Д. Брауна, має базуватись на гармонійному поєднанні таких ключових компонентів, як: методологія, зміст, цілі, навчальні матеріали, викладання та оцінювання, що у свою чергу засновані на визначеному наборі спеціалізованих вимог [12, 2]. Учені вважають помилковим уявлення про те, що розробка курсу LSP відрізняється від розробки будь-якого іншого мовного курсу. На їхню думку, розробка навчальної програми LSP значною мірою включає ті самі процеси, що й будь-який інший курс з вивчення мови, оскільки ця програма має бути систематичною, виправданою та починатись із розуміння потреб тих, хто братиме участь у курсі. Відтак, нині дослідники, услід за Дж. Д. Брауном [5, 20], виокремлюють шість основних етапів, які обов'язково включає розробка навчальної програми: аналіз потреб; цілі та завдання; оцінка; добір та розробка матеріалів; викладання та загальна оцінка програми [12, 6-7].

Х. Відовсон ще на початку 80-х років ХХ століття наголосив на тому, що всі мовні курси мають розроблятися відповідно до певного спрямування і бути спрямованими на досягнення конкретних цілей [13, 12]. При цьому, як зауважують Б. Палтрідж і С. Старфілд, ключовою особливістю курсу ESP є те, що його зміст та цілі орієнтовані на конкретні потреби тих, хто навчається [9, 2].

За тлумаченням Л. І. Морської, «ESP – це не готова методика, це гнучкий підхід до вивчення англійської мови, заснований на потребах цільової аудиторії» [1, 137]. Учена зазначає, що такий підхід до побудови курсу «приваблює своєю гнучкістю, абсолютною відповідністю потребам тих, хто вивчає мову, врахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів» та виокремлює три критерії для планування такого курсу, зокрема: «1) складання програми на основі тем, знань, умінь і навичок, які потрібно виробити; 2) підбір методики викладання на базі відповідної теорії навчання; 3) урахування цільової ситуації (хто, чому, де і коли буде вчити англійську мову)» [1, 137-138].

А. Кусні наголошує, що виокремлення цілей та завдань курсів ESP на основі аналізу потреб здобувачів освіти має важливе значення для визначення мети, з якою викладаються ці курси і того, що саме студенти мають засвоїти в результаті їх опанування [7, 39]. При цьому вчений вважає, що мета курсу обов'язково повинна виражатися в конкретних і реалістичних цілях, оскільки їх відсутність може призвести до демотивації студентів. Кожен курс ESP обов'язково повинен мати певну мету. Як приклад, А. Кусні пропонує таку мету курсу: розвиток навичок розуміння читання для ознайомлення студентів з термінологією, що використовується у специфічній для них галузі. Після закінчення такого курсу студент, на думку вченого, повинен розуміти, усвідомлювати та аналізувати вузько спеціалізовані тексти під час їх читання. Отже, основною метою ESP може бути збагачення знань студентів з їхнього фаху, а задачами курсу ESP є направленість на опанування певного навичку англійської мови залежно від фаху студентів [7].

З. М. Корнева підкреслює, що «головним чинником успішного навчання мови для професійних цілей є контекстуалізація такого навчання, тобто включення оволодіння мовою до контексту оволодіння майбутньою спеціальністю» [3, 122].

Важливим документом щодо визначення ролі та місця англійської мови для спеціальних цілей є звітна праця Р. Болайто та Р. Веста «Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів» (Британська Рада, Міністерство освіти і науки України, 2014–2016). В документі репрезентовано результати дослідження щодо визначення ролі та статусу англійської мови в Україні. До важливих рекомендацій запропонованих за результатами цього проекту, що безпосередньо впливають на поліпшення іншомовної підготовки у вищих навчальних закладах України можна віднести наступні [2, 92-102]:

- надання першочергового значення англійській мові в наукових установах і в ході проведення досліджень;

- включення популяризації викладання і вивчення англійської мови до національної стратегії;

- утвердження відповідно до шкали Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти для спеціальностей із високими мовними вимогами (наприклад, право, гуманітарні науки тощо) рівня володіння мовою C1; для спеціальностей із менш високими мовними вимогами (наприклад, математичні та прикладні науки, інженерія тощо) – B2;

- цілеспрямоване викладання англійської мови професійного спрямування з використанням єдино прийнятого підходу до навчальної програми на всіх факультетах і з виділенням однакової кількості годин, необхідних для досягнення погоджених цілей щодо рівнів за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти;

- налагодження партнерства та зв'язків викладачів фахових дисциплін як у межах України, так і на міжнародному рівні;

- придбання університетськими бібліотеками англійськомовних ресурсів з тих дисциплін, які викладаються англійською мовою; забезпечення онлайн-доступу до відповідних англійськомовних наукових журналів.

До специфічних рекомендацій Р. Болайто та Р. Веста, які безпосередньо впливають на викладання англійської мови загалом і ESP курсу зокрема, належать такі [2, 102-103]:

- формування академічних груп для проведення занять з англійської мови за оптимальної кількості студентів – менше, але не більше 15 осіб;

- збільшення кількості занять із вивчення англійської мови на тиждень (насамперед на першому і другому курсах);

- проведення занять з англійської мови професійного спрямування на всіх роках навчання з метою підтримки належного рівня володіння мовою;

- надання переваги на всіх роках навчання англійській мові професійного спрямування і зменшення кількості англійської мови загального спрямування;

- залучення сучасних методичних підходів, які включають взаємодію студентів задля інтенсифікації використання контактних годин;

- використання сучасних матеріалів із англійської мови професійного спрямування з технічною підтримкою від міжнародних видавництв та розробка власних матеріалів для вузькоспеціалізованих занять з урахуванням сучасних підходів;

- створення й популяризація можливостей для міжнародного обміну студентів;

- збільшення можливостей для спілкування з носіями мови через проведення англійськомовних розмовних клубів і використання сучасних технологій (наприклад, Skype), а також заохочення до спілкування зі студентами тієї ж спеціалізації з інших країн.

Т. Опп у книзі «Англійська мова для професійних і академічних цілей» («English for Professional and Academic Purposes», 2010) за редакцією М. Ф. Руїса-Гаррідо, Ж. К. Палмера-Сільвейра, І. Фортанет-Гомеса, представив результати дослідження «Навчання англійській мові для студентів природничих і технічних спеціальностей» («English language education for science and engineering students») та запропонував систематизовану й узагальнену добірку найбільш відомих організацій у галузі науки й техніки, які мають важливу і корисну інформацію, різного роду дослідження, а також рекомендації щодо організації навчання, навчальних модулів і матеріалів, які допоможуть викладачам та іншим особам, що працюють над розробкою відповідної навчальної підготовки з англійської мови для студентів різних напрямків. Зокрема, до таких учень включає: American Society for Engineering Education (www.asee.org), Council of Science Editors (www.councilscienceeditors.org), International Federation of Engineering Education Societies (www.ifees.net), National Science Teachers Association (www.nsta.org), Association for the Education of Teachers in Science (www.aets.unr.edu), National Association of Biology Teachers (www.nabt.org), American Association of Physics Teachers (www.aapt.org), National Association for Research in Science Teaching (www.narst.org), American Association for the Advancement of Science (www.aaas.org), American Chemical Society (www.acs.org), National Academy of Sciences (www.nas.edu), ACM Special Interest Group on Design of Communication (www.sigdoc.org), Association of Teachers of Technical Writing (www.attw.org), International Organization for Standardization (www.iso.org), National Association of Science Writers (www.nasw.org), Institute of Scientific and Technical Communicators (www.istc.org.uk) [10, 219].

Ураховуючи вищезгадане, наприклад, у Первомайській філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова розроблено курс англійської мови для спеціальних цілей

«Thermal Power Engineering in Use» для студентів галузі знань «14 Електрична інженерія», спеціальності «144 Теплоенергетика», освітня програма «Теплоенергетика». Зміст курсу наповнений фаховою термінологією, яка є невід'ємною складовою професійної компетенції майбутнього інженера-теплоенергетика. У межах цього курсу студенти вивчають наступні теми: «Теплоенергетика. Основні поняття теплоенергетики», «Котел. Основні складові частини котла. Різні типи котлів», «Котельня та її основні складові», «Основні типи електростанцій, що використовуються задля отримання енергії», «Атомна електростанція. Ядерний реактор. Види ядерних реакторів. Складові компоненти/ частини ядерних реакторів», «Перспективи розвитку теплової енергетики», «Екологічні проблеми теплоенергетики» тощо.

Висновки. Таким чином, упродовж кінця XIX – початку XX століття визначено місце та значення курсу англійської мови для спеціальних цілей як важливого підґрунтя теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців до виконання їхніх функціональних обов'язків цією мовою. Нині таке значення курсу в технічних закладах вищої освіти стало очевидним через його зв'язок із майбутньою діяльністю й наповнення професійно-орієнтованою проблематикою, що дозволяє налаштувати студентів до діяльності за фахом, сприяє їхній конкурентоспроможності на сучасному глобалізованому ринку праці. Практичний досвід імплементації курсів англійської мови для спеціальних цілей через їх зв'язок з майбутньою професійною діяльністю засвідчив посилення у студентів мотивації та налаштованості на безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення з вивчення мови. Більш того, така імплементація у комплексі з професійно-орієнтованими дисциплінами надає можливість студентам технічних закладів вищої освіти впродовж усіх років навчання постійно професійно самовдосконалюватись.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні найбільш ефективних шляхів створення курсів англійської мови для спеціальних цілей для технічних закладів вищої освіти.

References

1. Морська Л. Англійська мова для спеціальних цілей (ESP): історія виникнення підходу та його специфіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип. 25. С. 136-138. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_45.
Morska, L. (2012). Anhliiska mova dlia spetsialnykh tsilei (ESP): istoriia vynyknennia pidkhodu ta yoho spetsyfyka [English for Special Purposes (ESP): history of the approach and its specifics]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 25, 136-138. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_45.
2. Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів». Київ : Видавництво Сталь, 2017. 154 с.
Bołaito, R., and Vest, R. (2017). Internatsionalizatsiia ukrainskykh universytetiv u rozrizi anhliiskoi movy: Proekt «Anhliiska mova dlia universytetiv» – Internationalization of Ukrainian universities in the context of English: Project «English for Universities». Kyiv, Ukraine : Stal.
3. Корнева З. М. Система професійно орієнтованого англійського навчання студентів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 670 с.
Kornieva, Z. M. (2018). Systema profesiino oriientovanoho anhliiskoho navchannia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei u vyshchikh navchalnykh zakladakh [System of professionally oriented teaching English to students majoring in technology at tertiary schools]. Doctor's thesis. Kyiv, Ukraine.
4. Basturkmen, H. (2006). *Ideas and Options in English for Specific Purposes*. ESL & Applied Linguistics Professional Series. Mahwah, New Jersey : The University of Auckland.
5. Brown, J. D. (1995). *The elements of language curriculum*. Boston, MA : Heinle & Heinle.
6. Hutchinson, T., Waters, A. (1991). *English for Specific Purposes: A learner-centered approach*. Cambridge University Press.
7. Kusni, A. (2013). Reformulating English for Specific Purposes (ESP) in Indonesia: current issues and future prospects. *Proceedings of National Seminar on English Language Teaching*, 1, 36-48. Retrieved from <http://ejournal.unp.ac.id/index.php/selt/article/view/6765>.
8. Palmer, H. E. (1964). *The Principles of Language Study*. (First published 1922). London : Oxford University Press.
9. Paltridge, B., Starfield, S. (Ed.). (2013). *The Handbook of English for Specific Purposes*. Boston : Wiley-Blackwell.
10. Ruiz-Garrido, M. F., Palmer-Silveira, J. C., Fortanet-Gómez, I. (2010). *English for Professional and Academic Purposes*. Amsterdam, New York, NY : The Netherlands.
11. Swales, J. (1990). *Genre analysis: English in academic and research, settings*. Cambridge : Cambridge University Press.

12. Trace, J., Hudson, T., and Brown, J. D. (2015). Developing Courses in Languages for Specific Purposes. National Foreign Language Resource Center (New York : Developing Courses in Languages for Specific Purposes. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/32300318.pdf>.
13. Widdowson, H. G. (1983). Learning Purpose and Language Use. Oxford : Oxford University Press.

Slyusarenko N.

ORCID: 0000-0002-9215-5936

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,
Professor of the Professor Ye. Petukhov Department of Pedagogy,
Psychology and Educational Management,
Kherson State University
(Kherson, Ukraine), E-mail: ninaslyusarenko@gmail.com

Soter M.

ORCID: 0000-0002-4626-0137

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Lecturer of Social and Humanitarian Disciplines Department,
Pervomaisk Branch of
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
(Pervomaisk, Ukraine), E-mail: sotermaria@gmail.com

TEACHING ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: HISTORICAL ASPECTS AND PRESENT

The globalization of the modern labour market, access to the European and world economic space, necessitate the search for ways to increase the competitiveness of future professionals in various fields, including technical, which are in high demand in Ukraine and around the world. One of such ways is the introduction of the English language for specific purposes courses in the educational process of technical higher education institutions. This step will help to optimize the process of future professionals' foreign language training through the implementation of professionally-oriented issues.

***The purpose of the article** is to explore the historical aspects and today's realities of teaching English for special purposes in technical higher education institutions.*

***The methodological basis of the study** includes methods of analysis, synthesis and generalization of advanced pedagogical domestic and foreign experience of teaching English for special purposes in technical higher education institutions, critical analysis of scientific literature on the problem.*

***The scientific novelty** lies in highlighting the historical aspects and today's realities of teaching English for special purposes in technical higher education institutions, generalization of pedagogical ideas and experience of leading scientists, systematization of basic concepts of the problem.*

***Conclusions.** During the late nineteenth and early twentieth century, the place and significance of the English language for specific purposes course was determined as an important basis for theoretical and practical training of future professionals to perform their functional duties in this language. Today, the importance of the course in technical higher education institutions has become apparent due to its connection with future activities and filling with professional-oriented issues that allow students to work in a field related to their major, contributes to their competitiveness in today's globalized labour market. The practical experience of implementing English language for specific purposes courses through their connection with future professional activities has shown the increase in motivation and readiness for the continuous process of self-development and self-improvement in language learning. Moreover, such implementation in combination with professionally-oriented disciplines provides an opportunity for students of technical higher education institutions during all years of study to constantly professionally improve themselves.*

***Key words:** English for Specific Purposes, General Purpose English, English for Occupational Purposes, English for Academic Purposes, technical higher education institutions.*

Стаття надійшла до редакції 18.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук **О. В. Кохановська**

Смоліна С. В.

ORCID: 0000-0003-0907-2054

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання іноземних мов,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна), E-mail: svtlanapost@ukr.net

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗА А. С. МАКАРЕНКОМ

Українська школа знаходиться у процесі реформ, націлена на нові результати, що відображають потреби нашого суспільства. Одним із провідних підходів до результатів освіти сьогодення є компетентнісний підхід, що комплексно відображає мету освіти. Зміст поняття «компетентність» включає у себе певні якісні характеристики особистості. Щоб зростити наших учнів, потрібно розвивати особистості майбутніх учителів для нової української школи. Адже тільки особистість може виховати нову особистість. Вважаємо, що для чіткого розуміння цілей підготовки майбутніх вчителів, змісту та завдань їх особистісного розвитку, необхідно звернутися до наукової спадщини вітчизняних педагогів, серед яких одне з провідних місць займає постать А. С. Макаренка.

Мета роботи: проаналізувати морально-виховну, особистісну, комунікативну, соціальну, психологічну, продуктивну, предметну, автономну, наукову, управлінську та рефлексивну складові професійної компетентності вчителя, відображені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка.

Методологія: аналіз та співставлення об'єктів дослідження.

Наукова новизна: вперше знання, навички, уміння, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості вчителя, відображені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка співвіднесено зі складовими сучасного поняття професійної компетентності вчителя; уточнено зміст поняття професійна компетентність майбутнього вчителя.

Висновки: проаналізовано морально-виховну, особистісну, комунікативну, соціальну, психологічну, продуктивну, предметну, автономну, наукову, управлінську та рефлексивну складові професійної компетентності вчителя, відображені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка як складові сучасного поняття професійної компетентності вчителя; співвіднесено складові професійної компетентності вчителя з їх змістом; сформульовано напрямки подальших досліджень. Перспективними у заданому напрямку є розвідки щодо організації розвитку якостей особистості майбутнього вчителя нової української школи.

Ключові слова: підготовка вчителя, виховання, особистість, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Реформування освітнього процесу в Україні потребує насамперед фундаментальної підготовки майбутнього вчителя для нової української школи. На наш погляд, саме розвиток особистості вчителя є одним із ключових факторів якості освіти. Ідеї розвитку особистості висвітлювалися у працях вітчизняних педагогів. Своім завданням вбачаємо проаналізувати їх і зробити висновки щодо використання цих ідей у сучасних умовах.

Проведено дослідження розуміння майбутніми вчителями поняття «особистість» [8], яке засвідчило, що, на жаль, 25 % респондентів не знають змісту цього ключового поняття у педагогічній науці; 81 % респондентів вважають, що вирішальною відмінною рисою особистості є особиста думка. У той же час 44 % майбутніх педагогів виділяють наполегливість в просуванні особистої думки як вирішальну характеристику особистості. Більше 59 % респондентів мають ключове слово «егоїзм» у своїх визначеннях поняття «особистість». І навпаки, ключові слова «доброта», «дружба», «альтруїзм», «емпатія», «відповідальність» використали лише 9 % респондентів.

Тобто актуальним наразі є питання усвідомлення майбутніми вчителями поняття «особистість», оскільки це поняття є визначальним у педагогічному процесі. Тому, виникає проблема розвитку особистості майбутнього вчителя нової української школи. Необхідно знайти шляхи її вирішення.

Часто ідеї вирішення певних наукових проблем шукають у зарубіжних педагогів. Видається, що у цьому є певне нівелювання вітчизняних досягнень. Адже наша педагогічна спадщина багата іменами К. Д. Ушинського, С. Ф. Русової, А. С. Макаренка, О. В. Сухомлинського та інших відомих у всьому світі педагогів. Тому виникає необхідність проаналізувати думки вітчизняних педагогів з проблеми розвитку особистості майбутнього вчителя та синтезувати отримані дані для здійснення поступу у реформуванні освіти в Україні.

Актуальність дослідження обумовлена протиріччями між потребами нової української школи у вчителів, підготовлених відповідно до сучасних вимог та відсутністю розробок у сфері підготовки таких учителів (виховний аспект).

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що вирішенням проблем підготовки майбутнього вчителя наразі займаються В. В. Безлюдна, розглядаючи професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016 рр.) [1], Л. О. Мільто [5], яка висвітлює розвиток ідей педагогічної майстерності в теорії і практиці освіти Росії (середина XVIII – кінець XX століття), Ю. С. Плиска [6] з порівняльним аналізом тенденцій розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні і Польщі. Педагогічну спадщину А. С. Макаренка вивчають В. Г. Данькевич [2], яка висвітлює питання професійного розвитку особистості, Р. В. Поліщук [7], аналізуючи фізичне здоров'я як чинник формування особистості у спадщині видатних українських педагогів XX століття та інші.

Проте, на наш погляд, недостатньо розробленою залишається проблема виховання майбутнього вчителя нової української школи. Адже для реалізації виховної функції, для розвитку особистості учня, вчитель має сам бути особистістю, усвідомлювати як зміст цього поняття, так і якості особистості, які він буде розвивати у своїх учнів. Однак, результати нашого наукового педагогічного опитування, яке ми проводимо уже третій рік поспіль (з весни 2018 року) [8], демонструють наявність проблеми усвідомлення студентами – майбутніми вчителями англійської мови навіть ключових понять у вихованні: «особистість» та «якості особистості».

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати морально-виховну, особистісну, комунікативну, соціальну, психологічну, продуктивну, предметну, автономну, наукову, управлінську та рефлексивну складові професійної компетентності вчителя, відображені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка [4], як складові сучасного поняття професійної компетентності вчителя.

Методологією є аналіз та співставлення об'єктів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше знання, навички, уміння, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості вчителя, відображені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка, співвіднесено зі складовими сучасного поняття професійної компетентності вчителя; уточнено зміст поняття професійна компетентність майбутнього вчителя.

Основні результати дослідження. Якісна освіта має забезпечуватись учителем, який здатний реалізувати такі виробничі функції: комунікативно-навчальну, гностичну, конструктивно-планувальну, організаторську, освітню, виховну та розвивальну. Ми вважаємо, що в епоху глобальних змін у суспільстві, саме виховна функція вчителя має стати провідною у навчальному процесі. Виховання майбутнього вчителя є тим стрижнем, який спрямовуватиме процес оволодіння усіма виробничими функціями.

Оскільки формування професійної компетентності є метою підготовки майбутніх учителів, дамо характеристику складових цього поняття.

Закон «Про освіту» визначає компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3].

Наше дослідження показало [8], що студенти-майбутні вчителі досить вузько описують як позитивні так і негативні якості особистості. Хоча саме вчитель у партнерстві з учнями та батьками і буде формувати особистість учня. Постає проблема усвідомлення майбутніми учителями сутності поняття особистість та особистісних і професійних якостей вчителя.

Одним із шляхів вирішення названої проблеми ми вбачаємо у вивченні педагогічної спадщини вітчизняних педагогів. Результати аналізу педагогічної думки А. С. Макаренка щодо складових професійної компетентності майбутнього вчителя коротко відобразимо у таблиці «Складові професійної компетентності вчителя та їх зміст за А. С. Макаренком».

За результатами аналізу, ми бачимо, що морально-виховна, особистісна, психологічна та управлінська складові професійної компетентності вчителя широко представлені у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Саме ці складові за А. С. Макаренком є провідними для виховання колективу й особистості. Комунікативна, соціальна, продуктивна, предметна, автономна, наукова, рефлексивна представлені у меншій мірі, але від того не зменшується їхня значущість.

**Складові професійної компетентності вчителя
та їх зміст за А. С. Макаренком**

Складові професійної компетентності	Зміст складових професійної компетентності майбутнього вчителя
Морально-виховна	<p>Усвідомлення діапазону можливостей учнів, вміння ігнорувати минулий негативний досвід учнів та здатність підтримувати і надихати учнів на нові звершення.</p> <p>Уміння ділитися життєвим досвідом або досвідом великих людей.</p> <p>Уміння надавати приклад позитивного ставлення до оточуючих.</p> <p>Уміння проявляти турботу.</p> <p>Здатність постояти за себе.</p> <p>Виховувати почуття обов'язку, що може йти всупереч інтересам особистості.</p> <p>Виховувати активного діяча суспільства.</p> <p>Усвідомлювати, що у вихованні не буває двох однакових випадків, відповідно, не може бути однакових шляхів розв'язання ситуації.</p>
Особистісна	<p>Уміння швидко приймати рішення; здатність не концентруватися на негативі: зробити висновки і працювати далі; здатність бачити позитивні якості особистості; уміння прощати, а там, де це суперечить загальнолюдським цінностям – розходитися у різні сторони.</p> <p>Уміння умовляти, переконувати, прохати.</p> <p>Відповідальність.</p>
Комунікативна	<p>Уміння спілкуватися, а не маніпулювати; вести щирі розмови (властивість саме українського менталітету).</p> <p>Володіти дикцією, інтонацією, що надихає на продуктивну діяльність (для подолання лінощів).</p> <p>Уміння бути відкритим до спілкування.</p>
Соціальна	<p>Здатність організовувати та проводити суспільно-корисні спільні справи, ігри, свята.</p>
Психологічна	<p>Розвивати витривалість, сміливість, енергійність, впевненість.</p> <p>Уміння розбирати конфлікти, мирити сторони конфлікту.</p> <p>Уміння надавати «кредит довіри» навіть у крайніх випадках.</p> <p>Уміння контролювати ненависть та трансформувати негативні емоції у позитивне русло.</p> <p>Уміння показати перспективи розвитку особистості учня.</p> <p>Здатність викликати симпатію, захоплення учнів.</p>
Продуктивна	<p>Швидкий аналіз ситуації і блискавичні дії. Здатність обирати методи впливу відповідно до ситуації.</p>
Предметна	<p>Уміння створювати можливості учням для прояву їх талантів.</p>
Автономна	<p>Здатність продовжувати навчання зі значним ступенем автономії. Здатність організовувати педагогічну діяльність без підтримки.</p>
Наукова	<p>Здатність проводити наукові дослідження та впроваджувати їх результати у практику. Уміння аналізувати досвід і на основі результатів такого аналізу формулювати теоретичні положення. Вивчати та уміти долати опір особистості у процесі виховання.</p>
Управлінська	<p>Здатність робити учнів помічниками вчителя; уміння справедливо розподіляти обов'язки. Диктат на початку становлення колективу. Дисципліна як спосіб формування відповідальності. Уміння об'єднувати колектив спільними традиціями, звичаями. Здатність радитися з учнями. Людське, а не формальне ставлення до учнів. Довіра. Справедливість. Уміння залучати учнів до діяльності, спрямовувати на рух вперед (проекти, що спонукають мріяти). Уміння показати перспективи діяльності (особисті і колективні). Поступ до радості. Жодних привілеїв для керівних посад. Уміння налагодити взаємозалежність членів колективу.</p> <p>Здатність викликати ініціативу шляхом постановки завдань та окреслення відповідальності за їх виконання.</p>
Рефлексивна	<p>Розуміти свої недоліки, помилки, здатність шукати шляхи до змін.</p>

Висновки. Отже, проаналізувавши знання, навички, уміння, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості вчителя, відображені у педагогічній спадщині А.С. Макаренка як складові сучасного поняття професійної компетентності вчителя, уточнено зміст поняття професійна компетентність майбутнього вчителя, шляхом співвіднесення складових професійної компетентності вчителя з їх змістом; сформулювали напрямки подальших досліджень. Завдяки розумінню змісту складових професійної компетентності, можемо чітко усвідомити та формулювати цілі підготовки та розвитку особистості майбутнього вчителя. Таким чином ми створюємо простір, для розвитку особистості майбутнього вчителя нової української школи.

Перспективними у заданому напрямку є дослідження щодо організації розвитку якостей особистості майбутнього вчителя нової української школи.

References

1. Безлюдна В. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04. Рівне, 2017. 40 с.
Bezlyudna, V. V. (2017). Teoria i praktyka profesijnoji pidgotovky majbutnih uchteliv inozemnyh mov u vyshhjih pedagogichnyh navchalnyh zakladah Ukrayiny (1948–2016) [Theory and Practice of Professional Training of Future Foreign Language Teachers in Higher Pedagogical Educational Institutions of Ukraine (1948–2016)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne, Ukraine.
2. Данькевич В. Г. Професійний розвиток особистості у педагогічній системі А.С. Макаренка : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2016. 20 с.
Dankevych, V. G. (2016). Profesijnyj rozvytok osobystosti u pedagogichnij systemi A. S. Makarenka [Professional Development of a Personality in the Pedagogical System of A.S. Makarenko] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
3. Закон «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
Закон «Про освіту» [The Law «On Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. Харків: «Прапор», 1979. 630 с.
Makarenko, A. S. (1979). Pedagogicheskaja poema [Pedagogical poem]. Harkiv, Ukraine : «Prapor».
5. Мільто Л. О. Розвиток ідей педагогічної майстерності в теорії і практиці освіти Росії (середина XVIII – кінець XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2019. 39 с.
Milto, L. O. (2019). Rozvytok idej pedahohichnoi majsternosti v teorii i praktytsi osvity Rosii (seredyna XVIII – kinets XX stolittia) [Development of Ideas of Pedagogical Mastery in the Theory and Practice of Education in Russia (middle XVIII – end XX century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine.
6. Плиська Ю. С. Тенденції розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні і Польщі : порівняльний аналіз : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2018. 40 с.
Plyska, Yu.S. (2018). Tendencii rozvytku osobystisnoyi pedagogichnoyi kultury vchtelya v Ukrayini i Polshhi: porivnyal'nyj analiz [Trends in the Development of Personal Pedagogical Culture of Teachers in Ukraine and Poland: a Comparative Analysis]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zhytomyr, Ukraine.
7. Поліщук Р. В. Здоров'я. Гармонія. Особистість. Фізичне здоров'я як чинник формування особистості у спадщині видатних українських педагогів XX століття : монографія. Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2015. 219 с.
Polishhuk, R.V. (2015). Zdorovya. Harmoniya. Osobystist. Fizychne zdorovya yak chynnyk formuvannya osobystosti u spadshhyni vydatnyh ukrayinskyh pedagogiv XX stolittya [Health. Harmony. Personality. Physical Health as a Factor of Personality Formation in the Heritage of Outstanding Ukrainian Teachers of the XX Century]. Cherkasy, Ukraine : Yu. A. Chabanenko.
8. Смоліна С. В. Стан усвідомлення поняття «особистість» студентами-майбутніми учителями англійської мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 156. С. 134–139.
Smolina, S. V. (2018). Stan usvidomlennya ponyattya «osobystist» studentamy – majbutnimy uchtelyamy anglijskoyi movy [The State of Future Teachers' of English Awareness of the Concept «Personality»]. *Visnyk Nacional'nogo universytetu «Chernigivsky kolegium» imeni T. G. Shevchenka. Seriya : Pedahohichni nauky – Bulletin of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»*. Series : Pedagogical sciences, 156, 134-139.

Smolina S.

ORCID: 0000-0003-0907-2054

PhD in Pedagogy, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Pedagogy
and Methodology of Teaching Foreign Languages
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine), E-mail: svitlanapost@ukr.net

COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER ACCORDING TO A. S. MAKARENKO

The Ukrainian school is in the process of reforms now. It is aimed at new results that reflect the needs of our society. One of the leading approaches to the results of education today is the competence approach, which comprehensively reflects the purpose of education. The content of «competence» includes certain qualitative characteristics of an individual. To nurture our students, we need to develop the personalities of future teachers for the new Ukrainian school. Only a person can bring up a new personality. We believe that for a clear understanding of the goals of future teachers training, it is necessary to refer to the scientific heritage of national educationalists, among whom one of the leading places is occupied by the figure of A. S. Makarenko.

The purpose of the article: *to analyze the moral and educational, personal, communicative, social, psychological, productive, subject, autonomous, scientific, supervisory and reflexive components of a teacher's professional competence, reflected in the pedagogical heritage of A. S. Makarenko.*

Methodology: *analysis and comparison of research objects.*

Scientific novelty: *for the first time, knowledge, skills, abilities, ways of thinking, views, values, and other personal qualities of a teacher reflected in the pedagogical heritage of A. S. Makarenko are correlated with the components of the modern concept of a teacher professional competence; the content of the concept of a future teacher professional competence is clarified.*

Conclusions: *the moral and educational, personal, communicative, social, psychological, productive, subject, autonomous, scientific, supervisory and reflexive components of a teacher professional competence are as components of the modern concept of a teacher professional competence; the components of a teacher professional competence are correlated with their content; the directions of further research are formulated.*

Research on the organization of a future teacher personal qualities development is promising in this direction.

Key words: *teacher training, upbringing, personality, professional competence.*

Стаття надійшла до редакції 02.04.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук О. П. Биконя

УДК 378. 091.12:005.591.3

Товканець О. С.

ORCID: 0000-0003-4438-0167

Доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна), E-mail: oksana.tovkanets@uzhnu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ У ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти у центральноєвропейських країнах.

Методологічну основу статті становить прогностичний підхід та методи аналізу нормативно-правових актів і порівняльно-педагогічного аналізу.

Наукова новизна статті полягає у визначенні особливостей формування і розвитку професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти в центральноєвропейських країнах. Визначено, що фахівці з менеджменту освіти – це кадровий потенціал державних і місцевих адміністрацій, регіональних управлінь освіти недержавного сектору, міжнародних освітніх організацій, які працюють на посадах керівників, координаторів, експертів, консультантів у сфері управління освітою. Виявлено, що в центральноєвропейських країнах (Болгарії, Словаччині, Словенії, Чехії), фахівці з менеджменту освіти можуть обіймати різні посади: керівник освітньої установи, (ректор, директор), заступники, проректори, декани, продекани, шкільний інспектор, освітній контролер тощо. Схарактеризовано сукупність умов формування професійних компетенцій педагога і фахівця з менеджменту освіти: врахування впливу соціально-економічних змін, які постійно відбуваються у соціумі, та зумовлюють формування нових компетентностей педагога, зокрема таких, як готовність до життя в мультикультурному толерантному суспільстві; підвищення рівня професіоналізації діяльності педагога; необхідність опанування, удосконалення та застосування технологій, спрямованих на підвищення якості вищої освіти; взаємовизнання і еквівалентність періодів навчання, освітньо-кваліфікаційних рівнів та нострифікація документів; посилення університетизації вищої освіти і процесів інтеграції; підвищення ролі принципів сталого розвитку в сучасній освіті та інші.

Висновок: при підготовці фахівця з менеджменту освіти варто спрямовувати освітню діяльність на включення різних видів професійної підготовки, зокрема організаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної, діагностичної, інноваційної, методичної, освітньо-виховної тощо.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівці з менеджменту освіти, компетентність.

Постановка проблеми. Становлення інформаційного суспільства пов'язано з розробкою нової парадигми освіти. На відміну від «знанневої», націленої на передачу певної суми знань від одних членів суспільства іншим, нова парадигма освіти повинна бути орієнтована на формулювання потреб в постійному поповненні та оновленні знань, вдосконалення умінь і навичок, їх закріплення і перетворення в компетенції. Компетенція саме і є тією ланкою, якою раніше часто нехтували в педагогічному процесі, не довівши засвоєння знань і формування навичок до їх втілення в діяльності.

Потреби ринку праці сьогодні вимагають докорінної перебудови структури освітнього процесу, оновлення змісту базової педагогічної освіти, а також розробки змісту, форм і методів організації розвиваючого освітнього середовища, основну роль в яких будуть відігравати управлінські функції, професійна діяльність менеджерів освіти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні і зарубіжні науковці здійснюють значний внесок у становлення системи сучасної професійної підготовки фахівців з менеджменту освіти, закладаючи своїми дослідженнями фундаментальну базу для її подальшого розвитку. Різні проблеми підготовки фахівців з менеджменту освіти розглядали такі вчені як М. Бялик, Т. Десятов, Н. Протасова, С. Крисюк, Т. Лукіна, Т. Сорочан, Г. Тимошко, Б. Триллин, Ч. Фадель та інші.

У дослідженнях згаданих авторів основна увага фокусується на теоретико-методологічних засадах формування професійної компетентності управлінців освітньої галузі. Тоді як впровадження компетентнісного підходу у систему підготовки керівників сфери освіти є сьогодні закономірним, актуальним питанням усієї системи освіти, оскільки задовольняє суспільні вимоги до «сучасного спеціаліста», а також потреби самого працівника в особистісному та професійному становленні.

Т. Сорочан зазначає, що характерними ознаками професійної компетентності фахівця з менеджменту освіти є динамічність, орієнтація на майбутнє, вміння здійснювати вибір, виходячи із знання себе в конкретній ситуації; мотивація безперервної самоосвітньої діяльності. Професійні якості і різні види компетентності, що входять до структури професійної управлінської компетентності, становлять основу особистісно професійного зростання керівників і їх професійного успіху [8].

На удосконалення такої підготовки позитивно впливатиме використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду. Вибір для порівняльно-педагогічного аналізу систем підготовки фахівців з менеджменту освіти центральноєвропейських країн (Болгарії, Словаччини, Словенії, Чехії) зумовлений внутрішніми і зовнішніми чинниками, одним з яких є те, що розвиток систем підготовки фахівців з менеджменту освіти в цих країнах має системний характер, що сприяє поглибленню взаємодії формальної, неформальної, інформальної підсистем освіти.

Мета статті: обґрунтувати педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти у центральноєвропейських країнах.

Методологія: на основі методів аналізу нормативно-правових актів, порівняльно-педагогічного аналізу особливостей кваліфікаційних вимог до професійних компетентностей фахівців з менеджменту освіти національних і загальноєвропейських дескрипторів досліджено педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти у центральноєвропейських країнах. Прогностичний підхід дає можливість визначити перспективи розвитку професійної підготовки.

Наукова новизна статті полягає у визначенні особливостей формування і розвитку професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти в центральноєвропейських країнах.

Основні результати дослідження. Визначаючи особливості професійної компетентності фахівців з менеджменту освіти, відмітимо, що це кадровий потенціал державних і місцевих адміністрацій, регіональних управлінь освіти недержавного сектору, міжнародних освітніх організацій, які працюють на посадах керівників, координаторів, експертів, консультантів у сфері управління освітою.

На підставі аналізу наукових досліджень підготовки фахівців з менеджменту освіти в центральноєвропейських країнах (Болгарії, Словаччині, Словенії, Чехії), порівняльних звітів щодо розвитку освіти у цих країнах за версією «Евридика» [13] та кваліфікаційних посадових характеристик визначено, що фахівці з менеджменту освіти можуть обіймати різні посади. Підкреслимо, що в усіх досліджуваних країнах основним фахівцем з менеджменту освіти є керівник освітньої установи, (директор, ректор, заступники, проректори, декани, продекани тощо).

Водночас, до фахівців з менеджменту освіти, наприклад, в Чехії, прирівнюють такі категорії – шкільні інспектори, освітні контролери, запрошені особи, які проводять інспекторські заходи в школах і шкільних установах, шкільні консультанти і спеціалісти з профілактики асоціальних проявів, посадові особи управлінських структур освітніх установ [15].

У словацькій системі фахівцями з менеджменту освіти визнають таких фахівців як: менеджер (менеджери і керівники, які працюють у сфері формальної і неформальної освіти, менеджерів на всіх рівнях управління), андрагог, лектор (в додатковій освіті, неперервній освіті), тренер-інструктор, репетитор, наставник, посередник, керівник, спеціаліст з освітніх програм, консультант, методист з освіти, керівник освітнього проекту, менеджер освіти, експерт із концепції неперервної освіти, спеціаліст з освіти і PR [5; 16].

У Болгарії в Єдиному класифікаторі адміністративних посад, окрім загальноновизначених, як фахівців з менеджменту освіти виокремлюються експертні посади, яких залежно від професійних обов'язків і професійної кваліфікації, ступеня освіти і професійного досвіду, необхідних для даної посади, існує чотири типи: державний експерт – посада тільки на рівні Міністерства освіти, головний експерт і старший експерт; молодший експерт, що має допоміжні функції в адміністрації [7; 11]. Шкільні консультанти виконують три пов'язаних і часто переплетених видів діяльності: служба підтримки, розвиток і профілактика, планування і оцінка.

У Словенії особливостями категорії фахівців з менеджменту освіти є те, що визначальну роль, окрім директора (ректора) освітньої установи та його заступників у менеджменті освіти відіграють освітні (шкільні) лідери та освітні консультанти. Окрім цього, в наданні інформації тим, хто має бажання навчатися, надають допомогу професійні консультанти в центрах кар'єри [17].

Характерно, що на початку XXI ст. у зв'язку із входженням центральноєвропейських країн до Європейського Союзу серед інших змінилися вимоги до фахівців, зокрема до фахівців з менеджменту освіти.

Європейськими експертами визначено нові професійні компетентності педагога і фахівця з менеджменту освіти, формування яких продиктовано сукупністю чинників, відображених на рис. 1.

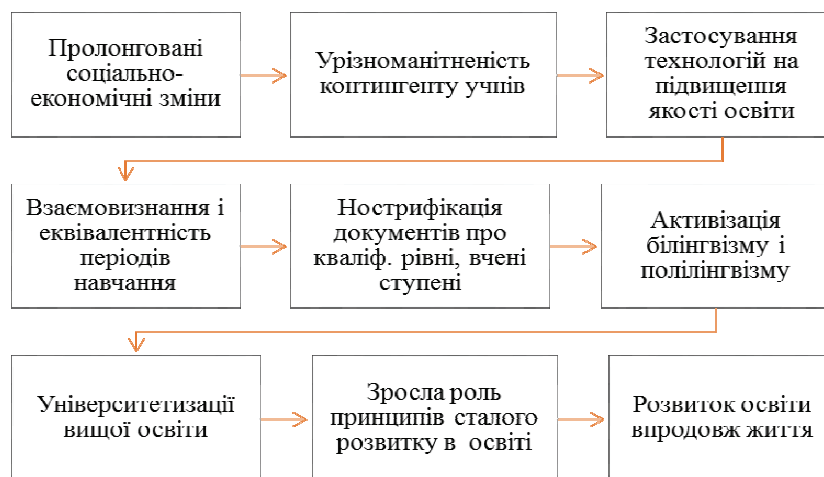

Рис. 1. Сукупність спонукальних чинників [Джерело: розробка автора]

1. Передусім, йдеться про швидкоплинні соціально-економічні зміни, які постійно відбуваються у соціумі та зумовлюють формування нових компетентностей педагога, зокрема: готовність до життя в мультикультурному толерантному суспільстві, яке забезпечує рівні можливості для особистісного і професійного розвитку всіх громадян; формування стилю життя з урахуванням вимог збереження стабільного навколишнього середовища; сприяння гендерній рівності в сім'ї, на роботі, у суспільному житті; усвідомлення себе громадянином Європи і виконання функцій, що відповідають такому статусу; готовність до управління власним кар'єрним розвитком; компетентності у сфері розвитку навчальних умінь учнів, які необхідні для неперервної освіти: мотивація до отримання знань, що виходять за рамки обов'язкової освіти; уміння будувати самостійну навчальну траєкторію; уміння здобувати нову інформацію; комп'ютерна грамотність; креативність та інноваційність; готовність до розв'язання проблем; підприємницькі та комунікативні вміння; установлення зв'язків між компетентностями, що передбачають уміння укладання нових навчальних програм, та знаннями предмета спеціалізації вчителя.

2. Зростання урізноманітненості контингенту учнів, трансформаційні зміни в освітньому середовищі. Такі зміни вимагають від педагога врахування нових умов здійснення освітнього процесу, уміння співпрацювати з учнями різного соціального, культурного і етнічного походження; творчого підходу до укладання нових навчальних програм, участь в організаційному розвитку школи, у розробленні нових форм оцінювання знань учнів; уміння співпрацювати з батьками учнів та іншими соціальними партнерами.

3. Підвищення рівня професіоналізації діяльності педагога. Така вимога серед інших передбачає дослідницький характер професійної діяльності, готовність до розв'язання професійних проблем; відповідальне ставлення до свого професійного розвитку як до неперервного процесу, усвідомлення того, що із закінченням ЗВО здобуття освіти не припиняється, а тільки змінює форму [9; 2, 52–53].

4. Опанування, удосконалення та застосування технологій, спрямованих на підвищення якості вищої освіти (педагогічні тести, процедури і засоби комп'ютерного контролю, самоконтролю). Якість освіти і контроль якості є найважливішими елементами функціонування та управління освітніми системами (Стандарти и директиви для агентств гарантії якості, URL).

5. Взаємовизнання і еквівалентність періодів навчання, освітньо-кваліфікаційних рівнів та нострифікація документів про отримання освітніх кваліфікацій (атестатів і дипломів), а також вчених ступенів і звань [3].

6. Активізація білінгвізму і полілінгвізму, спрямованих на захист мовної розмаїтості та поширення знань про мови з огляду на культурну ідентичність та соціальну інтеграцію. У багатомовному суспільстві громадяни можуть скористатися перевагами освітніх, професійних та економічних можливостей, створених в об'єднаній Європі.

7. Посилення університетизації вищої освіти і процесів інтеграції всіх вищих навчальних закладів в систему провідних в країні і в світі університетів, що призводить до появи потужних університетських комплексів, науково-освітніх мегаполісів державного, континентального і міжрегіонального значення; відбувається також об'єднання університетів з промисловими комплексами, в результаті чого формуються наукові центри для наукових досліджень та адресної підготовки унікальних фахівців для сучасних фірм і підприємств; регулярне оновлення цілей, змісту і технологій професійної підготовки у вищій школі, здійснення коректування навчальних програм з урахуванням досягнень науково-технічного і соціального прогресу й вимог світових стандартів освіти.

8. Підвищення ролі принципів сталого розвитку в сучасній освіті. Наразі принципи сталого розвитку розглядаються як універсальний та необхідний елемент повсякденного життя, тому їх

включають до всіх освітніх програм і навчальних дисциплін [4]. При цьому підвищується необхідність зміцнювати взаємозв'язок між природничими та суспільними науками, запроваджувати міждисциплінарні підходи, впроваджувати систему випереджуючої освіти: інтегративні курси та уроки, що сприяють розвитку системного мислення; курси з розвитку критичного мислення та аргументативного дискурсу, відповідної інформаційної культури; курси гуманоцентричного спрямування (розвиток моральної культури особистості із залученням ідеї відповідального ставлення до життя); курси соціостратегічного спрямування (розкриття основних тенденцій та загроз соціального розвитку, моделювання проектів, пов'язаних із образами бажаного майбутнього) [6].

9. Розвиток освіти впродовж життя, вагомою складовою якої є освіта дорослих. Її програми навчання передусім зорієнтовані на уразливі групи населення. Європейський перелік ключових компетенцій в безперервній освіті містить список навичок, умінь і знань, які вважаються необхідними для отримання роботи з конкретної спеціальності, для отримання статусу громадянина і для соціальної інтеграції. У переліку вказані вісім наступних ключових компетенцій: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність і базові компетенції в науці і техніці, комп'ютерна грамотність, вміння вчитися, соціальні і громадянські компетенції, основи ініціативи і підприємництва, основи комунікаційної культури. Особлива увага в системах освіти європейських країн звертається на оволодіння засобами ІКТ та способами дистанційного навчання.

З урахуванням зазначеного наразі значно посилюється увага до педагога як до фахівця з менеджменту освіти. Така роль забезпечується відповідними кваліфікаційними вимогами: вміння ставити мету і визначати напрям роботи; вміння мислити стратегічно, розвивати ідеї і можливості для досягнення цілей; вміння максимально використовувати кадровий потенціал, мотивуючи і розвиваючи кадри з метою забезпечення найбільшої результативності їх праці; вміння навчатися і вдосконалювати роботу, впроваджувати зміни на основі досвіду і нових ідей; вміння забезпечувати ефективність робочого процесу шляхом досягнення максимальних результатів при мінімальних затратах [12].

Серед заходів, спрямованих на підвищення якості підготовки фахівців з менеджменту освіти, провідними, на нашу думку, є:

- формування педагогічної і управлінської культури та культури толерантності;
- виокремлення в змісті нормативних навчальних курсів модуля, який забезпечує цільове якісне формування культурологічного базису, що створює умови для осмислення студентом сучасних соціальних перетворень;
- створення авторських курсів соціально-гуманітарного профілю, спрямованих на розвиток особистісного потенціалу і професійних вмінь студента, за допомогою освоєння ним базових професійних знань і способів практичної діяльності в рамках міжкультурного діалогу;
- інтеграція в аудиторно-позааудиторній роботі змісту соціальногуманітарних навчальних дисциплін, що забезпечують розвиток гуманістичного світогляду, освоєння знань і системи соціальних цінностей людини;
- створення інтеграційних навчальних курсів і факультативів з проблем міжкультурного діалогу та управлінської діяльності;
- використання форм та методів навчання, спрямованих на розвиток у студентів культури розумової діяльності, що стимулюють у них потреби в творчому стилі життєдіяльності, визначення перспективи самореалізації.

Європейські дослідники Ч. Фадель, М. Бялик, Б. Тріллінг [10, 12], аналізуючи особливості розвитку освіти ХХІ століття визначили, що в глобальному світі ключовими компетенціями виступають усвідомленість, допитливість, рішучість, стійкість, моральність, лідерство.

Враховуючи різні підходи до проблем компетентності, визначаємо, що при організації навчання фахівців з менеджменту освіти слід надавати пріоритет заходам, які дозволяють набутти і вдосконалити критично важливі для ефективної менеджерської діяльності знання і навички; здійснити неформальне спілкування та практичну взаємодію з колегами, експертами в освітній галузі, науковцями та політиками [14]. А взаємодія в ході навчального процесу між управлінцями різного рівня і рангу створює умови для обміну досвідом та поширення «кращої практики», а в подальшому – основу для більш ефективної і продуктивної взаємодії між структурами освітньої сфери.

Висновки. Головний критерій оцінки діяльності фахівців з менеджменту освіти – рівень ефективності закладу освіти, його конкурентоспроможність, оскільки грамотний і досвідчений менеджер може проаналізувати ділове середовище, поставити правильні цілі, розробити ефективну стратегію і забезпечити її реалізацію. При підготовці фахівця з менеджменту освіти варто спрямовувати освітню діяльність на включення різних видів професійної підготовки, зокрема організаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної, діагностичної, інноваційної, методичної, освітньо-виховної та ін.

Перспективами подальших досліджень є вивчення управлінської компетентності педагога та його роль у координації діяльності освітнього закладу.

References

1. Державне управління у сфері освіти / за заг. ред. Н.Г. Протасової. Київ : НАДУ 2012. 60 с.
Protasova, N. G. (Ed.). (2012). *Derzhavne upravlinnia u sferi osvity* [Public administration in the field of education]. Kyiv, Ukraine : NAPA.
2. Десятов Т. М. Стратегічні напрями реформування педагогічної освіти і моделей модернізації управління освітою в зарубіжних країнах. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 2016. № 12. С. 48–56.
Desyatov, T. M. (2016). *Stratehichni napriamy reformuvannia pedahohichnoi osvity I modelei modernizatsi i upravlinnia osvitoiu v zarubizhnykh krainakh*. [Strategic directions of reforming pedagogical education and models of modernization of education management in foreign countries]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Pedahohichni nauky – Bulletin of Cherkasy University. Pedagogical sciences*, 12, 48–56.
3. Ереванское коммюнике Министерской конференции и Декларация Четвертого Болонского политического форума. Єреван, 2015. URL : <http://ined.ru>
Erevanskoe kommyunike Ministerskoy konferentsii i Deklaratsiya Chetvertogo Bolonskogo politicheskogo foruma [Yerevan communiqué of the Ministerial Conference and the Declaration of the Fourth Bologna Political Forum]. (2015). Yerevan, Armenia. Retrieved from <http://ined.ru>.
4. Європа–2020. Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання, Європейська Комісія. Брюссель. 2010. URL : <http://old.minjust.gov.ua>.
Yevropa–2020. Stratehiia dlia rozumnoho, staloho ta vseokhopnoho zrostantia, Yevropeiska Komisiia. Briusel [Europe–2020. Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission]. (2010). Brussels, Belgium. Retrieved from <http://old.minjust.gov.ua>.
5. Європейські підходи до оцінки якості освіти. URL : <http://www.ibe.unesco.org>.
Yevropeiskii pidkhody do otsinky yakosti osvity [European approaches to assessing the quality of education]. Retrieved from <http://www.ibe.unesco.org>.
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. *Стратегічна дорадча група «Освіта»*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/NT1078>
Kontseptsiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv. Stratehichna doradcha hrupa «Osvita» [The concept of development of education in Ukraine for the period 2015–2025]. *Stratehichna doradcha hrupa «Osvita» – Education Strategic Advisory Group*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/NT1078>.
7. Образование в Болгарии. URL : <http://natviktour.com.ua/studying/>
Obrazovanie v Bolgarii. [Education in Bulgaria]. Retrieved from <http://natviktour.com.ua/studying/>.
8. Сорочан Т. М., Данильєв А. О., Дьяченко Б. А., Рудіна О. М. Професійний розвиток керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня. Луганськ : СПД Резніков В.С., 2013. 524 с.
Sorochan T.M., Danilev A.O., Dyachenko B.A., and Rudina O.M. (2013) *Profesiinyi rozvytok kerivnykiv I pedahohichnykh pratsivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u pisladyplomnii pedahohichnii osviti rehionalnoho rivnia* [Professional development of heads and pedagogical workers of general educational institutions in postgraduate pedagogical education of regional level]. Lugansk, Ukraine : SPD Reznikov VS.
9. Тимошко Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М. 2014. 596 с.
Timoshko G.M. (2014). *Ohranizatsiina kultura kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Organizational culture of the head of a secondary school: theory and practice: monograph]. Nizhyn, Ukraine : Vydavets' PP Lysenko M.M.
10. Фадель Ч., Бялик М., Триллин Б. Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха. Москва : Издательская группа «Точка». 2018. 212 с.
Fadel Ch., Bialik M., and Trillin B. (2018). *Chetyrehmernoie obrazovanie: Kompetentsii, neobhodimyye dlya uspeha* [Four-Dimensional Education: The Competencies Needed for Success]. Moscow, Russia : Yzdatel'skaya hrupa «Tochka».
11. Bulgaria. Management Staff for Early Childhood and School Education. URL : <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/>.
12. ESIF – European Structural and Investment Funds. URL : <https://ec.europa.eu/eip/ageing/funding/ESIFE>.
13. European Commission: European Economy. (2009). *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*. Luxemburg : Office for Official Publications of the European Communities. 108 p. URL : <https://ec.europa.eu/>

14. Pollitt, C., Op de Beck L. Training Top Civil Servants: A Comparative Analysis. Leuven : Instituutvoor de Overheid. 2010. 135 p. URL : https://soc.kuleuven.be/io/pubpdf/rapport_OpdebeekLiesbeth_pollitt_2010_Training_top_civil%20_servant.pdf
15. Riadiacipracovnícia d'alšípedagogickí zamestnanci. URL : <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/management>
16. Slovakia Overview Management and Other Education Staff. URL : <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/management>
17. Slovenia. Other Education Staff or Staff Working in Higher Education. URL : https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/other-education-staff-or-staff-working-higher-education-68_sr.

Tovkanets O.

ORCID: 0000-0003-4438-0167

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at General Pedagogy and Higher School Pedagogy,
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine), E-mail: oksana.tovkanets@uzhnu.edu.ua*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF EDUCATIONAL MANAGEMENT SPECIALISTS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES

***The purpose of the article** is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of professional competence of education management specialists in Central European countries.*

***The methodological basis** of the article is a prognostic approach and methods of analysis of legal acts and comparative pedagogical analysis.*

***The scientific novelty** of the article is to determine the features of the formation and development of professional competence of education management specialists in Central European countries. It is determined that specialists in education management are the human resources of state and local administrations, regional education departments of the non-state sector, international educational organizations working in the position as leaders, coordinators, experts, consultants in the field of education management. It was revealed that in Central European countries (Bulgaria, Slovakia, Slovenia, the Czech Republic), education management specialists can occupy various positions: the head of educational institution (director, rector, deputies, vice-rectors, deans, school inspector, educational controller, etc.). The set of conditions for the formation of professional competencies of a teacher and a specialist in education management is characterized: taking into account the impact of socio-economic changes that constantly occur in society and determine the formation of new competencies of teachers, including readiness for life in a multicultural tolerant society; increasing the level of professionalization of the teachers activity; the need to master, improve and apply technologies aimed at improving the quality of higher education; mutual recognition and equivalence of periods of study, educational and qualification levels and nostrification of documents; strengthening the universityization of higher education and integration processes; increasing the role of the principles of sustainable development in modern education and others.*

***It is concluded** that in the training of a specialist in education management, educational activities should be directed to the inclusion of various types of professional training, including organizational-managerial, information-analytical, diagnostic, innovative, methodical, educational, etc.*

Key words: professional training, education management specialists, competence.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Н. О. Терентьєва**

УДК 376:353:3:796:799.071 («21»/1928/2017»21»)

Шевченко С. М.

ORCID: 0000-0002-0432-8893

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти,
Інституту педагогіки НАПН України
(Київ, Україна), E-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

Гомзяк О. В.

Аспірант Академії зв'язку імені О. С. Попова
(Київ, Україна), E-mail: astrau@ukr.net

Гомзяк О. С.

Вчитель вищої категорії з фізичної культури,
Музичанська загальноосвітня школа
(с. Музичі, Київська обл., Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПЕДАГОГА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МУЗИЧАНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС (З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ ГОМЗЯК ОЛЕКСАНДРИ СЕМЕНІВНИ)

У статті проаналізовано впроваджені ідеї педагога з фізичного виховання Музичанської загальноосвітньої школи Гомзяк Олександри Семенівни; висвітлено практичну діяльність вчителя вищої категорії Музичанської загальноосвітньої школи як цілеспрямовану роботу з дітьми заради їх здоров'я; розкрито сутність фізичного виховання для дітей; показано важливість предмету фізичного виховання як здоров'язберезувальної функції кожної дитини.

Мета статті – проаналізувати практичну діяльність педагога вищої категорії з фізичного виховання Гомзяк О. С. як професійного діяча своєї роботи та показати впроваджені ідеї педагога-практика заради збереження здоров'я дітей.

Методологія дослідження. У статті використано багаторічний системний аналіз наукових, літературних джерел, що ґрунтується на загальнонауковому та частково-науковому рівнях пізнання. Взято наживо інтерв'ю у педагога-практика з понад 40-річним стажем роботи, педагога вищої категорії з фізичного виховання Гомзяк Олександри Семенівни. Методологічною основою є системний до аналізу педагогічних джерел щодо професійної діяльності освітян. Методологія дослідження дозволила виокремити професійну успішність педагога-практика, як неординарну цілеспрямовану особистість заради здоров'язберезувальної функції дітей.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні впроваджуваних ідей професійної успішності вчителя, яка складається з таких компонентів: установка на професійне зростання засобами різновиду діяльності фізичного виховання, здатність до самопізнання, актуалізація здатності до розвитку та забезпечення дітей здоровим образом життя.

Висновки. Професійна успішність педагога є особистісно якісною характеристикою діяльності, яка визначається як професійними так і особистісними показниками Олександри Семенівни Гомзяк. Цілеспрямованість учителя на постійний саморозвиток і самовдосконалення є джерелом підтримки сталості професійної успішності упродовж всього професійного шляху педагога-практика, що й визначає високу продуктивність та емоційну комфортність у її професійній діяльності.

Ключові слова: педагог-практик, професійна успішність учителя, фізичне виховання, Музичанська загальноосвітня школа, здоров'я, В. Сухомлинський, навчання, оздоровлення.

Постановка проблеми. Нині органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють розвитку фізичного виховання в навчальних закладах. Фізична культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів які навчаються у тій чи іншій школі, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення

фізичної підготовки до активного життя, оздоровчої спрямованості та широкого використання різноманітних засобів і форм фізичного виховання.

Законодавство України про фізичну культуру і спорт базується на Конституції України і складається з цього Закону, відповідних міжнародних договорів України та інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у цій сфері. Фізична культура у сфері освіти базується на затверджених документах відповідно до закону державних стандартах освіти, спрямованих на забезпечення науково обґрунтованих норм рухової активності дітей з урахуванням стану їхнього здоров'я, рівня фізичного розвитку. Відповідно до норм навантажень фізичного виховання вони розписані в нормативно-правових документах для дітей як загальноосвітніх шкіл, так і окремо для дітей з особливими потребами.

Фізична культура є обов'язковим заняттям закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти і здійснюється відповідно до навчальних програм затверджених у встановленому порядку. У закладах освіти заняття з фізкультурно-спортивної реабілітації учнів і студентів з інвалідністю є обов'язковими, їх періодичність та інтенсивність визначаються індивідуально, з урахуванням медичних рекомендацій (Ч. 6, ст. 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI від 16.10.2012). Фізична культура – це здоровий спосіб життя, вона корисна для оздоровчого розвитку та вдосконалення кожної особистості. Саме ці поняття необхідно формувати у дітей починаючи з раннього віку, закріплюючи в сім'ї, школі, середніх спеціальних і закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі проблема фізичної культури в процесі всебічного розвитку особистості досліджується широко й різносторонньо як невід'ємна частина оздоровлення суспільства (С. Іконнікова, 1987), різні форми активності людини, спрямованої на розвиток фізичних якостей, підвищення працездатності, зміцнення здоров'я (А. Огністий, 2001 та ін.). Про збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дитини писали В. Агарков, Е. Білецька, В. Неділько та ін. Проблеми збереження здоров'я, гармонійного розвитку дитини щодо дотримання нормативів санітарно-гігієнічного стану внутрішньошкільного середовища й організації навчально-виховного процесу з питань захисту у соціумі усіх верств населення, в тому числі й «осіб з обмеженими можливостями здоров'я» у своїх працях розглядали Н. Гребняк, А. Колупаєва, Л. Савчук та ін.

Одним з найзначніших представників такого підходу до виховання учнів є український педагог-новатор В. Сухомлинський. Розвиваючи кращі ідеї світової гуманістичної педагогіки, він зумів високо підняти цінності ідеалу здоров'я. Учений у книзі «Серце віддаю дітям» («Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я») писав: «Я не боюся ще й ще раз повторити: турбота про здоров'я – найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежать їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили». За своєю суттю вся педагогіка Сухомлинського – це своєрідна «лікувальна педагогіка». На багато років він випередив сучасне визнання турботи про фізичне і психічне здоров'я вихованців як спеціальну задачу школи [5, 132].

Питання формування здоров'я учнів через освіту, науково виврене впровадження в українську школу здоров'язбережувальних освітніх технологій вимагає історико-педагогічного аналізу й творчого осмислення теорії й практики організації навчально-виховного процесу, спрямованого на збереження й зміцнення здоров'я дитини. Турбота про всебічний розвиток підростаючого покоління є одним з найважливіших завдань працівників, вчителів школи, викладачів різних навчальних закладів. Школа – це середовище де відбувається розвиток фізичної культури особистості. І, найефективнішими засобами та формами фізичного виховання у підготовці дітей насамперед залежить від цілеспрямованості вчителя фізичної культури. Саме вчитель надихає їх на любов та бажання до фізичної культури, а отже і здорового способу життя. Здоров'я – найцінніший скарб! «Залишатися здоровою людиною усе життя – це постійна наполеглива праця. Найголовніше в житті – це бути здоровими. Від здоров'я нації залежить існування самої держави. Здоров'я людини визнано як найвищу людську цінність» [5, 132]. Тому одним із головних завдань національної системи освіти є виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я та здоров'я інших, формування засад і гігієнічних навичок здорового способу життя, збереження й зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дитини (закон України «Про загальну середню освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті»). Поряд із цим під час аналізу різних соціальних чинників у науково-методологічних дослідженнях сучасних вчених недостатньо уваги приділялось фізичній культурі у формуванні особистості, зокрема історії розвитку шкіл України, що впроваджували нові ідеї у навчанні та вихованні дітей педагогів-практиків з фізичної культури, що й зумовило тематику статті.

Мета статті – проаналізувати практичну діяльність педагога вищої категорії з фізичного виховання Гомзяк Олександри Семенівни, як професійного діяча своєї роботи та показати впроваджені ідеї педагога-практика заради збереження здоров'я дітей.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце у нашому дослідженні полягає у вивченні педагогічної майстерності та впроваджуваних ідей вчителя фізичного виховання Музичанської загальноосвітньої школи, класного керівника і наставника дітей цієї школи, організатора туристичних походів, змагань та гуртків, педагога-практика Гомзяк Олександри Семенівни яка все своє життя віддала

у навчанні дітей цієї школи. Понад сорок років педагог вищої категорії з фізичної культури вела свій улюблений предмет і прививала любов до фізичної культури, як оздоровчої процедури особистості. Молодий педагог підтверджувала думку відомих учених, названих вище, що фізична культура є вагомим соціалізуючим чинником, який спроможний створити умови для задоволення потреб суспільства, зокрема дітей, пов'язаних з біологічним і духовним розвитком, здоров'ям і їх високопродуктивною працею.

Здійснюючи складне і відповідальне завдання всебічного розвитку особистості кожного учня, загальноосвітня школа і вчитель нерідко стикаються з дітьми, які мають свої особливості, особисту пізнавальну діяльність чи інвалідність і це потребує своїх особливих шляхів виховання, навчання та направлення дітей полюбити фізичне виховання незалежно від відхилення у їх психофізичному розвитку. Вони у дітей досить різноманітні й можуть належати до слухової, зорової, мовної, рухливої, інтелектуальної, емоційно-вольової сфер, до окремих сторін психічної діяльності сприймання, уваги, пам'яті, мовлення, мислення тощо, які викликані патологічними відхиленнями в розвитку. У більшості такі діти навчаються в спеціальних школах, оскільки через особливості психофізичного розвитку вони потребують спеціального організованого корекційного навчання. Навчалися такі діти і в загальноосвітніх школах України, зокрема і в Музичанській загальноосвітній школі.

З інтерв'ю педагога-практика Гомзяк Олександри Семенівни стало відомо, що у школі з 1970 по 1990 рр. працювали групи дітей з обмеженими можливостями. У групах було від 5 до 7 чоловік і всі діти були з якимись вадами: зору, руху чи слуху. Олександра Семенівна з групами цих дітей працювала окремо в позаурочний час, оскільки це було оформлено згідно наказу органами освіти УРСР. У Законі Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про народну освіту» (1974) зазначалося, що «Особлива роль у розвитку народної освіти належить педагогічним працівникам, діяльність яких ґрунтується на високому усвідомленні професійної і суспільної відповідальності за належну якість навчання і комуністичне виховання молодого покоління» [2]. Місцеві Ради народних депутатів Української РСР в галузі керівництва народною освітою керувалися законодавством Союзу РСР і Української РСР. Крім того, виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів керували підпорядкованими їм навчально-виховними закладами, вживали заходів до розвитку мережі цих закладів, правильного розміщення їх і зміцнення навчально-матеріальної бази, забезпечення загальної обов'язкової середньої освіти молоді, зміцнювали зв'язок школи з виробництвом, поліпшували трудове виховання і професійну орієнтацію, здійснювали контроль за забезпеченням учнів загальноосвітніх шкіл безплатними підручниками тощо.

Виконавчі комітети місцевих Рад здійснювали облік дітей шкільного віку, розподіляли у встановленому порядку фонд всеобучу і здійснювали контроль за його використанням, по поданню допомоги навчально-виховним закладам. Відповідно до розпоряджень місцевих Рад були прийняті рішення на місцевому рівні навчання фізичного виховання груп дітей з особливими потребами. Особливості їх полягали в індивідуальному навчанні за програмою лікувальної фізичної культури (далі – ЛФК). Основні фактори які визначали участь у фізкультурній діяльності осіб з обмеженими можливостями по зору був характер патології органу зору, стан здоров'я, фізичний розвиток, функціональний стан серцево-судинної, дихальної систем та опорно-рухового апарату, рівень загальної фізичної та психологічної підготовленості. Із спогадів Олександри Семенівни: «діти з вадами зору в моторному і фізичному розвитку відставали від своїх однолітків, які бачили добре. Це пов'язано з тим, що порушення органу зору і функцій зорового аналізатора обмежували дитину в повноцінному розвитку. Наслідком зниженого зору була недостатня рухова активність дитини, що в свою чергу, спричиняла відставання фізичного розвитку, погіршення рухової функції координації, орієнтації в просторі. В організації навчання та реабілітації дітей з вадами зору в умовах спецгрупи всі дотримувалися певного режиму у проведенні занять з ЛФК та інших методів фізичної реабілітації.

На даних заняттях враховувались дані медичного діагнозу і прогнозу, а також протипокази до застосування фізичних навантажень при різних порушеннях органу зору і функцій зорового аналізатора. Закріпленням матеріалу було проведення значної кількості відкритих уроків з ЛФК, де спецгрупа дітей, на своєму рівні відповідно до індивідуальної програми вміло показувала свої вміння, знання та навички» [1]. Зазначимо, що діти з особливими потребами були на контролі в місцевих органах і їх навички постійно перевірялися. Ці діти вміло показували свої здібності. Відповідно до норм ЛФК проводилися контрольні заняття які оцінювалися згідно навантажень цих дітей. Згодом було відзначено педагогічним колективом школи, дирекцією та вищими органами освіти майстерні проведення Олександрою Семенівною різні заняття в ігровій формі з ЛФК.

Метою створення найсприятливіших умов для навчання та виховання дітей Музичанської загальноосвітньої школи переймалися ще на початку ХХ ст. місцеві селяни, а саме: «уповноважені від громади селяни І. Терещенко та Ю. Колумбет звернулися до канцелярії Київського генерал-губернаторства з проханням збудувати освітній заклад у селі Музичі. У збудованій школі було всього два класи, а згодом у 1928 р. відкрили 3 і 4-й класи в будинку, де жив священик. Завідувала початковою школою З. С. Федченко» [3]. З літературних джерел відомо, що «Після війни була збудована семирічна школа на чотири класні кімнати. Школа була невелика, і діти навчалися у дві зміни. Очоловав заклад

Г. П. Клінковський, викладали Н. П. Кантоністова, Ф. Ф. Коваленко, О. С. Зозуля, І. С. Храмовський. У 1953 р. директором школи був Т. К. Німченко. І в 1963 році при школі відкрито кролеферму. По 100 і більше кролів вирощували учні щороку. У 1965 році школу очолив О. С. Солодкий і в 1967 році Борис Романович Єгорченко» [3].

У 1968 р. прийшла до школи молода спеціаліст з дипломом фізичного виховання Кіровоградського педагогічного інституту ім. В. Винниченка на посаду вчителя фізкультури. Директор школи Борис Романович прийняв майбутнього спеціаліста на цю посаду. Оцінивши здатність та цілеспрямованість молодого таланту дав їй класне керівництво в 5 класі [1].

**Рис. 1. Олександра Семенівна і 5 кл.
перед Музичанською середньою школою (1968/1969)**

Роки ішли, діти підростали, молодий педагог всю душу вкладала в учнів, просто жила ними. Разом зі своїм класом вона і в походи ходила, і на екскурсії возила і з ними та іншими шкільними дітьми (збірна), набираючи групи дітей їздила на відпочинки до моря у літній період. Вона вела всі організаторські роботи що стосувалися її класу. На фото (рис. 2 і 3) клас Олександри Семенівни, де дітей щойно прийняли до піонерської організації (1969).

Рис. 2, 3. Прийняття до піонерської організації (1969)

Місцева Музичанська школа на Київщині славилась. Навчалися в ній діти із околиць сіл. У 1973 р. було збудовано нову школу на 320 місць як неповну середню. Після закінчення восьмирічки школи учні продовжували навчання у Шпитківській та Гореницькій середніх школах. Із 1975 р. школа набула статусу середньої і значно збільшилася за кількістю учнів до 300 [3].

Зі слів Олександри Семенівни: «найбільше дітей навчалось у школі з села Луки» [1]. Саме ці діти були більшою кількістю класу. Любили її як рідну маму, у позакласні години розповідали про свої мрії, ділились спогадами. І вона змогла закласти їм любов до фізичної культури й до батьків, наставляла їх на правильний шлях і постійно оздоровлювала. Про це свідчать її поїздки до моря, де діти дихали морським повітрям й влаштовували змагання між командами волейболу чи футболу. Незалежно від пори року дітей вела на природу (фото 3). У її спогадах найяскравіше запам'яталися походи по рідній місцевості: у ліс за цілющими травами; до річки вивчаючи краєвиди; Боярський ліс до вузькоколійки М. Островського; до Літературно-меморіального музею М. Островського м. Боярки (майбутній автор всесвітньо відомого роману «Як гартувалася сталь» (1934); знаменитого Боярського цілющого джерела; околицьні озер, де діти плавали, загорали, а вечорами готували на кострі у казанках їсти, співали пісень, грали на гітарах та влаштовували різні фізичні й оздоровчі ігри.

Цікавими теж були екскурсії до різних міст України Одеси, Канева та ряду міст колишнього Радянського Союзу: Баку, Москву, Крим (в Керч, до Феодосії та ін.). Такі поїздки запам'ятовувалися дітям як яскраві спогади, з фотокартками які майоріли на дошці у класній кімнаті і на стінах шкільного коридору. Кожна екскурсія була кращою від попередньої, і навіть описувалися у дитячих творах на уроках української мови на тему: «Як ви провели літо?», «Як провели канікули?» [1].

Особливо запам'яталось педагогу-практику коли у рік Олімпіади (1980) Олександра Семенівна сама організувала змагання у школі. Усі діти школи взяли участь у проведенні олімпійських ігор. Всі діти школи вишикувалися на лінійку. Дирекція та класний керівник Олександра Семенівна оголосили про початок олімпійських ігор. Урочисто внесли олімпійський вогонь, що символізувало про початок олімпійських ігор. Основною формою роботи було: біг – 600 м., стрибки в довжину з місця, стометрівка, метання малого м'яча гра у футбол та інше. Брала участь діти які найкраще володіли тим чи іншим видом спорту. На змагання були запрошені батьки та гості школи. Олімпійські ігри школи закривалися на лінійці здавши рапорти учителю фізичної культури та дирекції школи. А вічний вогонь був як символ їх проведення. Дирекцією школи було відзначено високу та вмілу організацію проведення педагогом Олімпійських ігор – як одну з найкращих форм роботи з фізичного виховання в історії розвитку Музичанської школи [1].

Не менш вагомими були і гуртки із гімнастики, акробатики, ігри з баскетболу, волейболу, які проводила Олександра Семенівна. На її рахунок не одна дитина яку вона підготувала до вступу у вуз із гімнастики [1]. Гнучка і струнка, цілеспрямована і наполеглива молода вчителька намагалася бути корисною для своєї школи для дітей які її любили. Про це свідчить її багаторічна праця, понад 40 років в одній школі!

Рис. 4. Випускний (8 клас) Олександри Семенівни (1971/1972 н.р.)

Олександра Семенівна згадує, «яка приємна і тепла зустріч була з випускниками її класу! Минуло 30 років як її маленькі п'ятикласники, а згодом дорослі і красиві юнаки та дівчатка закінчили Музичанську загальноосвітню школу: Король Наташа, що була відмінницею класу (нині очолює директорство у Княжицькій загальноосвітній школі), Самойлик Олена (закінчила педагогічний Інститут ім. О.М. Горького і, нині працює вчителем молодших класів у рідній Музичанській школі), Король Валя (тримає фірму по розповсюдженню квітів з Голландії), Сологуб Коля, Ковальчук Володя та інші її учні які мають вищу освіту та професії... І, ось вони дорослі, у всіх свої родини приїхали майже всі у свою рідну школу, до своєї другої мами. Майже всі на перебіг хотіли сказати їй теплі слова, слова подяки за науку яку вселяла в кожну дитину, за тепло і любов, за те що була їм не класним керівником, а «класною мамою». Так, вона їх чула, а вони її поважали, слухались і любили все шкільне життя. І, навіть коли закінчили школу то ходили відвідувати свою улюблену вчительку. Писали їй листи, передзвонювалися, бачилися. І от, знову, як колись всі зібрались в актовому залі. Її учениця, а тепер подруга, Король Валя сказала слова вдячності Олександрі Семенівні, своїй другій мамі. За те, що їм дали такого чуйного, доброго і чудового класного керівника! Вона говорила довго і щиро. І, її слова не повторювалися, а лилися ніби пісня з її вуст. А потім, з величезним букетом троянд привітала свою улюбленицю із приємною зустріччю» [1].

Зі словами вдячності виступила і Олександра Семенівна. У виступі вона пригадала всі роки навчання, всі спогади враз стали перед очима. І, ніби зараз, педагог-практик ще раз і ще раз відчула себе потрібно школі, а особливо своїм дітям, своєму класу. І ніби вчора були уроки фізичного виховання, і ніби вчора ще давала зауваження і конкретні завдання своїм учням, а сьогодні вона вже має їх, як найкращих друзів, які її цінували і цінують, шанували і шанують, які постійно знаходять час щоб зустрітись, поспілкуватися. Такою душевною і теплою атмосферою Олександра Семенівна лише почувалася аж 30 років тому, коли випускала свій клас... [1]. Отже, промайнули роки, а спогади повертаюся знов і знов, і як приємно згадати, що ти був потрібний не лише рідним дітям, своїй сім'ї, але і шкільним, які тебе високо оцінили і цінують. Це найвища нагорода вчителя! Значить все було вірно, значить правильно навчала і виховувала. І про власних дітей не забувала, адже всі троє Олег, Віта і найменша Ілоночка навчалися у Музичанській загальноосвітній школі, і найстарший Олег закінчив школу на відмінно. Це свідчить про мудрість великого педагога, про її силу духа і цілеспрямованість, яку перейняли не лише шкільні діти, але і її власні, адже всі вони успішні та цілеспрямовані як колись і вона була, справжній педагог, яка не даремно стала колись на цей шлях!

У своїй педагогічній майстерності Олександра Семенівна під час уроків фізичного виховання керувалася важливим засобом формування всебічно розвинутої особистості через фізичне виховання усіх без винятку дітей. І, якщо дитина мала особливі потреби то все одно повинна була займатися фізичним вихованням за індивідуальною програмою ЛФК. Саме так і працювала Олександра Семенівна зі спеціальною групою дітей з особливими потребами. Пріоритетними завданнями у неї було здоров'я учнів, як найвищої цінності у суспільстві.

Здоров'я школярів – це найголовніше завдання вчителя. Саме так вона ставила завдання перед собою та учнями школи з якими легко і невимушено знаходила спільну мову, її заняття відвідували всі, адже не любити її було неможливо. За її здібності і талант, за вміння спілкуватися з дітьми, бути ближчою до них, любити їх. Музичанська загальноосвітня школа стала для неї другою рідною і затишною домівкою майже на сорок років життя. І, навіть не могло бути по-іншому, адже вчитель – це її призвання! Її педагогічні здібності вмійтність та мудрість були побудовані на міцному фундаменті єдності теорії і практики, проникнуті глибокою вірою в можливість виховання кращих якостей учителя вже у процесі практичної діяльності. Успішне розв'язання завдань навчання і виховання потребує не тільки педагогічних знань, а й знань навчити людину з дитинства розумно ставитися до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, гартувати організм, уміло організовувати працю і відпочинок, раціонально харчуватися, відмежовуватися від хибних звичок. А це сприяло зміцненню здоров'я школяра, гармонійному розвитку його духовних сил для того, щоб у майбутньому він став повноцінним громадянином суспільства.

Доведено, що Музичанська загальноосвітня школа мала прекрасний злагоджений педагогічний колектив якого з пошаною згадує Олександра Семенівна. Районна адміністрація освіти дбала про школу, відбудовували та розширяли. Навчально-виховний процес удосконалювався. І, нині уже на заслуженому відпочинку згадує педагог-практик, що саме вона дала найкращі знання своєму класу, що її вихованці мають вищу освіту і повертаються працювати до своєї рідної школи та керують освітніми закладами. Встановлено, що ідеї Гомзяк О. С. на віки закріпилися у Музичанській середній школі і є прикладом для багатьох сучасних педагогів.

Висновок. Професійна успішність педагога-практика О. С. Гомзяк була особистісно якісною характеристикою діяльності як професійна, так і особистісна за її показниками, діловими якостями, що забезпечували її ефективність педагога та були джерелом постійного самовдосконалення. Її професійна успішність відображає високу педагогічну кваліфікацію і компетентність до становлення професійної

успішності і вплинув на всі аспекти життєдіяльності її як педагога, що й визначив високу продуктивність та гуманістичну спрямованість через створення умов до саморозвитку.

З інформаційних джерел відомо, що педагогічний колектив школи працював над проблемою «Впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес як шлях до удосконалення творчої особистості вчителя та учнів». У 2007 році в школі були створені профільні класи техніко-технологічного профілю, після закінчення яких випускниці отримують кваліфіковану підготовку до вступу в училища та вузи [3]. На сучасному рівні облаштований кабінет обслуговуючої праці і спортивний зал став світлим і теплим, затишним приміщенням для дітей та педагогів. У ньому проводять уроки з фізичного виховання, ігри та різносторонні змагання, а отже, школа і нині процвітає, красується на берегах ставків і серед запашних, вічнозелених ялин які з початку її заснування, протягом 100-ліття прикрашають садибу Музичанської загальноосвітньої школи.

Перспективи подальших досліджень мають бути в реалізації передових впроваджуваних ідей педагогів в практику педагогічної освіти шляхом досягнення саморозвитку і буде прикладом для сучасних освітян.

References

1. Взяла інтерв'ю Шевченко С. М. у вчителя вищої категорії з фізичного виховання Музичанської загальноосвітньої школи Гомзяк Олександри Семенівни 13 лютого 2021 р.
Vzjala interv'iu Shevchenko S. M. u vchytelia vyshhoi katehorii z fizychnoho vyhovannia Muzychanskoj zagalnoosvitnioi shkoly Gomziak Oleksandry Semenivny 13 liutogo 2021 r. [Took an interview with Shevchenko S. M. to a teacher of the highest category in physical education of the Muzychansk secondary school Gomzyak Alexandra Semyonovna February 13, 2021]
2. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про народну освіту». Постанова Верховної Ради Української РСР від 28.06.1974 № 2779-VIII. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html
Zakon Ukrayins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliky «Pro narodnu osvitu». Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR vid 28.06.1974 № 2779-VIII [Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic «On Public Education». Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR of June 28, 1974 № 2779-VIII]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html
3. Сайт Музичанської загальноосвітньої школи I-III ступенів Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області (нині Музичанська загальноосвітня школа I–III ступенів Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області). URL : <http://muzychi-school.edukit.kiev.ua/>
Sayt Muzychans'koyi zahal'noosvitn'oyi shkoly I-III stupeniv Kyuevo-Svyatoshyns'koyi rayonnoyi derzhavnoyi administratsiyi Kyuivs'koyi oblasti (ynni Muzychans'ka zahal'noosvitnya shkola I–III stupeniv Bilohorods'koyi sil's'koyi rady Buchans'koho rayonu Kyuivs'koyi oblasti) [Site of the Muzychanskaya secondary school of I-III levels of the Kiev-Svyatoshinskaya district state administration of the Kiev region (now the Muzychanskaya secondary school of the I-III levels of the Belogorodskaya village council of the Buchansky district of the Kiev region)]. Retrieved from <http://muzychi-school.edukit.kiev.ua/>
4. Фізична культура у сфері освіти. Ст. 26. URL : https://protocol.ua/ua/pro_fizichnu_kulturu_i_sport_stattya_26/
Fizychna kultura u sferi osvity. St. 26. [Physical culture in the field of education. Article 26.]. Retrieved from https://protocol.ua/ua/pro_fizichnu_kulturu_i_sport_stattya_26/
5. Шевченко С. М. В. О. Сухомлинський: турбота про здоров'я школярів – найважливіше завдання вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 7. С. 391-398.
Shevchenko, S. M. (2017). V. O. Sukhomlynskyu: turbota pro zdorovya shkolnyariv – nayvazhlyvishe zavdannya vchytelya [V.A. Sukhomlinsky: caring for the health of schoolchildren is the most important task of the teacher]. *Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 7, 391-398.

Shevchenko S.

ORCID: 0000-0002-0432-8893

Candidate of Pedagogical Sciences/PhD, Senior Research Officer,
Senior Research Officer at the Department of History and Philosophy of Education,
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), E-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

Gomzyak A.

PhD Student of the Academy of Communications named after A.S. Popov
(Kyiv, Ukraine), E-mail: astrau@ukr.net

Gomzyak A.

Teacher of the highest category in physical education,
Muzychanskaya secondary school
(Muzychi, Kyiv region, Ukraine)

**IMPLEMENTATION OF THE IDEAS OF A PHYSICAL EDUCATION TEACHER
OF THE MUSICHAN COMPLEX SCHOOL INTO THE EDUCATIONAL PROCESS
(ON THE OCCASION OF THE 75TH BIRTHDAY OF ALEXANDRA SEMYONOVNA GOMZYAK)**

The article analyzes the ideas of a physical education teacher from the Muzychanska secondary school Gomzyak Aleksandra Semenivna; highlights the practical activities of a teacher of the highest category of the Muzychansk secondary school as purposeful work with children for the sake of their health; the essence of physical education for children is revealed; the importance of the subject of physical education as a health-protective function of every child is shown.

***The purpose of the article** is to analyze the practical activities of a teacher of the highest category in physical education A. S. Gomzyak as a professional worker of his work and to show the ideas of a teacher-practitioner have been introduced for the sake of preserving the health of children.*

***Research methodology.** The article uses a long-term systematic analysis of scientific, literary sources, based on the general scientific and partially scientific levels of knowledge. A live interview was taken with a practicing teacher with more than 40 years of experience, a teacher of the highest category in physical education Alexandra Semenivna Gomzyak. The methodological basis is a systematic analysis of pedagogical sources on the professional activities of teachers. The research methodology made it possible to single out the professional success of the teacher-practitioner as an extraordinary purposeful personally for the sake of the health and care of children.*

***The scientific novelty** of the research lies in the substantiation of the implemented ideas of the teacher's professional success, which consists of the following components: orientation to professional growth by means of the type of activity of physical education, the ability to self-knowledge, actualization of the ability to develop and provide children with a healthy lifestyle.*

***Conclusions.** The professional success of a teacher is a personal qualitative characteristic of activity, which is determined by both professional and personal indicators of Alexandra Semenivna Gomzyak. The teacher's purposefulness for constant self-development and self-improvement is a source of maintaining the constancy of professional success throughout the entire professional path of a teacher-practitioner, and determines high productivity and emotional comfort in her professional activities.*

***Key words:** teacher-practitioner, professional success of a teacher, physical education, Muzychanska secondary school, health, V. Sukhomlinsky, training, health improvement.*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України М. Б. Євтух

УДК 378.091.39:316.776(091)(438)

Юзик О. П.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9586-6015>

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничо-математичної освіти,
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Рівне, Україна), E-mail: olichkajuzuk@ukr.net

МЕДІАОСВІТА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ У ПОЛЬЩІ: З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Медіаосвіта активними темпами упроваджується в усі сфери та напрями підготовки здобувачів освіти як у закладах загальної середньої освіти так і ЗВО ((ЗВО – далі по тексту заклад вищої освіти) України. Особливо цінною є при реалізації основних завдань та напрямів освітніх програм ЗВО.

Мета роботи полягає у ґрунтовному вивченні та аналізі становлення та упровадження медіаосвіти при підготовці майбутніх учителів інформатики у Польщі.

Методологія. У процесі написання статті використовувався комплекс методів дослідження як теоретичних – аналіз і синтез, порівняння, систематизація, так і емпіричних – аналіз нормативних документів, освітніх програм з медіаосвіти, підручників та методичних посібників науковців Польщі.

Наукова новизна. Автором розглянуто в історичному аспекті становлення медіаосвіти у Європі та, зокрема, у Польщі. Розкрито основні положення про медіаосвіту, що були прийняті у квітні 1999 року у Відні, у тому числі заява учасників конференції про внесення медіаосвіти у шкільну програму деяких європейських держав того періоду. Вперше представлено програму з медіаосвіти «Primary Media Education» (1989), яка побудована на шести ключових запитаннях та відповідно до шести ключових понять (інституції медіа, типологія медіа, технологія створення медіа, мова медіа, адресати медіа, вміст медіа).

Встановлено, що у Польщі медіаосвіта була присутня в програмах навчання тільки з реформою освіти від 1999 року. Наведено програмні теми, які вивчалися у школах. Досліджено освітні функції медіа: описова, пояснювальна, прогностична, технічна (практична). Подано визначення терміну «медіа». У статті наведено прізвища науковців Польщі, які стоять у витоків становлення медіаосвіти та їх методичні та наукові посібники, підручники: 2002 р. – підручник «Навчання медіа» (Edukacja medialna) у складі робочої групи науковців Януша Гаїди (Janus Gajda), Станіслава Ющика (Stanisław Juszczyk), Броніслава Семєнєцькі (Bronisław Siemieniecki) та Казімежа Вента (Kazimierz Wenta); 2004 р. підручник із медіа, який містив теоретичну частину, методологію та приклади. Войціх Валат (Wojciech Walat); 2007 р. – Анджей Сердинські описав компетенції інформатично-медійні учителя, що було теж важливим у професійній підготовці майбутніх фахівців у сфері інформатики; 2008 р. – Олександр Пеух (Aleksandr Piecuch) розробив власну систему окремого напрямку дидактики інформатики – мультимедіа в теорії та практиці шкільній. Дані посібники та підручники широко застосувалися при підготовці вчителів інформатики та інших напрямів підготовки.

З'ясовано перелік компетентностей вчителя інформатики, що стосується теоретичних медіа-компетентностей так і практичних. Показано сучасні можливості вчителя інформатики у виборі різноманітних мультимедіа через освітні сайти Польщі (на прикладі сайту «Edumax – zabawa-rozwoj-edukacja»: <https://edumax.com.pl/>).

Висновки. Досвід сусідньої європейської держави Польщі з упровадження медіаосвіти надасть можливість підсилити роль даного напрямку в освіті та ефективним буде при підготовці вчителів інформатики в Україні.

Ключові слова: медіаосвіта у Польщі, медіакомпетентність, програма з медіаосвіти, науковці з медіаосвіти; підготовка вчителів інформатики у Польщі.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток техніки та технологій почав все більше впливати на школу та ЗВО (заклад вищої освіти) у Польщі. Різні цифрові та інформаційні технології, технічні засоби щораз більше та успішно застосовуються в багатьох сферах життя, їх же можна використати для

оптимізації освітніх процесів. На цьому тлі з'явилося переконання, що привабливість та ефективність освіти буде збільшено за рахунок більш широкого використання технічних та медіа засобів навчання у роботі школи чи ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці України одним із важливих дослідницьких напрямів є дослідження, що стосуються професійної підготовки вчителів різних спеціальностей, у тому числі і вчителів інформатики. Ряд науковців таких як М. Жалдак, Н. Морзе, Г. Михалін, О. Спирін, С. Семеріков, С. Яшанов приділяють увагу вивченню особливостей професійної підготовки вчителя інформатики в Україні. М. Шишкіна та І. Войтович детально зупиняються на можливостях запровадження хмарної освіти при підготовці бакалаврів напряму «Інформатика». Я. Морітз, О. Кучай досліджують професійну підготовку вчителя у Польщі. Ю. Пелех, О. Юзик вивчають систему професійної підготовки вчителів інформатики у Польщі. Н. Бахмат, Д. Бачинський аналізують досвід запровадження медіаосвіти у заклади освіти розвинутих країн світу.

Проте, відсутні дослідження, які б стосувалися власне вивчення медіаосвіти у історичному вимірі та запровадженню її у професійну підготовку вчителів інформатики у Польщі.

Мета статті – показати початки становлення та запровадження медіа у Польщі та розкрити взаємозв'язок із медіаосвітою та її важливістю при підготовці майбутніх учителів інформатики у Польщі.

Методологія. У процесі написання статті використовувався комплекс методів дослідження як теоретичних – аналіз і синтез, порівняння, систематизація, так і емпіричних – аналіз нормативних документів, освітніх програм з медіаосвіти, підручників та методичних посібників науковців Польщі.

Основні результати дослідження. Друга половина ХХ століття часто визначається як епоха медіа. Особливу роль у процесі інформування та спілкування відіграють електронні засоби масової інформації. Вони забезпечують доступність інформації, вони дозволяють людині діяти швидко і точно. Роль засобів масової інформації в сучасному світі така велика, як ніколи раніше. Медіа не лише заволідали вільним часом людей і стали головним носієм інформації та соціальної комунікації, але й стали інструментами навчання та інтелектуальної праці людини. Люди, які не можуть користуватися новітніми електронними медіа, будуть позбавлені інформації і не зможуть йти в ногу з розвитком цивілізації.

У квітні 1999 р. у Відні під патронатом ЮНЕСКО зібралися експерти з 33 країн світу, щоб затвердити програмні положення медіаосвіти в епоху глобалізації та інформаційного суспільства. Ось найважливіші з прийнятих там положень:

– Медіаосвіта повинна охоплювати друковане слово, графіку і звук, а також рухомі й нерухомі картини, що демонструються за допомогою будь-якого виду техніки.

– Медіаосвіта повинна готувати людей до розуміння комунікаційних медіа, які діють в їх країнах, та способів їх діяльності, а також навчити людей користуватися медіа з метою спілкування з іншими.

Визнаючи відмінності у характері й розвитку медіаосвіти в різних країнах, учасники конференції у Відні «Медіаосвіта і цифрова епоха» виступили з заявою, щоб медіаосвіта була внесена до шкільних програм в окремих країнах, і в той же час зберігала характер неформальної й безперервної освіти (за Schretter, 2000 із [5, 21-24]).

Отже, в цілому світі виникають і функціонують різні програми й форми медіаосвіти. На деякі з них ми звернемо детальнішу увагу. Наприклад, у Британському Інституті Кіно опрацьовано програмну пропозицію медіа освіти для дітей у ранньому дошкільному віці під назвою «Primary Media Education» (1989). Існує припущення, що головною метою медіа освіти повинен бути розвиток критичного мислення дітей відносно медіа, але найкраще це досягнути шляхом аналізу й створення медіа повідомлень. Програма освіти упорядкована навколо шести ключових питань.

1. Хто повідомляє і для чого? /інституції медіа/. Відповідь на це питання передбачає ознайомлення учнів з інституціями та іншими суб'єктами, що продукують медіа: а саме: телебачення, радіо, кіностудії, рекламні агентства, друкарні та інші медіа інституції.

2. Які існують типи, види і категорії медіа? /типологія медіа/. Виділяються різного виду поділи і типологія медіа, напр., друковані й екранні, телевізійні, радіо, кіно; образі, звукові, аудіовізуальні, мультимедійні; документальні і креативні.

3. Як медіа запроектовані і виконані? /технологія створення медіа/. У зв'язку з цим питанням обговорюються різні техніки і технології проектування і створення медіа повідомлень. Передбачаються також практичні вправи в області проектування і виконання простих медіа повідомлень, напр. виконання фото, звукозапису чи відеофільму.

4. Звідки відомо, що це означає? /мова медіа/. Тут з'ясовується, якою мовою, тобто кодом, користуються окремі медіа? Як слід розшифрувати цю мову, щоб правильно зрозуміти повідомлення? Яку структуру і форму можуть і повинні мати медіа повідомлення?

5. Хто сприймає медіа і з яким результатом? /адресати медіа/. Проводяться різноманітні аналізи медіальної публіки, а отже, до кого адресовані медіа повідомлення, як адресати вибирають, засвоюють і реагують на різноманітні (вербальні, образні, образно-словесні) медіа тексти.

6. Який зміст представляють медіа? /вміст медіа/. Тут предметом аналізу є зв'язки між медіа повідомленнями і реальною дійсністю: актуальними подіями, конкретними місцями, людьми, ідеями. У Польщі медіаосвіта почала бути присутня в програмах навчання тільки з реформою освіти від 1999 р. У Програмній основі, яка визначає обсяг і характер предметів навчання в школі, є освітній напрям під назвою «Читання та медіаосвіта», зміст якої може бути реалізований в рамках інших предметів або теж у формі самостійних освітніх занять. Програмна основа передбачає реалізацію читання та медіаосвіти у базовій школі, гімназії та ліцеях. Для представлення характеру цієї галузі навчання наведемо програмні теми, передбачені для реалізації в базових школах.

- Історія журналу, книги і медіа повідомлень.
- Інформаційні видавництва. Популярно-наукова література. Дитячі й молодіжні журнали.
- Каталоги. Картотеки. Автоматизована система пошуку даних.
- Процес спілкування, його складові і соціальний контекст.
- Спілкування вербальне і невербальне; безпосереднє і медіальне.
- Види медіа, їх суть і принципи функціонування.
- Функція і характеристика медіальних повідомлень: друківаних, образних, аудіовізуальних і мультимедійних [5, 22].

Медіа виконують широкі освітні функції. Вони прискорюють та полегшують комунікаційні процеси в сенсі швидкої передачі повідомлень та отримання інформації, яка недоступна для безпосереднього спостереження. Медіа є факторами, що стимулюють розвиток людини. Вони дуже ефективно просувають системи цінностей, формують переконання та настрої людей, особливо дітей та підлітків. Завдяки своїм унікальним властивостям та можливостям медіа отримали величезне визнання.

Освітня технологія має справу із медіа головним чином у дидактичному аспекті, описуючи їх роль у підвищенні ефективності процесу викладання та навчання. Тим часом медіа впливають не лише на ефективність освітнього процесу, а й, перш за все, на формування системи цінностей, переконань та настроїв здобувачів освіти.

Термін «медіа» за О. Пецух означає об'єкти, засоби передачі, інформаційно-комунікаційні установи, такі як: радіо, телебачення, фільми, комп'ютери, Інтернет, а також газети, журнали, плакати, книги, компакт-диски, касети, диски з пристроями, що служать для їх відтворення. Загальною рисою всіх цих об'єктів (матеріалів, пристроїв, установ) є те, що вони передають інформацію у формі повідомлення, а також забезпечують отримання інформації та комунікацію. Тому засоби масової інформації є сполучною ланкою між людиною та усім, що виходить за рамки її безпосереднього огляду та досвіду [5, 15].

Дослідницьку увагу дидактики привертають передусім так звані малі медіа – дидактичні засоби. Медіа-педагогіка формує твердження описового, з'ясувального і директивного характеру.

Є ряд науковців Польщі, які вивчали питання становлення та упровадження медіа в освітній процес шкіл та закладів вищої педагогічної освіти. Найперші навчальні видання були: 2002 р. – підручник «Навчання медійне» (Edukacja medialna) у складі робочої групи науковців Януша Гайди (Janus Gajda), Станіслава Ющика (Stanisław Juszczyk), Броніслава Семенецькі (Bronisław Siemieniecki) та Казімежа Вента (Kazimierz Wenta) [3].

У 2004 році у Польщі був виданий підручник із медіа, який містив теоретичну частину, методологію та приклади. Войціх Валат (Wojciech Walat) [6]. У 2007 році Анджей Сердинські описав компетенції інформатично-медійні учителя, що було теж дуже важливим для важливості підготовки майбутніх фахівців у сфері інформатики [8]. Олександр Пецух (Aleksandr Piecuch) у 2008 році розробив власну систему окремого напрямку дидактики інформатики – мультимедіа в теорії та практиці шкільній [1].

Теоретичні й емпіричні праці, що реалізуються в рамках медіа-педагогіки, охоплюють, між іншим, такі питання: багатоаспектний аналіз властивостей і можливостей медіа, визначення освітніх функцій медіа, відкриття і з'ясування механізмів навчання з медіа, дослідження ефективності впливу медіа на формування агресії у дітей і молоді, моделювання медіа повідомлень дидактичного і виховного характеру, опрацювання методики використання медіа у процесах навчання, виховання, самоосвіти, створення концепції дистанційного навчання і паралельного навчання.

Щоб повністю реалізувати названі цілі й завдання, медіа-педагогіка, як і інші дисципліни, повинна виконувати такі функції (за О. Пецухом):

1) описову (діагностичну) – йдеться про відповідь на питання: як воно є? Предметом опису й аналізу будуть: суть і розвиток медіа, різного виду освітні ситуації, викликані медіа, наслідки їх впливу: позитивні і негативні і т.д.

2) пояснювальну (експлікаційну) – чому є саме так і так? Описувані факти, напр. ефекти впливу медіа повинні бути пояснені шляхом посилання на перевірені знання й теорію з різних наукових дисциплін; зокрема базових для педагогіки, а отже психології, соціології, філософії, техніки.

3) прогностичну – як буде? Маючи опис і пояснення можна передбачити, наприклад, які можуть бути виховні наслідки подальшого, настільки інтенсивного створення й поширення фільмів, наповнених насиллям і агресією;

4) технічну (практичну) – як діяти, щоб досягнути те й те? Ця функція є особливо важливою – вона зобов'язує медіа-педагогіку формулювати вказівки, рекомендації, директиви практичних дій відносно свідомого і критичного [5, 17].

Якщо говорити про компетентності, якими повинен володіти вчитель інформатики, то на думку Анджея Сердинського (Andrzej Serduński) на початку ХХ століття виділялися базові навички вчителя, що складають теоретичні медіа-компетенції, включають знання корпусу, роботи та експлуатації таких цифрових технологічних пристроїв, як: мультимедійний комп'ютер, відео проектор, графоскоп, струменеві та лазерні принтери, сканер, цифровий фотоапарат, стереопроектор, відео-проектор, цифрова камера, цифрове телебачення, ксерокс та бездротова звукова система [8]. Вимоги до медіа з кожним роком дуже і дуже зростають. Учитель інформатики повинен добре розбиратися в потоці інформації, що стосується медіапедагогіки та медіаосвіти. У Польщі є сайт із новинками медіаосвіти (<https://edumax.com.pl/>). Який має назву «Edumax – zabawa-rozwoj-educacja». Даний сайт містить також вкладку «Мультимедіа». Розкриваючи її, можна побачити різновиди мультимедіа: інтерактивні монітори, інтерактивні набори моніторів, активна рада 2020, інтерактивні дошки, інтерактивні набори дошки, дистанційне навчання, мультимедійні освітні програми, мультимедійні проектори, набори та візуалізатори. Зацікавлює вкладка з назвою «Мультимедійні освітні програми». Розгорнувши її, знаємо, що вона містить наступні категорії: «Програмування в школі», «Didakta – мультимедійні освітні програми для дитячих садків», «Мультимедійні освітні програми для шкіл», «Особливі освітні програми».

Вибравши «Програмування в школі», а у ньому вкладку «Я вмію програмувати», появляються пропозиції наступної медіаосвітньої програми з наступним описом: «Я вмію програмувати» – це набір сценаріїв уроків та різноманітних навчальних посібників протягом 3-х шкільних років, що дозволяють дітям з 1-3 класів початкової школи потрапити у світ програмування. Сценарії та матеріали підготовлені таким чином, що їх легко може використовувати кожен із вчителів початкової освіти і не вимагає спеціальної ІТ-підготовки. Все, що нам знадобиться, – це основи оперативного мислення, які створюються на цьому етапі розвитку дитини на основі конкретних прикладів, що відповідають віку [7].

У вкладці «3D принтери» зацікавила пропозиція «Лабораторія 3D друку BANACH». Дана лабораторія містить відео-представлення тривалістю 1 хв 57 с. та короткий опис наступного змісту: «Магія, технології та креативність - все це в одному. 3D-лабораторія Banach – це готовий набір приладів, таких як 3D-принтер та 3D-ручки, проекти та сценарії, підготовлені відповідно до чинної основної навчальної програми з метою зацікавлення учнів у класах, включаючи математику та природничі науки в 4-8 класах. Використовуючи 3D-друк, можемо, наприклад, надрукувати: допоміжні засоби для проведення занять, навчальні посібники, які можна роздати студентам, такі як ксерокопії, мотивація нагород за навчання студентів, самостійно розроблені предмети. 3D-лабораторія Banach – це готовий набір приладів, таких як 3D-принтер та 3D-ручки, разом із робочими картками, підготовленими для роботи зі студентами» [4].

Висновки. Таким чином у Польщі медіаосвіта протягом більше трьох десятиріч займає активну освітню позицію. Дане питання широко вивчається провідними науковцями Республіки Польщі, розробляються навчальні програми, підручники, навчальні посібники як для дітей раннього дошкільного віку так і для підготовки майбутніх вчителів інформатики. Відповідно до компетентностей вчителя інформатики та вимог сучасного медіаінформаційного та цифрового простору у Польщі пропонуються різноманітні засоби медіа для навчання школярів. Спектр пропозицій від мультимедійних засобів навчання та до мультимедійних освітніх програм. Акцент робиться і на медіаосвіті з програмуванням.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо у всебічному та ґрунтовному вивченні модулів дисципліни «Медіаосвіта», яка вивчається ліценціантами спеціальності «Informatyka nauczycielska» та магістрами, які навчаються на вчителя інформатики у системі післядипломної освіти. Доречно буде поглиблено та ґрунтовно здійснити аналіз форм, методів та засобів навчання даної дисципліни викладачами ЗВО у Польщі.

References

1. Dydaktyka informatyki: multimedia w teorii i praktyce szkolnej / pod red. Waldemara Furmanka, Aleksandra Piecucha. Rzeszów : Uniwersytet Rzeszowski, 2008. 211 s.
Waldemar Furmank, Aleksandr Piecuch (Ed.) (2008). Dydaktyka informatyki : multimedia w teorii i praktyce szkolnej [Informatics didactics: multimedia in school theory and practice]. Rzeszów, Poland: Uniwersytet Rzeszowski.
2. Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym / pod red. Stanisława Juszczyka. Toruń : Wydaw. Adam Marszałek, cop. 2002. 247 s.
Stanisław Juszczyk (Ed.) (2002). Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym [Media education in the information society]. Toruń, Poland : Wydaw. Adam Marszałek.

3. Edukacja medialna / Janusz Gajda, Stanisław Juszczak, Bronisław Siemieniecki, Kazimierz Wenta; Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Instytut Pedagogiki. Toruń : Wydaw. Adam Marszałek. cop. 2002. Gajda J, Juszczak S., Siemieniecki B., Wenta K. (2002). Edukacja medialna [Media education]. Toruń, Poland : Wydaw. Adam Marszałek.
4. Laboratorium druku BANACH 3D. URL : <https://edumax.com.pl/product-pol-5406-Laboratorium-druku-BANACH-3D.html>.
Laboratorium druku Banach 3D [Banach 3D printing laborator] (2021). Retrieved from <https://edumax.com.pl/product-pol-5406-Laboratorium-druku-BANACH-3D.html>
5. Piecuch, A. Znaczenie standardów przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i informatyki. *Dydaktyka informatyki. Problemy metodyki*, P. 225-230. URL : <http://www.di.univ.rzeszow.pl/tom%202.pdf>
6. Piecuch, A. (2004). Znaczenie standardów przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i informatyki [The impotence of standards' of information technology and data training]. *Dydaktyka informatyki. Problemy metodyki – Didactics of Informatics. Problems of methodology*, 225-230. Retrieved from <http://www.di.univ.rzeszow.pl/tom%202.pdf>
7. Podręcznik multimedialny : teoria, metodologia, przykłady / Wojciech Walat. Rzeszów : Uniwersytet Rzeszowski, 2004.
Walat W. (2004). Podręcznik multimedialny : teoria, metodologia, przykłady [Multimedia textbook: theory, methodology, examples]. Rzeszów, Poland : Uniwersytet Rzeszowski.
8. Umiem programować. URL : <https://edumax.com.pl/product-pol-4678-Umiem-programowac.html>
Umiem programować (2021). [I know how to program]. Retrieved from <https://edumax.com.pl/product-pol-4678-Umiem-programowac.html>.
9. Serdyński A. Kompetencje informatyczno-medialne nauczyciela. Kraków : Wydaw. Naukowe US, 2007. 188 s. Serdyński ,A. (2007). Kompetencje informatyczno-medialne nauczyciela [Teacher's IT and media competences]. Kraków, Poland : Wydaw. Naukowe US.
10. Юзик О. Професійне підвищення кваліфікації вчителів інформатики в Україні та Республіці Польщі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020, Т. 4, вип. 30. С. 293-298.
Yuzyk, O. (2020). Profesijne pidvyshchennya kwalifikatsiyi vchyteliv informatyky v Ukrayini ta Respublitsi Pol'shchi [Professional advanced training of informatics teachers in Ukraine and the Republic of Poland]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk – Actual issues of humanitarian sciences*, 2020, 4, 30, 293-298.

Yuzyk O.

ORCID: 0000-0001-9586-6015

Associate Professor of Natural
Sciences and Mathematics Education, PhD,
Rivne regional Institute of postgraduate pedagogical education,
(Rivne, Ukraine), E-mail: olichkajuzuk@ukr.net

MEDIA EDUCATION IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF COMPUTER SCIENCE IN POLAND: THE HISTORY OF FORMATION AND IMPLEMENTATION

Media education is being actively introduced in all spheres and areas of training of both applicants in general secondary education institutions and higher education institutions (HEIs; hereinafter referred to as higher education institutions) in Ukraine. It is especially valuable in the implementation of the main tasks and areas of educational programs of higher education institutions.

The purpose is to thoroughly study and analyze the formation and implementation of media education in the training of future computer science teachers in Poland.

Methodology. In the process of writing the article used a set of research methods as theoretical – analysis and synthesis, comparison, systematization and empirical – analysis of regulations, educational programs on media education, textbooks and manuals of Polish scientists

Scientific novelty. The article considers the historical aspect of the formation of media education in Europe and in particular in Poland. The main provisions on media education, adopted in April 1999 in Vienna, are revealed, including the statement of the conference

participants on the inclusion of media education in the school curriculum of some European countries of that period. The article presents the media education program «Primary Media Education» (1989), which is based on six key issues and according to six key concepts (media institutions, media typology, media creation technology, media language, media recipients, media content).

It has been established that in Poland, media education was present in curricula only with the 1999 education reform. The program topics that were studied in schools are given. The educational functions of the media are studied: descriptive, explanatory, prognostic, technical (practical). The definition of the term "media" is given. The article presents the names of Polish scientists who are at the origins of media education and their methodological and scientific manuals, textbooks: 2002 – textbook "Media Education" (Edukacja medialna) in the working group of scientists Janusz Gajda, Stanisław Juszczyk, Bronisław Siemieniecki and Kazimierz Wenta; 2004 textbook on media, which contained a theoretical part, methodology and examples, Wojciech Walat; 2007 – Andrzej Serdynski described the competencies of computer science teachers, which was also very important in the training of future specialists in the field of computer science; 2008 – Aleksandr Piecuch developed his own system of a separate direction of computer science didactics – multimedia in the theory and practice of school. These manuals and textbooks have been widely used in the training of teachers of computer science and other areas of training.

The article lists the competencies of a computer science teacher, both theoretical and practical media competencies. The modern possibilities of a computer science teacher in the choice of various multimedia through educational sites of Poland are shown (on the example of the site «Edumax – zabawa-rozwoj-edukacja»: <https://edumax.com.pl/>).

Conclusions. The experience of the neighboring European state of Poland in the introduction of media education will provide an opportunity to strengthen the role of this area in education and will be effective in training computer science teachers in Ukraine.

Key words: media education, media competence, media education program, media education scientists; training of computer science teachers in Poland; site with media support; educational functions of the media.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Г. П. Пустовіт

ЗМІСТ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

<i>Гуралюк А. Г.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ	3
<i>Махиня Н. В.</i> НАУКОВА ТА ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ: ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ.....	9
<i>Проніков О. К.</i> МЕНЕДЖМЕНТ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	16
<i>Радзівєвський Р., Пліско В. І., Радзівєвський І.</i> КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ СТУДЕНТІВ І ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РЕЖИМІ «ONLINE».....	21
<i>Толочко С. В.</i> ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	28

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

<i>Горяня Л. Г.</i> КРИТЕРІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ПІДХОДИ ДО ТЕКСТОУТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА ДЛЯ ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я».....	36
<i>Міненко А. О., Турчина І. С., Антоненко Н. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ.....	41

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Андронік Н. П. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КУРСУ «МЕТОДИКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ»	47
Булда А. А., Карнаух А. А., Морозова О. О. МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	52
Бурак В. Г. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	59
Воскобойнікова Г. Л., Довжук В. В., Коновалова Л. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	67
Дружененко Р. С., Попова О. А. ПРАКТИКА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ В КУРСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	73
Євтух М. Б. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (ПЕРЕДУМОВИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ).....	78
Киричок І. І., Тонконог І. В. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	83
Мехед О. Б. ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	90
Мхитарян О. Д. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СЛОВЕСНИКІВ ЗАСОБАМИ МОДЕЛЬОВАНОГО НАВЧАННЯ	95
Овдійчук Л. М. ІНТЕГРАЦІЙНІСТЬ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ.....	101
Приймак С. Г., Терентьева Н. О. КІНЕЗІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК НАУКОВА ОСНОВА СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	107
Пронікова І. В. STEAM-ОСВІТА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ	115
Ребенок В. М. СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	119
Тютюнник О. М. ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ.....	124

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ОСВІТИ

<i>Андріюк В. І.</i> УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА	128
<i>Мужель Д. С.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ.....	134
<i>Слюсаренко Н. В., Сотер М. В.</i> ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ У ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СЬОГОДЕННЯ.....	140
<i>Смоліна С. В.</i> СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗА А.С. МАКАРЕНКОМ.....	146
<i>Товканець О. С.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ У ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ.....	151
<i>Шевченко С. М., Гомзяк О. В., Гомзяк О. С.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПЕДАГОГА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МУЗИЧАНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС (З НАГОДИ 75-ЛІТТЯ ГОМЗЯК ОЛЕКСАНДРИ СЕМЕНІВНИ).....	157
<i>Юзик О. П.</i> МЕДІАОСВІТА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ У ПОЛЬЩІ: З ІСТОРИЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ.....	165

CONTENT

Guraliuk A. DIGITALIZATION AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM.....	3
Makhynia N. SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL DIPLOMACY: INFLUENCING POSITIVE IMAGE OF THE STATE.....	9
Pronikov O. MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND ITS INFLUENCE ON THE QUALITY OF STUDENTS' KNOWLEDGE	16
Radzievskiy R., Plisko V., Radzievskiy I. CRITERIA FOR ASSESSING THE INTENSITY OF PHYSICAL ACTIVITY OF STUDENTS, SCHOOLCHILDREN IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN THE «ONLINE» MODE	21
Tolochko S. DIGITAL COMPETENCE OF TEACHERS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AND DISTANCE LEARNING	28
Gorjana L. CRITERION-VALUE APPROACHES TO THE CREATION OF A MODERN TEXTBOOK FOR THE SCHOOL COURSE «FUNDAMENTALS OF HEALTH»	36
Minenok A., Turchyna I., Antonenko N. THE PECULIARITIES OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S LEISURE ACTIVITIES ORGANIZATION AS AN IMPORTANT CONDITION OF SUCCESSFUL SELF-REALIZATION	41
Andronik N. THE CONTENT AND STRUCTURE OF THE COURSE «DISTANCE LEARNING IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING».....	47
Bulda A., Karnaukh A., Morozova O. METHODICAL PREPARATION OF MASTER'S LEVEL STUDENTS FOR TEACHING ACTIVITIES.....	52
Burak V. DIVERSIFICATION OF PROFESSIONAL TRAINING FUNCTIONS OF FUTURE SPECIALISTS IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	59
Voskoboynikova H., Dovzhuk V., Konovalova L. INTRODUCTION OF DUAL EDUCATION ON THE BASIS OF COMPETENCE APPROACH IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION CHANGES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.....	67
Druzhnenko R., Popova O. PRACTICE OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ANALYSIS OF THE TEXT IN THE COURSE OF MASTER'S TRAINING OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS.....	73
Yevtukh M. PARTICULARITIES OF TRAINING A MODERN TEACHER OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL	78
Kyrychok I., Tonkonoh I. PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF RHETORIC COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER.....	83

Mekhed O.	
VERIFICATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY AND FUNDAMENTALS OF HEALTH FOR SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN ENVIRONMENTAL ESTABLISHMENTS.....	90
Mkhytaryan O.	
FORMATION OF INFORMATIONAL COMPETENCE OF FUTURE DICTIONARIES BY MEANS OF MODELED LEARNING.....	95
Ovdiichuk L.	
INTEGRATION OF THE BIOGRAPHIC METHOD OF STUDY OF LITERARY TEXT IN PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE	101
Priymak S., Terentieva N.	
KINESIOLOGICAL APPROACH AS A SCIENTIFIC BASIS OF SPORTS AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF STUDENTS	107
Pronikova I.	
STEAM-EDUCATION IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING FOR TEACHERS	115
Rebenok V.	
THE SYSTEM OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PROFESSIONAL TRAINING BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION	119
Tiutiunnyk O.	
THE PROBLEM OF INTRODUCTION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION	124
Andrițchi V.	
MANAGERIAL DIMENSIONS OF THE MODERNIZATION OF THE ADULT CONTINUOUS TRAINING SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	128
Mougel D.	
THEORETICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE TRANSLATORS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF FRANCE	134
Slyusarenko N., Soter M.	
TEACHING ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: HISTORICAL ASPECTS AND PRESENT	140
Smolina S.	
COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER ACCORDING TO A. S. MAKARENKO	146
Tovkanets O.	
PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF EDUCATIONAL MANAGEMENT SPECIALISTS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES.....	151
Shevchenko S., Gomzyak A., Gomzyak A.	
IMPLEMENTATION OF THE IDEAS OF A PHYSICAL EDUCATION TEACHER OF THE MUSICHAN COMPLEX SCHOOL INTO THE EDUCATIONAL PROCESS (ON THE OCCASION OF THE 75TH BIRTHDAY OF ALEXANDRA SEMYONOVNA GOMZYAK)	157
Yuzyk O.	
MEDIA EDUCATION IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF COMPUTER SCIENCE IN POLAND: THE HISTORY OF FORMATION AND IMPLEMENTATION.....	165

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Друкується за рішенням вченої ради
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 13 (169) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2021. 176 с. (Серія: Педагогічні науки)

Видання з 2019 р. є правонаступником фахових видань України «Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка» (1998–2010) та «Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка» (2010–2019). Зміна назв видання була викликана змінами офіційної назви ЗВО.

Публікації розміщуються в міжнародних репозитаріях даних *Zenodo* та *OpenAIRE*.

Наукове видання індексується в *Google Scholar*.

За зміст публікацій, достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.
Abstracts представлено в авторській редакції.

Технічний редактор **О. Єрмоленко**

Комп'ютерна верстка
та макетування **О. Клімова**

*Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка,
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел. 941-102
nuchk.tipograf@gmail.com*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 14.05.2021 р. Формат 60x84 1/8. Друк на різнографі.
Обл. друк. арк. 19,35. Ум. друк. арк. 20,46. Наклад 150 прим. Зам. № 0055.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-664